fondată în 1895
bpt
serie nouă

valentin rasputin

despărțirea de matiora

biblioteca bpt centru vechi

Ilustrația copertei : *Vasile Socoliuc*

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar la 22.XI.1980
Coli ed. 15,74. Coli tipar 10.

Tiparul executat sub comanda nr. 5 217/1980 la Întreprinderea poligrafică Bacău, str. Eliberării nr. 63.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată de C.C.H. „Letea" Bacău

valentin rasputin

despărțirea de matiora

ROMAN

TRADUCERE, TABEL CRONOLOGIC, NOTE
DE MIRCEA AUREL BUICIUC

PREFAȚĂ DE MIHAI NOVICOV

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1980

Pentru ediția de față toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.)

Versiunea românească a fost realizată
după ediția :
VALENTIN RASPUTIN
Jivi i pomni
Proşceanie s Matioroi
— povesti —
Editura „Sovetskaia Rossiia"
Moscova — 1978

PREFAȚĂ

Deși toate prozele de anumită extensiune ale lui V. G. Rasputin [1] au fost amplu și contradictoriu discutate în periodicele din patria scriitorului, se pare că nici una n-a stîrnit controverse atît de pasionate ca *Despărțirea de Matiora*. Revista *Voprosî literaturî (Probleme de literatură)* a organizat chiar o „masă rotundă" dedicată acestei opere, acordînd ospitalitate unor păreri foarte diferite, dar menționînd totuși în scurte concluzii „din partea redacției", că „există un sîmbure rațional în observațiile privitoare la faptul că vocea autorului din cînd în cînd parcă se dizolvă în narațiune, poziția sa se identifică cu poziția eroinei și devine vulnerabilă (...)",

[1] *Bani pentru Maria* (1966) ; *Sorocul cel de pe urmă* (1970) ; *Trăiește și ia aminte* (1974) (ultimele două apărute și în versiune românească) și *Despărțirea de Matiora* (1976). Pînă să fi apărut *Bani pentru Maria*, V. G. Rasputin nu era un scriitor cu totul necunoscut ; volumele sale de schițe și nuvele : *Ținutul din preajma cerului* și *Păzitorii de ruguri din noile orașe* (ambele tipărite în 1966) au fost întîmpinate cu bunăvoință de critică, întocmai ca și nuvelele publicate în periodice ; unele, ca de pildă *Lecții de limba franceză*, au fost selectate pentru culegeri reprezentative de proză contemporană, (v. *Rasskazî sovetskih pisatelei — Nuvele de scriitori sovietici* — în colecția „Biblioteca Prietenia popoarelor", Moscova, 1976, p. 465-495, ca și culegerea editată de Universitatea din București, coordonator M. Marinescu : *Proza contemporană sovietică. Po-*

precum și la împrejurarea că „oamenilor de acțiune socială dinamică li se rezervă un loc modest" [1]. S-au formulat chiar păreri categorice cum că *Despărțirea de Matiora* ar constitui în creația lui Rasputin un recul [2]. Pe de altă parte, unii critici s-au simțit obligați să ia atitudine în favoarea autorului preferat, să-l apere chiar nu doar împotriva unor reproșuri formulate, dar și împotriva celor posibile, ca de pildă într-un articol din aceeași revistă, unde a văzut lumina tiparului și *Despărțirea de Matiora*; „In povestire [3] sînt suficiente mărturisiri directe ale autorului, lipsite de orice ambiguitate, care atestă că inundarea Matiorei este acceptată de locuitorii satului ca un lucru rațional inevitabil, necesar din punct de

---

vestiri și nuvele, 1978, p. 281-287); cu toate acestea, apariția povestirii *Bani pentru Maria* în revista *Sibirskie ogni (Lumini siberiene)* a fost receptată ca o veritabilă revelație, ca nașterea unui nou mare scriitor, cum o atestă, de pildă, considerațiile criticului I. Zolotuski, în articolul *Originea dramei* (cf. *„Naș sovremennik" — Contemporanul nostru*, Moscova, 1978, nr. 10, p. 181). Pînă atunci, acesta îl aprecia pe Rasputin ca pe oricare alt scriitor tînăr, care „începea cu literatura, ce numai se numește literatură, fiind de fapt aplicarea în viață a unei experiențe livrești, suprapunerea ei cu viața". *Bani pentru Maria* a răsunat ca o împlinire principial *nouă*. „Povestirea este un rezultat al pătrunderii înlăuntrul autorului însuși. *După* ea, se poate merge *mai departe*." Astăzi este în afară de orice îndoială că evoluția scriitorului a confirmat această previziune.

[1] *Voprosî literaturî*, Moscova, 1977, nr. 2, p. 81.

[2] Avem în vedere următoarea argumentare a lui O. Salînski: „Acum în literatură se observă o atracție către probleme eterne. Se dezvoltă un fel de «intoxicare filozofică», așa numesc psihologii pasiunea pentru elaborare de sisteme filozofice. Dar după cum se știe, crearea unei concepții filozofico-artistice autentice e o întreprindere destul de grea. În «intoxicarea filozofică» se conține doar un impuls, o năzuință, avînd drept țel înțelegerea mai adîncă și mai ordonată a lumii din jur. În operele anterioare, Rasputin s-a ridicat pînă la o interpretare autentic filozofică a vieții. În *Despărțirea de Matiora* însă încordarea gîndirii filozofice e vizibil scăzută" *(vol. cit.*, p. 33.).

[3] Folosim aici pentru rusescul *povest'* (o proză „mai scurtă decît un roman", după o încercare de definiție a lui L. N. Tolstoi), termenul „povestire", în sensul în care și Sadoveanu își definea astfel unele proze de extensiune, dar mai „lineare", cum ar fi *Nicoară Potcoavă* sau *Mitrea Cocor*.

vedere obștesc. Și totuși, E. Starikova avea dreptate să-i pună în gardă pe cititori, spunînd : «...există temeri că pentru durerea lui umană cîte cineva îl va socoti pe Rasputin pesimist, adversar al progresului, apărător al vechiului...» Trebuie preîntîmpinată lectura dogmatică, neînțelegerea ideii principale" [1]. După cum se vede, neconcordanțele sînt apreciabile. Ceea ce ne obligă ca, lăsînd la o parte orice idee preconceputâ, să încercăm a pătrunde în substanța estetică a operei prin structura ei textuală.

După cum am mai avut prilejul să observăm [2], scrierilor lui Rasputin le este caracteristică o disproporție vizibilă între durata subiectului și durata fabulei. În *Bani pentru Maria*, durata subiectului este de 24 de ore, întîmplarea declanșatoare de situație dramatică e anterioară începutului, iar informațiile ce se dau pentru înțelegerea unor împrejurări cu totul neobișnuite acoperă un răstimp de cîteva decenii. În *Sorocul cel de pe urmă*, subiectul „durează" trei zile, dar se reconstituie cîteva vieți de om. În *Trăiește și ia aminte*, disproporția nu este atît de flagrantă : de la prima pînă la ultima întîmplare relatată trec cîteva luni, însă fabula este și aici mult mai amplă, iar dacă se ia în considerație și ceea ce ni se comunică despre satul Atamanovka, între altele și cu privire la cauzele în virtutea cărora poartă un nume atît de prestigios, ajungem și în acest caz aproape la un secol. În tustrele cazurile, disproporția se justifică prin plasarea în centrul structurii compoziționale a unui eveniment „catastrofic", care dereglează brusc și brutal întregul sistem de relații între eroul (sau eroii) principal și lumea înconjurătoare, obligîndu-l să-i privească pe cei din jur dintr-un unghi cu totul nou și astfel să vadă ceea ce înainte n-a avut de ce și cum să observe. În legătură cu *Bani pentru Maria* (unde e vorba de situația critică în care ajunge colhoznicul Kuzma cînd, la o revizie, se constată că în casa magazinului sătesc, unde soția lui e ges-

---

[1] Nina Podzorova, *Rovnozvucie — zlobodnevnoe i vecinoe v proze Valentina Rasputina (Consonanță — actual și peren în proza lui Valentin Rasputin)*, în *Naș sovremennik*, Moscova, 1978, nr. 10, p. 185.

[2] *Însemnări despre proza sovietică contemporană. Valentin Rasputin, Romanoslavica*, XIX, București, 1979.

tionară, din cauza nepriceperii și a neglijenței ei, s-a produs o lipsă de 1 000 de ruble, iar inspectorul, sigur de bună-credința celor doi, îi poate acorda lui Kuzma doar un răgaz de trei zile pentru a strînge suma și a pune banii la loc), Rasputin însuși a avut prilejul să explice ce l-a atras către un asemenea subiect. La întrebarea „Ce v-a determinat să scrieți *Bani pentru Maria?* Subiectul povestirii nu poate fi definit nici cel puțin ca «poezie a cotidianului». Pur și simplu se relatează o întîmplare dintr-un sat, cum se petrec cu duiumul" —, scriitorul a răspuns cît se poate de lămuritor : „Într-o familie simplă, cum sînt la noi milioane, a irupt un eveniment ce determină dezvăluirea tuturor relațiilor morale, face posibil ca totul să fie văzut într-o lumină ce pătrunde în cele mai ascunse colțișoare ale caracterelor umane. Oamenii sînt oameni, dar fiecare se comportă în felul său, omul este întotdeauna interesant pentru om, mai ales cînd se descoperă, cînd povestește despre sine nu atît prin vorbe, cît prin faptele și acțiunile sale. Principalul a constat în reliefarea conflictului psihologic, în posibilitatea de a arăta cît de diversă și bogată e realitatea, care nu încape în nici un fel de tipare prestabilite" [1].

În *Sorocul cel de pe urmă*, dereglarea are cauze și efecte cu totul diferite. Tema povestirii este dintre cele mai răspîndite în literatură : omul în fața morții. Dar inițial, în aparență cel puțin, evenimentul așteptat nu prevestește nici un fel de complicații de ordin social sau psihologic [2]. Bătrîna Anna trage să moară în casa fiului ei Mihail, unde toți o înconjoară cu grijă și atenție. Mihail, un muncitor simplu și cuviincios, n-are altă preocupare decît de a-și împlini datoria filială. Iar cînd își dă seama că inevitabilul urmează să se producă, cu aceeași naturalețe se hotărăște să îndeplinească și o ultimă datorie : se duce la poștă și telegrafiază tuturor fraților și surorilor. Pînă aici nimic senzațional. Nimic ce ar putea

[1] *Bît' samim soboi (A-ți rămîne credincios)*, interviu luat de E. Osetrov, în *Voprosî literaturî*, Moscova, 1976, nr. 2, p. 144.

[2] Vezi în legătură cu ipostazele de tratare a acestei teme și încercarea noastră : *O întîlnire ciudată : «O moarte ușoară» de Simone de Beauvoir și «Moartea lui Ivan Ilici» de Lev Tolstoi* în *Probleme de filologie rusă*, București, 1977, p. 218-228.

să ne facă să presimțim o dramă. Dar drama se produce totuși : mai mult simțind decît înțelegînd că la căpătîiul ei s-au strîns toți copiii, bătrîna are un șoc și *învie*, pentru două zile numai, dar *învie* și tocmai această *înviere* se constituie ca echivalentul unei situații catastrofice. Dintre copii lipsește fata cea mai mică (explicabil, preferata) — Tanciora, care locuiește departe, la Kiev, și care, din motive asupra cărora autorul nu ne informează, n-a putut veni. Așteptarea ei conferă narațiunii o excepțională tensiune. Ceilalți copii pînă la urmă pleacă, iar bătrîna moare în noaptea ce urmează, singură și părăsită.

În *Trăiește și ia aminte*, situația de excepție se instalează chiar la începutul narațiunii. Aflîndu-se după o rănire la un spital din Novosibirsk, unde avea temei să spere că după însănătoșire i se va acorda o învoire de cîteva zile să se ducă acasă, cînd i se spune că asupra permisiei s-a revenit și i se dă ordin să se întoarcă pe front, soldatul Andrei Guskov dezertează și, după o serie de peregrinări, ajunge să dea tîrcoale satului și casei părintești. Narațiunea se constituie astfel ca istoria modului în care soția lui, Nastiona — singurul om căruia el îndrăznește să se destăinuie — îl ajută să se ascundă într-un adăpost de iarnă, situat pe malul celălalt al Angarei.

Nu este greu de văzut că în toate cele trei cazuri, elementul principal care contribuie la amplificarea încordării este o relație de incomunicabilitate. În *Bani pentru Maria*, cu puține excepții, consătenii nu sînt în stare să se imagineze în locul lui Kuzma sau, în alți termeni, să înțeleagă dimensiunea pericolului care-l paște. În *Sorocul cel de pe urmă*, incomunicabilitatea este de altă natură. „Înviind", bătrîna Anna nu se întoarce totuși în viață, ea își mobilizează ultimele resurse de energie vitală numai pentru a-și lua rămas bun de la Tanciora : de aceea, pentru ea așteptarea se confundă cu existența însăși, în timp ce pentru copiii ei, care continuă să trăiască și își dau seama că Tanciora nu va mai veni, așteptarea nu are nici un rost, se transformă într-o pierdere de timp penibilă ; astfel se lămurește de ce între traiul într-un fel „dincolo de moarte" al mamei și existența cotidiană reală a copiilor, orice comunicare practic devine imposibilă. În *Trăiește și ia aminte*, motivul inco-

municabilității devine predominant aproape de la început. La altceva nici nu ne putem aștepta. Psihologic însă el se insinuează mai subtil nu în destinul lui Andrei Guskov, ci în cel al soției sale Nastiona. Dezertorul, prin chiar actul său, s-a autocondamnat la izolare. Își duce zilele într-o robinsonadă inevitabilă, cu deosebirea că nu numai că nu tînjește după oameni, ci fuge chiar de ei. De aceea și viața sa începe să semene cu cea a unei fiare, el învață să urle ca lupii, se dezumanizează înfricoșător sub ochii cititorilor. Mult mai chinuitoare este situația soției, care continuă să trăiască între oameni, dar sub porunca strașnică de a nu dezvălui secretul nici chiar părinților celui fugit. Proporțiile pe care le ia în acest caz relația de incomunicabilitate, autorul ni le sugerează deosebit de pregnant în episodul ce se instalează cînd în sat vine vestea cea mare a victoriei : „...Sufletu-i avîntat, plin de elanuri încă din clipa cînd importanța evenimentului pătrunsese în conștiința ei acolo, pe ogor, continua să vibreze, o îndemna să alerge în mijlocul tuturor celorlalți din sat, dar ceva o reținea totuși, îi șoptea că această zi mare nu este ziua ei, nu e victoria ei, că ea nu este niciecum părtașă la victorie. Cel mai neînsemnat din semenii săi este părtaș, dar ea — nu."

Particularitățile de compoziție și motivele preferate ale lui Rasputin se regăsesc parcă reunite și concentrate în ultima lui lucrare de proporții — romanul *Despărțirea de Matiora*. Construcția unei hidrocentrale electrice uriașe pe rîul Angara (și a barajului respectiv) are drept consecință inundarea cîtorva zeci de sate. Unul dintre acestea se află situat pe o insulă din mijlocul albiei ; și insula, și satul de pe ea poartă același nume : Matiora. Ni se relatează despre ceea ce se întîmplă pe acest petec de pămînt în ultima vară a existenței sale. De unde rezultă că în afara eroilor propriuziși, adică a oamenilor care participă într-un fel sau altul la acțiune, există și un erou neînsuflețit — insula însăși. Iar în raport cu ea, intervine aceeași disproporție dintre durata subiectului și cea a fabulei : prima este de o vară, în timp ce istoria Matiorei, de la stabilirea pe ea a primilor coloniști și pînă-n zilele noastre, este de trei sute de ani.

În aparență, este dificil a se vorbi de existența vreunui eveniment inițial, care să declanșeze drama (ca în cele trei cazuri anterioare). Logic, ca eveniment de „turnură" ar putea funcționa „știrea", adică momentul cînd locuitorii insulei află că zilele micii lor patrii sînt numărate. Dar, despre acest „moment" nu ni se relatează nici chiar retrospectiv. Dimpotrivă, de la-început ne întîmpină, aproape la toți protagoniștii, o stare de spirit de resemnare, de împăcare cu inevitabilul, de așteptare, dureroasă pentru unii, dar calmă, a destinului implacabil. Și totuși, din punct de vedere al compoziției artistice, un „conflict" dramatic este plasat chiar în capitolele II-III (deci foarte aproape de început), dar nu vizează despărțirea de insulă ca atare, ci doar modul în care urmează să se facă despărțirea. Majoritatea locuitorilor nu se mai află în sat ; ei s-au mutat într-o așezare de tip urban, ridicată pe malul viitorului lac de acumulare ; vor munci la un mare sovhoz, ce se organizează la marginea taigalei. Pe Matiora continuă să-și ducă zilele aproape numai bătrînele, pe care le găsim adunate și bînd ceai la cea mai vîrstnică dintre ele — Daria. Pașnicul taifas este întrerupt de sosirea zburlitului Bogodul — un personaj straniu și poate simbolic — care aduce vestea că doi lucrători, dintre cei trimiși de un „serviciu" specializat în „pregătirea" satelor în vederea inundării, s-au apucat să smulgă crucile și stîlpii de lemn de pe mormintele din cimitir, pentru a le da foc. Bătrînele se alarmează, curînd se ia după ele tot norodul, care a mai rămas în sat, și „conflictul" urmează. De fapt, singura înfruntare scenică din cuprinsul narațiunii. Ea culminează cu explicațiile pe care le dau doi reprezentanți ai autorităților : președintele sovietului sătesc Voronțov și un tovarăș Juk, reprezentant tocmai al acelui „servici", care se ocupă de „zona inundabilă" și ai cărui lucrători au stîrnit furia bătrînelor. Trebuie recunoscut că, prin felul cum se comportă, cei doi nu inspiră deloc simpatie, iar explicațiile pe care le dau sînt confuze : lacul de acumulare va face parte dintr-o importantă cale de navigație și de aceea este necesar ca pe insulă să fie distruse toate obiectele, care, smulse în viitor de cursul apei, ar putea periclita securitatea vaselor. În ce măsură necesitatea este într-adevăr stringentă și dacă realmente presupune și distrugerea crucilor de pe morminte, nu ne

putem da seama, cu atît mai puțin cu cît „responsabilii" nu depun nici un efort pentru a le lămuri pe bătrîne, dimpotrivă, parcă ar vorbi cu tot dinadinsul în așa fel ca să le întărîte. Juk se complace chiar în debitări de automatisme verbale : „Dumneavoastră știți că pe locul acesta o să se reverse o mare, au să treacă ditamai vapoare, o să călătorească lume fel și fel... turiști și inturiști..." Pînă la urmă, cei patru se retrag, și pentru moment victoria o repurtează bătrînele.

Acest episod, cît și altele, în care iese la iveală atitudinea unor persoane din afara insulei față de cei care trăiesc tragedia ruperii de glie, au determinat pe unii comentatori să aprecieze că patosul principal al povestirii lui Rasputin ar consta tocmai într-un avertisment de ordin etic ; nimeni nu pune la îndoială folosul imens al înfăptuirilor tehnice, care nu pot fi obținute fără sacrificii, dar important este cum se procedează față de cei afectați de sacrificiile inevitabile. „Însă «unele pierderi» — în cazul unei atari abordări a acțiunii, susține unul dintre participanții la «masa rotundă» în paginile revistei *Voprosî literaturî* — se transformă într-un imens prejudiciu moral, care nu se compensează deloc prin avantajele materiale ce se obțin în acest fel" [1].

Privit așa, cît de minor ne apare romanul lui Rasputin. Cum s-ar zice : scriitorul a cheltuit o rezervă imensă a talentului său, pentru a-i avertiza pe constructorii de hidrocentrale : băgați de seamă, dacă o să mai aveți de inundat insule locuibile, să trimiteți la fața locului pentru a da foc obiectelor imobile niște indivizi mai manierați. Dar pentru așa ceva nu era nevoie de o operă atît de răscolitoare. Țelul putea fi atins mai repede prin publicarea unui articol sau organizarea unor cursuri de predare a bunelor maniere la cei însărcinați cu distrugerea obiectelor de pe teritoriile sortite inundării.

Plasarea la începutul acțiunii a „conflictului", asupra căruia am zăbovit, se relevă — în plan artistic — ca avînd un rol mult mai profund. Astfel se inițiază un vast proces de confruntare a celor mai variate atitudini, iar prin confruntare, urmează să fie relevată

[1] I. Seleznev, *Pămînt sau teritoriu, vol. cit.*, p. 54.

o viziune estetică de o amplitudine mult mai cuprinzătoare. Iar dacă așa e, calea cea mai adecvată de pătrundere în acest „plan din spate" al textului este încercarea de caracterizare a unor grupuri de protagoniști tocmai prin prizma criteriului pe care-l socotim esențial : reacția în raport cu dispariția inevitabilă a Matiorei.

Din acest punct de vedere, o primă departajare se impune net : cei de pe insulă și cei din afara ei. Primii sînt, explicabil, mai numeroși și caracterizați mai îndeaproape. Dar nici ei nu formează un grup omogen. Atitudinea variază, am spune noi, în primul rînd după vîrstă. Indiscutabil, de atenția cea mai insistentă a autorului se bucură bătrînii. În interviul citat de noi mai sus, Rasputin mai spunea, între altele : „În satele siberiene întîlnesc adesea femei cu caractere puternice. Consătenii le cunosc, le frecventează ca să le ceară sfaturi, să li se plîngă, să caute sprijin. La femeile bătrîne mă impresionează atitudinea calmă față de moarte, pe care o receptează ca fiind ceva de la sine înțeles. Cred că impasibilitatea aceasta apare la ele ca urmare a unui drum lung de viață. În fața ochilor lor se perindă însămînțările și recoltările ; după fiecare iarnă, venea primăvara, toamna își lepăda frunzișul..." [1]

În *Despărțirea de Matiora*, găsim o frază, care parcă ar ilustra pe viu preferința scriitorului : „În fiecare din așezările noastre s-au aflat de cînd lumea și se mai află și-n ziua de azi cîte una, ba chiar cîte două bătrîne cu asemenea fire, sub aripa ocrotitoare a cărora se adună cei slabi și cu alean în suflet..." Tipul este reprezentat aici prin Daria — personajul central al narațiunii. În jurul ei se strîng bătrînii — locuitorii pentru care dispariția Matiorei echivalează cu o veritabilă catastrofă. Și este explicabil de ce — existența lor nu mai are viitor, ea se aglomerează, toată, în trecut. Moartea Matiorei e și moartea lor. Nu mai au nimic de așteptat de la viață, inevitabila mutare îi îngrozește pînă la paroxism. Gîndindu-se că va trebui să se mute în oraș, bătrîna Nastasia intră în panică : „Într-o s'tămînă, mă prăpădesc de alean. Acolo, printre streini ! Un copac bătrîn cine s-apucă să-l mai mute din locu lui ?" Iar Daria, în înverșunarea ei, ajunge pînă la ideea de a-și uni soarta cu cea a

1 *Vol. cit.*, p. 147.

insulei : „De-ar fi după mine, nici nu m-aș clinti de-aici. N-au decît să mă înece, dacă așa-i rînduiala. — Și-or să te înece. — N-au decît ! Tot am să mor odată — la ce să mă tem ?“ Și alte bătrîne ar fi de acord, le repugnă însă nu perspectiva morții, ci aceea a înecului.

Universul sufletesc al bătrînei Daria ne este dezvăluit nu numai cu înțelegere, ci și cu vădită admirație. Ar fi, evident, simplist să spunem că ea se răzvrătește. Dar nici nu aderă sufletește la ideea că utilitatea practică a acțiunii ar justifica și sacrificarea insulei. Și nici nu are de ce să adere, această utilitate nu are pentru ea nici o valoare reală, este în afara existenței sale : „...nădejdea se împuținează pe an ce trece, se topește și ea ca omătul, pînă ce piere cu desăvîrșire, îmbibîndu-se în pămînt, și iată că de la o vreme nu mai ai în fața ta decît amintirile ce fumuiesc de sub pămînt ca un abur...“ Cu tot ce a mai rămas din caracterul ei puternic, ea e întoarsă spre trecut. Gîndindu-se la semințiа din care a purces, i se pare „că-i vede limpede pe ei toți cum stau neclintiți, alcătuind un front uriaș, în formă de clin cu laturile larg răschirate spre zare și fără de sfîrșit, toți cu fețele mohorîte, aspre și întrebătoare. Iar în vîrful acelui clin multisecular, dată cu un pas îndărăt și cu fața îndreptată înainte, ca să fie bine văzută, stă ea, de una singură.“ Strămoșii o apostrofează din ce în ce mai violent, trăgînd-o la răspundere : „de ce i-a lăsat fără speranță și fără viitor ?“ Daria, deci, se simte responsabilă numai față de ei, față de generațiile mai tinere — deloc. Relația de incomunicabilitate apare cu evidență. Daria nu este în stare să înțeleagă de ce tinerii (ea stă de vorbă cu un nepot de fiu) se grăbesc mereu. Este convinsă că mașinile de mult nu mai lucrează pentru oameni, ci oamenii pentru mașini, iar pînă la urmă, enervată, tranșează discuția aproape provocator : „Dacă nu se poate altfel, atunci apucați-vă și retezați Matiora din temelii, făceți și treaba iasta, de vreme ce puteți orice, de vreme ce-ați scornit tot soiu de mașini... Retezați-o și mutați-o acolo un'e-i pămîntu pămînt, așezați-o în preabătu lui...“

Între bătrîna Daria și nepotul ei Andrei se află Pavel — fiul ei și tatăl băiatului. Poate înadins, simbolic, în aceeași familie se întîlnesc trei generații, marcînd trei ipostaze diferite de reacție la

evenimente. Dacă Daria nu are decît trecut, iar Andrei nu se gîndește decît la viitor, din care cauză incomunicabilitatea dintre ei este aproape completă, Pavel ocupă o poziție intermediară, încărcată — firesc — de frămîntări grave și îndelungi. A petrecut o bună parte a vieții pe Matiora, se simte organic legat de ea, îi pare și lui rău de pămîntul natal condamnat să se transforme în fund de mare, din care cauză „acest, din urmă an de răscruce părea înfricoșător", iar ceea ce îl aștepta de acum înainte „îl speria". Se întreabă și el, ca și maică-sa, „dacă prețul nu-i prea mare", dar se și îndoiește îndată : „îmbătrînesc, se vede treaba, de vreme ce nu-s în stare să înțeleg lucrurile". De aceea, între el și Daria puntea de comunicare nu se dărîmă niciodată, deși se receptează la registre diferite, deosebire pe care Pavel o sesizează perfect : „mama și-a trăit veacul, pe cînd eu mai am încă de trăit și de muncit". De aceea, poate mai greu, dar stabilește o punte de legătură și cu fiul său Andrei, deși nu-i aprobă neastîmpărul, dorința de a vedea cît mai multe cît mai e tînăr — de a lua parte la șantierele principale. Pavel conclude resemnat că prin Andrei vorbește „acel adevăr al zilei de azi, adevăr de care nu aveai unde să te-ascunzi... iar tinerii îl înțeleg, se vede treaba, mai bine decît cei vîrstnici".

Dar oricare ar fi deosebirile de abordare și nuanțele intonației, pe toți locuitorii Matiorei îi leagă aceeași apartenență, iar dacă Andrei se leapădă mai ușor de pămîntul natal, asta-i numai pentru că vremea împlinirilor i-a deschis orizonturi noi, orizonturi pentru Daria inaccesibile. Relația de incomunicabilitate devine astfel relativă, discuția e precară, dar posibilă. Totală, transformîndu-se aproape în adversitate, devine incomunicabilitatea abia atunci cînd locuitorii Matiorei au în față pe cei străini de insulă — pe cei neracordați la istoria, am spune chiar la *viața* ei.

Ca registru de tonuri, textul ar putea fi reprezentat printr-o traiectorie ce înaintează lent, orizontal, cu inflexiuni aproape insesizabile, dar din cînd în cînd zguduită parcă de niște seisme verticale, ca electrocardiograma unui om bolnav de astm. Micile cutremure sînt produse mai întotdeauna de incursiuni din afară. Acustic, ele sînt receptate ca niște disonanțe într-o melodie ce se derulează fără grabă și în surdină. Disonanțe pe care le resimt dureros

mai ales bătrînii. Pe Daria o lezează pînă și modul zgomotos de comportare al muncitorilor veniți să ajute la strînsul recoltei, și ținuta nurorii sale, care între timp se obișnuise cu viața în noua așezare, și prietena ei Mila, cu rîsul ei sonor, venită să ajute la strînsul cartofilor, ca și veselia nepăsătoare a elevilor, a acestei „semințiigălăgioase și făr-de astîmpăr". Reacțiile Dariei sînt tot atîtea reliefări ale incomunicabilității, care „vorbesc" despre statornicia unei situații cu totul ieșite din comun : în acea ultimă vară, cineva parcă ar fi tăiat „lumea" în două părți inegale — de o parte Matiora, cu existența ei, brusc devenită suficientă sieși, iar de alta, întreaga împrejurime infinită, căreia nici nu-i mai pasă de această părticică infimă a ei.

L. N. Tolstoi definește într-un loc „darul poetic" ca iscusință de a ieși din tine însuți și a pătrunde într-altul — „să poți intra în toți și toate" [1]. Dacă este așa, nu putem să nu observăm că Rasputin recurge la acest dar al său distributiv și inegal. În *Despărțirea de Matiora*, lumea e văzută mai tot timpul cu ochii bătrînilor, de preferință ai Dariei ; din cînd în cînd, autorul „pătrunde" și în universul sufletesc al lui Pavel, niciodată însă și în al vreunuia dintre ceilalți — aflați într-un raport de incomunicabilitate cu bătrînii. Iar „nedreptatea" se dovedește a fi pe deplin justificată estetic numai dacă nu scăpăm din vedere că în ultimă instanță eroul principal al „întregului" este insula însăși.

Incomunicabilitatea dintre această părticică infimă a universului și „restul lumii" nu putea fi dezvăluită decît prin frămîntările bătrînelor, adică ale acelora pentru care viața nu există în afara Matiorei. Ele sînt gata „să se topească" în destinul ei, ceea ce deschide calea spre însuflețirea sau, vorbind mai strict literar, spre personificarea acestui „product minunat" al naturii. Iar astfel devine posibilă introducerea în narațiune și a unui element fantastic-mitologic, a cărui prezență dătătoare de sens n-a fost ocolită de nici unul dintre comentatori. Este vorba de „Stăpînul" insulei, pe care Rasputin îl descrie în acest fel : „...o jiganie micuță, ceva mai răsă-

[1] Lev Tolstoi : *Jurnal*, vol. I (1849—1895), vol. II (1896—1910), în românește de Janina Ianoși, Editura „Univers", București, 1976, vol. I, p. 396.

rită decît o pisică şi nesemănînd cu nici o altă jivină"; „dacă orice casă are un duh al ei, un *domovoi*, un ostrov se cade să aibă şi el un stăpîn". De bună seamă, tocmai analogia de mai sus ne îndreptăţeşte să-l asociem pe „Stăpîn" miturilor. V. I. Dal precizează că „domovoi" este „spiritul de pază şi de năpastă al casei", care o gospodăreşte în felul lui doar noaptea, făcînd tot felul de pozne, benigne, sau maligne, etc. ; se trage deci din „Olimpul" dispărut al mitologiei paleoslave, care s-a păstrat doar în credinţele naive ale poporului ; după Dal, aparţine aceleiaşi familii de „spirite" ca şi „polevoi" (duhul stepei), „leşii" (duhul pădurii), „rusalka" (zîna apelor), „vodianoi" (duhul apelor, cel mai malign dintre toţi) [1]. Prin analogie, „Stăpînul" lui Rasputin ar mai putea fi numit „ostrovnoi" (duhul insulei), iar în plan artistic, în naraţiune, are deci rolul de a întrupa „spiritul stihiei", de a o introduce şi pe ea în „corul de voci", care acompaniază „evenimentul" — cîntînd prohodul Matiorei. În consecinţă, vocea „Stăpînului" are o rezonanţă cu totul aparte tocmai pentru că aparţine unei alte stihii decît cea umană, stihiei opuse — naturei. „Ostrovul se gătea de viaţă lungă", notează undeva Rasputin, iar fraza sună şi solemn, şi strident. Solemn întrucît, în consonanţă cu simţirea dintotdeauna a omului (reflectată cel mai puternic în arta romantică), dă glas nepăsării niciodată turburate a naturii ; strident pentru că marchează tăios şi implacabil contradicţia izbitoare dintre această nepăsare *inconştientă* şi agitaţia, vecină cu învălmăşeala bezmetică, provocată de activitatea *conştientă* a oamenilor. Naraţiunea lui Rasputin e saturată de descripţii îmbelşugat poetice ale vieţii naturale, care pulsează în acea vară pe Matiora, parcă cu o intensitate niciodată cunoscută. Contrastul dintre situaţii este de o pregnanţă vecină cu sublimul. Spre deosebire de locuitorii ei, care ştiu ce-i aşteaptă, *Matiora nu ştie nimic* ; ea continuă să trăiască de parcă-i este dat să trăiască veşnic. Dar „Stăpînul" ? El ştie, şi se resemnează, dar într-un mod ce sună a avertisment, abia auzit, însă cu atît mai lugubru, cu cît vine dintr-un adînc prea adînc : „...şi cu toate că pre-

[1] Vladimir Dal, *Tolkovîi slovar' jivovo velikorusskovo iazîka, (Dicţionarul explicativ al limbii velicoruse vii)*, Moscova, vol. I, 1955, p. 466.

simțea, își dădea seama Stăpînul că în curînd totul se va schimba dintr-o dată, și încă în asemenea măsură, încît el va înceta să mai fie Stăpîn, ba mai mult, că va ajunge un nimic, se împăcase cu soarta. Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus. Se împăcase cu soarta și din pricină că după dînsul nu avea să mai fie pe-aici alt stăpîn, că n-avea să mai fie ce stăpîni. El este ultimul. Dar cîtă vreme ostrovul stă neclintit, Stăpînul, aici, este el".

Astfel, printr-o amplă concurență simfonică de voci și motive, ni se întredeschid porțile tainice de pătrundere în substratul metafizic al operei de artă. Posibila punere în relație cu o cunoscută poezie a lui N. A. Zabolotki [1] parcă se plasează de la sine în drumul căutărilor : „eu nu caut armonie în natură", își începe meditația poetul. În „lumea ei de nepătruns", sufletul său nu distinge „voci acordate", totul e arbitrar, lipsit de sens. Însă, „în ceasul liniștit al serii" și mai ales noaptea, cînd saturată de „mișcarea-i bezmetică" natura se odihnește de „jocul steril" al contradicțiilor, din bezna-i parcă naște „prefigurația" voinței umane. Stihia se leapădă atunci de „libertatea-i sălbatică", în care „binele nu poate fi despărțit de rău" și, adormind, visează turbine, sunetul ritmic al muncii, baraje, fire încărcate cu energie electrică... În final, Zabolotki compară natura cu o mamă „nebună, dar iubitoare", care ascunde în pîntecul ei „lumea înaltă a pruncului", ca să întîmpine răsăritul soarelui împreună cu el.

Așadar, toate roadele activității creatoare a omului aparțin și ele naturii, întrucît omul însuși a fost zămislit în pîntecul ei de „mama nebună și iubitoare".

În *Despărțirea de Matiora,* modul de a intui și de a contura

---

[1] Nikolai Alekseevici Zabolotki (1903—1958), cunoscut poet sovietic, reprezentant al ultimului val al avangardei literare (grupa-rea „Oberiutî" — Reuniune a artei reale), autor, în continuare (anii '30), al unor poeme grotesc-utopice *(Triumful agriculturii, Lupul nebun* ș.a.), purtînd amprenta influenței exercitate asupra lui de „viziunile" lui E. K. Țiolkovski. Victimă a represiunilor din anii cultului personalității, întorcîndu-se în 1946 la „uneltele literare", s-a manifestat de atunci mai ales ca traducător și autor de meditații poetico-filosofice, în care problema relației „om-natură" se convertește într-unul din motivele principale.

relația „om-natură" pare a fi diametral opus. Chiar dacă este „un fiu al naturii", omul e mai degrabă un fiu vitreg și în orice caz nerecunoscător. Două episoade în special relevă o relație de adversitate. Primul este al încercării zadarnice a „incendiatorilor" de a distruge un imens copac, despre care circulă legenda că prin rădăcinile lui insula este „prinsă" de fundul fluviului, de „pământul comun" și „cît timp se va înălța el, va ființa și Matiora" [1]. Nu întîmplător, unul dintre cei doi lucrători, care și propun să vie de hac „fiarei", obișnuiește să-și „împodobească" vorbirea cu ziceri din tabla înmulțirii : „de două ori doi fac patru", „de șase ori șase fac treizeci și șase" etc. Dar iată că i se întîmplă același lucru ca și „omului din subterană" al lui Dostoievski — calculele omenești se dovedesc neputincioase în fața obstacolelor neprevăzute, ce i le așază în cale natura. Benzina cu care e stropit trunchiul copacului produce o pălălaie care se prelinge doar cu limbi de foc pe scoarța ca de piatră a arborelui, fără a pricinui vreun rău *miezului* său viu. Reluările de mai mari proporții se soldează cu rezultate la fel de insignifiante. Matiora poate fi inundată, însă copacul ce-i simbolizează tăria nu poate fi doborît.

Cel de-al doilea episod este chiar finalul.

Finalurile „deschise" sînt în general caracteristice lui Rasputin. În *Bani pentru Maria,* dîndu-și seama că nu poate strînge în sat suma necesară, Kuzma se hotărăște să plece în oraș, la fratele său, cu care în fapt de mulți ani nu mai avea relații, ca să încerce să obțină banii ce-i mai lipsesc de la el. Formal, „subiectul" coincide cu această călătorie. Iar povestirea se termină în momentul în care Kuzma sună la ușa fratelui. Dacă și-a completat sau nu suma, nu aflăm...

În *Sorocul cel de pe urmă,* bătrîna moare, dar să ne amintim că „învierea" ei de două zile s-a datorat dorinței de a aștepta sosirea și a fiicei mezine, Tanciora, care nu vine și — în consecință — subiectul se structurează pe un șir de întrebări : mai întîi — „vine

[1] Copacul respectiv este o zadă, „listvennița" în rusește, nume tot de gen feminin, care, din cauza dimensiunilor copacului, le pare locuitorilor cu totul nepotrivit ; de aceea ei îi spun „listven'" (masculin) și chiar și mai solemn : „țarskii listven'".

sau nu vine ?", apoi — „de ce nu vine ?", „poate că o să vină, totuşi ?" etc. La nici una nu aflăm răspuns.

În *Trăieşte şi ia aminte,* tragedia Nastionei se stinge odată cu sinuciderea. Însă dezertorul nu este prins — el îşi pregătise din timp o altă ascunzătoare, într-o peşteră — şi se refugiază acolo. Logic, nu încape îndoială că nici robinsonada lui nu poate dura la nesfîrşit... Însă autorul nu consideră necesar să ne relateze şi *acest* sfîrşit.

Dar ni se pare că în *Despărţirea de Matiora,* finalul antifinal e cel mai evident marcat din punct de vedere artistic. La început, se pare că sfîrşitul firesc este „prezis" cît se poate de limpede. Se spune desluşit : e *ultima vară.* Apoi se comunică un termen şi mai categoric : pînă la 15 septembrie totul trebuie să fie isprăvit. Şi, într-adevăr, subiectul pare a se structura logic înspre *acest* final. Asistăm, etapă după etapă, la „pregătirea" insulei în vederea inundării. Se strînge ultima recoltă de cereale. Se transportă pe continent tot inventarul viu şi mort. Se strîng şi se transportă în noile locuinţe cartofii. Încep să părăsească insula şi bătrînele din jurul Dariei. Cercul „nestrămutaţilor" se restrînge din ce în ce. Sînt incendiate rînd pe rînd pădurile, acareturile, izbele. Pînă la urmă, rămîn doar Daria, încă trei bătrîne şi enigmaticul Bogodul, cel mereu cu vorbe spurcate pe buze... Cu toţii se refugiază într-o baracă părăsită, construită încă din timpul războiului civil de către trupele lui Kolceak, nefolosită dealtfel, şi servind doar de adăpost aceluiaşi Bogodul. Acolo îi găseşte Pavel, venit după mama sa, s-o transporte, în sfîrşit, şi pe ea în noua locuinţă. Dar Daria nu vrea să plece fără ceilalţi şi Pavel cedează : bine, mai staţi o noapte aici, mîine vin cu şalupa, vă iau pe toţi, dau foc barăcii şi... basta ! Ne aşteptăm deci, ca în ultimul capitol să asistăm la sfîrşitul firesc, *previzibil* de la început... Dar Natura hotărăşte altfel !

Seara, irumpe în locuinţa lui Pavel preşedintele Sovietului Voronţov, surexcitat. Aflînd că Daria şi prietenele ei sînt încă pe insulă, că baraca n-a fost incendiată, îşi iese din fire. O comisie guvernamentală urmează să sosească a doua zi pentru a lua în primire teritoriul inundabil, şi la el, la Voronţov, nu este încă totul gata !... Nu admite obiecţii şi hotărăşte ca ei toţi să plece imediat de

pe insulă cu şalupa, să îmbarce pe ultimii rămaşi şi să dea foc barăcii... Dar, *neprevăzut,* coboară o ceaţă foarte deasă şi şalupa se rătăceşte... Între timp, „cei rămaşi" bîjbîie şi ei într-un întuneric deplin, schiţînd din cînd în cînd cîte o vorbă de spaimă, doar pentru a se convinge că nu s-au pierdut unul de altul. Deodată, însă, Bogodul se hotărăşte să deschidă uşa... Şi atunci : „...Prin uşa deschisă, ca dintr-o căscătură de hău, năvăli ceaţa, şi de undeva de-aproape se auzi un urlet jalnic. Pe dată însă fu parcă luat de-un val şi prinseră mai tare a se-nvălmăşi umbrele-n ochiul de geam, mai tare porni să şuiere vîntul, iar de undeva, ca din străfund, răzbi stins, abia deslușit, glasul de bun rămas al Stăpînului."

Iată cum sfîrşitul devine un ultim truimf al Naturii. Noi ştim că e o victorie a lui Pirrhus, că mîine totul se va termina, aşa cum a decis Omul, dar pe acest „mîine" autorul a refuzat să-l includă în structura operei sale.

Aşadar, *Despărţirea de Matiora* se înscrie în albia largă a acelei laturi a tradiţiei literare, care, din vremuri imemorabile, a fost dominată de motivul înfruntării năprasnice dintre forţele naturii — factorul „organic", cum îl numim (vezi şi lucrarea menţionată în nota de la p. VII), şi „îndrăzneala creatoare a omului" A-i face aici un istoric ar fi o întreprindere fără sorţi de izbîndă. Vom aminti doar că dacă în *Odiseea* se glorică în mod evident îndemînarea umană, în bîlinele ruseşti despre Mikula Selianinovici, dimpotrivă, în figura acestui „bogatîr" e întrupată credinţa nestrămutată în superioritatea acelora care nu se rup pentru nici o clipă de glie... Mai aproape de noi, problema a fost dezbătută cu pasiune incandescentă de Dostoievski şi Tolstoi. Iar dacă gigantul de la Iasnaia Poliana a fost înclinat mereu (cu toate zizagurile „credinţei" sale) să caute o soluţie de echilibru, considerînd că „raţiunea e expresia legilor necesităţii", iar conştiinţa — „a esenţei libertăţii" şi că „libertatea, care nu e prin nimic limitată, este esenţa vieţii în conştiinţa umană", în timp ce „necesitatea lipsită de conţinut este raţiunea omenească cu cele trei forme ale ei" (spaţiul, timpul şi legea cauzalităţii — M. N.), Dostoievski, dimpotrivă, a susţinut tot atît de constant că îndrăzneala creatoare este întotdeauna de sorginte demonică.

După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, problema a fost reluată în coordonate noi. Înfăptuirea unei revoluții *prefigurate* științific a fost receptată, firesc, ca o confirmare fără putință de tăgadă a posibilității omului de a transforma în fapte de viață gîndul său creator. Orchestrația triumfală, care a secondat această împlinire unică în felul ei, o găsim și la Maiakovski, și la Esenin, și la poeții proletari, și la reprezentanții avangardei literare, la Maxim Gorki și elevii săi din grupul „Fraților Serapion", și la Serafimovici, Furmanov, Fadeev, ca și la Vs. Ivanov sau Artiom Vesiolii, în proza „naturalistă" a lui Ivan Kataev, ca și în cea „psihologică" a lui L. Leonov. Dar n-a întîrziat și o reacție sceptică. Atunci, mai ales, cînd, în anii nep-ului, s-a văzut cu claritate cum, în pofida victoriei repurtate în plan politic și militar, revoluția triumfătoare se izbește, prin chiar brutalitatea victoriei, de rezistența surdă, parcă revitalizată, a „organicului", încorporat într-o tradiție milenară. Reacția aceasta sceptică în literatura de atunci n-a fost încă studiată nici pînă acum cu obiectivitatea științifică necesară ; nouă însă ni se pare că tocmai ea a imprimat acea notă disonantă care i-a pus în gardă pe unii critici și scriitori din acei ani împotriva creației unor autori ca Zamiatin, Pilniak și mai ales Bulgakov. Se poate oare spune despre Rasputin că în subtextul prozei sale se simte tendința de a relua acest fir de tradiție întrerupt ? A răspunde afirmativ ar fi nedrept. Poate greșim, dar nouă ni se pare că pentru conjugarea variatelor implicații filozofice din *Despărțirea de Matiora* înspre o idee estetică fundamentală, este îndreptățit a se considera drept „piatra unghiulară" compozițională a scrierii episodul „gătirii" de către Daria a izbei în vederea incendierii. Să nu uităm că Daria are senzația că îndemnul pentru această faptă ea îl capătă de la părinții ei îngropați, cînd se duce la cimitir să-și ia rămas bun de la ei și să le ceară iertare. Astfel, episodul se leagă și de singura scenă marcat conflictuală de la începutul narațiunii. Și pînă atunci, Daria, cu toată răzvrătirea ei împotriva acelora care „prea se grăbesc" și în graba lor nu vor să țină seama de trecut, acceptă totuși în surdină că operația hotărîtă, dependentă de un orizont mult mai vast, nu poate fi contraman-

dată. Dar acceptă împotriva ei însăși. De nevoie. Însă după ce își „gătește" izba (o văruiește în ajunul incendierii, freacă duşumelele, spală perdelele şi le atîrnă curate la ferestre, curăță soba etc.), este împăcată. Vorbind vulgar, gestul capătă dimensiunea unei „autocritici". Daria recunoaşte că nu are dreptul să absolutizeze răzvrătirea ei, fără să țină seama şi de alții. Coroborată cu „resemnarea" Stăpînului, atitudinea se încarcă cu semnificații ample. Îndrăzneala creatoare a omului este pînă la urmă tot atît de justificată ca şi rezistența „organicului", cu condiția ca omul să-i aducă şi acestuia tributul pe care-l merită. Un asemenea „tribut" este munca Dariei, practic lipsită de sens. Cum şi de oameni te despărți cinstindu-i *după* moarte (gătindu-i pentru înhumare etc.), tot astfel de orice lucru cu care te-ai înrudit de-a lungul existenței trebuie să te despărți *cinstindu-l*...

Comentatorii ultimului roman al lui Rasputin au sesizat îndată valoarea simbolică a toponimicului. Prima reacție a fost de a-l deduce din cuvîntul „mat'" (mama), ceea ce din nou ar îndreptăți analogii cu poezia citată a lui Zaboloțki. De curînd însă, în articolul amintit din *Naş sovremennik* [1], autoarea a atras atenția şi asupra unei alte interpretări posibile, sugerată de povestitorul însuşi : „Şi molcom, pașnic zăcea ostrovul, glie cu atît mai dragă, de soarta însăşi hărăzită, cu cît avea hotare bine statornicite, dincolo de care pornea dintr-o dată să se desfăşoare nu uscatul, ci apa. Dar de la un capăt la altul, de la un mal la altul, se aflau îndestul şi lărgime, şi bogăție, şi frumusețe, şi sălbăticie, şi vietăți din fiecare cîte-o pereche ; de toate avea belşug glia aceasta desprinsă de continent [2] — oare nu tocmai de-aceea purta ea numele sonor de Matiora ?" Nina Prozorova vede aici un simbol al maturității şi bărbăției. Noi am înclina spre o altă descifrare : Matiora apare ca un „continent" *(materik)* mic, ca o „terra" în miniatură, ceea ce permite alăturarea prozei lui Rasputin la toate acele atitudini din ultimul timp, care izvorăsc din neliniştea ca nu cumva îndrăzneala creatoare a omului să-l aducă într-o situație analoagă cu aceea a

[1] În nr. 10/1978, p. 184.
[2] În rusește — „materik", din care deci poate deriva „Matiora".

vrăjitorului din poveste, după ce a slobozit niște duhuri, pe care nu le mai poate stăpîni, sau în alți termeni : ca nu cumva progresul tehnic să dezlănțuie o reacție în lanț, care pînă la urmă să-l nege și pe el, ducînd la dispariția întregii civilizații umane.

În consecință, *Despărțirea de Matiora* se încadrează în „proză sătească" numai prin plasarea acțiunii într-un asemenea mediu social. Satul e preferat pentru că aici legătura necesară cu „organicul" este mai vizibilă. Sub acest raport, viziunea lui Rasputin asupra satului ne pare a avea tangențe cu viziunea lui Lucian Blaga : satul e o formă ideală, arhetipală a comunităților omenești, „permanent creatoare", mai ales în Europa de răsărit [1]. La alt nivel, dar în același spirit judecă lucrurile și Daria. În trecut, cînd mai toți oamenii locuiau în așezări rurale, conștiința fiecăruia era mai la vedere, apărea firesc la suprafață, dacă cineva încerca să scape de ea se observa imediat, „pentru că toți trăiau la vedere unu față de altu". Acum, însă, în orașe „lumea s-a înmulțit, peste măsură, pe cîtă vreme conștiința — pesemne — o rămas aceeași, și uite c-au subțiat-o, acu nu mai e pentru sine, nu mai e pentru cîtu-i cerința, da barem s-ajungă-n priveală."

Orice încălcare a organicității se răzbună. Este o vină, o vină imanentă a umanității, căci ea nu poate să nu satisfacă și setea tot atît de organică de prefacere creatoare. Este o vină de neînlăturat, deci o vină tragică. Este o ipostază a tragismului imanent al condiției umane. De aceea nu poate fi biruită decît prin ispășire.

Ar fi absurd să pretindem că Rasputin pledează pentru sistarea progresului tehnic. Dar cu vocea plină a unui artist convins că „orice falsitate civică sau artistică, conștientă sau inconștientă, orice îndepărtare de problemele principale ale societății și ale vremii, orice încercare de a le evita de dragul vieții liniștite, se pedepsește cu uitarea rapidă și definitivă, independent de grade și titluri" [2], el avertizează umanitatea de primejdiile ce decurg din

[1] Cf. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, 1944, p. 197.

[2] Valentin Rasputin, *Nagrada obiazîvaet (Distincția obligă)*, *Literaturnaia gazeta*, Moscova, 1977, nr. 46 (4644), 16 noiembrie.

nesocotirea unor posibile consecințe tragice ale înaintării spre culmile civilizației. Autorul e departe de a ne prezenta aceste consecințe în culori apocaliptice. Tragicul imanent nu poate fi „anulat" printr-o decizie „de dragul vieții liniștite", dar nici nu avem de ce să intrăm în panică, deoarece e mai mult decît ridicol să te sperii de propria ta umbră. Totul e ca atunci cînd, din progres în progres, se rănește grav ceea ce este „organic", să știi să te oprești la timp și să-ți ispășești vina printr-un „tribut" corespunzător.

Ar fi îndreptățită întrebarea : de ce în zilele noastre — către sfîrșitul deceniului al VIII-lea al secolului XX — ipostazele și manifestările tragicului imanent al existenței umane sînt relevate atît de pregnant și dur de către unii scriitori ai țărilor socialiste ? Explicația nu este greu de găsit. Temele și motivele izvorîte din sesizarea tragismului inevitabil le aflăm — evident, răspîndite inegal — pe toate meridianele literare. Însă în lumea capitalistă, consecințele tragismului inevitabil sînt agravate, firesc, din cauza inechităților sociale, ca urmare a gravității problemelor preponderent sociale nerezolvate încă. Realitatea socială alterată din punct de vedere al specificului uman, generînd cunoscutele fenomene ale alienării, se plasează astfel ca un fel de ecran intermediar între ochiul artistului și problemele fundamentale ale existenței umane. În lumea socialistă, unde problemele esențiale ale echității sociale au fost rezolvate, ecranul respectiv, dacă nu a dispărut cu desăvîrșire, devine totuși din ce în ce mai transparent. Noua orînduire socială îl ajută pe artist să vadă mai departe. Este încă un mod sub care se manifestă superioritatea socialismului ca sistem, superioritatea de care un scriitor atît de dotat ca Rasputin a știut să beneficieze din plin.

Ar fi desigur necorespunzător cu adevărul operei să pretindem că din *Despărțirea de Matiora* problematica socială a dispărut cu desăvîrșire. Însă pe măsură ce pătrundem tot mai adînc (dacă ar fi să folosim terminologia propusă de N. Hartmann) în „planurile din spate" ale textului, ne dăm seama cît de mărunte sînt totuși asemenea probleme, de „comportament", în comparație cu dilemele existențiale de anvergură care se întrevăd. Investigația artistică a

lui Rasputin ne ajută și ea să înțelegem în ce măsură răspunderea pentru viitorul socialismului devine astăzi cu necesitate și răspundere pentru viitorul umanității. Iar descoperirea acestei dependențe conferă semnificații noi și victoriilor care au jalonat ascensiunea socialismului pînă la înălțimea de azi. Prin înșiruirea, cînd mai apăsat narativă cînd mai poetică, a unor întîmplări și situații diurne, sîntem propulsați în miezul unei dezbateri, pe care pe drept cuvînt am putea-o numi „dezbaterea veacului". E o izbîndă.

MIHAI NOVICOV

TABEL CRONOLOGIC

1937 La 15 martie se naşte Valentin Rasputin (după numele patronimic : Grigorievici), în satul Ust-Uda, aflat la trei sute de kilometri de oraşul Irkutsk, pe malul rîului Angara. „Sînt, aşadar, siberian get-beget — mărturiseşte autorul [1] — sau, cum se zice pe la noi, «de-acileaşi» [2]. Tatăl meu s-a îndeletnicit cu agricultura, apoi a lucrat la o întreprindere forestieră, precum şi la alte întreprinderi şi instituţii. A făcut şi războiul... Cu alte cuvinte, a fost ca toţi cei de-o seamă cu dînsul. Mama a muncit şi ea, de-abia pridindind cu treburile prin gospodărie : ţin minte că de lipsa lor nu se prea putea plînge. La vîrsta cuvenită, am fost dat la şcoală..."

1955 După terminarea şcolii medii, se înscrie la Facultatea de filologie şi istorie, cu dorinţa manifestă de a îmbrăţişa cariera didactică. Perioada studenţiei îi

[1] Reproducem în cuprins o seamă de mărturii culese din interviurile acordate de Valentin Rasputin publicaţiilor *Voprosî literaturî* şi *Nedelea*.

[2] În original : *tutoşnii*.

oferă prilejul de a cunoaşte în ansamblu şi a aprofunda operele marilor clasici ai literaturii ruse şi sovietice.
Înfiinţarea, în 1955, a revistei lunare de literatură universală *Inostrannaia literatura* îi va facilita viitorului prozator accesul la o seamă de valori de prim rang din peisajul literar mondial contemporan, descoperirea unor personalităţi renumite ca Faulkner, Hemingway, Böll ş.a.

1959 Absolvă cursurile Facultăţii de filologie şi istorie a Universităţii din Irkutsk. Pe la mijlocul ultimului an de studii, rămînînd fără bursă şi neavînd nici o posibilitate de subzistenţă, prietenii îl ajută să devină colaborator extern al ziarului *Sovetskaia molodioj*, editat la Irkutsk, iar scurt timp după aceea — încă student fiind — este angajat la redacţia aceluiaşi ziar. O bucată de vreme lucrează acolo împreună cu ilustrul dramaturg A. Vampilov (1937—1972), ale cărui piese, astăzi celebre, se joacă pretutindeni în lume. În presa locală îşi desfăşura pe atunci activitatea şi V. Şugaev, actualmente unul dintre cei mai cunoscuţi prozatori siberieni. Lucrînd la ziar, în preajma unor oameni cu intense preocupări de ordin literar şi obştesc, deprinde încetul cu încetul meseria de gazetar. Este deopotrivă captivat de arta unor scriitori atît de diferiţi cum sînt Fiodor Dostoievski şi laureatul premiului Nobel, Ivan Bunin. „Şi de la unul, şi de la celălalt — arată Rasputin — am învăţat şi voi avea de învăţat întotdeauna. Mă atrăgea atît tensiunea psihologică din romanele lui Dostoievski, pasiunile mistuitoare ale eroilor săi, capacitatea de a rosti totul despre om, cît şi rafinamentul măiestriei literare a lui Bunin, ponderea pe care o capătă la el cuvîntul..." Lucrează cîţiva ani la Krasnoiarsk, în calitate de

corespondent al studioului regional de televiziune și al ziarului local *Krasnoiarski komsomoleț*, pe șantierul de construcție al magistralei Abakan-Taișet și al hidrocentralei din Krasnoiarsk.

1961 Debutează în paginile almanahului literar *Angara*, din Irkutsk, cu povestirea *Am uitat să-l întreb pe Leoșka*. Acest succes în domeniul beletristicii, care îi va schimba totalmente cursul vieții, se întemeiază, de fapt, pe un insucces înregistrat în activitatea sa de gazetar. Referitor la această împrejurare, Rasputin declară : „Lucram de aproape trei ani la ziar, cînd, într-o zi, am fost trimis să scriu un reportaj despre muncitorii unei exploatări forestiere din regiunea Irkutsk. Am scris reportajul, dar mi s-a spus că nu e un material bun, adecvat genului, întrucît are aspectul și structura unei povestiri. Opinia redactorului șef a constituit pentru mine un îndemn de a-mi examina cu multă seriozitate resursele literare..." *Examinare* ce durează o perioadă de aproape cinci ani.

1965 Între timp nu mai scrie nimic ; abia în 1966, pe cînd se pregătea să plece la consfătuirea tinerilor scriitori siberieni ce urma să se țină în orașul Cita, se apucă și așterne pe hîrtie alte cîteva povestiri. În cadrul acelei consfătuiri, are șansa să nimerească la seminarul condus de prozatorul Vladimir Civilihin. „De-ar fi fost altcineva în locul lui — spune Rasputin — poate că n-aș fi realizat mare lucru pe plan literar. Povestirile pe care le dusesem cu mine — îmi dau seama acum — erau scrise într-o manieră cam prețioasă, dovedind, poate, pe alocuri, un gust mai puțin format, totuși lui Civilihin i-au plăcut..."

1966 Ulterior, lucrînd tot în gazetărie, publică două volumașe de reportaje, intitulate *Tărîmul din preajma cerului* (Editura „Vostocino-sibirskoe knijnoe izdatelstvo", Irkutsk) și *Păzitorii de ruguri din noile orașe* (Editura „Krasnoiarskoe knijnoe izdatelstvo", Krasnoiarsk). „Vorbeam în ele despre oamenii din Siberia de azi, despre șantierele ei : hidrocentralele de la Bratsk și Krasnoiarsk, magistrala Abakan-Taișet... Pe-atunci, expresia «romantismul taigalei» se întîlnea frecvent în presa cotidiană, astfel că am plătit și eu tribut în această privință... Mi-am dat seama însă că ar trebui să mă las de gazetărie : o făceau deseori tot atît de bine, ba chiar mai bine, scriitorii veniți acolo de prin alte părți. Mi s-a părut a fi mai potrivit să-mi orientez eforturile spre investigarea problemelor și fenomenelor cunoscute și apropiate nouă, siberienilor, a acelor probleme și fenomene ce caracterizează viața celor născuți și crescuți, ca și noi, pe acele meleaguri..."
Volumele sînt de îndată remarcate, întrunind sufragiile unanime ale criticii, care scoate în relief compoziția impecabilă a scrierilor, limbajul lor metaforic de aleasă inspirație, fraza adeseori ritmată, cu rezonanță de vers alb. Recenzînd primul volum, cunoscutul critic V. Turbin descoperă în Rasputin un veritabil „tînăr maestru".

1967 Îi apare primul volum de proză scurtă, *Omul de pe astă lume* (Editura „Krasnoiarskoe knijnoe izdatelstvo", Krasnoiarsk), care marchează trecerea de la reportaj la povestire. „La cele văzute și auzite în peregrinările mele de gazetar — arată Rasputin — începusem, ca să zic așa, să adaug și de la mine. Părea că mi se trezise «eul» de scriitor..."
După publicarea volumului, este primit în Uniunea Scriitorilor. Vede lumina tiparului și primul său

roman, *Bani pentru Maria* (revista *Sibirskie ogni*, nr. 9), care stîrnește un interes considerabil și vii comentarii.
În săptămînalul *Literaturnaia Rossiia* (nr. 5), îi apare nuvela intitulată *Vasili și Vasilisa*.

1968 Editura „Molodaia gvardia" din Moscova publică, în volum, romanul *Bani pentru Maria*, dimpreună cu o suită de povestiri. În postfața intitulată „S-a născut un scriitor", criticul Feliks Kuzneţov remarcă originalitatea frapantă a prozei lui Rasputin, luciditatea observației, capacitatea de a discerne în faptul aparent banal nebănuite valori umane.

1969 Scrie în colaborare cu V. Șugaev nuvela *Zbucium neprevăzut*.

1970 Romanul *Sorocul cel de pe urmă* (revista *Naș sovremennik* nr. nr. 7, 8) îi aduce autorului consacrarea definitivă, fiind socotit un adevărat eveniment literar. Concomitent romanul apare în volum la Editura „Vostocino-sibirskoe knijnoe izdatelstvo", Irkutsk. În numeroase publicații sînt inserate articole și cronici elogioase pe marginea cărții.

1971 Editura „Zapadno-sibirskoe knijnoe izdatelstvo" din Novosibirsk reeditează *Sorocul cel de pe urmă* și *Bani pentru Maria*.

1972 Sub titlul *În jos și în sus pe firul apei*, Editura „Sovetskaia Rossiia" din Moscova îi tipărește un amplu volum de proză, cuprinzînd și romanele *Sorocul cel de pe urmă* și *Bani pentru Maria*.

1973 *Sorocul cel de pe urmă* este publicat în Cehoslovacia, la Bratislava.

1974 Apare romanul *Trăiește și ia aminte* (revista *Naș sovremennik*, nr.nr. 10,11). Iată ce mărturisește autorul cu privire la geneza acestei opere : „Îmi amintesc că în anul o mie nouă sute patruzeci și cinci, copil fiind, am văzut cum era dus sub escortă prin mijlocul satului un țăran care dezertase de pe front. Întîmplarea mi s-a întipărit în minte : deși părea că o uitasem, mult mai tîrziu mi-au reînviat în memorie toate amănuntele ei... Cum a luptat ostașul Guskov, acel personaj din romanul meu ? Ca să folosesc un singur cuvînt, bine. Totuși el devine un trădător, chiar dacă involuntar. Căci un om care a călcat fie și o singură dată pe drumul trădării va străbate acest drum pînă la capăt. Dar Nastiona ?... Femeile sînt înzestrate cu o uimitoare sensibilitate față de necazul altuia : despre această calitate a lor intenționam mai demult să scriu, să povestesc... Cititorul este înclinat să creadă că Nastiona va dezvălui ascunzătoarea bărbatului ei, sau că îl va determina să se predea. Nastiona însă nu face nici una, nici alta... Cred că am izbutit să prezint în mod convingător logica anterioară a tuturor faptelor ei...“ La Praga apare romanul *Bani pentru Maria*.

1975 Editura „Sovremennik“ din Moscova publică romanul *Trăiește și ia aminte*, dimpreună cu cîteva nuvele ale scriitorului. În același an, Editura „Vostocino-sibirskoe knijnoe izdatelstvo“ din Irkutsk tipărește o nouă culegere din proza lui Rasputin, incluzînd romanele *Sorocul cel de pe urmă*, *Bani pentru Maria*, precum și reportajul *În jos și în sus pe firul opei*.

Sub egida Editurii „Univers“, apare în România *Sorocul cel de pe urmă*, a cărui tălmăcire o semnează Ioana și Tudor Savu.

1976 Oferă tiparului ultimul său roman, intitulat *Despărțirea de Matiora* (revista *Naș sovremennik*, nr. nr. 10, 11). „Vorbesc aici — arată prozatorul — despre transformările ce au loc în viața Siberiei de azi, transformări pe care le urmăresc nu ca un om venit din altă parte să supună și, ca să zic așa, să reorganizeze acest ținut aspru și minunat de frumos, ci ca un siberian ce sînt, ca unul care s-a născut și trăiește aici, care îl iubește și se gîndește la el nu doar ca la un gigantic șantier, ci și ca la patria lui, ca la pămîntul pe care i-au trăit strămoșii și-i vor trăi copiii și nepoții... Viața de astăzi — remarcă în altă ordine de idei Valentin Rasputin — este deosebit de dinamică, mulți sînt foarte grăbiți, eu însă mă hotărîsem să vorbesc despre o viață calmă, tihnită. Există ea oare în realitate ? Desigur. Pe uriașele întinderi ale Siberiei, se resfiră sate mai mici și mai mari, unde mulți oameni duc un trai așezat, statornicit de ani și ani. Nu știu cum s-a făcut, dar pînă acum, pe oamenii aceștia modești literatura nu i-a băgat în seamă. Și totuși ei sînt contemporanii noștri, trăiesc alături de noi și sînt făuritorii unor uriașe valori materiale. Fiecare își are viața lui, soarta și trăirile sale. Cum ai putea să nu vorbești despre ei ? Și tocmai pe acești oameni, pe acești eroi anonimi eu îi cunoșteam foarte bine. Nu este vorba, cum afirmă unii critici, de apărarea satului vechi. Ci de viața spirituală a milioane de semeni, viață care se află într-o continuă prefacere, care rămîne tot mai mult în trecut și care mîine nu va mai fi cea de azi. Cine altul, dacă nu scriitorul, are, deci, menirea să consemneze acest proces ?... Tot criticii m-au alăturat reprezentanților așa-zisei proze rurale. Socotesc o asemenea împărțire — proză rurală, citadină, de război, pentru tineret etc. — extrem de convențională... Dragostea și ura, viața și

moartea, binele și răul... Categoriile sînt aceleași ca și în trecut, atît în literatură, cît și în viață. Numai timpurile sînt altele, astfel că în fața scriitorului se ridică imperios problema : cum să abordeze aceste teme, cum să-i înfățișeze pe oameni ?... Consider, așadar, munca mea și a colegilor mei din domeniul prozei rurale mai degrabă ca pe o studiere în plan moral a personalității umane... Aș fi vrut să amintesc multe nume de scriitori la care țin și pe care-i citesc în mod constant. Este vorba, în primul rînd, de Mihail Șolohov, de la care învățăm cu toții. Iubesc mult proza lui Vasili Șukșin. Îi voi aminti și pe cei de la care am avut de învățat în mod nemijlocit. Astfel, prin tensiunea conflictelor dramatice — interioare și exterioare — m-a atras proza, atît de ancorată în realitate, a lui Vasili Belov. Iubesc, de asemenea, proza lui Viktor Astafiev, pe care îl consider a fi unul dintre cei mai buni scriitori. Întîmpin de fiece dată cu mult interes operele noi ale lui Evgheni Nosov, Fiodor Abramov, Vasil Bîkov..."

Lui Valentin Rasputin i se acordă premiul revistei *Naș sovremennik* pe anul 1976, pentru romanul *Despărțirea de Matiora.*

Colecția „Roman-gazeta" (nr. 21) își consacră paginile unui grup de prozatori siberieni. V. Rasputin figurează cu nuvelele *Vasili și Vasilisa* și *Lecții de franceză.* Aceeași colecție (nr. 23) reeditează *Sorocul cel de pe urmă* și *Bani pentru Maria,* cu o prefață de S. Vikulov.

Apare în R.F.G., la München, romanul *Trăiește și ia aminte.*

Sub titlul *Vis et souviens-toi,* revista *Lettres soviétiques* nr. nr. 212, 213) publică același roman în versiune franceză.

Editura „Molodaia gvardia" scoate o nouă ediție din creația rasputiniană, cuprinzînd toate cele patru

romane. Prefața este semnată de renumitul prozator și eseist Serghei Zalîghin.

1977 Referindu-se la această ediție, care ar reprezenta, de fapt, al doilea volum din tot ce a scris pînă în prezent, prozatorul comentează : „Cam puțin pentru un răstimp de zece ani, și aceasta pentru că scriu încet și greu... Mai ales cînd abordez o nouă lucrare, nu izbutesc să aștern decît, cel mult, o pagină și jumătate pe zi. Deseori, nici nu știu ce se va întîmpla în capitolul următor. Încetul cu încetul însă, materialul se limpezește, începe să se întrevadă sfîrșitul istorisirii, îmi dau seama din ce în ce mai bine cum să ajung pînă acolo și-atunci scriu mult, cîteodată pînă seara tîrziu... Dar nu-mi place să scriu repede. Dialogul, de pildă, cea mai obișnuită formă de comunicare, trebuie să se-nfiripeze spontan, natural. Cel care stă să asculte cum vorbesc oamenii simpli, care caută să pătrundă cu luare-aminte sensul așa-numitelor cuvinte dialectale, își dă seama totdeauna cîtă frumusețe cuprind ele. Acest limbaj scriitorul nu-l poate învăța la universitate... Fără să susțin că trebuie să scriem într-un limbaj dialectal, sînt totuși pentru folosirea integrală a stihiei graiului popular... Întrucît pe mine acesta mă interesează îndeaproape, notez de fiecare dată cuvintele mai deosebite. Astfel, încetul cu încetul, ajung să alcătuiesc un dicționar al limbajului utilizat astăzi în satul siberian. Dialectele siberiene sînt interesante prin aceea că ținutul de dincolo de Urali a atras dintotdeauna oameni proveniți din cele mai diferite gubernii ale Rusiei. Dar și astăzi vin în Siberia oameni de pretutindeni. Și ei aduc cu sine — fiecare de la locul lui de baștină ! — nu numai sacoșe cu haine de schimb, dar și o adevărată bogăție lingvistică. Siberia oferă și din

acest punct de vedere valori comparabile cu aurul și diamantele sale."

Pentru romanul *Trăiește și ia aminte*, lui Rasputin i se decernează Premiul de Stat al U.R.S.S.

Revista de teorie și critică literară *Voprosî literaturî* (nr. 2), organ al Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S. și al Institutului de literatură universală „A. M. Gorki" de pe lîngă Academia de Științe a U.R.S.S., organizează o masă rotundă, în cadrul căreia este amplu discutată proza lui V. Rasputin. Iau parte criticii O. Salînski, V. Oskoţki, I. Seleznev, A. Ovcearenko, E. Starikova. Referindu-se, printre altele, la una din mărturisirile scriitorului cum că „se hotărîse să vorbească despre o viaţă tihnită", criticul O. Salînski se întreabă : „Unde anume o fi acea tihnă", de vreme ce „toate întîmplările descrise în romanele lui Rasputin încep să se desfășoare tocmai în clipa în care se năruie ordinea statornicită a lucrurilor ?" În ciuda unor opinii contradictorii privind anumite aspecte ale creaţiei prozatorului, participanţii la dezbateri subliniază forţa talentului său excepţional, impresionanta încărcătură filozofică a operelor sale, axate pe marile probleme ale existenţei umane și adînc ancorate in realitatea zilelor noastre, precum și stilul său inimitabil, de neconfundat.

Editura „Izvestia" din Moscova reeditează ultimele trei romane ale scriitorului în colecţia *Biblioteca „Drujbî narodov"*. Volumul este însoţit de un amplu studiu purtînd semnătura lui L. Terakopian.

Se publică, la Moscova, sub egida „V.A.A.P" („Agenţia pentru apărarea drepturilor de autor") *Sorocul cel de pe urmă*, dramă în două acte (după romanul cu același titlu), inclusă ulterior în repertoriul mai multor teatre din Uniunea Sovietică.

Prezentînd *Despărțirea de Matiora*, în paginile revis-

tei *Lettres soviétiques* (nr. 224), E. Sidorov observă: „Niciodată opțiunile scriitorului n-au fost exprimate într-un mod atît de deschis, niciodată patosul său nu s-a manifestat cu atîta pregnanță ca în romanul de față. Fiecare pagină poartă mai mult ca oricînd amprenta temperamentului, a dorinței sale de a-și exprima considerațiile asupra existenței umane. Un recviem închinat unui sat siberian condamnat la dispariție, un ultim rămas bun adresat tuturor lucrurilor sacre pe care le-am moștenit de la înaintașii noștri și pe care timpul le șterge în mod implacabil de pe fața pămîntului și din memoria generațiilor de mîine, spulberînd legătura binefăcătoare dintre noi și trecutul nostru cultural și moral — astfel poate fi socotit ultimul roman al lui Rasputin, operă plină de patetism și compasiune, în care autorul își revarsă durerea și duioșia, mînia și patosul. Nu trebuie să căutăm la Rasputin doar descrierea vieții ; proza sa se refuză unui asemenea criteriu, i se opune. Rasputin nu descrie o existență rutinieră : toate creațiile sale degajă o poezie plină de profunzime, o mare diversitate de idei estetice.“ In România, revista *Secolul 20* (nr. 11-12) publică fragmente din romanul *Trăiește și ia aminte*, în tălmăcirea regretatului scriitor Nicolae Gane, cu o prezentare de Tatiana Nicolescu și un călduros mesaj al lui Valentin Rasputin adresat cititorilor români, „cărora — ține să sublinieze prozatorul — le port o deosebită simpatie, ba chiar afecțiune, pentru că sînt unii dintre primii mei cititori străini...“ [1] Romanul vede lumina tiparului în Cehoslovacia (la Bratislava), în Polonia și R. D. Germană.
Sub titlul *Matouchka* este publicat la Paris, în Editura „Laffont“, *Sorocul cel de pe urmă*.

[1] *Vol. cit.*, p. 221.

1978 Sînt reeditate, la Moscova, de către Editura „Sovetskaia Rossiia", operele *Trăiește și ia aminte* și *Despărțirea de Matiora.*

Editura „Molodaia gvardia" scoate o nouă ediție a volumului publicat în 1976, care cuprinde toate cele patru romane.

Colecția „Roman-gazeta" (nr. 16) reeditează romanul *Trăiește și ia aminte.*

Sub egida „V.A.A.P." se publică la Moscova *Bani pentru Maria* — piesă în două acte (dramatizarea romanului cu același titlu). Piesa vede lumina rampei la cîteva teatre din U.R.S.S.

Trăiește și ia aminte este reeditat la Krasnoiarsk și Irkutsk, iar la Editura „Progress" din Moscova, apare în versiune spaniolă.

Romanul înregistrează prima sa ediție în Ungaria și se reeditează în Cehoslovacia (la Praga) și în R. D. Germană.

În Norvegia se traduce *Sorocul cel de pe urmă.*

La Novosibirsk vede lumina tiparului monografia *Valentin Rasputin,* semnată de Vladimir Șapoșnikov.

Un alt volum închinat creației și personalității scriitorului *(Responsabilitatea talentului)* apare la Irkutsk sub semnătura Nadejdei Tenditnik.

1979 Editura „Univers" pune la îndemîna cititorilor români romanul *Trăiește și ia aminte,* în tălmăcirea lui Nicolae Gane, cu o prefață de Tatiana Nicolescu.

În *România literară, Contemporanul, Luceafărul, Steaua* etc. apar cronici elogioase, scoțînd în evidență virtuțile acestei opere de excepție, ca și ținuta remarcabilă a versiunii românești.

La Studiourile „Mosfilm" intră în producție *Despărțirea de Matiora,* după romanul omonim al lui Valentin Rasputin.

Este publicat în Spania *Bani pentru Maria.*

Trăiește și ia aminte cunoaște a treia ediție în R. D. Germană.
Despărțirea de Matiora apare în Anglia, Franța, R. D. Germană.

1980 La Teatrul „Molodiojnîi" din Moscova (studioul din cartierul Krasnaia Presnea), Veaceslav Spesivțev pune în scenă *Despărțirea de Matiora*, oferind — într-o viziune regizorală modernă, extrem de ingenioasă și de o totală fidelitate față de textul rasputinian — un spectacol copleșitor, unic în felul său.

1

Și din nou sosi primăvara, încă una din șirul nesfîrșit de-ntîmpinate primăveri, dar cea de pe urmă pentru Matiora : atît pentru ostrov, cît și pentru sat, căci amîndouă purtau unul și același nume. Din nou porni cu bubuit prelung și cu-nverșunare, grămădind blocuri colțuroase de-a lungul malurilor, gheața pe rîu, și Angara, slobodă, se arătă în priveliște, mînîndu-și unda năvalnică, sclipitoare. Din nou prinseseră a șopoti zglobiu pe grindul de sus șuvoaiele repezite la vale de-o parte și de alta a costișei ; din nou verdeața năpădi, scînteietoare, pămîntul și copacii, se abătură primele ploi, sosiră lăstunii și rîndunelele și în fiece seară se auzeau orăcăind a dragoste de viață broscuțele trezite prin smîrcuri. Acestea toate s-au petrecut aidoma de-atîtea ori și tot de-atîtea ori Matiora s-a aflat în pas cu toate schimbările săvîrșite în natură, fără să rămînă în urmă și fără s-o ia înainte nici unei zile. Și acum, bunăoară, oamenii au pus răsaduri în grădinile de legume ; n-au făcut-o însă chiar toți : trei familii plecaseră încă de cu toamnă, răzlețindu-se prin diferite orașe, iar alte trei părăsiseră satul și mai demult, încă în primii ani cînd se văzu limpede că zvonurile ce începuseră să umble aveau temei. La fel ca întodea-

una a semănat lumea grîne, dar nu pe toate ogoarele ; dincolo de rîu ţarina a rămas neatinsă, semănăturile făcîndu-se doar aici, pe ostrov, mai aproape de sat. Şi nici morcoavele, nici crumpenele n-au fost vîrîte-n pămînt la acelaşi soroc, ci cum s-a nimerit, care cum a dovedit s-o facă ; mulţi săteni sălăşluiau acum în cîte două case, între care aveau de străbătut cale de cinsprezece kilometri peste apă şi măguri, încît nu mai ştiau cum să prididească şi ici, şi colo. Aceeaşi dintotdeauna părea Matiora şi totuşi nu mai era ea : gospodăriile se aflau la locul lor, neclintite — doar o căscioară şi o baie de aburi fuseseră dărîmate, să aibă oamenii lemne de foc ; în rest totul era deocamdată în viaţă, în mişcare, trîmbiţau ca şi înainte cocoşii, mugeau vacile, zăpăiau cîinii şi totuşi satul părăsise la înfăţişare, se vedea cît de colo că părăsise, precum frunzişul unui copac doborît, ieşise din rădăcini, se abătuse de pe făgaşul lui de totdeauna. Toate păreau la locul lor şi totuşi arătau într-altfel : mai dese şi mai cu nerușinare dăduseră buzna urzicile ; ferestrele caselor pustii stăteau încremenite, cu licăr mort, iar porţile ogrăzilor — larg deschise ; lumea le închidea mereu, să nu mai stea vraişte, dar parcă un duh necurat le deschidea iarăşi şi iarăşi, pentru ca totul să vîjîie şi să scîrţîie mai abitir, să pocnească întruna în bătaia vîntului ; pretutindeni vedeai garduri şi îngrădituri hîite, şoproane, hambare şi ocoale într-o rînă şi cu pereţii înnegriţi, scînduri şi prăjini zăcînd netrebnice, căci nici o mînă de gospodar, pricepută să dreagă, să pună rînduială în toate spre îndelungă folosinţă nu se mai atingea de ele. Multe case stăteau nevăruite pe dinăuntru, nedereticate, cu lucrurile înjumătăţite, căci lumea dusese o parte din ele la aşezările cele noi, dezvelind în urmă unghere mohorîte şi întinate, iar altele le lăsase aici, de trebuinţă, fiindcă avea să mai vină din cînd în cînd şi pe la casele vechi, să mai moşmolească şi-n jurul lor cîte ceva. Doar bătrînii şi bătrînele îşi mai treceau acum veacul în Matiora :

vedeau de case și de grădinile de legume, se îngrijeau de vite și de copii, păstrînd în toate un aer de așezare locuită și ferind satul de o prea mare părăginire. Pe-nserat se adunau laolaltă, ședeau la taifas cu glas domol — și mereu despre unul și același lucru : ce-o să fie ? Oftau ades, cu inima grea, aruncînd temător cîte-o privire spre malul drept al Angarei, unde începuse a se înălța o nouă și întinsă așezare. Soseau de-acolo zvonuri fel și fel.

*

Omul acela, dintîi, care cu trei sute de ani și mai bine în urmă hotărîse să se statornicească aici, pe ostrov, fusese fără putință de tăgadă un om ager la minte și chibzuit, socotind pe bună dreptate că pămînt mai mănos ca acesta n-ar fi putut găsi nicăieri aiurea. Ostrovul se-ntindea pe mai bine de cinci verste, dar nu era alungit ca o panglică, ci aducea mai degrabă cu un fier de călcat, încît își făceau berechet loc într-însul și o țarină, și o pădure, și o baltă cu brotaci, iar în partea de jos și despărțit de el printr-o gîrlă șerpuitoare, trăgea foarte aproape un alt ostrov căruia lumea-i zicea ba *Podmoga*[1], ba *Podnoga*[2]. Denumirea dintîi era de înțeles : tot ce nu le ajungea celor de pe Matiora era luat de aici. Dar rostul celei de Podnoga nu l-ar fi putut deslușì nici un suflet de om, mai ales acum, după atîta amar de vreme. O fi scăpat-o vreo gură împiedicată și așa a rămas să dăinuie, căci e lucru știut : cu cît mai năstrușnică-i rostirea cuiva, cu atît ispitește mai mult. Și-și mai face loc în istorisirea de față un nume picat de cine știe unde : acela de Bogodul, cu care fusese botezat un moșneag ce se pripășise-n Matiora venind de pe alte meleaguri, nume pe care lumea-l rostea în felul rutenilor, adică Bohgodul. De astă dată putea măcar bănui de unde s-a iscat pore-

[1] *Podmoga* — ajutor, sprijin (vorbirea curentă).
[2] *Podnoga* — de la *pod nogoi* — sub picior.

cla. Moşului, care se da drept polonez, îi plăcea straşnic să înjure pe ruseşte şi, auzindu-l pesemne vreun om mai cu carte, abătut prin sat, i-o fi spus cu năduf *bogohul*[1], iar sătenii, fie că nu i-au priceput vorba, fie că i-au schimonosit-o cu bună ştiinţă, au preschimbat-o în „bogodul". Că o fi fost aşa, că n-o fi fost, nu se poate spune cu hotărîre, oricum, spre tîlcuirea asta eşti îndemnat.

De-a lungul vremii, satului i-a fost dat să vadă multe şi de toate. Pe lîngă el au urcat odinioară în sus pe Angara cazaci bărboşi ca să dureze *ostrogul*[2] Irkuţki ; trăgeau aici pentru mas neguţătorii ce mişunau încolo şi-ncoace pe apa rîului ; tot pe apă erau duşi şi ocnaşii, iar escortele lor, de cum zăreau înainte-le tărîmul acesta locuit, trăgeau pe dată la mal, aprindeau focuri şi puneau la fiert ciorba din peştele prins chiar atunci ; două zile în şir durase pe acest petec de pămînt vuietul luptei dintre kolceakovişti ce ocupaseră ostrovul şi partizanii porniţi cu bărcile la asalt de pe amîndouă malurile. De la kolceakovişti rămăsese pe Matiora o baracă din bîrne, înjghebată pe malul de sus al ostrovului, în dreptul unui grind golaş, adăpost în care, de cîţiva ani încoace, în verile frumoase, pe căldură, hălăduia, aidoma unui gîndac, bătrînul Bogodul. Cunoscuse satul şi năvala apelor, cînd viitura ajungea să acopere jumătate din ostrov şi cînd peste Podnoga — ostrovul acela fiind mai jos şi mai prăvălatic — porneau a se roti bulboane înfricoşătoare ; cunoscuse pîrjoluri, foamete şi fapte de tîlhărie.

Avea satul şi o bisericuţă a lui, aşezată, cum se şi cuvine, la loc curat şi înalt, de-o vedea lumea acătărea şi de pe un braţ, şi de pe celălalt al rîului, iar cînd a venit vremea colhozurilor, bisericuţa a fost transformată în depozit. Ce-i drept, din lipsă de popă, nu se mai făcuse slujbă într-însa cam de multişor nici pînă atunci, dar

---

[1] *Bogohul* — cel ce huleşte pe Dumnezeu.

[2] *Ostrog* — cetăţuie împrejmuită cu palisadă (în Rusia secolelor XIV-XVIII).

crucea din creștetul ei rămăsese neclintită și-n fiece dimineață bătrînele satului cătau spre ea cu închinăciune. Mai apoi fu doborîtă și crucea. Avea satul și-o moară, așezată pe malul unei gîrlițe din susul ostrovului, cu vadul anume parcă pentru ea săpat; iar măcinișul chiar de era neprisoselnic, se făcea totuși nu din boabe împrumutate, așa încît pîine sătenii aveau îndeajuns. În vremea din urmă, pe vechea toloacă, scobora de două ori pe săptămînă cîte un avion, astfel că la oraș ori la centrul raional lumea se-nvățase să meargă pe sus.

Și uite-așa, cu voia, cu nevoia și-au dus matiorenii traiul fără a se urni de pe costișa aceea a lor, aflată acolo, în preajma malului stîng, întîmpinînd și petrecînd anii taman cum întîmpinau și petreceau apele Angarei, a cărei matcă îi ajuta să țină legătura cu alte așezări și-n megiești căreia și-au agonisit de cînd lumea pîinea cea de toate zilele. Și-așa cum veșnică, făr-de istov, e curgerea apei în vad, la fel părea, durat pe vecie, și satul lor; se duceau în țintirim unii, se nășteau alții, se năruiau casele vechi, se ridicau altele, noi. În ăst chip și-a dus viața satul, înfruntînd vremi și năpaste preț de trei sute de ani și mai bine, ani în care la grindul de sus se adăugase poate și-o jumătate de verstă de pămînt adus de ape, pînă-n clipa-n care se abătu zvonul că zilele satului sînt numărate, că soarta-i e pecetluită. Că mai jos, pe firul Angarei, se construiește un stăvilar pentru o centrală electrică, iar apele rîului și ale pîraielor vor crește și se vor revărsa, potopind pămînturi multe, între care, în primul rînd, se va afla Matiora, firește. De-ar fi să pui unul peste altul și cinci ostroave ca ăsta și tot le-ar acoperi apele pe de-a-ntregul, încît n-ai mai putea oblici nici măcar locul unde era cîndva siliștea. Așadar, oamenii urmau să se strămute. Și nu i-a venit nimănui lesne să creadă că în adevăr așa se vor petrece lucrurile, că acel sfîrșit al lumii cu care odinioară erau băgați în boale neștiutorii se dovedea a fi astăzi atît de aproape.

La un an după ce făcuse primul ocol zvonul acela, venise pe ostrov o șalupă cu o comisie de evaluare și se apucase să stabilească vechimea caselor din sat și prețul fiecăreia dintre ele. A te mai îndoi de soarta Matiorei nu mai avea nici un rost ; ea își trăia anii cei de pe urmă. Undeva, pe malul drept, se și clădea noua așezare a sovhozului în care erau comasate toate colhozurile dimprejur, ba chiar și mai de departe, și pentru ca lumea să nu-și mai bată capul cu tot soiul de troace — se luase hotărîrea ca satelor vechi să li se dea foc.

Și iată că acum urma la rînd chiar vara cea de pe urmă : către toamnă, apele aveau să vină mari, potopitoare.

2

Bătrînele ședeau tustrele în jurul samovarului și ba se opreau din vorbă, turnîndu-și ceai în farfurioare și sorbindu-l în tăcere, cu încetul, ba se porneau din nou, oarecum în silă și fără vlagă, să lege o discuție domoală, întreruptă și ea cînd și cînd de tăcere. Se adunaseră acasă la Daria, cea mai bătrînă dintre bătrînele satului ; de fapt, nici una din ele nu-și cunoștea precis vîrsta, precizia asta rămînîndu-le înscrisă în catastifele bisericești, duse cu vremea cine știe pe unde, încît li se pierduse și urma. Despre anii lor bătrînele vorbeau cam așa :

— Eu, fato, îl duceam de-acu-n cîrcă pe Vaska, frățîne-miu, cînd te-ai născut tu pe lume. Asta i-o spunea Daria — Nastasiei. Începusem să-mi dau sama de toate, mi-aduc bine aminte.

— Ba numa' cu vo trei ani să hii mai în etate ca mine, poate nici cu-atît.

— Aș, cu trei ! Eu mă și măritasem cînd tu ereai cum ? Ian amintește-ți ! Mai umblai, fato, cu fundu gol ! Da de nunta mea zic eu c-ar trebui să-ți amintești, de bună samă.

— Mi-amintesc.

— D-apoi vezi ? Cum să fii tu de-o samă cu mine ! Pe lîngă mine tu eşti de tot tinerică.

Cît despre Sima, cea de-a treia bătrînă, ea nu putea să fie părtaşă la depănarea acelor atît de vechi amintiri, întrucît era o venetică, adusă la Matiora de un vînt întîmplător cu aproape zece ani în urmă, din satul Podvolocinaia, aşezat şi el pe Angara, dar şi acolo nimerise încă de mai departe, de undeva de pe lîngă Tula, şi zicea mereu că avusese de două ori prilejul — înainte de război şi în timpul războiului — să vadă Moscova, lucru pe care sătenii, potrivit învăţului împămîntenit — să nu crezi cît n-ai dovezi — îl întîmpinau de fiece dată cu chicoteli şi dîndu-şi coate. Cum adică a putut o bătrînă zvînturată ca Sima să vadă Moscova cîtă vreme nici unul din ei nu a văzut-o ? Ce are a face că-i de fel de prin părţile capitalei ? Doar nu oricine-i lăsat să intre acolo. Sima nu se mînia şi nici nu căta să-i convingă, tăcea molcom, ca mai apoi să spună iar aceeaşi poveste, motiv pentru care se procopsi cu porecla de „Moscoveanca". Din întîmplare, porecla i se potrivea : Sima era o femeie din caleafară de curăţică şi ordonată, ştia un pic de carte şi avea acasă o cărţulie de cîntece din care se apuca uneori, cînd îi dădea inima ghes, să-i zică nişte cîntări prelungi şi întristătoare de soartă amară. Iar soarta, pre cît se vede, nu i-a fost cîtuşi de puţin dulce, de vreme ce-i fusese dat să pătimească atîtea, să-şi părăsească în timpul războiului vatra părintească, meleagul unde crescuse, să aibă o singură fată şi aceea mută din născare, şi-acum, la bătrîneţe, să rămînă în braţe cu un nepoţel, un pui de om, pe care cine ştie cînd şi cum avea să-l ridice. Cu toate astea, ea mai nutrea şi acum nădejdea să găsească vreun moşulică pe lîngă care să se aciueze şi căruia să-i poarte de grijă — să-i spele, să-i facă de mîncare, să-i aştearnă masa. De fapt, tocmai din pricina asta şi venise ea la timpul său în Matiora : ajungîndu-i la ureche că un

bătrînel de-aici, pe nume Maksim, rămăsese văduv și așteptînd din bună-cuviință să treacă o vreme, părăsi Podvolocinaia, unde locuia pe-atunci, și plecă să-și caute norocul pe ostrov. Dar norocul nu-i surîse : moș Maksim o făcu pe încăpățînatul, iar femeile, care n-o cunoșteau prea bine pe Sima, nu-i veniră nici ele în ajutor : bătrînul, deși nimănui de trebuință, era totuși un om de-al lor și nu le prea convenea să-l dea pe mîna unei venetice. S-ar putea însă ca moș Maksim să se fi speriat de Valka, odrasla cea mută a Simei, căci se făcuse destul de mărișoară pe-atunci și o auzeai mereu prufnind din gură și tot cerînd cîte ceva, plină de arțag. După acea pețire zadarnică, sătenii începură să rîdă pe seama Simei : „Cîtu-i Sima de fudulă, o rămas cu deștu-n gură", dar femeia nu le purta pică. Și nici n-o porni îndărăt peste ape la Podvolocinaia, ci se statornici în Matiora, într-o căscioară părăsită din capătul de jos al ostrovului. Își făcu acolo o micuță grădină de zarzavaturi, sclipui un război de țesut și se apucă să țeasă preșuri din cîrpe — și uite-așa o scotea la capăt. Iar Valka, la rîndul ei, cît timp a fost să stea împreună cu maică-sa, a lucrat la colhoz.

Acum, pe lîngă Sima se oploșise Kolka, nepoțelul ei de cinci anișori, buruienarul Valkăi. Băiatul nu se aruncase în partea maică-si, nu era mut, vorbea, dar puțin și stîlcit ; era sălbăticuț, fricos și veșnic se ținea de fusta bunică-si. Vorba ceea : nu flăcău, ci fătălău. Bătrînelor din sat le era milă de el, căutau să-l mîngîie, dar el se lipea și mai strîns de Sima și se uita la ele cu o privire matură, plină de-o amară și smerită înțelegere.

— Cine-i fi tu, mă, de te holbezi așa la mine ? se minuna Daria. Ce-i fi văzînd : că-mi stă moartea-n spate ? Asta o știu și fără tine. Iote cu ce ochi mă străpunge mutulică, parcă-s două sfredele !

— Ba nu-i mut, sărea de colo Sima, strîngîndu-și nepotul la piept.

— Nu-i mut, da tace.

Și din nou își curmau vorba, moleșite de ceaiul băut și de dogoarea soarelui bătînd la ceasul scăpătatului în fereastra ce da spre asfințit. Bătrîna Daria, naltă și uscățivă, cu o palmă mai naltă decît Sima, care ședea lîngă ea, tot moțăia din cap încuviințînd parcă ceva, cu ochii pironiți în tăblia mesei, cu chipul sever și obrajii scofîlciți, palizi. În pofida vîrstei, Daria se ținea încă bine pe picioare, brațele-i erau zdravene, astfel încît prididea, după puterile ei, cu treburile deloc ușoare ale gospodăriei. Feciorul și nora s-au și mutat în casa cea nouă, nu mai vin în sat decît o dată pe săptămînă, ba chiar și mai rar, și toată ograda, toată grădina de zarzavaturi se afla acum în grija ei, iar în ogradă avea o vacă, o juncă, un tăuraș fătat astă-iarnă, apoi un purcel, găini, cățel. Ce-i drept, i se spusese că dacă o copleșesc la un moment dat treburile sau de se-ntîmplă cumva să cadă la pat, să-i ceară ajutor Verei, una dintre megieșe, dar deocamdată n-avusese nevoie. Se descurca și de una singură.

Luna iunie tocmai trecuse pragul, zilele se perindau de-a rîndul luminoase și însorite, abia despărțite de niște nopți fugare, cu zări de amurg. Acolo pe ostrov, la mijloc de ape, arșița n-o simți niciodată ; pe înserat, cînd boarea de vînt înceta să adie și din pămîntul răzbit de dogoare se ridica în văzduh un abur cald, atîta măreție se-nstăpînea împrejur, atîta liniște și pace, atît de proaspăt și stufos îți lucea pe dinaintea ochilor frunzișul ce nălța și mai mult ostrovul de la fața apei, cu un tăngănit atît de pur și de vesel se rostogolea Angara printre bolovani și atît de trainic și durat pe vecie părea totul, încît nu-ți venea să crezi nimic : nici că satul se va strămuta, nici că ostrovul va fi potopit de ape, nici că va veni ziua despărțirii de ele pentru totdeauna. Ba pe deasupra, prin țarini și prin grădinile de legume dăduseră colț semănăturile, de-ți era mai mare dragul, purceseră la vreme ploile și tot la vreme veni și căldura, se potriviseră la țanc toate, cum rar se întîmplă, făgăduind o

recoltă bogată ; vara se-nfiripa pe-ndelete, așa cum își doresc dintotdeauna truditorii ogoarelor...

— Cum mă scol dimineața, îmi și aduc aminte... of, și-mi stă inima-n loc, nu mai bate, povestea bătrînica Nastasia. O, Doamne !... Și Egor al meu plî-înge și iar plînge. Mă-ntorc și-i zîc : „Nu mai plînge, Egor, nu se cade", iar el : „Cum să nu plîng, Nastasio, cum să nu plîng ?" Și uite-așă, cu inima piatră, ies afară și îmblu încolo-încoace, mai fac oleacă de rînduială. Îmblu și îmblu și văd că și Daria îmblă, și Vera îmblă și Domnida — și parcă mă mai ogoi puțintel, mă mai mîngîi. Te pomenești că vor numa să ne sparie, îmi zîc în sinea me, că n-or să facă n'ica pîn-la urmă.

— La ce bun să ne sparie așa, în darn ? întrebă Daria.

— D-apăi, ca să nu mai fie dintr-ăia nespărieți.

După ce Nastasia și Egor rămăseseră singuri cuc pe lume (doi dintre feciori nu li se mai întorseseră din război, al treilea li se înecase, prăvălindu-se cu tractorul într-o copcă, iar fata li se prăpădise la oraș, de cancer), Nastasia începuse s-o ia niței razna, să scornească tot soiul de vorbe pe seama moșneagului ei, și numai vorbe de amar și jale : ba că l-a bătut soba la cap, de era să moară, și cu chiu, cu vai l-a readus ea în simțiri, ba că a țipat moșul toată noptilița, zicînd că l-ar sugruma cineva pe dinlăuntru, ba că stă și plînge („de două zile plînge pe mică pe ceas, de-i curg lacrămile șiroaie"), cînd, de fapt, toată lumea știa că moș Egor nu-i omul care să lăcrimeze din te miri ce. La început, bătrînul o tot moronci, se mai stropși la ea, încercă s-o povățuiască — dar degeaba, așa că se lăsă păgubaș. În toate celelalte, bătrîna era om ca toți oamenii, cu mintea sănătoasă, numai în privința asta era altcumva, ca un șurub cu ghiventul stricat care clămpăne tot răsucindu-se-n gol — trăncănea despre fel și fel de lucruri care nu se-ntîmplaseră și nici că se puteau întîmpla. Oamenii buni căutau să nu

bage în seamă scrînteala ei neprimejdioasă, cei răi însă abia așteptau prilejul s-o ispitească :

— Ei, ce se mai aude cu Egor ? Mai trăiește au ba ?

— Văleu ! se repezea Nastasia, bucuroasă că i s-a adus aminte. D-apăi Egor al meu, Egor al meu... era cît pe ce să se prăpădească mai dinioare. Om bătrîn și fără minte ; l-o-mpins păcatu de și-o zgîndărit un neg și i s-o scurs tăt sîngele. Un lighean ochi.

— Și-amu cum stă treaba ? S-o oprit ?

— Păi dacă s-o scurs tăt, de bună samă că s-o oprit. Abia mai suflă, sărmanul. Of, că tare-mi pare rău de el. Ia să dau fuga să văz ce-o mai hi făcînd.

Și-n vremea asta, Egor trecea șontîc-șontîc pe cealaltă parte a uliței, trăgînd cu ochiul la Nastasia, mînios foc și neajutorat : iar s-a apucat, hăbăuca, seca-i-ar limba pușchelele, să îndruge verzi și uscate despre el.

Acești bătrîni aveau să se despartă de Matiora mai curînd decît ceilalți. Cînd ajunsese treaba la repartizări, care și unde adică să se strămute, moș Egor, de ciudă sau din zăpăceală, se înscrisese să plece la oraș, chiar acolo unde se construia hidrocentrala și unde, pentru oamenii singuri și prăpădiți cum erau și ei, din zona inundabilă, se ridicau anume două blocuri mari. Mutarea urma să se facă în condiții de schimb : nu primeau nici o copeică pentru casa lor, dar li se punea la dispoziție o locuință de oraș. Mai pe urmă, moș Egor, mînat și de gura Nastasiei, își luă seama și încercă să dea orașul pe sovhoz, unde oamenii primeau și locuință, și bani pentru vechile lor gospodării, dar era prea tîrziu și nu s-a mai putut face nimic.

— Sovhozul repartizează locuințe celor care lucrează, or, dumneata mai ești bun de muncă ? îl lămuri Voronțov, președintele sovietului sătesc.

— D-apoi eu toată viața mi-am dat-o pentru colhoz.

— Colhozu-i altă treabă. Nu mai există.

Cei de la raion îl zoreau pentru a doua oară să se mute, întrucît locuința ce le fusese atribuită era gata și-i aștepta, dar bătrînii tot amînau de pe o zi pe alta, nu se dădeau duși, stăteau locului și, ca în preceasul morții, se străduiau să soarbă pe săturate din aerul meleagului natal. Nastasia pusese de toate în grădină, se apuca ba de-o treabă, ba de alta, doar ca s-o mai tărăgăneze, să se amăgească pe sine. Ultima oară omul de la raion ajunsese chiar să se stropșească la ei, amenințîndu-i că au să le ocupe alții locuința, iar ei au să rămînă cu buzele umflate ; și moș Egor se hotărî : de vreme ce oricum trebuia să plece, apoi să plece. Și-i zise tăios Nastasiei :

— Pîn-la Rusalii să-mi fii gata de mutare.

Iar pînă la Rusalii erau doar două săptămîni.

— În schimb n-are să te mai doară capu de nimica, îi spuse Nastasiei Daria, poate ca s-o liniștească ori poate în derîdere. Am fost și eu la fie-mea, la oraș, în musafirlîc — de-a mirare, soro : stai colea locului, neclintită, și le ai pe toate sub nas — și Angara, și codru, și baia-tauleta ; dacă ți-i voia, ș-un an poți sta fără să ieși în lume. Răsucești un țuțuroi, uite ca ăla de la samovar — și vine apa șurlău ; într-un țuțuroi — apă rece, într-altu, clocotită. Și-n plită n-ai nevoie să vîri lemne, că are și aia țuțuroi — cum îl sucești, cum s-aținți focu. Prăjești, fierbi toate alea. Nici nu mai știi pe un'e calci de-atîta bine ! — curat răsfăț pentru o gospodină, ce mai. Și nici pîinică n-ai nevoie să coci, nu, ferit-a sfîntu, pîinica o cumperi de-a gata. Eu, bunăoară, nedeprinsă cu țuțuroaie dintr-alea, că nu mai văzusem așa ceva, am început să mă minunez strașnic de ele, de-o rîs și alde fiemea de mine. Da' să vezi una și mai și : baia și tauleta ăia le au la un loc, ca la păgîni, într-un cotlon acolo, chiar lîngă bucătărioară. Apăi zău că nici asta nu-i treabă. Te-așezi cînd te trece și dîrdîi, te chinuiești să nu te-audă care cumva ăilanți, că doară stau la masă. Și baia... ce baie, soro, de rîsul curcilor, scăldușcă pentru prunci, nu

alta. Da ei, vezi doamne, se mai și bălăcesc într-însa, de ies de-acolea uzi leoarcă. Așa că ai să-mi stai și tu, Nastasio, tolănită ca o cucoană pe divan, cu toate celea la îndemînă, de n-o să trebuiască să miști un deșt. Da ai grijă să-ți faci rost și de un de-ăla... de-un telehon. El — ție : țîr-țîr, tu — lui : lo-lo, grăiești cît grăiești și iar te-ntinzi pe divanaș.

— Of, nu-mi mai pune, soro, și tu venin la inimă ! dădu glas Nastasia cutremurată, strîngîndu-și la piept brațele veștede și închizînd ochii. Într-o s'tămînă, mă prăpădesc de alean. Acolea, p'între streini ! Un copac bătrîn cin' s-apucă să-l mai mute din locu lui ?

— Pe toți ne mută, fato, nu numa pe tine. Toți, pîn-la unu, avem de urmat aceeași cale. De ne-ar învrednici Domnu să ne strîngem calabalîcu.

Nastasia însă clătina din cap, fiind de altă părere :

— Nu mă asemui pe mine cu voi, Dario, nu mă asemui. Voi o să hiți cu toți la un loc, iară eu înstreinată. Voi, cîți ăți hi de-acilea din Matiora, o să vă adunați ciotcă la cîte unu, și n-o să vă hie urît și-o să vă sîmțiți ca acasă. Pe cîtă vreme eu ? Of ! Da ce să mai grăim ? !...

— D-apăi cîți gîndești c-o să fim noi de toți ? rosti cu socotință Daria. Te uită și tu : pe Agafia au dus-o de-aci, pe Vasilisa au dus-o, pe Liza o ispitesc s-o ia la raion. Fecioru Katerinei nici pînă-n ziua de azi nu ș-o ales locu, dă din colț în colț ca apucatu. Da mai e chip s-aleagă omu cînd are de golit butea de rachiu pînă la ultima picătură ? Iară Natalia mi-o spus : poate că m-oi duce la fiemea, colo pe malul Lenei...

— Ba mai e Tatiana, e Domnida, e Mania, ești tu, e Tunguska... O mahala bunișoară s-adună. Nu ca mine, sîngură cuc.

— Iacătă-ți toată Matiora ! O, Doamne !

— Cît despre mine, ce să mai zic ? Nu-u mai zic nimica-nimicuța, urmă Sima cu glas tînguitor și din nou îl trase mai aproape de ea pe Kolka. Mi-oi lua nepoțelu,

ne-om așeza într-o barcă și ne-om duce încotro om vedea cu ochii, peste mări și țări...

Sima n-avea gospodărie în sat, n-avea nici neamuri, așa că nu-i rămînea decît o singură cale — spre azilul de bătrîni, dar și-n calea asta se ivise acum, precum se arătau lucrurile, o opreliște : Kolka, la care ea ținea ca la ochii din cap. Or, cei de la azil nu prea voiau s-o primească împreună cu băiatul. Cît despre Valka, fiica cea mută a Simei, aceasta căpiase de-a binelea, apucase lumea-n cap, de nu mai avea nimeni știre de ea. Făcîndu-se mare și încurcîndu-se cu primul bărbat, apoi cu al doilea, cu al treilea, Valkăi i se deschiseseră poftele și prinsese atîta drag de treaba asta, că ajunsese să tragă bărbații de mînecă, fără pic de sfială, pentru atare desfătări nocturne. Și foarte curînd se-alese cu un plocon — cu Kolka. Sima începu s-alerge prin sat cu jordia după ea, mamele și nevestele o blestemau cum e mai rău, și într-o bună zi Valka, hainită, își luă cîmpii, și iată că de vreun an și mai bine de zile nu se mai auzea nimic de dînsa. Lumea o sfătuia pe Sima să se adreseze autorităților ca să-i afle de urmă, dar în harababura și forfota ce se iscaseră acum pe Angara, la care se adăuga faptul că Valka fugise fără a avea nici un act asupra ei și că pe deasupra mai era și mută, o asemenea încercare se dovedea cît se poate de anevoioasă.

— Și chiar de-or găsi-o, eu pe Kolka nu i-l dau nici în ruptul capului, zicea Sima. Pe brînci de-o fi să ne tîrîm, ne-om tîrî, da să-l știu sub ochii mei.

— Ian ascultă, fato, de ce nu-l înveți să vorbească mai ca lumea ? îi zise cu reproș Daria. Cîn' s-o face mare n-o să te fericească pentru treaba iasta.

— Ba-l învăț, cum să nu. Vorbește binișor, mititelu. Atîta doar că-i cam tăcut din fire.

— Îi și el amărît. Că-nțelege toate celea.

— Așa e, soro, copil amărît.

Fără s-o întrebe, Daria îi luă Nastasiei paharul din față, turnă într-însul infuzie din ceainic, apoi îl așeză sub robinetul samovarului, un samovar mare, de lucrătură veche, cum aveau odinioară negustorii, făurit din aramă curată ce risipea sclipiri roșietice, cu un grătar meșterit cu migală, așezat acolo, în partea de jos, unde scînteiau cînd și cînd cărbunii, și cu niște picioare trainice, curbate și ele cu meșteșug. Din robinet țîșni, fără să împroaște, un șuvoi îndestulat și egal — semn că apă clocotită era din belșug — și îndată samovarul, tulburat în tihna lui, iscă un fîsîit subțirel. Apoi Daria îi turnă Simei și își picură și sieși — și iată-le iar pe tustrele așezate la locurile lor, trăgîndu-și sufletul, ștergîndu-și nădușeala de pe obraz și apucîndu-se să bea un nou rînd de pahare ; se înclina cînd una, cînd alta peste tăblia mesei, suspinînd, suflînd peste ceaiul turnat în farfurioare și sorbindu-l puțin cîte puțin, cu buzele țuguiate.

— Asta, zîc eu, îi al patrulea pahar, își dădu cu părerea Nastasia.

— Bea, fato, cîtu-i ceaiu ceai. Că pe un'e-i hălădui, n-ai să mai pui tu samovaru. Ai să-ți încălzăști ceaiu-n oală, colo, pe pufnitoarea aia.

— Da de ce-n oală ? Pun ceainicu.

— Dacă n-ai samovar, tot degeaba. N-ai ceai. Ăla-i doar așa, ca să nu zici că mesteci pîne goală. N-are nici un gust. Apă chioară și-atît.

Și zîmbi a rîde bătrîna Daria, aducîndu-și aminte că și la sovhoz casele se fac la fel cu cele de la oraș, că va fi nevoită și ea să trăiască în aceleași condiții ca și Nastasia. Și că-n zadar încearcă să-și bage în sperieți surata — rămîne de văzut la o adică de i-o fi dat ei însăși să încingă samovarul. Ba nu, ea una n-o să se lepede de samovar chiar de-ar fi să-l pună-n vîrful patului. Cît despre toate celelalte, o mai vedea ce și cum. Și brusc, pierzînd șirul celor spuse mai înainte, rosti cu o neașteptată obidă în glas :

— De-ar fi după mine, nici nu m-aș clinti de-acia. N-au decît să mă-nece, dac-așa-i rînduiala.

— Apăi să știi că te-neacă, făcu Sima.

— N-au decît. Tot am să mor odată — la ce să mă mai tem ? !

— Taci, soro, că nu-i frumos să mori înecat ! o preveni, speriată, Nastasia. Eu zîc că-i moarte cu păcat. Mai bine să ne bage-n mormînt. Acolea ș-o aflat locu de veci toată oștimea bunilor și străbunicilor noștri, acolea să ne hie și nouă locu.

— Oștimea asta a ta are s-o mîie puhoiu la vale.

— Are s-o mîie. Asta cam așa e, încuviință pe un ton sec și cu prudență Nastasia.

Și, ca să schimbe discuția de pe acest făgaș, spre care tot ea o îndrumase, Daria cugetă o clipă și spuse :

— Nu'ș ce-i cu Bogodul pe ziua de azi, de nu mai vine.

— Amuși-amuși îl vezi în prag. Parcă s-o mai pomenit vrodată să nu vie ?

— Cu el te împli de păcate, da și fără el te-apasă urîtu.

— Zî-i Bogodul și gata socoteala. Îi precum pasărea ceriului, da cam spurcată la plisc.

— Hulești, Nastasio. Ia de te-nchină.

— Iartă-mă, Doamne ! Supusă, Nastasia își făcu semnul crucii, întorcîndu-se spre iconița din colțul odăii și scoase un oftat stînjenitor, icnit, sorbi din farfurioară și din nou se închină, rostindu-și de astă dată căința grabnic, într-o rugă șoptită.

Năbușitor și dulce era mirosul cărbunilor mocnind sub spuză în pîntecul samovarului, oblic și lenevos plutea deasupra mesei colbul sorit, ușor tremurat, dens ; afară, în ogradă, bătea din aripi și striga cît îl ținea pliscul cocoșul ; venea pînă sub fereastră, pășind țanțoș pe picioarele-i vînjoase, răsucite parcă din sfori, și arunca în răstimpuri cîte o uitătură înăuntru cu ochii lui obraznici,

sîngerii. Prin cealaltă fereastră se vedea brațul stîng al Angarei, în curgerea-i unduioasă, scăpărătoare, încinsă de razele soarelui, și malul potrivnic, împodobit, cît era lunca de mare, cu mesteceni și cu mălini vîlvorînd în floare. Pe ușa de la drum, dată acum de perete, răzbea dinspre podețul de lemn un iz de uscăciune și putregai. De-afară sări în prag o găină și, întinzîndu-și gîtul hîd, pe jumătate jumulit, se zgîi la bătrîne : or mai fi în viață au ba ? Kolka bătu cu picioru-n podea, ca s-o alunge, găina o zbughi, spăimîntată, stîrnind o aprigă cotcodăceală pe care n-o duse cu ea prea departe, căci se opri tot acolo, în cerdac. Și deodată începu să se zbuciume, dădu buzna în tindă, sărind pe pereți și răsturnînd căușul de pe hîrdău, după care, în culmea disperării, zbură în odaie și se ghemui pe podea, vlăguită, gata să îndure orice, chiar și tăișul securii. În urma ei, mormăind ceva în barbă, intră în casă un bătrîn cu părul hălăciugă și desculț, se apropie de orătanie și, săllînd-o cu toiegelul de tîrtiță, îi făcu vînt în tindă. Apoi se îndreptă din șale, își ridică spre cele trei bătrîne privirea ochilor săi mici, năpădiți de păr și rosti cu glas tare :

— Scîr-rnăvenie !

— Iacătă-l și pe 'mnealui, Sfîntul Serafim cel în cîrje, zise Daria fără pic de mirare în glas și se sculă să mai aducă un pahar. Nu s-o sîit defel. Și noi, care ne tot frămîntam : ce-o fi cu Bogodul, de nu se mai arată ? Șezi colea, pînă nu s-o răcit de tot ceaiu-n samovar.

— Scîr-rnăvenia ! răcni din nou, de parcă ar fi croncănit, bătrînul. Ce samovar-r ! Colo se pī-radă mor-rmintele ! Ce samovar-r !

— Ce se pradă ? Ce tot îndrugi, omule ? Daria turnă ceai în pahar, dar, ciulindu-și urechea, nu mai luă paharul de sub robinetul samovarului. La drept vorbind, trăiau asemenea vremuri, că erai îndemnat să crezi și ceea ce era de necrezut : de ți-ar fi spús, bunăoară, cineva că ostrovul a fost luat de ape și mînat ca o surcea la vale, ai

fi ieşit fuga afară să vezi, nu care cumva a fost luat de-adevăratelea ? Căci tot ce pînă mai ieri păruse durat pe vecie şi de neclintit ca stînca, se urnise cu atîţa uşurinţă din loc, pornind-o pe apa sîmbetei, încît te apuca ameţeala.

— Doboară crucile, retează stîlpişorii ! răcnea Bogodul, izbind cu bastonul în duşumea.

— În ce loc, în ţintirim sau un'e ? Vorbeşte lămurit, omule.

— Acolo.

— Cine ? Zi odată, nu ne mai fierbe atîta ! Daria se ridică şi ieşi de la masă. Cine le doboară ?

— Niscai străini, satanele !

— Cine-or hi, măiculiţă ? se tîngui Nastasia, Care satane ?

Innodînd în grabă broboada ce şi-o dezlegase în răstimpul cît stătură la ceai, Daria rosti cu glas poruncitor :

— Haideţi, fetelor, iute, să vedem. Ori s-o smintit omu ista, ori e-aşa cum zice.

3

Cimitirul se întindea la marginea satului, pe drumul ce ducea la moară, aşezat fiind pe un colnic nisipos şi uscat, străjuit jur-împrejur de pini şi mesteceni şi de unde puteai cuprinde cu privirea pînă hăt departe albia Angarei şi malurile ei. În frunte, aplecată mult înainte şi cu braţele slobozite în jos, ca şi cînd ar fi cules ceva, păşea Daria, cu buzele aprig încleştate trădîndu-i ştirbenia gurii ; în urmă, abia ţinîndu-se după ea, venea Nastasia ; o chinuia astma şi de aceea, atunci cînd sorbea aer, dădea mereu din cap. În spatele lor, cu nepoţelul de mînă, zorea cu pas mărunţel Sima. Bogodul, care rămăsese să scoale în picioare tot satul, nu se vedea încă, aşa încît, pe

poarta cimitirului, intrară valvîrtej doar tustrele bătrînele.

Făptașii, cărora Bogodul le zisese satane, erau pe sfîrșite cu treaba, strîngînd acum laolaltă, claie peste grămadă, stîlpii de la căpătîi, gărduleţele și crucile retezate, ca să le dea foc dintr-o dată. O namilă de bărbat, cît un urs, îmbrăcat într-o scurtă verde din foaie de cort și cu niște pantaloni la fel, călca peste morminte ducînd un braţ de vechi cruci de lemn în clipa cînd Daria, cu ultimele puteri, se repezi înainte și-l croi dintr-o latură peste mînă cu un retevei ce i se nimerise în cale. Bătrîna lovise fără vlagă, însă omul, luat prin surprindere, scăpă jos povara din braţe, rămînînd încremenit :

— Ce, ce-ţi veni, mătușă ? !

— Să piei de-aci amu ia, împieliţatule, ţipă Daria, gîfîind de spaimă și mînie, și ridică din nou reteveiul să-l pocnească.

Omul se feri.

— Vezi-vezi, mătușă... Cată de-ţi ţine mîinile acasă, că de nu, ţi le leg eu. Da dumneata... da voi... le șfichiui el pe bătrîne cu privirea ochilor săi mari, ruginii : De unde-aţi apărut ? Din mormînt ?

— Piei de-aci, n-auzi ? ! porni spre el Daria cu pas amenințător. Omul se trase îndărăt, uluit de expresia înspăimîntătoare a acestei bătrîne în stare acum de orice. Lipsește de-aci, pîngăritule ! Ai venit să ne pustiești mormintele ?... Daria prinse a răcni. Da îngropat-ai tu pe careva de-aci din ţintirim ? Îţi zace acilea mă-ta ori tactu ? Ori copilașii ? Ba n-ai avut, mîrșavule, nici mamă, nici tată. Că nu eşti om. Pe care om l-ar fi lăsat inima să facă una ca asta ? Femeia aruncă o privire la mormanul acela de stîlpi și cruci, trîntite jos la voia întîmplării, și prinse a răcni și mai amarnic. O-o-o ! Trăsnește-l, Doamne, în clipa iasta aci un' se află, nu te milostivi de el, Doamne ! Nu te milostivi... Nu-u, se năpusti ea din nou asupra făp-

taşului. N-ai să pleci tu chiar aşa, cu una, cu două. Ai să dai socoteală. În faţa obştei întregi ai să dai socoteală.

— Da lasă-mă în pace, mătuşă ! urlă deodată omul. O ţii una şi bună : „ai să dai socoteală". Ce mi s-a poruncit, aia fac. Am eu nevoie de moaştele voastre.

— Cine ţi-o poruncit ? Cine ţi-o poruncit ? ţîşni spre el, pieziş, Sima, ţinîndu-l şi acum de mînuţă pe Kolka. Băiatul începu să scîncească şi o trăgea îndărăt din faţa acelui nene mare cît un munte şi înfuriat, şi Sima, lăsîndu-se-n voia lui, bătu în retragere, continuînd însă să strige : Pentru voi n-o mai rămas locşor sfînt pe lume. Călăilor !

Atras de zarva iscată, apăru dintre tufe un alt bărbat — ceva mai mic de statură, mai tinerel şi mai îngrijit la înfăţişare, dar cogeamite vlăjgan şi el, îmbrăcat tot într-o salopetă verde din foaie de cort ; apăru cu o secure în mînă şi, oprindu-se locului, miji din ochi.

— Ian te uită, frate, se bucură ursul că-l vede venind. S-au repezit la mine, închipuie-ţi, să dea cu bîta şi mai multe nu.

— Care-i treaba, cetăţeni inundabili ? întrebă, plin de importanţă, bărbatul din urmă. Noi alcătuim echipa sanitară însărcinată cu igiena teritoriului. Avem dispoziţia centrului antiepidemic.

Cuvîntul necunoscut i se păru Nastasiei rostit în bătaie de joc.

— Care centru-atins-de-mic ? sări ea pe loc cu gura. Te-ai găsit tu, lipsîtule, să-ţi baţi joc de nişte femei bătrîne ! Atins de mic eşti tu. Şi tu ! Netrebnicilor ! Nu v-ar mai răbda pămîntu. Şi nu-mi arăta mie toporu, că nu mă spării ! Zvîrle-l din mînă, auzi ! Zvîrle-l !

— Asta-i bună ! — omul împlîntă securea în trunchiul pinului de lîngă el.

— Şi nu-ţi mai miji atîta ochii. Iote la el cum îşi mijeşte ochii ăia de tîlhar ! Uită-te acătărea la noi. D-apăi vă daţi sama ce-aţi făcut acia, netrebnicilor ?

— Ce-aţi făcut, of, ce-aţi făcut ? ! îi ţinu Daria isonul, tînguindu-se ca o bocitoare. Mormintele singuratice şi pustiite, ajunse acum toate nişte jalnice movilite mute, la care bătrîna se uita cuprinsă de o mistuitoare durere, încercînd să deslușească cele săvîrşite şi întunecîndu-se şi mai tare la chip de tot ce vedea înaintea ochilor, mormintele acestea o întăritară din nou prin înfăţişarea lor pocită. Nemaiştiind de sine, Daria se năpusti iar cu bîta asupra ursului, care se afla mai aproape, dar acesta apucă de capătul bîtei şi i-o smulse din mînă. Bătrîna căzu în genunchi. Şi nu mai avu puteri în clipa aceea să se ridice de jos, auzi însă cum ţipa Sima cît o ţinea gura, cum ţipa băiatul, cum le răspundeau, ţipînd, cei doi, apoi ţipătul, reluat de mai multe glasuri, se înteţi, larg răsfirîndu-se ; cineva o ajută să se ridice-n picioare şi Daria băgă de seamă atunci că în cimitir dăduse năvală lumea din sat. Erau de faţă şi Katerina, şi Tatiana, şi Liza, şi-o droaie de copii, apoi Vera, moş Egor, Tunguska, Bogodul şi încă alţii. Se iscase o larmă de nedescris. Lumea îi împresură pe cei doi şi aceştia nu mai izbutiră să zică nici cîrc. Bogodul pusese stăpînire pe securea înfiptă în turnchiul pinului şi, împungîndu-l în piept pe urs cu toiegelul său ascuţit şi noduros, agita securea cu braţul celălalt, lăsat pe spate, gata să lovească. Moş Egor privea tăcut şi năucit cînd la mormanul de cruci şi la stelele smulse din vîrful stîlpilor, cînd la cei doi bărbaţi care săvîrşiseră treaba asta. Vera Nosariova, o muiere voinică şi neînfricată, deslușind pe un stîlp poza mamei sale şi se repezi cu atîta înverşunare asupra făptaşilor, încît aceştia, speriaţi de-a binelea, se dădură cît ai clipi într-o parte, apărîndu-se. Larma se dezlănţui şi mai aprig.

— Ce să mai stăm cu alde ei la poveşti, să-i hăcuim pentru faptă amu ia, aci ! Că locu-i cel mai nimerit.

— Să-nveţe minte, păgînii.

— De ce să spurcăm locu ? În Angara cu ei !

— Seca-le-ar mîna să le secе. De un'e s-or fi iscînd alde ăştia ?

— Le-au smuls din pămînt, ca pe morcoave... Să te cruceşti, nu alta !

— De l-om izbăvi de ei, o să ne zică mulţam şi pămîntu.

— Scîr-rnăveniile.

Cel de-al doilea făptaş, mai tinerel, îşi tot sălta cocoşeşte capul şi, sucindu-se cînd într-o parte, cînd într-alta, se căznea din răsputeri să acopere glasul mulţimii.

— Ce vină avem noi ? Ce vină avem ? Gîndiţi-vă şi dumneavoastră. Am primit indicaţii şi-am fost aduşi aici. N-am făcut-o de capul nostru.

— Minciuni ! îl întrerupseră sătenii. Au venit pe-ascuns.

— Daţi-mi voie să vă spun, încerca omul să se facă auzit. N-am venit pe-ascuns, sîntem cu un reprezentant. El ne-a adus. Şi Voronţov al vostru-i aici.

— Nu se poate una ca asta !

— Duceţi-ne în sat — să lămurim acolo lucrurile. Că ei s-acolo.

— Bun, să mergem în sat.

— Ba nu : aci au pîngărit, acia să dea socoteală !

— Las' că nu ne scapă ei de sub ochi. Să mergem.

Şi, sub supravegherea mulţimii, cei doi fură mînaţi către sat. Cu sufletul uşurat, bucuroşi, aceştia o porniră grabnic din loc ; bătrînele, neizbutind să se ţină după ei, strigară să mai răărească pasul. Bogodul înainta în salturi, ca un cal împiedicat, urmărindu-l cu străşnicie pe individul acela mătăhălos şi tot împungîndu-l în spinare cu toiagul. Omul se răsucea spre el, slobozind cîte un răcnet, iar Bogodul, drept răspuns, rînjea rînjet mulţumit şi-i arăta securea din mînă. Toată această procesiune zgomotoasă, aprigă şi înfierbîntată — o droaie de copilandri în faţă, alta în spate, iar la mijloc (împresurîndu-i din toate

părțile pe cei doi), ciufuliți, revoltați, aduși de spate sau cocîrjați dè-a binelea, bătrîni și bătrîne pășind mărunțel, vociferînd în cor dezlănțuit și stîrnind tot colbul de pe drum — gloata aceasta se pomeni la intrarea în sat cu doi inși, care îi veneau zornic în întîmpinare : unul era Voronțov, președintele sovietului sătesc, și acum — al sovietului noii așezări, iar celălalt — un bărbat necunoscut, aducînd a conțopist, cu pălărie de pai pe cap și țigănatic la înfățișare.

— Ce-i asta ? Ce se petrece aici ? îi luă încă de departe, din mers, la întrebări Voronțov.

Bătrînele porniră care mai de care să-i dea cu gura, gesticulînd, întrerupîndu-se una pe alta și tot arătînd spre cei doi făptași, care, prinzînd curaj, ieșiră din încercuire, făcîndu-și loc cu coatele spre insul țigănatic.

— Noi, care va să zică, ne-am apucat să facem ceea ce trebuie, iar dumnealor, nici una, nici două au tăbărît asupra noastră, începu să-i explice tinerelul.

— Ca niște cîini, îi ținu isonul matahala și scotoci cu ochii prin mulțime după Bogodul. Ți-arăt eu ție... momîie ce ești...

Dar nu-și sfîrși vorba. Voronțov îl întrerupse și pe el, și pe bătrîne, care răspunseră la „cîini" printr-o larmă plină de revoltă.

— Li-niș-te ! ordonă el tărăgănat. Ascultăm cu atenție sau facem bîlci ? Sîntem în măsură să înțelegem s'tuația sau nu ?... Dumnealor — Voronțov arătă din cap spre cei doi — au efectuat curățirea sanitară a cimitirului. Asta e indicat să se facă pretutindeni. Pricepeți ? Pretutindeni. E indicat. Iată, se află de față tovarășul Juk, dumnealui vine de la sectorul care are în răspundere zona inundabilă. Dînsul se ocupă de treaba asta și vă va da toate lămuririle. Tovarășul Juk este o persoană oficială.

— Apăi dacă-i persoană, să dea samă norodului. Noi gîndeam că ăștia umblă cu minciuni, da 'mnealui, precum

se vede, îi colea persoană. Să ne spună cine-o dat poruncă să ne facă ţintirimul una cu pămîntu ? Acolo hodinesc oameni, nu fiare. Cum au cutezat să-şi facă rîs de morminte ? Binevoiască 'mnealui a ne răspunde. Să nu-l întrebe cumva şi morţii din groapă.

— Asemenea faptă nu trece fără răsplată.

— Maică Precistă ! Ce zile-am ajuns să trăim ! Să te zvîrli în bulboană de ruşine, nu alta.

— Ascultăm cu atenţie sau ce facem ?... repetă Voronţov pe un ton mai aspru.

Juk, liniştit şi parcă deprins cu atare situaţii, aştepta ca lumea să se potolească. Avea o expresie de om hărţuit, stors de vlagă, obrazul oacheş, ţigănos i se făcuse cenuşiu. Se vede că munculiţa asta îi dădea de furcă, nu glumă, cu atît mai mult, cu cît nu era poate prima oară cînd avea asemenea discuţii cu populaţia locală. Cu toate astea, începu să vorbească fără grabă şi sigur pe sine, ba chiar cu o anumită îngăduinţă în glas.

— Tovarăşi ! Dinspre partea dumneavoastră se manifestă o neînţelegere. Există o decizie specială în această privinţă — cunoştea Juk prea bine forţa unor cuvinte ca „hotărîre, decizie, directivă", chiar atunci cînd erau rostite cu blîndeţe — există o decizie specială privind curăţirea întregului pat al lacului de acumulare. Precum şi a cimitirelor... Înainte de a da drumul la apă, urmează să se facă ordine în zona inundabilă, să se pregătească teritoriul...

Moş Egor nu se mai putu stăpîni :

— Uite ce, n-o mai lungi atîta. Spune-o de-a dreptul, ce nevoie te-o mînat să tai crucile ?

— Asta şi fac, se răsuci brusc spre el Juk şi, de ciudă, începu să vorbească mai iute. Dumneavoastră ştiţi că pe locul acesta o să se reverse o mare, au să treacă ditamai vapoare, o să călătorească lume fel şi fel... Turişti şi inturişti. Călătoresc oamenii şi deodată văd cum plutesc pe

mare crucile dumneavoastră. Le spală apa și le mînă cu ea, că doar ele n-au să stea, după cuviință, sub apă, pe morminte. Ca atare, se impune să ne gîndim și la treaba asta.

— Da la noi v-ați gîndit ? țipă Vera Nosariova. Noi sîntem oameni vii, trăim acia pînă una-alta. Vouă vă zboară gîndu la turiști, iar eu, mai dinioarea, am rădicat de pe jos poza mamei în urma porcanilor ăștia ai 'mneatale. Asta cum se cheamă ? Cum am să-i mai găsesc eu acu morminţelu, cine-i în stare să-mi arate un' se află ? Au să treacă vapoare... pîn-or trece vapoarele 'mneatale mai va, da eu mi-s acia pînă una-alta, și ce mă fac ? Îmi pasă mie de turiștii voștri pînă-n... Vera își pierdu răsuflarea. Cîtă vreme trăiesc acia, sub mine-i pămînt și să nu călcaţi cu neobrăzare pe el. Curăţarea iasta o puteaţi face încolo, hăt, la urmă de tot, după ce plecam noi, batîr să n-o vedem cu ochii...

— Cînd la urmă ? Avem șaptezeci de puncte dintr-astea în faza de strămutare, și-n toate sînt cimitire. Dacă nu cunoașteți s'tuația, nu vorbiți : glasul lui Juk prinse vizibil tărie. Ba pe deasupra mai sînt opt cimitire ce trebuiesc pe de-a-ntregul mutate. Așa că ceea ce s-a făcut aici s-a făcut chiar la urmă de tot. Mai mult n-o putem lungi. N-avem timp de pierdut.

— Ascultă, nu umbla cu fofîrlica. Sătenii știau bine un lucru : pe moș Egor nu-l puteai stîrni cu una, cu două, dar și cînd îl stîrneai, apoi să te ţii, nu-i mai puteai sta cu nimic în cale. Și-acum era tocmai momentul acela cînd moșul se încingea tot mai mult și mai mult. Dincotro ați vinit, într-acolo s-o ștergeți, îi mătrăși el. Să nu vă prind că vă mai atingeți de ţintirim, că înhaţ pușca. Și n-am să mă uit că 'mneata ești persoană. Că ăl de-i persoană se cade să aibă respect față de oameni, nu doar clop în creștet. Iote la ei, s-or înfățoșat colea, și-or găsît trebușoară ! Pentru o trebușoară ca asta, nainte vreme ar fi...

— Ce-i, frate, cu ei ? Palid la chip, Juk se întoarse, căutînd ajutor, spre Voronțov. Mi se pare că nu înțeleg... că nu vor să înțeleagă. Ce-i cu ei, nu-s la curent cu ceea ce se petrece ?

— Scîr-rnăvenia ! își strecură capul din mulțime Bogodul.

Voronțov se împieptoșă și răcni :

— De ce faceți atîta zarvă ? De ce faceți zarvă ? Aici nu sînteți la bîlci !

— Ia sama, Voronțov, nu rădica glasu la noi, i-o reteză scurt moș Egor, apropiindu-se de el. Și tu ești pe-acilea de ieri, de-alaltări. Și tu ești turist... numa că ai poposit acilea cu un ceas mai devremior decît marea ceea. Că trăiești acilea, că-ntr-altă parte — la tine-i tot un drac. Pe cînd eu în Matiora m-am născut. Și tătîne-miu s-o născut în Matiora. Și bună-miu. Și-acilea stăpînu mi-s eu. Și cît mi-o fi să fiu acilea, să nu-mi fîlfîi pe deasupra capului. Strășnicindu-l, moș Egor își tot vîra degetul negru, rădăcinos, pe sub nasul lui Voronțov. Și nu mă scoate din pepeni. Lasă-mă să-mi duc zilele pînă la capăt fără să mă acopăr de rușine.

— Ascultă, Karpov, nu aținta lumea. Ce avem de făcut, aia o să facem. N-o să te-ntrebăm pe tine.

— Ia mai du-te !... se zbori moș Egor, trimițîndu-l pe Voronțov undeva.

— În cazul ăsta se schimbă treaba, dădu din cap Voronțov. O s-o ținem minte.

— N-ai decît. Nu mai pot eu de frică.

— Ian te uită, s-o și găsit apărătorul !

— Și sînteți mulți dintr-ăștia ! ?...

— Cărați-vă de-acilea pînă n-am intrat în păcat.

Din nou prinseră să fiarbă, să strige bătrînele, mai tare strîngînd cercul în jurul lui Voronțov, al lui Juk și al celorlalți doi. Vera îi tot vîra sub nas lui Juk poza mamei sale — el se trăgea într-o parte, strîmbîndu-se cu dezgust ; din cealaltă parte îl încolțeau Daria și Nastasia.

Pălăria lui Juk lunecase pe-o ureche, scoţîndu-i la iveală părul negru, cîrlionţat şi făcîndu-l astfel să semene şi mai mult cu un ţigan ; ai fi zis că dintr-o clipă într-alta, nemaiputîndu-se stăpîni, va începe cu chiot să salte ţigăneşte, să boscorodească în stînga şi-n dreapta pe limba lui, înfruntîndu-i dintr-o dată pe toţi. Bătrîna Katerina îl luase-n primire pe Voronţov, răţoindu-se la el şi repetînd : „Nici pomeneală de-aşa lege, nici pomeneală de-aşa lege". Cînd Voronţov încerca să se dea în lături, o vedeai apărînd în faţa lui pe Tunguska, mutește pufăind în tot acest răstimp din lulea şi tot mutește arătîndu-i s-o asculte pe Katerina. Cu basul său, profund şi dominator, vuieta moş Egor. Şi, însoţiţi de tot acest vacarm ce se-nteţea mereu mai tare, Voronţov şi Juk se smulseră anevoie din mulţime, abia izbutind să schimbe între ei cîteva vorbe, şi se îndreptară spre sat. Matahala încercă iar să-i smulgă lui Bogodul securea din mînă, dar acesta răcni ca o fiară, ridicînd-o ameninţător asupră-i : aflat din întîmplare în preajmă, moş Egor îi spuse povăţuitor matahalei :

— Nu te lua-n beţe cu el, flăcăiaş. Că-i trimis surghiun acilea la noi. A mai mîngîiat el pe unul ca tine cu muchia toporului...

— Cum adică, îi criminal ? se interesă matahala.

— Vezi-vezi !

— Poate că şi eu mi-s criminal.

— Dacă-i pe-aşa, ia şi cearcă. Iar noi om sta în priveală.

Matahala însă, după ce se codi o toană, aruncînd o uitătură piezişă spre Bogodul, care-i făcea semn cu ochiu-i fioros şi roşu ca jarul, o croi la fugă, să-i ajungă din urmă pe-ai lui. Peste un ceas îşi luară cîteşipatru tălpăşiţa din Matiora.

...Iar bătrînele se foiră pînă la o bucată de noapte prin cimitir, înfigînd la loc crucile, rînduind mormintele.

4

Puțini își mai aminteau cînd anume apăruse Bogodul în Matiora întîiași dată — erai ispitit să crezi că hoinărise dintotdeauna pe aceste plaiuri, că-l primise satul plocon pentru păcatele săvîrșite sau cine mai știe de ce, încă de la oamenii aceia de odinioară, duși azi toți, pînă la unul, la locul odihnei de veci. Își aminteau numai faptul că fusese o vreme cînd Bogodul doar trăgea la mal și dădea o raită prin Matiora, venind din colindările sale prin satele riverane. Lumea îl știa pe atunci ca tolbaș : vindea mere pe pere. Și, într-adevăr, își bucșea tolba cu ață, ace, căni, linguri nasturi, săpun, catarame, coale și le schimba pe ouă, unt, pîine, dar mai ales pe ouă. Este știut că pe atunci nu se afla magazin în fiece sat și cele trebuincioase în ale gospodăriei nu le aveai la îndemînă cînd îți ardea buza, dar Bogodul pica la țanc : n-aveți nevoie de cutare lucru ori de cutare ? Ba avem, cum să nu ! — și-l pofteau sătenii în casă, și-l ospătau cu ceai, și cumpărau de la el, și la cele zece ouă cît era învoiala, mai lăsau să treacă de la ei două-trei, ba chiar și cinci — că doar găini aveau cu toții din belșug —, iar el preda ouăle astea la cooperativă, punîndu-le în circulație. De îmbogățit nu se putuse îmbogăți, firește, de pe urma acestei trebi, dar atîta vreme cît picioarele-i erau zdravene, izbutea omul să mănînce o pîine și mînca, se pare, o pîine destul de bunișoară.

Ori că era mai bine omenit în Matiora, ori că prinsese drag de ostrov din altă pricină, nu se știe, se știe doar că atunci cînd veni timpul să-și afle un adăpost, Bogodul alesese Matiora. Se abătuse prin sat, ca de obicei, și nu s-a mai dat dus, s-a statornicit aici. Vara se întîmpla să mai lipsească un răstimp — se vede că viața de pribeag cu care fusese deprins își cerea dreptul, îl mîna încotrova, cerșea de la el cîte ceva ; iarna, în schimb, Bogodul nu pleca nicăieri, stătea în Matiora : o săptămînă

locuia la o bătrînă, o săptămînă la alta, iar cînd în sat lumea făcea focul la băile de aburi, se băga în cîte o baie dintr-astea și înnopta acolo — și uite-așa, te pomeneai că vine iar primăvara, și-odată cu venirea căldurii, se muta și Bogodul în „partamentu“ lui, în baraca rămasă de la kolceakoviști.

De mulți ani Bogodul era socotit ca un om bătrîn-bătrîn, și mulți ani de-a rîndul el nu s-a schimbat la chip cîtuși de cît, rămînînd cu aceeași înfățișare cu care apăruse întîia oară în Matiora, ca și cînd însuși Dumnezeu și-ar fi propus să poarte măcar o făptură omenească de-a lungul cîtorva generații. Și umbla omul acesta și acum pe picioarele lui, cu pas rar și mare, cu călcătura grea, vălmășată, încovoindu-și spinarea și săltîndu-și capul mare, hălăciugos, în care vrăbiile puteau să-și facă în voia cea bună cuiburi. Din hățișurile de nepătruns ale obrazului i se ițea doar vîrful nasului cărnos, plin de hopuri, și-i licăreau ochii roșii, congestionați. De la o zăpadă la alta, Bogodul lipăia desculț, fără să-i pese de bolovani ori de spini ; tălpile lui lătărețe și negre, pe care pielea nu se mai distingea, se întăriseră într-atît, încît păreau osificate, de parcă peste vechiul os crescuse altul, nou. Într-o vreme, copiii din sat luaseră obiceiul să vîneze șerpi : îi țintuiau de pămînt cu crăcana și, apucîndu-i de cap, dădeau fuga să le sperie pe fetișcane și pe muieri ; zărind într-o bună zi o asemenea creatură, scăpată din greșeală de careva și tîrîndu-se pe drum în timp ce o liotă de ștrengari țopăiau în preajmă-i, Bogodul, fără a sta mult pe gînduri, îi propti în cale talpa lui goală ; șarpele dădu s-o străpungă, dar nu izbuti, se lovi de ea ca de-o piatră. De la acea întîmplare, puștimea își găsi o altă distracție : toți șerpii vînați îi ducea lui Bogodul, iar el, așezat în dreptul barăcii pe un ditamai bolovan adus de ape, își ridica piciorul cu mîinile și-i tot zădăra, chicotind ca de gîdilitură cînd vreun șarpe încerca, printr-un salt fulgerător, să-i străpungă fortificația și repetînd cu mare încîntare :

— Scîr-rnăvenia !

Acest singur cuvînt ținea la el locul a cel puțin o mie de cuvinte, fără de care un alt om nu s-ar fi putut descurca. Dar Bogodul se descurca de minune. De-o fi fost polonez ori nu, nu se știe, oricum, pe rusește vorbea puțintel, de fapt, nici n-o puteai numi vorbire ceea ce îndruga el, ci doar o preasimplă deslușire a ceea ce era necesar, garnisită cu belșug de răsziceri ale uneia și aceleiași „scîrnăvenii" și ale neamurilor ei. Sudalmele celorlalți săteni erau mai ciudate, mai întortocheate, nici unul însă nu suduia cu atîta savoare ca Bogodul ; el nu slobozea sudalma așa, la voia întîmplării, ci o cocea cu drag, potrivind-o, ungînd-o cu unt și presărînd-o cu alint ori cu mînie. Și astfel, ceea ce la alții țîșnea ca o înjurătură oarecare, de doi bani, ce nici măcar nu-ți ajungea la ureche, căzînd undeva pe drum, la Bogodul conținea un sens deplin : exprima pe de-a-ntregul, amănunțit, atitudinea lui față de obiectul în discuție. Deși arar, se întîmpla totuși ca Bogodul să se întindă la taifas cu bătrînele — drept e că și atunci vorbulița „scîrnăvenie" era rostită la tot pasul, și cu toate astea istorisirea îi era închegată și lesne de înțeles chiar și pentru un om din afară.

Bătrînele țineau mult la Bogodul. Cum, în ce chip le vrăjea, le cucerea el, nu se știe, dar era de ajuns să se ivească în prag, bunăoară, la Daria, că o și vedeai cum lasă baltă treburile, oricare ar fi fost ele, și se repede să-l întîmpine, să-l omenească.

— Noroc bun, Dario ! vuieta el cu glasu-i dogit și parcă găunos.

— Să trăiești, îi răspundea ea cu o bucurie reținută. Ai vinit ?

— Ca Dumnezău ! — și hop, înjurătura.

Daria se închina la icoană, cerînd iertare Celui-de-sus pentru tot ce a spus și va să spună Bogodul și se grăbea să încingă samovarul.

— Nastasio ! Vino-ncoa la ceai, o vinit Bogodul, dădea ea glas peste gardul de nuiele. Strig-o și pe Tatiana, să vină și ea.

Și, de vreme ce-l iubeau bătrînele, e de la sine înțeles că nu-l aveau la inimă bătrînii. Ia, un venetic acolo, ba pe deasupra și într-o ureche, învățat să-nfulece și să bea de pleașcă, n-ai nici cu cine povesti, nici de la cine alege ceva — naiba știe ce hram poartă acest ursitor al băbuștilor. Cît despre ele, unuia de-ai casei ar fi uitat și de-o sută de ori să-i înfierbînte samovarul, pe cînd lui, nu, pentru ele, el, un linge-talger, e, într-adevăr, ca Dumnezeu, pogorît, în sfîrșit, pe pămîntul mult pătimitor și punînd la încercare norodul prin înfățișarea lui păcătoasă, de milog. Și bombăneau bătrînii :

— Iote la el, ocnașul (umbla zvonul că, pe vremuri, Bogodul fusese deportat în Siberia pentru omor) — bombăneau ei, dar răbdau ; că-i mai bine să nu-ți pui în cîrd cu muierile, și-apoi, e și el om, nu cîine. Chiar dacă-i un pierde-vară dintr-ăia pestriți la mațe, cum rar găsești în lumea largă.

În ultimii ani, cînd prinseră a colinda zvonurile, iar mai apoi se stîrni și zarva în legătură cu strămutarea, Bogodul era singurul pe care toate acestea păreau a nu-l atinge cîtuși de puțin — socotea, poate, că-și va da duhul pînă atunci, ori că are să se aciueze și acolo, la noua așezare, pe lîngă aceste bătrîne, cum a făcut-o aici. Pentru ele însă, întreg sensul vieții se rezuma acum tocmai la aceste frămîntări și, despre orice ar fi venit vorba, oricare ar fi fost momentul discuției, la oricine s-ar fi referit ea, totul se încheia de fiece dată cu unul și același lucru : apropiata inundare a Matiorei și grabnica lor strămutare. Bogodul ședea și el acolo și, iscînd un hîrșiit, de parcă ar fi frecat o piatră de altă piatră, își scărpina unul de altul picioarele peste poate de aspre și bătucite sau, izgonind cu zgomot aerul, pufăia din greu după ce-și sorbea ceaiul și hîrîia posomorît :

— N-au dr-reptu.

— D-apăi cum n-au, cînd au ? săreau cu gura la el bătrînele, cuprinse de ciudă şi nădejde. Crezi că or să stea să ne-ntrebe pe noi ?

— N-au dr-reptu. Potopu... scîr-rnăvenia... pe capu oamenilor... n-au dr-reptu. Cunosc eu legea.

Şi, ridicînd deasupra capului, amenințător, degetul, se uita la el cu o furie poruncitoare.

— Da tu, sărmanu de tine, un'e ai să te duci ? îl întrebau cu milă bătrînele.

— Aicea rămîn, nici un pas mai încolo ! striga Bogodul. Idolu japonez ! N-au dr-reptu. Cît mi-s viu... scîr-rnăvenia !

— Numa tu singur n-ai cum opri apele, de le-or zăgăzui aicea. Iară pentru tine or cloci ei ceva-ceva, te-or îndrepta oareunde.

— Cît mi-s viu... scîr-rnăvenia ! o ţinea el una şi bună.

A doua zi după întîmplarea de la cimitir, Bogodul se duse şontîc-şontîc la Daria nu către seară, cum o făcea de obicei, ci dimineaţă — ea nu se ridică să-i vină în întîmpinare, nu căută vorbă cu el, rămase locului, neclintită, pe laiţa cu căpătîi, într-o inertă aplecare, cu mîinile încleştate, slobozite-n poală, uscate, cu monturile degetelor ieşite în afară, modelate de trudă. Bogodul îşi drese de cîteva ori glasul, aşezîndu-se pe banca de la uşă — mobila cea nouă, luată de la magazin, Pavel, feciorul Dariei, o transportase peste rîu încă înainte de dezgheţ, la locuinţa ce-o primise acolo, la sovhoz, aici rămăseseră doar vechiturile —, îşi drese, îşi drese glasul Bogodul, mormăi ceva cu nemulţumire şi se molcomi, aşteptînd să-nceapă vorba Daria. Dar ea, nevădind poftă nici de vorbă, nici de ceai, tăcea, silnic oftînd în răstimpuri şi, la fel de silnic, zăbovitor, nălţînd spre el privirea absentă a ochilor ce-i rămîneau mai apoi pironiţi, căutînd să răzbată undeva dincolo, ca şi cînd nu l-ar fi recunoscut pe

Bogodul sau n-ar fi înțeles de ce venise, ce vînt l-adusese aici.

Era o dimineață tîrzie și liniștită ; soarele ridicat sus pe boltă răspîndea o lumină clară, strălucitoare, dar o făcea fără vlagă, fără pripeală, cu multă cumpătare și asta se simțea chiar și în casă ; dincolo de ferestre lumina părea moale, iar_feluritele zgomote din jur nu se abăteau valmeș încoace, la un loc, pentru a fi auzite, ci se prelingeau pe de lături. În casa neîncălzită era cald, o căldură de lăuntru, întocmai cît trebuie ca să nu fie nici prea cald, nici răcoare — cumva, de nici nu simțeai, ca-n vis ; cu zumzet obosit și plicticos se zbăteau în ferestre, lovindu-se de geamuri, muștele ; un miros acriu venea de la tuciul de-o vadră cu lături pentru dobitoace pregătite din vreme și nescoase afară ; masa sta nestrînsă de-aseară și tot așa de neatins zăcea din ajun paharul umplut cu ceai pentru Bogodul. Acum Bogodul zări paharul, se apropie și-l bău — Daria se foi pe laiță și întrebă :

— Să pun samovarul să bei un ceai proaspăt ?

El scutură din cap : nu-i nevoie ; și totuși ea se ridică și se duse să pună samovarul. Și-odată apucată treaba de-un capăt, o duse mai departe : scoase afară lăturile, zvîrli grăunțe la găini, care, cu mare forfotă și gălăgie, se repeziră să ciugulească, făcu rînduială pe masă și-n clipa cînd în tindă sta să dea-n clocot samovarul, luă de două ori cît ai cuprinde cu trei degete ceai negru, presat, îl puse în ceainicul de porțelan și așeză ceainicul deasupra pe samovar, la locul lui. Și abia mai apoi, după ce duse în odaie samovarul și opări ceaiul, lăsîndu-l o vreme să stea înăbușit, abia atunci, în răgazul acela, Daria prinse, în sfîrșit, a vorbi — cu glas neplîngător și simplu, de parcă și-ar fi curmat doar pentru o clipită șirul și-acum îl relua, să-l ducă mai departe :

— Asară mi-o rămas și vaca nemulsă. 'Tîta pagubă, și așa laptele se zborșește. Îl pun colea la prins, s-aleg smîntînă, da și smîntîna se zborșește — la toate ulcelele.

Iar el, Pavel, cîn' dă pe-acasă, numa ce-l vezi că-nhață un borcan, se duce-ntins la șiștar, ia de-acolo lapte proaspăt, după mulsură, și pe-aici ți-i drumu, iar urcă-n barcă și mînă-ndărăt, și iar nu-i. Și-apoi eu, de una singură, cît beau ? un strop acolo. Și nu că-mi cere inima, da-mi pare rău — și-atunci mă-nvrăvui și beau cîte-o cană, să nu se piardă de tot. Nu-i n'ica, deh, ca mîne te pomenești c-o înțărcat bălaia. Și-ai să vrei atuncea, de poftă, să-ți dregi ceaiu ista, da iacătă că n-ai să mai ai cu ce, ș-ai să-ți pui pofta-n cui.

Bătrîna umplu paharele cu ceai, i-l împinse lui Bogodul pe-al lui, își turnă din paharul ei în farfurioară și sorbi. Și, ca și cînd ar fi tras cu urechea, încercînd să deslușească ceva, își înălță capul și rămase așa, încremenită, apoi, deslușind, și-l plecă din nou și iar sorbi ceai, apropiind farfurioara de buzele ei uscate, cu pielea ca de șarpe, țuguiate. Și brusc schimbă vorba.

— Ședeam diminicioară și mă gîndeam : d-apoi mie au să-mi ceară socoteală. Au să vină și-au să mă-ntrebe : cum ai îngăduit o neobrăzare ca asta ? Un' ț-or fost ochii ? Ne-am bizuit pe tine, au să-mi zică, și tu ? Iară eu n-am să am ce le spune. C-am fost ici-șa, nu ? și eream datoare să iau sama la toate. Și c-au să dea năvală apele, e ca și cum tot eu aș purta vina. Și c-am să-mi aflu hodina de veci într-alt loc decît ai mei. Mai bine m-ar fi strîns moartea, să n-apuc ziua ceea — Doamne, ce bine-ar fi fost ! Da ț-ai găsit, nu-u, pe mine-o trebuit să cadă năpasta. Pe mine. Pentru care păcate ? — Daria se uită la icoană, dar nu se-nchină, își stăpîni mîna. Toți ai mei au loc de hodină laolaltă : tătuca, mămuca, frățînii, băietu — numa pe mine una or să mă ducă-n pămînt strein. Or puhoi poate și peste mine apele după aceea, de vreme ce așa-i rînduiala, și or să mîne cu ele și oasele mele, da nu laolaltă cu alor mei. N-o să-i mai pot ajunge din urmă...

Grăia tătuca... tare blînd mai erea el cu mine. Aşa-mi zicea : trăieşte, Dario, cît ţi-e dat să trăieşti... Bine, rău — trăieşte, că de-aia ţ-o fost hărăzită viaţa. Chiar de-o fi să te scalzi în năcaz şi venin, s-ajungi la capătul puterilor, să rîmneşti a vini la noi — nu, trăieşte mai departe, mişcă-te, ca să ne ţii mai cu temei aninaţi de lumea cea largă, să crestezi pe răboju ei că noi am fost în fiinţă. La noi, zice, încă nime n-o dat bir cu fugiţii, nu s-o aflat şi n-o să se afle nime de teapa iasta. El, sărmanu, aşa credea, da cîn' colo, taman eu am dat bir cu fugiţii. S-ar fi cuvenit mai demult să mă pregătesc de ducă, fin'că demult nu mai sînt pe tărîmu ista... îs dincolo, pe ceea lume. Şi de mult parcă nu mai trăiesc după mintea mea, ci dup-a altora, şi nu pricep neam : încotro, la ce bun ? Da trăiesc. În ziua de azi, lumea, cîtu-i de mare, s-o frînt în două, drept la jumătate : ia sama numa cîte se petrec ! Şi s-o frînt pe noi, pe ăi bătrîni... iară noi — nici tu-ncolo, nici încoace. Să te ferească Dumnezeu ! Poate că după noi s-ar putea vedea cîtuşi de cît ce fel de oameni fost-au pe timpuri, da' nime nu mai cată s-arunce-o uitătură napoi. Toţi aleargă nainte cu limba scoasă. Îi vezi că gîfîie, se poticnesc la fiece pas — nu ! ei aleargă... Ce să se uite napoi... n-au timp să se uite nici pe un'e calcă... parcă-i goneşte careva.

— Idolu japonez ! o aprobă Bogodul.

Daria turna mereu din samovar în pahar, din pahar în farfurioară, sorbea cu gingăşie şi băgare de seamă, să nu se verse vreun strop, îşi îndulcea gura cu ceaiul, înghiţind puţin cîte puţin, îşi lingea cu grijă buzele şi, domol-domol, a piroteală, nealegînd parcă, ci luînd cuvintele la întîmplare, vorbea şi vorbea, fără a trage discuţia într-o parte anume, ci înclinînd-o ba încolo, ba încoace.

— Rău e fără ceai, recunoscu ea, îmboldită de plăcere că avea prilejul să-l bea. Parcă mi-o mai trecut puţintel. Da diminicioară mă strîngea aşa tare, ca un

cerc, în piept, așa rău mi-erea... de nu mai puteam. Cu chiu, cu vai m-am dus să mulg vaca, m-am dus, că sărmana de ea mugea de ziceai ce-i aia ; după ce-o slobod, ce crezi — mi se pune ca o negură peste ochi, nu mai văz ferestrele. Mă gîndesc : trebe să pun samovaru. Numa că din rău mai rău mi-erea : de samovar îți arde ? Doară samovaru-l păzeai, la taclale ședeai în vreme ce păgînu îți năruia pînă și cea de pe urmă amintire a lu tătuca și a mămucă-ti. N-ai să mai pupi tu samovar, nu te mai milogi în darn. Și cum mi-aduc aminte de ei, cum mi-aduc aminte... mi se rupe inima, sloi se face — n-o mai sîmțăsc. M-apuc și mă hîțîn, mă tot plec nainte — parcă prinde să bată, o dată, de două ori, o ține așa și iar... cum mi-aduc aminte... iar s-oprește. Ei, mă socotesc eu, în caz de ceva, un'e-or să mă ducă, un'e-or să mă amistuiască ? Țiu minte că atuncea cîn' s-o prăpădit băiețașul Raikăi Serkina, au stat să cate trei zilișoare o juma de stînjen de pămînt, un' să-i sape groapa, să-nfiripe un nou țintirim, numa că pe urmă, cei în drept tot alt loc pentru țintirim or hotărît. Și s-o culcat, sărmănelu de el nu colea un' se cuvine, s-o culcat singurel-cuc în loc lăturaș... departe hăt, zice lumea, în loc lăturaș. Cum i-o fi lui, micuțului, colo-n pustia ceea de codru, cu sălbăticiunile laolaltă ? D-apăi mulțam o să le zică pentru asta lu tat-su și mîne-si după aceea ?

Tătuca și mămuca noastră s-au prăpădit, pot spune, cam în același zăstîmp. Și nu ereau bătrîni, dac-ai sta să-i asemui cu mine. Întăi — mămuca, o-nchis ochii așa, fără veste, o luat-o moartea pe negîndite. Dimineață încă s-o purtat de colo-colo, o făcut rînduială, pe urmă s-o dus să se hodinească ; o stat cît o stat culcată în pat și deodată o auz cum prinde a răcni ca din gură de șarpe : „Văleu, moartea, mă sugrumă moartea !“ Și cată să s-apuce cu mînile de gît, de piept. Am sărit noi care mai de care, da nime n-avea știință ce-i de făcut, dădeam fără noimă din mîni și tot bălmăjeam : „Ce-i, mămucă, un'e, ce-i ?“

S-o învineţit toată chiar sub ochii noştri, s-o împlut de pete ş-o început să horcăiască... Am rădicat-o uşurel de spate s-o aşezăm în capu oaselor, da n-o fost chip, o trebuit s-o culcăm la loc. Pe gît îi rămăseseră ca nişte semne, un'e aia, chipurile, o sugrumat-o... Aşa s-or şi întipărit. Mai pe urmă tătuca grăia : „Aia pe mine m-o ţintit, că eu tot o chemam, da o dat greş, n-o tăbărît pe cine trebuia". Şi uite că el o fost cel care multă vreme, vro şapte ani, zîc eu, o gogit aşa. Într-o bună zi se punea la moară o piatră nouă, şi el lunecă sub ea... i s-o răsucit picioru ş-o nimerit drept sub ea. De-a mirare cum o mai rămas cu viaţă ! O stupit sînge, i s-au vătămat toate măruntaiele. Şi poate c-ar mai fi dus-o dacă s-ar fi cruţat, da de cruţat nu ştia să se cruţe, se spetea muncind, ca un om zdravăn, nu-i păsa de dînsu. Pe mămuca am îngropat-o iarna, pe la Crăciun, iar pe el cam pe vremea iasta, după Rusalii. Au dezgropat dintr-o parte coşciugul mămucăi, erea ca nou, parcă-n ajun l-ar fi pus în pămînt, nu se-nnegrise neam. Alăturea l-au aşezat pe-al tătucăi. Să vă fie ţărîna uşoară ! Împreună aţi trăit pe lume, împreună sînteţi ş-acolo, să nu-i fie bănat nimănui.

Şi mai avem un mormînt pe ostrov... Da nu-i mai ştim locu, pe un'eva-n jos de sat, pe malu nostru, pe-un tăpşan. Îl ţiu minte încă de cîn' eream de-o şchioapă. Cică zace într-însu un negustor, unu care făcea negoţ pe Angara. Şi iacătă că-ntr-o bună zi, plutind pe rîu, cu barca-ncărcată de mărfuri, o zărit Matiora ş-o dat poruncă lopătarilor să tragă la mal. Şi atît de tare i-o plăcut Matiora noastră... că s-o dus la sătenii care hălăduiau pe-atunci acilea, s-o dus şi le-o zis : „Eu sînt cutare şi cutare ş-aş vroi, cîn' o fi să mă strîngă moartea, pe ostrovul vostru, pe malul cel nalt, ponorît, să fiu mormîntat. Iar drept răsplată, am să vă rădic o sfîntă biserică a lui Hristos". Sătenii, oameni cu glagore, s-au învoit. Şi negustoru ş-o ţinut făgăduiala, le-o lăsat banii, că erea, se vede, om avut... mii întregi le-o lăsat, parcă zece,

parcă douăzeci. Și l-o trimes pe cel mai de samă slujbaș al lui s-o zidească. Și uite-așa s-o rădicat biserica noastră, ș-au tîrnosit-o, și la tîrnosire o fost de față și el, negustoru. Da nu mult dup-aceea, l-au adus încoa, precum i-o fost porunca, pentru hodina de veci. Așa am auzit eu din bătrîni, da de-o fi fost așa, de n-o fi fost, nu știu. Numa că, zic eu, ce rost ar fi avut să vorbească ei așa, în deșert...

Cîn' tătuca erea pe moarte, și-atunci, c-o fost limpede la minte pînă-n ultima clipă, mă tot povățuia : „Tu, Dario, zice, să nu te-ncarci cu prea multe-n viață, că te vlăguiești, fato, ci cată întîi de toate să ai conștință, să nu te mustre cugetu în veac". Înainte vreme conștința erea la mare preț. De cerca vreunu să se lepede de ea, îndată-l oblicea lumea, că toți trăiau la vedere unu față de altu. Dreptu-i că și pe-atunci ereau oameni fel și fel. Cîte unu ar fi fost bucuros s-o aibă, da de un' s-o ia dacă nu s-o născut cu ea pe lume. Și cu parale nu poți s-o cumperi. Da nici acela de-o are peste măsură, nici acela n-are a se bucura de așa bogăție. Că i se înhață și ultima cămașă, iar el ș-o leapădă și mai zice și mulțam pe deasupra, că o rămas dezbrăcat. Taman așa erea și cuscru nostru, Ivan. Sobar fără pereche pe lume. Veneau la dînsu tocma de la o sută de verste depărtare să-l ia, să le clădească el sobe. Și se ducea de fiește care dată, fără să facă nazuri, la oricine-l chema, iar cîn' venea vorba de plată, se rușina să primească, mai că lucra pe de pomană. În darn îl cîrtea cuscra : „Te duci pentru o s'tămînă, da cin' să robotească la cîmp în locu tău ? Cin' să robotească pe lîngă casă ? Gînditu-te-ai la asta, nărodule, că ești nărod, nu om ca toți oamenii !" Și chiar că erea nărod : „Dacă mă roagă lumea..." Că uite-așa i-o ajuns în paragină gospodăria... „Dacă mă roagă lumea..." — d-apăi așa poți s-ajungi la sapă de lemn. Cam pe-atunci s-o făcut cunoscut că se-nființează comunele agricole — el, nici una, nici două s-o și înscris... Ulti-

mele cuvinte Daria le rosti tărăgănat, își depăna amintirile, sărind cu gîndul la ziua de azi : Parcă mi-o luat cineva mintea asară... să mă fi uitat și eu la mormîntu cuscrului Ivan. Da erea și întuneric beznă, nu te puteai dumiri care și un'e zace. Nu l-or fi smintit oare și pe-al lui ? Avea la căpătîi o steluță vopsită ; fecior-su i-o adus din tîrg un stîlpișor de fier, cu o steluță ca o păsăruică în vîrf. Trebuie să-mi fac drum azi pîn-acolo, să văz ce și cum. Ajungă-i, Doamne, mînia ta pe călăii ăștia și pedepsește-i, Doamne, după faptă ! Dacă sînt pe lume păcate, oare care din ele poate fi mai mare ca păcatu ista ? Ca să nu se întărîte și mai mult, Daria clătină încetișor din cap și, oftînd din rărunchi, se ridică, se duse-n celar și veni de-acolo cu cinci bomboane de ciocolată, învelite-n hîrtioare pestrițe — trei i le întinse lui Bogodul și două și le opri sieși. Ia de-ndulcește-ți nițel ceaiu, că știu că-ți place. Țiu minte și azi cum veneai la noi în timpu războiului, cîn' nu se găsea fărîmă de zahar, nici cît ai pune pe-o măsea, făceai rost de cîte-o bucățică de pe te miri unde și ne-o aduceai nouă, de poftă. O, Doamne, ce te mai mîniai de-o puneam deoparte pentru copii, țineai morțiș s-o rontăim noi. De cîn' mă știu, n-am pomenit un dulce mai strașnic decît zaharu cela. Că dulce-i taman ceea ce-ți lipsește.

— Rachiu — brrr ! dădu glas Bogodul și scutură din cap, cîrnindu-l într-o parte și arătînd astfel că nu suferă rachiul și nu l-a suferit niciodată.

— Da beie-l pîrdalnicu, îl aprobă Daria, așezîndu-se iar la locul ei. Da ce grăiam despre cuscru Ivan ? Iaca, de la o vreme nu mai am ținere de minte strop, s-o tocit de tot. Aha, știu, grăiam de conștință. Pe vremuri ea erea la vedere : îndată te dumireai de-o are omu au ba. Cel de-o avea — erea conștincios, simțit, cel de n-o avea — se vedea cît de colo, că erea nesimțit și făr-de rușine. Da-n ziua de azi naiba mai pricepe, toate s-au întorlocat în aceeaș oală — de nu mai știi care-i una, care-i alta.

E pomenită fără noimă la tot pasu, de-o ajuns, sărăcuța, jupuită-n așa hal, că-i numa o rană. Ai zice că nici nu mai are cum oblădui. O-of-of-of ! Lumea s-o înmulțit peste măsură, pe cîtă vreme conștința, zic eu, o rămas aceeaș — și uite c-au subțiat-o, acu nu mai e pentru sine, nu mai e pentru cîtu-i cerința, da barem s-ajungă-n priveală. Ori poate că... făptuind lucruri mari, le-au dat uitării pe cele mărunte ; iar unde-i vorba de lucruri mari, conștința-i — oho ! — de fier, îți fărmi dinți-n-tr-însa. Cît privește conștința noastră, o bătrînit, o ajuns o băbuță, nu se mai uită nime la ea. O, Doamne ! D-apăi ce să mai grăim de conștință cîn' se făptuiește iote ce !

Azi-noapte, după durdura de ieri, nu m-am putut da hodinei defel, am vegheat și-am tot vegheat apăsată de gînduri... îmi veneau valmeș în minte cîte și mai cîte bazaconii. De cîn' mă știu, n-am avut a mă teme de nici o pacoste, da acu m-o luat cu fiori : uite-acușa, mi se năzare, acușa se-ntîmplă una, se-ntîmplă una... Și nu pot să mai șed locului — într-atîta-s de încordată din pricina așteptării... Ies afară, m-opresc în mijlocu ogrăzii și stau — te pomenești că trăsnetul din ceruri s-o abate asupra noastră și ne-o duce la pierzare, că sîntem neoameni, or cine știe mai ce. De spaimă, îmi vine să fug napoi în casă, ca un copil, da n-o fac, stau, nu mă clintesc. Aud : colo zdrăngăne-o ușă, dincolo alta — vra să zică, nu numa eu n-am liniște. Rădic ochii la cer, iar acolo, steluțe puzderie ard, au dopuit tot ceru, n-o mai rămas un petec neatins. Ș-atîta-s de mari și încinse, că te-nfioară ! Și se cobor tot mai jos, tot mai jos, mai aproape de mine... Și m-au amețit de-a binelea steluțele... și parcă n-am mai știut de mine, cine sînt, unde sînt, ce s-o-ntîmplat. Parcă fusesem luată pe sus și dusă cine știe un'e. Cîn' mi-am venit în fire, se și zorise de ziuă, preajma se luminase, stelele se nălțaseră din nou în văzduh, iară mie mi-erea frig, tremuram. Și-așa bine-mi erea, așa îndemînă, de parcă mi se sfințise sufletu. „De la ce oare, gîn-

deam ce s-o fi petrecut cu mine ?“ Și-mi era bine, și mă durea că-mi erea bine, mă sîiam cumva. Am dat să-mi aduc aminte de nu mi s-o fi năzărit oarece, și parcă așa o și fost. Am deslușit parcă un glas. „Du-te, Dario, de hodinește, și așteaptă. Că fieșcăruia o să i se ceară să dea samă“, se deslușì parcă glasul. Și m-am dus. Să dorm ca lumea n-am putut, totuși mă mai ogoisem oleacă, puteam răbda. Da ce fel de glas o fost acela, dincotro venise, nu țiu minte, n-aș putea să spun.

Bărbații de la noi aicea și-au avut din veac obîrșia, mai toți de-a rîndu au fost matioreni get-beget. Pe cei de-aiurea nu-i prea îngăduiau. De cîn' mă știu pe lume, numa Orlik o putut prinde rădăcini acilea, da cin' mai erea ca Orlik — he-he ! — el și-l făcea fîrtat și pe dracu. Și colo-n mijlocu apei de-ar fi fost să se-aciueze, ar fi făcut-o la fel de lesne, și nici măcar nu s-ar fi udat la picioare. Erea un palavragiu și un poznaș ce nu s-a văzut. Indruga verzi și uscate și nici nu clipea, îi mergea gura ca o moară neferecată. Se vede că tocma de-aceea l-au și lăsat matiorenii să rămînă la noi, ca să-i mai veselească, să le facă haz. Că ai noștri n-aveau așa dar din născare. Numa-i vedeai cum s-adună, ciopor, și prind a hohoti de rîs, și hohotesc de răsună Matiora de la un capăt la altu, iară el șade colea-ntre ei — la chică roșcovan, la mutră hoțoman, ciupit de vărsat și cu dinții ragilă. Chiar așa, cu dinții ragilă, că nu degeaba se spune : cine are dinții rari acela-i mare meșter la minciuni, scapă printre ei vrute și nevrute. Și scăpa printre dinții lui rari cîte-n lună și-n stele, de te minunai de un' le scoate ! Se tăvălea lumea pe jos de rîs, nu alta. Da' erea și harnic omu, tii ! harnic foc ! Un'e punea el mîna sporea lucru văzînd cu ochii. Uite, Dunka de-i măritată cu alde Ghenka Presneakov din el scoboară, îi fata lui. Numa că nu s-o aruncat în partea lui tată-su : nici la minciuni, nici la treabă. Iară cei doi feciori pe care i-o avut ereau mai afurisiți ca fata, buni de gură și ei ; pe unu l-au rădicat, ca pe-un

spion gherman, să nu mai zgîndăre neam, iar cellalt ș-o mușcat limba și s-o cărăbănit din Matiora. Da încotro o apucat-o, o mai trăi și azi, uite asta nu știu. De fapt, am și fost uitat c-o fost pe lume, almintrelea ce-mi erea s-o-ntreb pe Dunka ?

Și cum spuneam, bărbații de la noi îs toți de-a rîndu matioreni get-beget, da' muieri le plăcea s-aducă dintr-altă parte. Așa erea obiceiul, nu-ș de ce. Și după fetele noastre, care mai ereau în sat, dădeau năvală feciorii lătureni : cu Matiora oricine erea bucuros să se-ncuscrească. Din moși-strămoși lumea de la noi o trăit în belșug. Și fetele ce scoborau din sătenii noștri, toate ereau fete de soi, chipețe, — marfă cu multă cătare. Pînă și-n ziua de azi po' să-ți dai sama care anume-s din soiul matiorenilor. Și pe mămucă-mea o adus-o tătuca de un'eva de prin ținutul bureaților. Sau, cum îi plăcea lui s-o întărîte : din Vai-vai-ioc. Iaca, chiar din acel Vai-vai-ioc, sau cum i-o mai fi zicînd, se și trăgea mămuca. Iar pe-acolo, or că nu erea nici o apă, or că trecea vro șuviță-ngustă cît ți-i păsitura, n-am știre, da' ea se temea de apă ca de moarte. După ce s-au luat, povestea tătuca, o fost o vreme cîn' o vedeai cum s-oprește la marginea apei și-nchide ochii ca să nu vadă. Da un' să fugi de apă cîn' roată-mprejur erea Angara. Chiar și pe Podmoga de-ar fi fost să te duci, ș-acolo ajungeai trecînd tot peste apă, ș-apoi noi, matiorenii, acolo aveam finețele, pe Podmoga. Și cît o trăit ea pe lume, pîn-la moarte, nici că s-o putut învăța cu apa. Noi mai făceam haz pe sama ei, că pentru noi Angara erea a noastră, din pruncie eream învățați cu ea, da mămuca grăia : „O-of-of-of, mă paște o primejdie, mă paște, știu eu că spaima nu se cuibărește niciodată zadarnic în sufletu omului". Da nu, nime de la noi din casă nu s-o-necat, iară faptu că puhoiu-și făcea de cap, că n-asculta de maluri — urgia asta n-o înduram numa noi, ci toți laolaltă. Și iote că abia acu o ieșit la iveală că spaima mămucăi avea temei...

iote cîn' o ieşit... acu... Daria se poticni, buimacă, rămînînd fără glas, apoi încheie abia îngăimînd, pierdută : ian te uită, vra să zică, tot o s-o ajungă puhoiu din urmă pe mămuca. Iară eu habar să n-am. Ia-an te uită...

Uluită de această neaşteptată noutate, pe care s-ar fi cuvenit demult s-o ştie, dar care se rătăcise pe undeva şi abia acum se iţise din negura amintirii, Daria lăsă baltă ceaiul şi, fără de gînd, cu o tîmpă năzuinţă, începu a scormoni cu privirea undeva în faţa ei, căutînd ceva, ceva cîtuşi de puţin trebuincios, trudnic. Soarele, în pragul amiezii, se făcuse mai tulburos, împrăştiind o lumină palidă, slabă. Pereţii spoiţi, cu văruiala răzbită de uscăciune, podelele, cu scîndura hîrşcîită pînă-n adîncimile-i rîurate, pervazurile ferestrelor brăzdate de crăpături — toate în jur, peste care cădea această lumină, aveau parcă un aer jalnic şi sărman, copleşite fiind de-o adîncă şi iremediabilă bătrîneţe. În mijlocul odăii, îndărătul lui Bogodul, luneca sprinten din tavan în gol un păianjen — cînd şi cînd îşi contenea coborîşul, legănîndu-se uşurel în văzduh, să-şi mai tragă sufletul ori să cerceteze ce se petrece în jur, şi iar se slobozea în jos. Pe o fişie a Angarei, ce se înfăţişa privirii într-una din ferestre, trecu-n goană, săltînd şi zbîrîind ca un cărăbuş, o şalupă cu motor, şi valul prinse a se clătina ; în cealaltă fereastră, deasupra stoborului, zăcea un cer alburiu, puhav. Şi, cu cît mai stăruitor se uita Daria, îmbrăţişînd cu privirea totul şi nedeslușind nimic, nedesprinzînd nimic distinct, cu atît se simţea mai tulburată. Şi mai tare o cuprindea ciuda că iar stă cu mîinile-n sîn şi nu face ce s-ar cuveni făcut, că iar şade la un pahar de ceai ca şi ieri... o mustra şi o apăsa ceva, ţinînd-o locului, nelăsînd-o să-şi ia inima în dinţi şi întinzîndu-i sufletul în toate părţile.

Se ridică şi, zorită, ca şi cînd ar fi întîrziat să plece undeva, îi spuse lui Bogodul :

— Ei, iacătă, băurăm pe săturate amîndoi. Băurăm pe să-ăturate — mai mult nici că-i cu putinţă. 'Mneata du-te, dacă ai treabă. De nu, stai liniştit, eu am de mers un'eva. Ne-am lungit, iar ne-am lungit la vorbă, da despre ce să vorbeşti...Vorba noastră-i ca pleava — nu trage la cîntar şi n-aduce folos. Doară aminte-ţi aduce c-au fost şi grăunţe cîn'va. Fost-au vremuri...

— Daria, încotro, se-ncruntă Bogodul, ridicînd capul.

Ea stătu o clipă în cumpănă, apoi tăgădui, îngînînd :

— Nu-nu, mă duc sîngură. 'Mneata rămîi. Acolo mă duc sîngură.

„Unde — acolo ?“ — ea n-avea cîtuşi de de cît ştire, aşa că, ieşind pe poartă şi adăstînd o toană în dreptul ei, gînditoare, purcese mai întîi spre Angara, dîndu-şi seama dinainte că o va coti şi, într-adevăr, o coti, pomenindu-se în preajma grădinilor de legume din marginea satului — picioarele o purtau spre cimitir. Dar n-ajunse nici la cimitir ; îi spunea ei inima că n-are nici un rost să meargă acolo cu sufletul şovăielnic, să tulbure tihna morţilor şi aşa tulburaţi de războirea de ieri. Nu va izbuti ea să răzbească pînă la ei cu o vorbă tainică ; fiindcă nu există şi nici nu se va naşte o atare vorbă ; morţii nu-i vor răspunde. Pierzîndu-şi cu totul cumpătul, se lăsă pe pămînt, sleită de puteri, pe un tăpşan uscat, acoperit cu iarbă, nimerind cu faţa spre partea de jos a rîului şi, căutînd cu ochii ceva care s-o liniştească, îşi plimbă privirea de jur-împrejur. O dată, şi încă o dată, şi a treia oară.

De-aici de pe gruiul ostrovului se vedea ca în palmă — şi Angara, şi depărtatele maluri străine, şi Matiora lor, contopită dincolo de piniştea paragină într-un singur tot cu Podmoga, astfel că pămîntul insular se-ntindea pînă hăt în largul zării, mai-mai să atingă orizontul, şi-abia acolo, la dunga lui, se deslueşa sclipind pe alocuri o fîşie de apă. Braţul din dreapta, mai lat, al rîului, parcă umflîndu-se la întorsură, împingea malul cel jos din

potrivă, intrînd adînc într-însul, ca mai apoi să-şi taie iar cale dreaptă-n depărtări, coborînd uniform şi neted între maluri ; braţul stîng, mai domol şi mai apropiat, aparţinînd parcă Matiorei, aninat de malul ei abrupt, părea încremenit la ceasul acela cu soare molcom. Aşa-i şi spuneau matiorenii : Angara Noastră. Spre partea asta căta satul, încoace-şi mînau oamenii bărcile, se duceau după apă, de-aici aruncau copilaşii întîile priviri asupra lumii înconjurătoare, aici era învăţat şi întipărit în memorie totul, pînă la ultima pietricică, iar dincolo de gîrlă, cît a durat colhozul, se cultivau ogoare, care doar acum fuseseră lăsate la voia întîmplării.

Şi molcom, paşnic zăcea ostrovul, glie cu atît mai dragă, de soarta însăşi hărăzită, cu cît avea hotare bine statornicite, dincolo de care pornea dintr-o dată să se desfăşoare nu uscatul, ci apa. Dar de la un capăt la altul, de la un mal la altul se aflau îndestul aici şi lărgime, şi bogăţie, şi frumuseţe, şi sălbăticie, şi vietăţi din fiecare cîte-o pereche ; de toate avea belşug glia aceasta, desprinsă de continent — oare nu tocmai de-aceea purta ea numele sonor de Matiora[1] ? Şi molcom, tainic zăcea ea — se încărca de sevele verii pretimpurii ; pe pripor, în dreapta tăpşanului pe care şedea Daria, semănăturile de toamnă închipuiau un verde şi des luminiş, dincolo de care se înălţa pădurea, palidă încă, nînfrunzită deplin, pe întinsul căreia brazi şi pini puneau alocurea pete-n-tunecoase ; sus, la coamă, şi jos, la poalele ei se străvedea drumeagul ce ducea către Podmoga. Mai încoace de pădure şi ceva mai la stînga drumeagului se afla toloaca, îngrădită din două părţi şi deschisă în celelalte două : către Angara Noastră şi către sat ; acolo umblau în voie vacile şi isca zvon subţire, ca un clipot, talanga la gîtul cîte uneia dintre ele. Tot acolo, aidoma unui arbor-împărat, trona, dăinuind de cînd lumea, o falnică zadă

[1] De la rusescul *materik* — continent, uscat.

(„zădun" îi ziceau bătrînii), cu trunchiul cît să-l cuprindă trei inși cu brațele ; avea crăcile larg răşchirate, la fel de falnice, şi vîrful retezat de furtună. La cîțiva pași mai încolo de zadă stătea singuratic un mesteacăn : părea că se strecurase pe sub cumpăt să-i vină alături, dar, speriat de arătarea-i cumplită ori amuțit de grozăvia ce se săvîrşise, rămăsese pironit locului ; Daria îl ținea bine minte încă de cînd era tinerel, un puiandru, în vreme ce acum avea tulpina dezbinată, cu cele două jumătăți strîmb desfăcute în lături, scoarța împietrită, coşcovă şi crengile grele, mult plecate către pămînt. Şi asta era tot ; şi arăta a pustiu imaşul — ce se mai afla pe el fusese rupt şi bătucit de dobitoace.

Dar vedea, vedea Daria şi ceea ce era dincolo de pădure — țarini străjuite de şiruri nalte de plopi, malul din dreapta înclinat şi reavăn, năpădit de lozii şi de coacăze şi, ceva mai aproape de Podmoga, smîrcul în muşuroaiele căruia stăteau împlîntați mesteceni pirpirii şi hîzi, uscați de timpuriu din pricina apei proaste, golaşi şi înşelători : de cătai să te prinzi cu mîna de-o asemenea proptea, ea trosnea pe loc frîngîndu-se. Pe malul stîng, abrupt, mestecenii arătau cu totul altfel — înalți şi puri, cu frunzişul bogat, lăsînd la atingere o uşoară spoială de albime şi stînd în voie şi veselie, cîte trei-patru laolaltă, anume parcă adunați pentru cine ştie ce joacă. Pajiştea asta şi-o şi alesese tinerimea, încă din vechi, ca loc de joc. Şi cîte logodne nu se-nfiripaseră aici, cîtor fetişcane-codane nu li se dusese pomina pe ierbuşoara asta, de unde se-ntîmpla să plece cu aceleaşi straie cu care veniseră învăscute, dar nu la fel de întregi-întreguțe. Şi se mai întîmpla ca satul, cît era el de mare, să-nhame caii şi s-o pornească încoace pe arşiță la petrecere, se-ntîmpla ca flăcăii să se-arunce de pe malul ponorît în apa-ntunecată şi uite-aşa, după cum umblă vorba din bătrînî, într-o vară de demult, un flăcău pe nume Pronea s-a aruncat de-acolo de sus în valuri şi nu s-a mai întors, şi de-

atunci colindă mereu, de ani și ani colindă preajma-n faptul nopții, ca soț al rusalcelor, și tot cheamă pe cineva cu glas sfios și nedeslușit.

Vedea Daria-n a ei amintire și mai departe — alte țarini întinse de-o parte și de alta a drumeagului, copaci bătrîni, singuratici, risipiți colo și colo pe ele, mai mult uscătură, care hotărniceau odinioară, pe vremea gospodăririi individuale, ogoarele sătenilor, iar în copaci, lenoș și fără grai, stînjenite de soarele gălbiu, mereu mai palid, și de liniștea nefirească din jur, stînd cocoțate ciori. Drumeagul o cîrmește spre vechiul arman așternut cu pleavă prin care dau colț grăunțele și se alungă vrăbiile, iar paiele înnegrite zac straturi-straturi ca gunoiul de grajd — și cîte altele nu zac, într-adevăr, primprejur, lucruri vechi, care și-au trăit traiul și și-au împlinit menirea, rămînînd acum netrebnice, dar putrezind încetinel și silnic. Ce te faci cu ele ? Ce-i de făcut ? Aici, mă rog, or să le mistuie focul și apa, pe toate, da-n alte părți ? Și i se pare Dariei că nimic nu-i mai nedrept pe lume decît să dăinuie ceva, fie el pom, fie el om, pînă ajunge să facă-n zadar umbră pămîntului, să le fie povară celorlalți ; că din atîtea și-atîtea păcate lăsate lumii întru izbavă și ispășire, păcatul acesta-i singurul de care n-ai cum să te lepezi. Cu pomul mai e cum mai e, se surpă, putrezește și îngrașă pămîntul. Dar omul ? Este oare el potrivit măcar pentru asta ? În ziua de azi pînă și îngrășămintele pentru ogoare se aduc de la oraș, toată știința se ia din cărți, cîntecele de la radio se învață. Și-atunci la ce bun să înduri bătrînețea, de vreme ce, în afară de neajunsuri și cazne, nimic nu-ți aduce ? La ce bun să cauți un anume, suprem adevăr și rost, de vreme ce tot adevărul stă în faptul că nu mai ești de nici un folos acum și nu vei fi nici mai încolo, că toate celea pentru care ai venit pe lume le-ai făcut demult, iar rostul tău de-acum nu-i altul decît să-i necăjești pe cei din jur ? „Oare așa să fie ? Așa să fie ?“ se întreba cu teamă Daria și, necunoscînd răs-

punsul, cunoscînd, mai bine zis, doar un singur răspuns, tăcea molcom, buimacă și abătută.

Iar dincolo e capătul rotunjit al Matiorei, malul mîlos și vadul spre Podmoga sau Podnoga. Cînd apa era lină, scăzută, pe-acolo erau trecute fără grijă vitele la păşune — cireada colhozului acolo văra în fiece an — dar cînd creşteau apele şi rîul începea să-şi facă de cap, apoi trebuia să te ţii zdravăn şi-n barcă. Prova Podmogăi pătrunde în matca Angarei cotind-o uşurel după Matiora, de parcă ostrovul de jos şi-ar fi pus în gînd cîndva să-l învăluie pe cel din faţă şi chiar îşi luase avînt, o cîrmise-ntr-o parte, dar, din cine ştie ce pricină, se-mpotmolise. Şi-atunci Matiora se văzu nevoită să ia Podmoga la remorcă : acolo unde-i vadul, ca să ai de ce să te prinzi cînd apa-i năbădăioasă, stă întinsă pe deasupra o parîmă. Pe ea le place să se aşeze lăstunilor ce-şi au cuibul în malul ponorît al Angarei Noastre ; acolo, pe parîmă, îi poţi vedea şi acum, bîţîind din coadă şi tot zgîindu-se în jos, parcă-s plute de undiţă.

Şi nu te poţi dumiri dacă-i ostrovul în soare ori nu mai e soare defel ; el stăruie-acolo în cer, stăruie-n văzduh şi pe glie o anume lucoare, dar slabă, abia colorată, nedătătoare de umbră. Totul în jur e somnolent şi răbduriu, totul în jur e amuţit — tăcut se-ntinde colo în stînga bătrînul sat, cu ferestrele chioare, avînd parcă între cercevelele băşici de bou în loc de geamuri ; a-ncremenit pe toloacă descăpăţînatul „zădun împărătesc", orbeşte răşchirîndu-şi crăcile uriaşe cu podoabă de cetină ; palide şi amorţite par ţarinile aşternute cu verdeaţă ; rari, în neîmplinit frunziş şi neîmplinită statură, par codrii din jur şi, de bună seamă, la fel de tăcut, mizer şi dominator, nedîndu-şi în vileag taina, se-ntinde alături alt sat, mai avut, închis acum pentru sălăşluire — cimitirul, limanul celor mai vîrstnici...

Curînd, curînd le va veni tuturora sfîrşitul.

Daria se căzneşte şi nu poate ridica nicicum gîndul peste putinţă de greu : dar poate că aşa se şi cuvine ? Lăsîndu-l în părăsire, cearcă să afle răspuns la alt gînd, mai uşor : ce anume „aşa se şi cuvine“ ? La ce a cugetat ea ? Unde a ajuns ? Dar nici asta barem n-o ştie. A fost nevoie să trăiască o viaţă lungă şi chinuită, pentru ca-n amurgul ei s-ajungă să-şi mărturisească sieşi că n-a înţeles nimic într-însa. În vreme ce ea a înaintat spre bătrîneţe, s-a îndreptat grabnic încotrova şi viaţa omenească. N-au decît s-o ajungă acum alţii din urmă. Dar n-au să izbutească nici ei. Lor li se pare doar că au s-o ajungă — aş ! le e şi lor sortit să i se uite în urmă, aşa cum se uită şi ea acum.

Undeva, în spate, pe firul împlinit şi larg al Angarei dădu ţipăt un vapor, iar dintr-un copac singuratic aflat în inima cîmpului săgetă în văzduh o cioară. „Peste mări, peste ocean, spre ostrovul zis Buian...“ — îi veni, fără veste, Dariei în minte un vechi şi înfricoşător descîntec.

5

Pe înserat sosi Pavel. La auzul bătăii în poartă, Daria înalţă capul, îl văzu intrînd în ogradă şi lepădînd din spinare rucsacul pleoştit, raniţa aceea de fason orăşenesc, după care bătrîna îşi dădu seama că la plecare fecioru-su are să ia cartofi. Şi întrebă, cînd Pavel intră în casă :

— Aţi gătat cartofiorii, aşa-i ?

— I-am gătat.

— V-am spus eu : luaţi mai mulţi. Că doar v-aţi dus cu karbazul [1]. O juma de sac, ba nici măcar atîta n-aţi dus cu voi — cît putea să vă ajungă vouă, mîncăilor ! ?

— Dacă luam mai mulţi, ar fi putrezit, răspunse Pavel, aşezîndu-se pe laviţă şi alegîndu-şi o poziţie mai

[1] *Karbaz* (în dialect siberian) — ambarcaţiune pentru transbordare (bac, brudină).

potrivită ca să-şi scoată din picioare cizmele grele, din pînză impermeabilă.

— Ar fi putrezit ? ! se miră Daria. D-apăi ziceai că aveţi pivniţă acolo.

— Avem, gemu Pavel, aplecat deosupra cizmelor înţepenite pe picior. Avem pivniţă, avem. Numai că dintr-însa o să scoatem apă ca din puţ. E plină de apă. S-o scoţi cu pompa.

— Aracan de mine ! Da de ce-au clădit casa pe-un loc dintr-ăsta, cu apă ? De ce n-ai fost cu băgare de samă cîn' ţi s-o dat ?

— Păi acolo n-are a face că eşti ori nu cu băgare de seamă... la toţi e apă. Nu mai ai nevoie de Angara, o ai sub casă.

— Ian te uită comédie ! Cum de-au putut să le clădească aşa ? De ce n-au vîrît mai întîi cazmaua-n pămînt să vază ce-i într-însu ?

— De aia, că le-a clădit un nene venit de-aiurea. Şi uite isprava.

— Asta le-ntrece pe toate !...

Şi amuţi Daria : iacătă, după una, alta acum. Într-adevăr, cum să explici un lucru care nu suferă nici o explicaţie, care prin sine însuşi înseamnă un răspuns ? Numai copilaşii întreabă : de ce pîinea se cheamă pîine, iar casa — casă ? Pentru că şi pîinea, şi casa au numele lor străvechi, de la care au purces celelalte cuvinte ; şi-apoi, s-ar schimba oare ceva dacă s-ar găsi unul care să ştie de unde se trag ele ? — pîine să fie, şi casă să fie, da' sălaş pentru oameni clădit orbeşte să nu mai fie !

Bătrîna vedea că Pavel era cam vlăguit. Îşi smulse cu greu cizmele din picioare, le duse în tindă, ca să nu pută, şi trecu desculţ în colţul dinspre răsărit al odăii, se aşează pe laiţa cu căpătîi, întinzîndu-şi cu sîrg înainte picioarele albicioase, umflate. Anul acesta, în primăvară, pe la paşti, păşise pe cincizeci de ani — el era acum feciorul cel mai mare al Dariei, iar în ordinea venirii pe

lume, al doilea, pe cel dintîi i-l luase războiul. Și-și mai pierduse un fiu în timpul războiului ; acela, fiind la o vîrstă fragedă, rămăsese locului, dar și aici l-a găsit moartea, pe cînd se afla la tăiat pădure, la treizeci de kilometri de Matiora. A fost adus acasă într-un coșciug închis și înmormîntat, fără a i se îngădui maică-si să-l vadă, pe motiv că n-ar fi avut ce vedea acolo. Cît de simplă și înfricoșătoare treabă ; întrece orice putere de înțelegere : îl adusese pe lume, îl hrănise, îl crescuse, și cînd să-l vadă și ea în rîndul bărbaților, că doar un pas mai avea de făcut, să se prăvale peste el un trunchi blestemat de copac și-ntr-o clipită să nu se mai aleagă nimic dintr-însul, nici cît să pui într-un coșciug. Cine a arătat cu degetul spre el și de ce anume spre el ? Nu putea ea să creadă că una ca asta se petrece așa, la voia întîmplării, orbește : cel căruia, pe nevăzute, i-o fi dat să cadă — acela va cădea ; nici vorbă, era într-asta ceva dinainte hotărît și cu țintă precisă, ceva care știa pe cine să vîneze. Și era, era un adevăr de neînțeles și înfricoșător : din cei trei copii înmormîntați ai Dariei, tustrei apucaseră s-ajungă oameni în toată firea și în rînd cu lumea — unul s-a dovedit a fi bun pentru război, altul pentru muncă, iar al treilea, fata cea mai mare, care murise la Podvolocinaia la cea de-a doua naștere, ajunsese să-și închege acolo un cămin. De vreme ce-i înmormîntată la Podvolocinaia, înseamnă că are s-o potopească puhoiul și pe ea. Numai feciorul îngropat în loc străin, în groapă comună, dimpreună cu mulți alții, numai el pesemne o să-și afle mai departe odihnă în pămînt — cine știe cum o fi la ei pe-acolo cu pămîntul și cu apa, de ce anume au cei vii mai multă nevoie ?

Și tot atîția la număr, trei, i-au rămas Dariei în viață : o fată la Irkutsk, un fecior care lucra la un vechi și îndepărtat *lespromhoz* [1] și s-a mutat de curînd la altul

[1] Întreprindere de industrializarea lemnului.

proaspăt înfiinţat, mai aproape de Matiora, şi el, Pavel. Ar fi păcat să se plîngă de ei, fiindcă toţi, s-ar putea spune, îşi respectă mama ; cei care sînt în altă parte îi scriu şi o poftesc la ei în ospeţie ; cît despre Pavel, n-a avut o dată măcar vorbă rea cu dînsa şi nici nevesti-si nu-i îngăduie una ca asta. Nu-i e dat oricui să aibă parte la bătrîneţe de o asemenea soartă ; într-adevăr, ce şi-ar mai putea dori ? Foame şi frig nu mai îndură azi nimeni, şi felul de a se purta al copiilor faţă de bătrîni e pentru aceştia lucrul cel mai de preţ.

Pavel mai şezu o vreme tăcut, privind cu o grea îngîndurare în duşumea şi, întrucît băgă de seamă, pesemne, că duşumeaua-i nemăturată, întrebă :

— Cum te descurci tu aici cu treburile ? Vera nu mai dă pe la tine ?

— D-apăi cîn' vine Vera, îi spun din prag : lasă, fato, nu-i nevoie. Le rostuiesc eu pe toate. Numa acu le-am lăsat baltă. Asară, bunăoară, nici măcar pînă-n şură la vacă nu m-am învrednicit să mă duc. Nu mă mai trage inima să fac nimica.

— Ţi-a fost-cumva rău ?

— D-apăi treabă-i asta ce făptuiesc ei, Pavele ? Treabă-i asta ? ! De neînchipuit ! — începuse a vorbi cu glas domol, dar nu se mai putu stăpîni şi izbucni în plîns, acoperindu-şi faţa cu palma şi clătinîndu-se în hohote seci, cloncănitoare. Pavel sta-n aşteptare, neîntrebînd-o nimic şi nezorind-o. Şi cînd, uşor liniştindu-se, mamă-sa îi povesti de cele întîmplate ieri, stăruind mai ales asupra spuselor lui Voronţov şi Juk, precum că aşa se şi cuvine să se facă ce s-a făcut cu cimitirul, el, Pavel, nu scoase nici atunci vreun cuvînt, dar se văzu limpede cum oboseala-l răzbi mai tare şi trupul i se împovără, făcîndu-l să se plece jos de tot, cu mîinile slobozite bătrîneşte printre genunchi şi încremenind într-o cugetare grea, netrecătoare. Neizbutind să afle de la el nici un răspuns, Daria rosti pe un ton rugător :

— Măcar pe bunu-tău şi pe bună-ta să-i mutăm... îm, ce zici, Pavele ? Alde Kolţov i-au luat cu ei pe-ai lor... două racle. Şi Anfisa ş-o scos băietu, de l-o mutat într-alt loc. O fi, de bună samă, păcat să clinteşti morţii din lăcaşu lor... Da-i şi mai păcat să-i laşi aşa. Uită-te şi tu ce-au ajuns să făptuiască ! Da' cîn' or mai da şi puhoiului drumu...

— Nu-mi e acum de una ca asta, mamă, răspunse Pavel. Şi aşa nu mai ştiu unde-mi e capul de treburi, nici să răsuflu n-am timp. Cînd oi avea un răgaz acolo, i-om muta. Mă şi gîndisem la asta. Am să mă înţeleg cu careva, ca să n-o fac de unul singur, şi-o să-i mutăm.

Iar ea, neştiind dacă se cade să se bucure că a adus vorba despre treaba asta şi că s-au şi învoit, dar simţind totuşi o undă de bucurie şi o înfiorare lăuntrică, îl întreabă acum de cu totul altceva :

— Vă duceţi mîne la coasă, au ba ?

— Nu ştiu, mamă. Deocamdată nu ştiu nimic.

Ei i se făcu milă de fecior şi nu-l mai sîcîi cu întrebările.

Dar n-adusese ea chiar aşa, de florile mărului, vorba de cosit : sosise vremea să hotărască dacă mai ţin vaca sau nu. Întrebarea asta şi-o puneau nu numai ei, ci toţi cei care urmau să se strămute în sovhoz. Iar de-acolo, din noua aşezare a sovhozului, ajungeau în sat veşti una mai ciudată decît alta. Lumea povestea, şi nu numai că povestea, ci ştia bine, văzuse de-adevăratelea că acolo, în aşezarea aceea, se întrolocau oameni din douăsprezece sate, învecinate şi neînvecinate, că se dă o casă la cîte două familii, cu intrări separate, de bună seamă, şi cu odăi separate, iar odăile la fiecare familie sînt cocoţate una peste alta, avînd între ele o scăriţă abruptă, suspendată parcă. Şi aşa-i la toţi, fără nici o excepţie. Că scăriţa aceea e într-adevăr abruptă, încît i-ar fi cu neputinţă să umble pe ea nu numai unei bătrîne împovărate de ani,

dar și unui om suferind, îți puteai da seama din faptul că se și aflau cîțiva pățiți : bunăoară, Samovar — așa era poreclit contabilul cel înfocat și burtos al colhozului — tot zdupăind într-o noapte, după un chef, ba-n sus, ba-n jos pe scăriță, a pornit-o la un moment dat de-a dura la vale să-i numere treptele, dar jos, nu i-au mai ieșit la numărătoare două coaste ; zace acum pe patul spitalului ; tot așa, o fetiță din nu știu ce sat s-a dus de-a berbeleacul pe scări și s-a vătămat la cap. Păi, e de la sine înțeles : învățat să mergi pe loc drept, ai nevoie de timp pentru dezvăț. În ce o privea pe dînsa, Daria hotărîse de la început că de-i va fi dat și ei să locuiască într-o asemenea casă, ea n-o să se cațăre sus, să-și caute moartea. Și-apoi apartamentele, precum umblă vestea, sînt arătoase tare, pereții li-s împodobiți cu flori și floricele, iar bucătăriile au, ca la oraș — plită electrică cu butoane, nu sobe dintr-alea rusești cu lemne și cărbuni ; tauleta-i colea după primez, ca să nu dai fuga cine știe unde afară, iar pe cel ce vrea să urce sus l-așteaptă acolo două odăi mari, cu tot soiul de dulăpioare și ușițe pentru un trai veșnic sărbătoresc.

Asta-i locuința. Iar alături, chiar acolo în ograjoară, proptită-n talpa casei, ai o grădiniță de legume de-un ar jumate, pe care-i nevoie să cari pămînt ca să crească ceva-ntr-însa, că-i măsurată pe prund și humă — poftim, încă o năstrușnicie ; de ce-or fi făcut și trebușoara asta așa, de-a-ndoaselea ? nu grădină pe pămînt, ci pămînt pe grădină. Și ce mai grădină ! un ar jumate — de rîsul curcilor ! Fiindcă veni vorba de orătănii, e și pentru ele un cotecior acolo, și pentru porc e unul, da' staul pentru vacă nu-i, și nici loc unde să-ți înjghebezi unul n-ai. Cică un țigan a făcut ce-a făcut și și-a meșterit într-un cîlțișor un staul, da au venit cei de la sovietul local și i-au zis : nu-i voie, să dispară într-o clipită de-acolo, aici nu te afli undeva de capul dumitale, ci într-o așezare de tip urban, unde toate trebuie să fie pe-același calapod. De

fapt, Dariei nu i-a prea venit a crede povestea cu ţiganul acela, de unde să aibă un ţigan vacă ? Niciodată nu s-au îndeletnicit ei cu asemenea dobitoace, pregetau pînă şi să le fure, numai după cai se dădeau în vînt. Ajunge ţiganul văcar precum lupul păcurar. Şi totuşi, lumea povestea, cine ştie de ce, tocmai despre un ţigan. Cînd bătrîna îl întreba pe Pavel dacă-i adevărat că nu i se dă voie omului să-şi facă acolo un staul, el scutura din mînă a lehamite, crispîndu-se la faţă, şi răspundea în doi peri, tăinuind parcă ceva :

— Or să dea voie... Dar nu staulu-i lucrul cel mai de seamă...

Bineînţeles, lucrul cel mai de seamă era nutreţul : în siliştea cea nouă nu se aflau nici fineţe, nici imaşuri şi cu ce aveau să fie hrănite acolo vitele nu numai ale oamenilor, dar şi ale obştii nimeni nu ştia lămurit. Pentru a dobîndi loc de semănătură se tăia pădurea, se făceau lazuri : pe zeci de verste jur-împrejur răsuna taigaua de vuietul maşinilor, dar pînă să vezi acolo ţarini întinse mai era de aşteptat. Ca să dezveţi pămîntul de una şi să-l înveţi cu alta e nevoie de ani şi ani de zile. Pentru iarna ce avea să vină, ai putea, firește, cosi iarbă şi pe pămînturile vechi, dar tocmai acest scurt şi vremelnic „ai putea“ îi amăra şi îi tulbura cel mai tare pe oameni : pentru o iarnă ai putea, dar după aceea ? Ce te faci după aceea ? Nu-i mai bine să te laşi păgubaş de pe acum ? Dar cum să te laşi păgubaş cînd te-ai obişnuit să ai vacă şi în anii cei mai grei te-ai înfruptat de la ea, cînd există, totuşi, acest „ai putea“ fie şi numai pentru o iarnă ? De putut ai putea, dar cîte hîrtoape nu se ascund, pe de altă parte, în acest „ai putea“, hîrtoape în care-i mai lesne ca orice să te împotmoleşti : cum să-ţi găseşti vreme pentru cosit — că aici nu-i ca la colhoz unde fiecare avea la timpul ăsta aceeaşi grijă şi unde grija asta găsea înţelegere ; şi-apoi, după ce ai cosit, cum să cari fînul peste Angara înainte ca apele ei să se fi revărsat, şi odată cărat pe celălalt mal,

cum să-l urci de-acolo la deal ? Și dacă apuci în cele din urmă să cosești, s-aduni fînul, să-i treci cu barca dincolo, să-l urci la deal și să-l duci acasă — unde-l pui, unde-l adăpostești ? Și unde, din nou te-ntrebi, îți adăpostești vaca ? Atîtea și-atîtea probleme, că, fără să vrei, îți piere orice chef : ducă-se toate pe apa sîmbetei !

Da, da, anul acesta, din urmă, an de răscruce, părea înfricoșător. Dar mai înfricoșător și nedrept părea faptul că, la fel ca totdeauna, cu obișnuita lui rînduială și cu iuțeala-i obișnuită, el mîna, zi de zi, spre ceea ce va să fie, iar acest „va să fie" nu putea fi nicicum tărăgănat. Mai apoi, cînd el s-o arăta în fapt, cînd se vor pomeni cu toții ajunși pe făgașul vieții celei noi și se va lămuri ce anume sînt ei — poate țărani, deși cumva de alt soi, altmintrelea decît sînt acum, ori poate boieri de viță veche —, cînd se vor înhăma la viața cea nouă și s-or porni s-o ducă, atunci o să fie, pesemne, mai ușor, dar, deocamdată, tot ce le stătea în față îi speria, totul li se părea străin și netrainic, abrupt, nu pe puterile oricui, întocmai ca scărițele acelea, bunăoară, care pentru unul o să fie o joacă să le urce, iar pentru altul nu. Pentru cei tineri e mai simplu, ei pot urca la repezeală, sărind într-un picior pînă sus — de aceea se despărțeau ei cu atîta ușurință de Matiora. Klavka Strigunova o și spunea în gura mare :

— De mult ar fi trebuit s-o înghită puhoiul. Că miroase a pustiu pe-aici... parcă n-ar fi oameni, ci ploșnițe și gîndaci. Poftim, unde s-or găsit să trăiască — în mijlocul apei... ca broaștele.

Și aștepta, scurmată de nerăbdare, să vină ceasul în care să poată da foc izbei străbune și să primească în schimb gologanii ce-i mai avea de primit. De-ar fi fost după ea, de mult i-ar fi dat foc și s-ar fi dus fără a se uita barem în urmă, dar de o parte și de alta se aflau, perete-n perete cu izba Klavkăi, alte izbe la fel, pe care oamenii nu le părăsiseră încă și locuiau într-însele, iar flăcările puteau la o adică să se întindă și asupra lor. Mo-

tiv pentru care lumea căta s-o astîmpere pe Klavka, iar ea afurisea Matiora și pe matiorenii care se țineau drug de sat, trimițînd asupra capetelor lor toate tunetele și fulgerele.

— Am să-i dau foc, îi amenința ea cînd poposea pe-acolo venind de la sovhoz. Că ce mi-e mie... Nu vă dați duși, vreți să ardeți, n-aveți decît. Eu una n-am de gînd să sufăr din pricina voastră.

Aceeași grijă — cum să facă să capete mai repede cea de-a doua jumătate a banilor cuveniți pentru gospodărie — o avea și Petruha, feciorul bătrînei Katerina. Numai că pe el îl ținea în loc altă daraveră. Încă anțărț, veniseră niște oameni, care după ce au cutreierat Matiora de la un capăt la altul, ciocănind și cercetînd mai toate casele, au prins în cuie pe fațada izbei lui Petruha o plăcuță de tablă : „Monument de arhitectură în lemn. Proprietatea Acad. de Științe.“ Și i-au spus lui Petruha că izba îi va fi luată la muzeu. La început, Petruha se împăună foarte : dintre toate izbele, pe-a lui au pus ochii și au însemnat-o s-o ducă la muzeu, iar nu pe-a altuia, și-o să plătească lumea bani numai ca să se uite la ea, să vadă ce mîndrețe de casă-i asta, ce lucrătură aleasă și delicată are dantelăria chenarelor de la ferestre, ce zugrăveală interesantă au împrimezurile, ce mai pătuiag [1] are-n odaie, din ce bîrne-i durată izba. Și chiar dacă pe fațada morii și a antrepozitului atîrnau plăcuțe aidoma, clădirile acelea nu aveau, totuși, decît menirea de moară și antrepozit, pe cînd a lui era casă de locuit — păi se compară una cu alta ? Și-apoi, plăcuța de-acum îi provizorie, că acolo, la muzeu, o să fie alta : „Casa țăranului Petruha Zotov din Matiora...“ — sau nu : „...a țăranului Nikita Alekseevici Zotov din Matiora“. Au s-o citească toți și au să-l pizmuiască pe Petruha — Nikita Alekseevici Zo-

[1] În original : *polati* — alcătuire de scînduri (pentru dormit), situată puțin mai sus de înălțimea ușii, între soba rusească și peretele opus. Element specific interiorului țărănesc din Rusia.

tov. Atunci cînd s-a născut, i s-a pus, într-adevăr, numele de Nikita în scripte și așa-l și strigau, dar mai pe urmă, cu trecerea anilor, l-au rebotezat în Petruha, pentru că era cam sărac cu duhul, șlampăt și nevrednic. Acum lumea nici nu-și mai amintea că pe el îl cheamă Nikita, pînă și mamă-sa care-l făcuse și-l crescuse îi zicea Petruha, și-apoi chiar el însuși își scotea tainic la iveală numele adevărat, trecîndu-l la locul cuvenit doar în plăsmuirile sale, cînd se vedea primind felurite decorații și proslăvit ca un om ieșit din comun, faimos, în viața de zi cu zi însă se mulțumea cu numele de Petruha. Dar pe tăbliță aceea, pe inscripție, el trebuie să figureze, cum se și cade altminteri, în toată mărirea numelui său.

Treceau însă luni după luni și oamenii care aleseseră izba lui Petruha nu mai dădeau nici un semn de viață; Petruha începu să intre la idei. Avansul primit, jumătate din suma ce i se oferise în compensație pentru casă, fusese de mult păpat și băut, iar ca să încaseze și cealaltă jumătate ar fi trebuit ca izba lui să nu se mai afle ca atare acolo unde se afla. Anul trecut, Petruha n-a făcut aiteeva decît să tot scrie la scrisori, cerînd ca „Acad. de științe“ să vină să-și ridice proprietatea. Dar n-a primit nici un răspuns de nicăieri. Nu-l mai bucura acum nici treaba cu muzeul — ducă-se naibii și inscripția aceea veșnică și răsunătoare de pe plăcuță — doar banii să-i primească. După desființarea colhozului, Petruha nu se stabilise nicăieri și nici de lucrat nu lucra nicăieri, împușca cîte-o copeică pe ici, pe colo și își ducea traiul de azi pe mîine, împreună cu maică-sa, în timp ce undeva, într-un catastif, stătea scris în dreptul numelui său o cifră rotundă — una mie ruble, o întreagă avere. Mai rămînea de făcut o treabă măruntă — să fie măturată de-acolo izba. De n-ar fi fost la mijloc această „Acad. de științe“, ar fi măturat-o el într-o clipită; gospodăria lui Petruha era lăturalnică, așa că n-ar fi dus grija vecinilor. Dar inscripția „proprietatea Acad. de științe“ îl ținea pînă una, alta în loc. Acolo

sta săpat cu litere de tipar că izba nu mai era proprietatea lui, a lui Petruha ; de n-ar da cumva de bucluc. Asta-i bună : casa e-a lui Petruha, da proprietatea nu mai e a lui — poftim de te dumirește cine-i e stăpîn. Nici lui nu i-o dau, nici ei nu și-o iau.

— O s-o-ncurce 'mnealor cu mine într-o bună zi, arăta el din cap, amenințător, undeva, departe, peste Angara. Lemnul nu-i fier, poa' să ia foc așa, de la sine. Du-te pe urmă și-ntreabă a cui e proprietatea. O s-o-ncurce 'mnealor într-o bună zi.

Iată-i pe alde Klavka și Petruha, ba poate mai erau printre tineri și alții asemenea lor, care, fiind cu un picior aici și cu altul dincolo, se bucurau de aceste schimbări și nu se sinchiseau s-o arate pe față, ceilalți însă se temeau de ele, neștiind ce-i așteaptă în viitor. Aici toate le erau cunoscute, petrecute, bătute și răs-bătute, aici pînă și moartea, în mijlocul alor tăi, ți se dezvăluia înaintea ochilor în toată limpezimea și simplitatea ei — cum te vor jeli, unde te vor duce, lîngă cine anume te vor așeza; pe cîtă vreme acolo totul plutea pentru ei într-o beznă deplină, o beznă ca pe ceea lumé. Și-atunci cînd Pavel se-ntîmpla să se abată de la sovhoz pe-acasă, iar Daria se apuca să-l descoasă ce și cum e pe la ei, el îi răspundea oarecum în silă și cu vagă vinovăție parcă în suflet, ca și cînd i-ar fi fost teamă să n-o bage în sperieți, i-ar fi fost teamă că noul nu și-ar face loc în vechea ei putere de înțelegere.

— Și zici că-i o singură baie de aburi la tot norodu ? ! întreba ea cu mare mirare, încercînd să-și închipuie ce fel de baie o mai fi și aia. Halal treabă ! La atîta omenet — una ? !... Da să-ți faci tu, să ai baia ta, nu-i cu putință ?

— Unde s-o faci, mamă ?...

— Doamne ! Eu una cred că n-aș intra în scîrboșenia ceea nici de-ar crește rapănu de-un deșt pe mine.

Și unde mai pui că mai era o veste : în pivnițe năboia apa. De vreme ce așa stau lucrurile acum, apoi așa vor sta și la anul, mai ales că-n ăst an nici nu s-ar putea spune că a fost o vară umedă. Vra să zică, trebuie să ridici de la pămînt pivnița, dacă ai loc s-o ridici, să faci dintr-însa o gropșoară cu podișcă deasupra. Că la o grădină de legume de un ar jumate ajunge, pesemne, și o gropșoară. Un petic de pămînt e-acolo — cît găinile să-l dreagă și tot ele să culeagă.

E-hei, cum ai să mai pomenești tu Matiora, cum ai s-o mai pomenești...

6

Iar cînd pogorî noaptea și Matiora se cufundă în somn, de sub malul povîrnit al gîrlei care învîrtea roata morii zvîcni o jiganie micuță, ceva mai răsărită decît o pisică și nesemănînd cu nici o altă jivină — Stăpînul ostrovului. Dacă orice casă are un duh al ei, un *domovoi*, un ostrov se cade să aibă și el un stăpîn. Nimeni, nicicînd, nu-l întîlnise în cale și nu-l văzuse la chip, el însă îi știa pe toți și știa din fir în păr tot ce se petrecea de la un capăt la altul și de la o margine la cealaltă pe acest pămînt izolat de lume, împresurat de apă și din apă crescut. De aceea și era el Stăpînul : să vadă tot, să știe tot și să lase toate în voia lor. Doar astfel mai era cu putință să rămînă Stăpîn : să nu dea față cu nimeni și nimeni să nu-i bănuiască prezența.

Ceva mai devreme, iscodind cu privirea de-acolo din vizuină, din vechiul său adăpost aflat în preajma morii, pe malul gîrlei aceleia, văzuse-n amurg răsărind stelele pe cer și curînd după aceea stingîndu-se. Poate că ele se mai aflau și acum pe undeva, căci de sus picura încă o lumină cenușie, crepusculară, or, lumina cu pricina trebuia, de bună seamă, să se iște de oareunde, dar nici măcar ochii pătrunzători ai Stăpînului nu izbuteau să le

deslușească. Dealtminteri, lui nu-i plăcea să se uite la cer, care-i trezea în suflet o vagă, lipsită de temei neliniște, și ale cărui tării nemăsurate și amenințătoare îl înfricoșau. N-au decît să se uite-ntr-acolo oamenii și să-și afle alinarea, dar ceea ce ei socotesc a fi visuri nu sînt decît simple amintiri, pînă și-n cele mai depărtate și dulci desenări de gînd stăruie doar amintirea. A visa nu-i este dat nimănui.

Noaptea era caldă, liniștită și, pesemne, beznatică altundeva, aici însă — sub cerul nemărginit de deasupra Angarei — arăta limpede și diafană. Era liniște, dar prin liniștea aceea aromitoare și vie, unduind ca un rîu, se deslușeau ușor și șopotul apei undeva pe-aproape, lîngă grindul de sus, și foșnetul ei surd, nestatornic ca un freamăt de vînt printre arbori, răzbind pînă-aici dinspre pragul acela nălțat hăt departe, către malul stîng al șuvoiului, și plescăitul rar, de-o clipită, al cîte unui pește în tîrzielnică joacă prin unde. Toate acestea erau zgomote iscate la fața apei și supuse auzului, erau zgomotele Angarei, pe care, dacă le ascultai cu luare-aminte și ajungeai să le deosebești, puteai asculta și zgomotele ostrovului . scîrțîitul greu, opintit al bătrînei zade de pe toloacă, și tropăiala-nfundată, venind tot de-acolo, a vacilor duse la pășune, zvonul mustos, cadențat, al rumegăturii, iar dinspre sat — mișcarea molcomă, necurmată, a tot ce-și face veacul pe-afară : orătănii, dobitoace, cîini. Dar și sunetele acestea se dovedeau a fi prea tari și prea aspre pentru auzul Stăpînului ; cu osebită plăcere și simț osebit își pleca el urechea la cele ce se petreceau înlăuntrul pămîntului și-n preajma pămîntului, la fîșiitul șoarecelui ce se-ncumetase să iasă la vînat, la corcoseala ferită a păsăruicii care-și clocea ouăle-n cuib, la clintul firav, treptat pierind, al cîte unui ram de pe care zburătăcea, nefiindu-i acolo îndemînă, vreo pasăre de noapte, la răsuflarea ierbii în creștere.

Țișnind afară din vizuină și trăgînd cu urechea, să-și dea seama, ca de obicei, de tot ce se-ntîmplă în jur, Stăpînul porni cătinel, cu obișnuitul său pas măsurat și cu același ochi grijuliu de totdeauna, să-și facă rondul prin ostrov. Nu urma de fiece dată aceeași cale : azi putea s-o ia la picior pe marginea din stînga, iar mîine pe cea din dreapta, după cum putea, la fel de bine, ajuns la jumătatea drumului, undeva pe lîngă dumbrava de pini, s-o ia înapoi, dar putea să dea pas și pînă la capătul ostrovului, ba chiar să treacă de partea cealaltă, pe Podmoga, unde să zăbovească ceasuri în șir, urmărind și viața de-acolo, nicicînd însă nu scăpa prilejul să tragă și-o raită prin sat. De cele mai multe ori, feluritele schimbări pe care el avea datoria să le cunoască se petreceau tocmai aici. Și cu toate că presimțea, își dădea seama Stăpînul că în curînd totul se va schimba dintr-o dată și încă în asemenea măsură, încît el va înceta să mai fie Stăpîn, ba mai mult, că va ajunge un nimic, se împăcase cu soarta. Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus. Se împăcase cu soarta și din pricină că după dînsul nu avea să mai fie pe-aici alt stăpîn, că n-avea să mai fie ce stăpîni. El este ultimul. Dar cîtă vreme ostrovul stă neclintit, Stăpînul, aici, este el.

Urcă în fugă dîmbul și, oprindu-se în dreptul acelui loc unde, în timpul zilei, șezuse bătrîna Daria, înălță capul și privi jur-împrejur. În pace și nemișcare zăcea Matiora : negurii se-ntrezăreau pădurile în zare, argintiu, acvifer licărea iarba crudă, aidoma unor pete mari de negreală se ghicea-n noapte satul, unde nu se auzea nici un zăngănit sau bocănit, dar parcă totul sta gata să zăngăne și să bocăne. Căldura zilei sleise și de la pămînt urcau acum miresme răcoroase, cu prelungi efluvii amărui în răstimpuri. De undeva răzbi o suflare slabă, greoaie, de vînt, icni și se afundă ca un val sorbit la țărm de nisipuri. Dar mai stăruitor și mai alarmant scîrțîi bătrîna zadă și, fără veste, trezită parcă din somn, o vacă slobozi un muget scurt și stins, ca un mieunat. Departe,

în lăstărișul din luncă, o tufă de coacăze culcată la pămînt de-o altă tufă izbuti într-un tîrziu să se descotorosească de ea și, clătinîndu-se, se ridică în picioare. Se auzi un suspin de apă — ori poate plesnise un bulbuc de spumă ce plutea de-aseară pe lîngă mal, sau zvîcnise-n preceasul morții un pește ; ca o dîră trecu pe deasupra ierbii și se mistui o tainică unduire și abia acum, din mesteacănul crescut în preabătul zadei de pe toloacă, se desprinse ultima frunză de anul trecut.

Stăpînul o luă la pas spre sat.

Ca de obicei, își începu rondul cu baraca durată pe grindul acela golaș, unde hălăduia Bogodul. Lungă și joasă ca un șlep, baraca duhorea demult a paraginã și a putregai, prezența lui Bogodul nefiindu-i întru nimic de folos. Ce-i făcut la repezeală nu ține la tăvăleală. În Matiora se găseau așezări dăinuind de două sute de ani și mai bine și fiind la fel de arătoase ca-ntotdeauna, pe cînd întocmirea asta abia se mai ținea după numai cincizeci de ani. Și toată pricina era că n-avusese parte de un stăpîn al ei, că pentru cei ce găzduiseră într-însa baraca trecea doar ca loc de scuteală la vreme de frig și de ploaie, fiecare căutînd repejor să se mute apoi altundeva la mai bine. Cu atît mai puțin îi era stăpîn Bogodul, chiar dacă se oploșise acolo fără gînd de mutare.

Bogodul dormea în odaia aflată în aripa dinspre sat a barăcii. Dinlăuntru, prin geam și pereți, răzbătea afară sforăitul lui viguros, pe două voci, într-un neostoit du-te-vino ; ascultîndu-l cu luare-aminte, Stăpînul se încredință o dată mai mult de ceea ce-i spusese lui inima acum cîtva timp : că aici, pe Matiora, are să-l strîngă, în sfîrșit, moartea pe Bogodul, că își trăiește și el, ca dealtminteri și Stăpînul ostrovului, vara cea de pe urmă.

Altcîndva, gîrla care lega cele două brațe ale Angarei fusese un șuvoi uniform și drept, dar cu vremea, curentul ce cotea pe după capul ostrovului mînase încoace bolovăniș, și unda sprintenă, vijelioasă, se abătuse spre

stînga, iar îndărătul grindului dospea acum o japșă cu fundul mîlos și cu plăvii legănătoare. Mai la vale, gîrla se redresa, întinzîndu-se pe toată lățimea patului, și-acolo, în calea ei se ivea alt bolovănet împrejurat de nisipuri, de unde pornea să crească tocmai costișa pe care fusese ridicat satul. Cea dintîi, împotmolită la poalele costișei, de parcă ar fi ostenit și ar fi rămas în urma celorlalte, răzleață, era izba lui Petruha Zotov. Și despre ea, Stăpînul ostrovului știa bine că, în curînd, Petruha însuși îi va hotărî soarta. Dinspre ea venea acel iz aparte, pe care doar Stăpînul izbutea abia-abia să-l deslușească, izul rînced și de nedres al sorții pecetluite, în tîlcuirea căruia nu se putea da greș. Întregul sat, de la un capăt la altul, prefira în noapte aceeași abureală de sfîrșenie, numai că în preajma izbei lui Petruha ea se simțea mai viu. Pentru ceea ce va fi să fie, pămîntul și tăcutele așezălașe de pe fața lui încep a se pregăti din vreme.

Stăpînul se cinchi în dreptul izbei și se rezemă de lemnul ei vechi și tare. Prin bîrnele groase prinseră a gîlgîi, revărsîndu-se în jos, unduiri tocănitoare. „Toc-toc-toc — icnea căscioara — Toc-toc-toc...“ Stăpînul trase cu urechea și, ascultînd, se lipi mai strîns, înseninat, de lemnul cald. Cineva trebuie totuși să înceapă a-și arăta cea de pe urmă dovadă de credință, de la cineva trebuie totuși să înceapă. Tot ce viețuiește pe lume are o singură menire : menirea de a sluji oamenilor. Și orice slujire are un sfîrșit.

Se ridică, se dădu înapoi cîțiva pași către drum și iscodi cu privirea ferestrele joase ale izbei, împodobite cu chenare frumoase, dantelate cu meșteșug. Erau joase nu pentru că izba s-ar fi tupilat, ci pentru că de-un veac încoace se tot nălțase pămîntul în jurul ei. Colo, îndărătul ferestrelor, dormea Petruha somn- tulbure, zbuciumat, iar sus, pe străvechiul cuptor rusesc, încălzindu-și și-n miezul verii ciolanele bătrîne, dormea maică-sa — Katerina. O-o, Katerina, Katerina... Cine ar putea spune

oare de ce din oameni cu judecată se nasc odrasle nejudecate ? O singură mîngîiere mai ai : că anii îți sînt pe sfîrșite.

Acolo unde satul pornea să-și arate de-a rîndul casele, Stăpînul încetini goana, rămînînd deseori locului, trăgînd cu urechea, adulmecînd aerul. Era netemător : nici cîinelui, nici pisicii nu le e dat să-i simtă urma ; dar el ținea morțiș să nu-i scape nimic din ceea ce ar fi putut să sufere aici vreo schimbare după noaptea care trecuse. În ajun hotărîse să intre în sat abia la revărsatul zorilor, dar și atunci auzise cum gem fără somn bătrînii înfricoșați și sleiți după cele săvîrșite în cimitir, așteptînd cu încredere și teamă pedepsirea. Azi părea că satul se liniștise și se cufundase în somn.

Dormea sătucul, nu mai lătrau, ca-n ziua de ieri, cîinii, nu mai scîrțîiau ușile și nu mai răzbeau dinlăuntrul izbelor sunetele acelea slabe, înfiorate. În bezna cenușie de pe uliță era liniște și pustiu. Tăcute, nedîndu-și prin nimic în vileag viețuirea, se înșirau izbele cu ferestrele bolnave de albeață, dar cînd Stăpînul se apropia de vreuna din ele, ea îl întîmpina, pe glasul ei, cu cîte un oftat răbdător, arătînd astfel că știe tot, simte tot și-i gata să le-ndure pe toate. Erau printre ele și case mai noi, durate cu douăzeci sau treizeci de ani în urmă, ce nu apucaseră încă a se înnegri și nici pămîntul nu se nălțase împrejuru-le, dar și ele stăteau smerite în rînd cu celelalte, cunoscîndu-și ca și acelea ursita și înaintînd spre ea, sub zăbranicul acestei nopți scurte, de vară, cu încă un pas. La fel de răbdătoare și tăcute vor merge ele pînă-n ziua lor de pe urmă, arătînd atunci, la despărțire, cîtă căldură și cît soare sălășluiește într-însele, căci focul este tocmai soarele absorbit și păstrat ca tain, acel soare ce-i smuls cu de-a sila din trup.

Noaptea sporea, dar era tot vîlcedă, fără de umbre. Dinspre apa aflată la un pas, veneau valuri de umezeală stătută, iar cînd valurile acestea se molcomeau, te-mpre-

sura o duhoare uscată de putregai și paragină. Apropiindu-se-n fugă de case, Stăpînul simți cum din lemnul lor se mîntuie și se-mprăștie în jur încetul cu încetul căldura adunată peste zi, dar azi ea era mai cumpătată și mai moale : pesemne că mîine soarele n-o să-și mai arate fața.

Dormea Matiora-sătucul. Bătrînele visau vise uscate, pline de neliniște, ce coborau în zbor spre ele nu pentru întîia oară, dar despre asta bătrînele n-aveau de știre. Căci numai în faptul nopții, depărtîndu-se de malul cel trainic, ajung să comunice viii cu morții : vin morții la ei cu trup și cuvînt și le cer adevărul, spre a-l duce și mai departe, celor pe care-i țin minte. Și cîte nu spun cei vii în neștire și slobozenie ; trezindu-se însă, nu-și mai aduc de nimic aminte și încearcă a găsi mărunte năzăriri de ultimă clipă tot soiul de tîlcuiri întîmplătoare.

Acum, aceste vise licăreau palid îndărătul ferestrelor aidoma unor fulgere iscate-n depărtări, hăt la marginea zării, și chiar după aceste lucori puteai să-ți dai seama unde se află oameni și unde nu. Nimeni nu scăpase de vise în noaptea aceasta : amarnic se tînguiau bătrînele, povestind despre cele întîmplate în ultimele zile.

Străbătînd în fugă, de la un capăt la altul, așezarea, Stăpînul o coti la stînga, spre malul acela înalt și golaș, ce străjuia apa rîului. De aici, împrejurimile se deslușeau mai bine, și-n întinderea larg desfășurată sclipeau straturi-straturi zările înnegurate ; sticlos era sclipătul și deopotrivă sticloasă era zgomotarea apei la praguri, în aval. Angara își rostogolea undele cu un son prelung, ca de strună ; din inima ostrovului puteai auzi sonul acela îngînat pe două strune suspendate peste apă și stăruind astfel pînă cînd cele două brațe ale rîului se contopeau din nou într-o singură albie. Stăpînului îi plăcea să asculte zvonul acela lăuntric al undelor în neostoita lor împletire și goană, zvon ce pălea către ziuă, acoperit de alte zgomote iscate în preajmă, spre a se face auzit odată cu

căderea nopții din nou mai pur și mai limpede. Zvonul acela îl ducea cu gîndul la lucrurile veșnice, la rînduiala hotărîtă odată pentru totdeauna, dar el, Stăpînul, își da seama că în curînd zvonul acela va conteni, iar aici, peste apa amuțită, nu se va mai auzi decît vuietul vîntului. Amintindu-și aceasta, Stăpînul se întoarse și porni spre inima ostrovului.

Noaptea părea că se oprise în loc, că nu se mai scurgea de-a curmezișul rîului spre zarea scăpătatului ei, ci, adunată toată acolo, pornise încetișor, orbește, a se roti pe deasupra Matiorei. Orbește o împungea, cînd dintr-o parte, cînd din alta, o adiere de vînt și, neajungînd să-și încordeze puterea, aţipind în zbor, se pleoștea și se-mpotmolea în ierburi. Ierburile erau jilave, înmiresmate, ceea ce-l făcu pe Stăpîn să prepună că a doua zi spre amiază avea să se abată o undă de ploaie.

Ostrovul continua să-și ducă traiul măsurat, de totdeauna : se înălțau holde și ierburi, răzbăteau mai adînc în pămînt rădăcinile și se-nmulțeau pe ram frunzele copacilor ; miresme risipeau în jur mălinul ce-și scutura floarea și verdeața jilavă, cu belșug de soare ; șopotitoare se plecau spre apă tufele de-a lungul malului drept ; își continuau vînătoarea jivinele și păsările de noapte.

Ostrovul se gătea de viață lungă.

7

Și zilele veniră lungi, înclinate, fără de capăt, și cu toate astea, sorocul hotărît de moș Egor pentru plecare sosi atît de repede, încît nici n-apucară să se dumirească bine cînd și cum s-au scurs ultimele două săptămîni. Unde mai pui că după Rusalii, Nastasia mai trase de timp trei zile, dar se sfîrșiră și ele...

Ziua plecării căzu într-o miercuri. Ai fi zis că n-avea nici o importanță cînd anume-ți fixai ziua asta, însă, din

cine știe ce pricină, erai îndemnat să crezi că-i mai bine s-o faci pe la mijlocul săptămînii, pentru ca, printr-o minune a sorții, să fii cîndva mînat din nou încoace către limanul de unde-ai plecat. Nastasia iubea cel mai mult ziua de joi, care-i părea a fi mai norocoasă, dar joia cădea mai aproape de sfîrșitul săptămînii și deci de celălalt liman, de cealaltă viață, de unde calea întoarcerii era mai anevoioasă.

Cît a fost noaptea de mare Nastasia n-a închis un ochi, aprindea mereu lampa — curentul electric fusese întrerupt în Matiora încă din primăvară, iar mașina care-l producea și-l mîna cu iuțeală spre casele oamenilor fusese dusă într-altă parte, așa că matiorenii trecuseră din nou la petrol. La drept vorbind, cum puteai să mai dormi în noaptea asta din urmă, unde puteai să-ți afli tihnă pentru un asemenea somn ? Unde să-ți afli negîndurile, neträirile, ca să poți adormi ? Bătrîna tresărea mereu, dîndu-și seama că a uitat ba una, ba alta, se repezea să le caute și nu le găsea, bodogănea de una singură cu glas tînguitor, cotrobăind de cîte zece ori prin unghere, scotocea prin tindă și cămară, se ducea cu lumînărica-n hambar, dezlega și răvășea boccelele deja pregătite, dădea, în sfîrșit, cu ochii de ceea ce rătăcise și-n aceeași clipă se pomenea că-i lipsește alt lucru. Ba chiar și atunci cînd n-avea nimic rătăcit, umbla buimacă de colo pînă colo tot căutînd, de teamă să nu lase ceva de care ar fi avut neapărată trebuință acolo. În casă era pustiu și huiet. Dupăiturile Nastasiei, ca pe o tablă, răsunau în pereți ; a jale zăngăneau la călcătura ei ferestrele neoblonite. Și mai era ceva : oamenii lăsau obloanele deschise ca să nu lîncezească în așternut, să nu-i prindă lumina zilei stînd pe cotlon, adică să nu se mocoșească. Dar mai putea oare fi vorba de lîncezeală ? Trecuse de mult vremea aceea cînd lumea își îngăduia să mai zăbovească în pat, ca atare nici pomeneală nu putea fi de așa ceva în noaptea asta.

În toiul alergăturilor ei fără de noimă, Nastasia încremenea deseori locului : unde s-o fi aflînd ea — acasă ori nu acasă ? În jur — pereți goi pe care se văd albind urmele rămase de la ramele cu fotografii ce fuseseră desprinse, iar între ferestre — un rotocol mare în locul oglinzii ; împrimezuri goale, podele goale, uși lăsate vraiște, ocniță de la sobă goală și ea, fără perdeluță ; cuiere pustii, unghere pustii — împrejur totul e pustiu, gol, lăsat în părăsire. În mijlocul tindei stau — morman tîlhăresc — un coșcogea sipet ferecat, cu trei boccele alături, în care-i înghesuită toată averea. Doar la ferestre mai rămăseseră să atîrne perdelele. La început Nastasia le dăduse jos și pe ele, dar băgînd de seamă că izba arăta cu desăvîrșire despuiată și pîngărită, n-a putut să îndure una ca asta și le-a pus la loc. După aceea a strîns de jos ţolișorul cam ponosit, ca peste o clipă să-l aștearnă și pe el la locul dinainte, lîngă prag, cu o duioasă zicere : „La ce bun, dragule, să mergi la oraș, să-ți schimbi și tu traiu ? Șezi frumușel colea, un'e șezuși întins pîn-acu, șezi acasă. Că de-acu-ncolo nu de mine și de Egor ai tu nevoie, ci să stai neclintit lîngă pragu tău. Zău așă. Și să stai neclintit, nime n-o să s-atingă de tine. Ai să hii și tu ca scos la penzie.“ Apoi se apucă să le grăiască în același chip mai tuturor lucrurilor pe care punea mîna. „A, nu-u, tu vino-ncoa, vino, nu te piti. Pe tine nu te las, fără ține aș fi acolea ca fără mîni. Hai, hai, nu te mai milogi, că nu te las. D-apăi de-ar merge-așă, nici eu una nu m-aș da dusă, da' iote că nu se poate“ ; „Aoleu, de tine uitasem cu totu. Hai, vîră-te și tu, ici-șa, că mai e loc. Fuguța-fuguța“ ; „Pe tine te-aș lua bucuroasă, da cum să fac ? Cum să te duc ? Cred și eu c-ar fi bine să te pot lua, da n-o să hie chip. Rămîi acasă — n-avem încotro. Eu am să mai vin pe-acilea — o să ne mai vedem amîndoi.“

În septembrie, Nastasia avea de gînd să vină la scos cartofi.

Moș Egor se tot uita bănuitor la bătrînă : de la Rusalii încoace, nu mai vărsase o lacrimă, ca și cînd ar fi priceput, în sfîrșit, că, oricum, drum-întors n-o să mai fie, chiar de plîngi, chiar de nu plîngi. Pînă atunci însă umblase mereu cu ochii umezi, suspinînd întruna, și cu cît se apropia mai mult ziua plecării, cu atît mai aprigă-i era tînga. Se oprea locului în toiul trebăluielii și se uita, se uita țintă la Egor — el întorcea capul, iar ea :

— Ce-ar hi să nu mai plecăm, Egor ? Ce-ar hi să rămînem pe loc ? Rămînem pe loc și gata...

— Ptiu, muiere blestemată ! își ieșea el din sărite. Da pînă cîn' să-ți toc eu la cap unu ș-acelaș lucru ? Cine crezi că mai are nevoie de-alde noi acilea ? ! Cine ?

— Da acolea ce ne-om face ?... Și iar o podideau lacrimile. Și după un ceas-două o lua iar de la capăt, cu aceeași poveste.

Cu o săptămînă în urmă trăsese la mal primul *plavlariok* [1] din vara aceea, care-i aproviziona cu mărfuri pe paznicii de la geamanduri ; cum prinse de veste, moș Egor dădu fuga și luă niște mahorcă și două sticle de vin roșu, ușor. Una o desfundară în ziua sărbătorii. Ședeau la masă doar ei doi — ei alcătuiau acum toată familia. În ultima vreme bătrînul, vrînd parcă să se dezvețe din timp, pe nesimțite, de Matiora și să se învețe cu singurătatea, începu să-i ocolească pe oameni — ședea numai și numai acasă. Nastasia băuse, se moleșise, ceva în mintea ei prăpăstioasă se urnise din loc — rosti :

— Iaca, așa om sta, Egor, ș-acolea noi doi, unu lîngă altu. De-acu, ce mai, asta e... N-avem de ales.

— De mult s-ar fi cuvenit să-ți dai sama că-i așa, se bucură el de spusele bătrînei, dar, nefiind prea încrezător în starea ei sufletească, încerca să-și dea cu părerea dacă are s-o țină mult acest chip de a înțelege lucrurile.

— Copiii ni i-am pierdut... Nu mai avem de un' să-i luăm, continuă ea cu o îngîndurată supunere. Iar noi sîn-

[1] Mică ambarcațiune comercială (textual : chioșc plutitor).

tem lîng-olaltă, amîndoi... poate-om scoate-o cumva la un capăt... Or hi și pe-acolea oameni. Ce are a face că nu-i cunoaștem ? Om ajunge de ne-om cunoaște. De nu, ne-om vedea de rîndu nostru, amîndoi. De-acu, ce mai, asta e... Lasă, nu mai plînge, Egor...

Toate astea bătrînul le trecea cu vederea, se resemnă : doar-doar le-o fi plecarea mai ușoară. Și iată că din clipa aceea izvorul lacrimilor ei parcă secă. Doar pe la soroace, cînd îi era peste seamă de greu, ridica asupra bătrînului obrazul ei mare, puhăvit și, mușcîndu-și buza de jos, ce-i tot zvîcnea, fără astîmpăr, repeta :

— Lasă, nu mai plînge, Egor... De-acu, ce mai, asta e... Poate-om scoate-o cumva la un capăt...

Se mistui cea din urmă noapte a lor petrecută-n Matiora și se vesti dimineața din urmă. Abia-n pragul zorilor, cînd egor se stropși la dînsa, se culcuși repejor și Nastasia, așternîndu-și pe sipet o flaneluță, dar nu-i fu dat s-ajungă-n mrejele somnului, să-și laie cîtuși de cît trupul cu el, că grabnic se și sculă în picioare. Egor mai stătea culcat. Nastasia ieși afară, adăstă oarecîtă vreme-n cerdac, încălzindu-se sub razele soarelui ce tocmai purcese la drum și uitîndu-se jur-împrejur, îmbrățișînd cu privirea Matiora ei, satul și ostrovul, apoi oftînd, mai cumpănind ceva-n minte, adună un braț de lemne, se-ntoarse în casă și se-apucă să aţiţe focul în soba rusească. Egor o auzi și dădu glas mormorosit :

— Tu nu cumva te-ai scrîntit de-a binelea, măi babo ?

— Ba nu, Egor, trebe să facem focu pentru ultima dată, i-ntoarse ea vorba în grabă. Să rămînă căldură-n urma noastră. Cît ne-om foi de colo-colo, se-ncinge și sobușoara. Parcă mult îi trebe ? Zău așa ! D-apăi te-ar duce pe tine mintea s-o lași în urmă fără strop de căldură ? !

Și aţiţă focul, încălzi cele din urmă bucate, adună tăciunii în gura sobei.

Ziua făgăduia să fie din cale-afară de frumoasă ; într-o asemenea zi le fu dat bătrînilor să se despartă de

Matiora. Nici o scamă, nici pic de-ncruntare în limpezimea uscată, de necuprins a cerului ; sonor era soarele, dogoritor. Spre a-şi face datoria, se-abătu de sus un puişor de vînt, trase o raită şi, neizbutind să stîrnească nici un val pe-ntinsul Angarei, se ostoi, vlăguit de liniştea statornică ; sforul apei se îngruzi o clipită şi se netezi la loc. Sub soarele acela sonor şi plin de strălucire prinseră a răsuna şi a sclipi toate în jur, încă din revărsatul zilei, toate mărunţişurile ieşeau la vedere, se arătau în priveliştе fără fereală. Îndestulat şi mănos era pămîntul Matiorei — pădurile ei, ogoarele, malurile, vîlvora ostrovul în vegetaţia lui luxuriantă, în plinătatea şuvoaielor se rostogolea Angara. Să tot trăieşti pe o vreme ca asta, să-ţi întremezi sufletul, prejur cătînd cu privirea, să măsori din ochi roadele — grînele din ţarini, toate alea, mai mult ori mai puţin felurite, ce dau în pîrg prin grădini, poamele, ciupercile, pădureţele de tot soiul folositoare omului. Să aştepţi cositul fînului, apoi culesul recoltelor, să te pregăteşti cătinel pentru ele şi tot cătinel să mai dai şi cu năvodul, să cuprinzi, pînă la strînsul cîmpului, fără a te speti, munca ce-ţi vine la îndemînă de la o zi la alta — aşa, se vede treaba, au şi trăit ei ani mulţi de-a rîndul şi n-au avut în ştire ce fel de trai le-a fost dat să ducă.

Băură ceai — Nastasia înfierbîntă samovarul pentru ultima oară. Dar ceaiul se dovedi pripit, silnic, fiindcă se grăbeau, n-aveau vreme să şadă, să-l bea îndelete. Bătrîna vărsă rămăşiţele de uncrop din samovar, scuturâ tăciunii dintr-însul şi-l aşeză binişor şi pe el, pregătit de drum, jos pe podea, la uşă, mai către ieşire. Egor scoase din şopron căruţul ; apucară amîndoi de sipet şi se căzniră, se opintiră să-l salte, dar nu fu chip. Descumpănit şi plin de năduf — ce mai la deal, la vale, aici treaba-i clară, are să-i ajute careva, dar ce-au să se facă acolo cu el ? — moş Egor porunci aprig să fie golită masa, deşi mai înainte plănuise s-o care la urmă de tot.

Pe lîngă masă, mai luau dintr-ale casei cu ei și patul demontabil, de fier, cu plasă de zale, două taburete și blidarul. Poiata găinilor, băncile, laița cu căpătîi, masa cealaltă, soba rusească, pivnița, ușile aveau să rămînă neclintite, așa cum se aflau. Și multe altele urmau să rămînă prin hambare, prin ogradă, sub șoproneață, în zemnic, în staule, în fînărie, prin tindă, în pătuiag — și toate erau dintr-acelea moștenite din tată-n fiu, de care aici aveai strașnic nevoie în fiece clipă și care acolo ajungeau să fie dintr-o dată lipsite de orice noimă. Furcere pentru scos oalele din cuptor, clește pentru tigăi, covată, brighidaie, ceaune, panere, ulcele de lapte, ciubere, putini, poloboace, clești de tot soiul, stativele... Și pe lîngă astea : furci, lopeți, greble, ferăstraie, topoare (din patru topoare lua numai unul), tocila, godinul, căruțul, sania... Și pe lîngă astea : capcane, lațuri, vîrșe împletite, schiuri, alte scule de pescuit și vînat, și cîte și mai cîte instrumente de meșteșug. Apucă-te și alege ce iei din toate astea ori înjunghie-ți inima — totuna-i ! Și nici să le vinzi sau să le dărui n-ai cui, căci fiecare se află în aceeași încurcătură : unde să și le ducă pe ale lui ? Să te lepezi de ele îți pare rău, iar să intri-n palatul cel nou cu tot calabalîcul tău vechi n-ai cum, și-apoi, nici nu ți-ar fi de folos acolo. Nastasia se repezea, le-nhăța pe toate, le cărăbănea afară la mormanul de bagaje, iar moș Egor se tot răstea la dînsa :

— Un' le mai pui ? Un' le mai pui ? — maica mă-ti, așa și pe dincolo.

— Ba nu, Egor, ian te uită și tu, i-o copaie bună-bunuță. Ca nouă. Po' să ții apă-ntr-însa.

— Leapăd-o de un'e-ai luat-o și n-o mai sminti din loc. Auzi, să ții apă... La ce ț-o fi trebuind s-o ții ?

În schimb el își luă pușca, pușca lui veche, de Tula, de calibru șaisprezece, cu toate dichisurile pe care le avea, deși era la fel de puțin probabil că i-ar mai fi putut fi de vreun folos la anii lui, în orașul acela mare.

Dar, orice s-ar spune, una-i o pușcă și altceva o copaie, de pușca asta el nu s-ar putea despărți pentru nimic în lume. La rîndul ei, Nastasia ținea morțiș să ia cu dînsa torcătoarea. Văzînd-o pe bătrînă cu torcătoarea-n brațe, moș Egor se răsti din nou : „Un' s-o mai pui ?", dar ea i-o reteză scurt :

— Ba nu, Egor... cîn' o hi să trag firul din fuior... ce mă fac fără torcătoare ?

— Ptiu, muiere blestemată ! D-apăi de-acu-ncolo ori că-i fuiorul pe torcătoare, ori că-i sub torcătoare, pentru tine-i totuna. De un'e-ai să sclipui tu fuior ?

— Ba nu, Egor... o ținu ea una și bună și-n cele din urmă izbuti să-și ia torcătoarea.

Chir la prima cursă o așeză frumușel lîngă masă, iar peste ea, ca să stea mai acătărea, îndesă o boccea. Moș Egor porni căruțul către țărm, unde aștepta o barcă mare, de transportat poveri, luată de la un paznic de geamanduri. Cu lotca asta aveau s-ajungă bătrînii la Podvolocinaia, la debarcader, unde pe-nserat urma să acosteze vaporul care avea să-i ducă mai departe, lotca rămînînd în seama paznicului de geamanduri de-acolo. Pavel Pinighin, feciorul Dariei, îi propusese lui moș Egor să-l ia pînă la debarcader la remorca bărcii lui cu motor, pentru ca bătrînul să nu se ostenească trăgînd la rame, dar moș Egor îl refuză :

— De ceea parte, peste Angara, mă rog, te las să mă tîrîi, da de-acolea mi-oi vedea sîngur de drum. Un' să ne zorim așa ? O s-o luăm cătinel pe firul apei pîn-la vapor. Barem să mai privim și noi Angara pentru ultima dată.

Curînd după ce plecă bătrînul cu căruțul, sosi Daria. Se opri în mijlocul ogrăzii și, cuprinsă de milă, ascultă o vreme cu luare-aminte, rotindu-și privirea, apoi urcă în cerdac și trase ușurel de ușă.

— Nastasio ! strigă ea, neștiind de-i acasă femeia ori ba.

— Haide, hai, nu pregeta, Dario, își făcu auzit glasul Nastasia. Poftește. Că iote, eu cu Egor al meu ne-am gătat de ducă. Trăiesc oameni...

— V-ați strîns toate alea ? întrebă Daria trecînd pragul.

— Îhm. Da Egor al meu plî-înge și iar plînge, nu se dă dus și pace. Îi zîc : „Nu mai plînge, Egor, nu mai plînge...“ Rămase cu ochii pironiți asupra Dariei, de parcă abia atunci ar fi recunoscut-o și, tresărind, amuți — își veni adică pe deplin în fire. Nu-i n'ica, Dario, șopti ea cu vinovăție. Vezi... iacătă... și arătă spre boccelele de pe dușumea, spre pereții goi, lăsînd astfel să se înțeleagă că ar fi și ea bucuroasă de s-ar afla mereu cu mintea limpede, dar nu izbutește. Și o rugă cu glas tînguitor : Tu, Dario, să nu mă pomenești așași de rău...

— Da nici tu pe mine... cu glas tremurat și zvîntîndu-și ochii cu basmaua de pe cap, grăi. Daria a pocanie pentru viața ei lungă, trăită alături de Nastasia.

— Am avut și noi copii, mai ții minte ?

— D-apăi cum să nu ? !

— Azi nu mai sînt, i-am prăpădit. Am rămas numa noi, sînguri cuc. Îi zîc lui Egor : „Hai, Egor, să mergem, ce să mai zăbovim, hai să mergem“, da el...

Vorba i se frînse, și bătrîna se lăsă, fără vlagă, pe laviță. Daria se-apropie și se așeză alături. Să stai în izba goală, pustiită nu-ți venea îndemînă — un simțămînt de vină și de amărăciune te-ncerca stînd în casa aceea lăsată-n izbeliștea morții. Și n-ai cum să-i vii într-ajutor, căci orice strădanie ar fi zadarnică, și-ți e peste puteri să te uiți cum îi orbesc pereții și prin ferestre se prelinge o lumină de care nimeni nu mai are nevoie.

Nastasia își aminti :

— Iaca ce vroiam să te rog, Dario. Cît pe ce să uit. Ia-o la tine pe Niunea noastră. Ia-o, Dario.

— Pe care Niunea ? !

— Pisica noastră. O mai ţii minte ?

— Păi dară.

— Acu-şa o fugit nu'ş pe un'e. De cum ne-am apucat să strîngem toate alea, o şi zbughit-o de-acasă şi văz că nu mai vine. Ia-o la tine şi hrăneşte-o în lipsa mea.

— D-apăi am şi eu două. Mi-o adus-o şi Anfiza pe-a ei — la plecare. Ce să mă fac eu cu ele ?

— Ba nu, Dario, pe Niunea trebe s-o iei, se-ngrijoră Nastasia. E-aşa de blîndă şi bună, cum nici n-ai pomenit. Am vrut s-o ieu cu mine, că n-aş lăsa-o în ruptu capului, da Egor zîce că nu ne dă voie pe vapor. Şi dacă aşa-i de-adevăratelea, ce mă fac ? mi se prăpădeşte pisica. N-ai să ai nici o osteneală cu ea, că de mîncat, nu mănîncă mai n'ica, i-ajunge de-i dai cîn' şi cîn' un stropşor acolo...

— O, Doamne... cu Niunea asta a ta... De mi-o pica în faţa ochilor, oi lua-o, de nu, n-are decît. Eu una n-am să m-apuc s-alerg după ea prin ostrov.

— Nu, Dario, o să-ţi vie ea singură. Toate le ştie. E-o pisicuţă aşa cumincioară. Şi cîn' te-i uita la ea, ţ-o aminti de mine. Ţ-o fi ca o aducere-aminte. Iar cîn' m-oi întoarce, ţ-o iau îndărăpt... Cată numa, cît oi lipsi eu, să aivă cu ce se zămorî, să nu piară de foame.

— Şi tu chiar ai de gînd să vii ?

— D-apăi cum s-o scoatem la capăt fără cartofiori ? De-o fi să ne mai ducem zilele încă o iarnă, ce ne facem fără cartofiori ? Părea că Năstasia spusese toate astea altcuiva — căci Dariei i se adresă cu glasul sugrumat ca un geamăt : Vai, ce tot grăiesc eu de-o iarnă ! Nici o zî barem nu cred c-am s-apuc acolea. Of, Dario, of, cu ce-om fi păcătuit noi ?

Se-ntoarse, duruind cu căruţul, moş Egor, şi bătrînele se ridicară. Apucară iar de sipet, cu puteri întreite acum, şi iar îl lăsară jos — nu mai erau puterile de-altădată. Daria se văzu nevoită să-l strige pe Pavel. Acesta veni, se-nchiondoră cu uimire la minunea aceea de sipet,

meșterit în vechime nu pentru a fi luat la drum, ci ca să stea-n vecii vecilor locului, neclintit, dar tăcu, fără a le spune-o iotă de treaba asta bătrînilor. Abia mai pe urmă, după ce-l urcară cu greu în căruț și-l legară bine cu sfori, îl sfătui pe bătrîn :

— 'Mneata, moș Egor, cum ajungi cu barca la Podvolocinaia, te duci întins la Mișka. Să nu-ți treacă prin gînd cumva să-l opintești de unul singur.

— Da-i cu putință !... dădu moșul din mînă a lehamite. De cerci s-o faci, te-apucă vătămătura. O îndesat, nătînga, într-însu... Moș Egor voia s-arunce toată vina în privința sipetului pe seama Nastasiei.

— Nu-i n'ica, Egor, nu-i n'ica, rosti ea fără să-i fi auzit spusa și-și tot clătina capul mare, în vreme ce ochii îi alergau împrejur, mai căutînd parcă și acum cine știe ce lucru.

Căruțul cu sipetul se apucă să-l tragă Pavel ; moș Egor mergea pe de lături, cu mîna încleștată pe mînerul de aramă al sipetului, sprijinindu-l, să nu se răstoarne. Tot Pavel îi ajută să care și restul calabalîcului și să încarce totul în barcă, apoi duse barca la apă, verifică dacă după încărcare mai rămînea o rezervă la borduri — era suficientă. Tîrîră căruțul înapoi acasă, moș Egor îl așeză sub șopron, slobozind cu băgare de seamă hulubele pe pămînt, dar, cugetînd o clipă, le ridică, cine știe de ce și le propti de perete.

Prin ogradă se foiau cu glas cobitor găinile vîndute Verei Nosariova. Din cîte orătanii avuseseră, tăiaseră trei : două le mîncaseră mai înainte, una o fierseseră, să aibă hrană de drum, iar patru, vii și-mpenate, le cumpărase Vera cu zece ruble. Da ele, bezmeticele, dau buzna tot încoace, în ograda lor, nu pricep că ograda li-i acum străină și moartă. Juncuța au predat-o la sovhoz pe o sută treizeci de ruble — s-au procopsit — unde să-și ducă avutul ! Juncuța însă le era la pășune pe Podmoga — bine măcar că n-o aveau în fața ochilor. Și asta-i tot.

Dar, cum-necum, a fost totuși o gospodărie, n-au trăit oamenii cu mîinile-n sîn — și uite că toate alea le-au încăput într-o barcă. Alege-s-ar praful și de ele, că de-acu totuna-i.

Între timp, în izba celor doi bătrîni lumea spori : sosiră Katerina și Sima cu băiețașul. Ședeau toți în tăcere, abătuți, nemaigăsind nici un cuvînt ; doar din priviri o urmăreau pe Nastasia, care mai orbecăia și acum de la un ungher la altul, tot căutînd parcă și neizbutind să se găsească pe sine — pe cea care trebuia să plece. Cînd moș Egor și Pavel intrară pe ușă, bătrînele tresăriră de spaimă și-ncremeniră, în așteptarea celei din urmă comenzi. Dar moș Egor scoase la iveală a doua sticlă de vin cumpărată de la *plavlariok*, aduse, ajutat de Pavel, masa din celar și o așeză-n dreptul băncii, și atunci bătrînele, de bucurie că mai pot zăbovi cît de cît, prinseră a se foi și a răsufla din rărunchi. Dar cel mai mult se bucură Nastasia ; făcîndu-și voie bună, chicoti în rîs și se-apucă să povestească felul în care fusese încălzită pentru cea din urmă oară soba rusească.

Pahare erau numai două ; primii care le ridicară fură Pavel și moș Egor.

— Închinăm de plecare, nu-i așa ? întrebă cu șovăială-n glas Pavel. Se mai cuvenea spus ceva, și el adăugă : Să ne trăiți întru mulți ani, moș Egor și tușă Nastasia.

— D-ap-om trăi-î ! — bătrînul strivi vorba-n așa fel, încît aceasta țîșni chițăind.

Pavel dădu paharul de dușcă și ieși să facă ultimele pregătiri. Bătrînele amuțiră din nou, legumind vinul cu sorbituri mărunțele, ca pe ceai, oțărîndu-se și chinuindu-se din pricina lui, curmînd vremelnic prin chinul acesta celălalt chin. Moș Egor se ridică și el de la masă, își aprinse o țigară sub privirea bătrînelor și, cînd să iasă, le dădu de grijă din prag :

— Nu zăboviți, vecinelor. Că trebe să purcedem la drum.

Bătrînele începură a-şi smiorcăi nasul şi a vorbi într-un grai, cerîndu-şi cu toatele iertăciune de la Nastasia, dar în ce privinţă anume îşi cereau iertare, pentru ce fapte se dezvinovăţeau, nu aveau nici ele ştire — însă cu atît mai mult păcatul acesta neştiut avea nevoie de uşurare. Fără a le auzi şi fără a le pricepe spusele, Nastasia încuviinţa din cap ; cînd valul te ia şi te mînă cine ştie unde, la ce bun te mai apuci să numeri pietricelele de pe mal : doar ele-s acolo pe mal.

— Samovaru ţi-l iei ? întrebă Sima, aătînd spre samovarul curăţat lună, care sclipea sărbătoreşte în dreptul pragului.

— D-apăi cum ? moţăi din cap Nastasia. Ce, n-om ave loc de el ? Nu i-l dădui lu Egor să-l ieie, l-oi duce eu în braţe. Numa că nu se cade să-l înfăşur de-acasă, l-oi învăli acolo în barcă.

— Da de ce nu se cade ? În clipele acelea trebuiau şi ele să vorbească despre ceva — şi vorbeau.

— Ca să vadă şi el dincotro merge şi un' să se-ntoarne. E aşa un semn.

— De-acu-ncolo nici un semn nu ne mai ţine nouă de cald, cuvîntă Daria. Pentru ele noi sîntem făpturi făr-de haznă. Da de s-o găsî careva — iote, aiasta zău c-ar fi o treabă — să ne pună batîr uneia dintre noi un samovar în raclă. Cum rămînem noi acolea fără samovar ?

— La ce-ţi mai trebe acolea ?

— Să beu ceai, la ce alta ?

— Iară eu cu Egor ne ducem, rosti Nastasia, curmînd sporovăiala aceea a lor, lipsită, după mintea ei, de orice noimă. Poate om scoate-o cumva la capăt... Iote-acuş ne şi ducem, toate alea-s cărate pe mal.

Şi chiar atunci, ca şi cînd ar fi tras cu urechea să prindă momentul, bătu-n geam moş Egor, arătînd că e vremea să purceadă la drum.

— Iote c-am plecat, sări-n sus, îmbucurată, Nastasia şi prima ţişni de după masă. D-apăi nu v-am spus

eu... Venim, venim, Egor ! strigă ea, schimbîndu-se parcă brusc la față, speriată de ceva. Așteaptă-mă și pe mine, Egor, nu pleca.

Înhață samovarul de jos și, cînd să dea buzna pe ușă afară, întoarse capul către bătrîne, zorindu-le printr-o rugă fără-de cuvînt să iasă. Ridicîndu-se de la locul ei, Daria se închină cu rîvnă spre colțul pustiu al icoanelor ; în urma ei, luîndu-și ziua bună, se-nchină într-acolo și Katerina. Apoi, amîndouă, rămaseră neclintite o vreme, așteptînd ceva de la Nastasia, să îndeplinească o anume datină cuvenită în atari împrejurări, dar ea, pierzîndu-se de tot cu firea, nu-și aduse de nimic aminte și nu se-nvrednici să facă nimic. Ajunsă în cerdac, așează samovarul la locul lui, lîngă perete — acolo unde veșnic dădea el în clocot, și cînd bătrînele ieșiră din casă, ea, pripindu-se, căznindu-se îndelung să nimerească cu cheia în broască, încuie ușa cu lacătul. Apoi se întoarse cu fața spre uliță — Egor tocmai ieșea pe poartă — și strigă cît o ținea gura :

— Ego-or !

El se opri brusc.

— Egor, un'e punem cheia ?

— În Angara, scuipă cu năduf moșul.

Și, fără a mai pregeta, ieși în hudiță, călcînd cu băgarea de seamă a omului care-și pregătește și ține minte fiece pas al său. Nastasia se uită-n urma lui cu nedumerire, jalnic schimonosindu-și chipul.

— Dă-o-ncoa — acoperindu-și gura cu basmaua, ca să nu izbucnească în hohote, Daria îi luă cheia și-o strînse în pumn. Las-o să steie la mine. Oi mai da cîte-o fugă pe-aicea, să văz ce și cum.

— Ia sama să-nchizi de fiește dată poarta-n urmă — nu uită să-i spună Nastasia ; avea parcă un surîs, o părere de zîmbet pe buze ; chipul ei, zăuitat, lăsat la cheremul sorții, scăpăta cînd într-o parte, cînd într-alta. —

Că ar putea să deie buzna vitele ș-ar face mizerie. Zău așa !

— Păi cît mi-e, doară-s alături. Mi-oi arunca ochii în fiecare zi. Să n-ai nici o grijă.

— Iară eu cu Egor ne ducem...

...Dimineața se nălțase hăt sus, dar mai era încă dimineață cînd Nastasia și Egor aveau să lase-n urmă țărmul Matiorei. Din răsputeri se-ncinsese soarele, pălise verdeața-n cuprinsul ostrovului, prin unde luceau mustos în afund bolovanii. În dungi fierbinți, scînteietoare vîlvora, zbenguindu-se, Angara, și-ntrînsele se azvîrleau cu țipăt, din zbor, pierzîndu-se-n sclipire lăstunii. Acolo unde curgerea era curată, cerul înalt, luminos, pătrundea adînc sub apă, și Angara, clincănind cînd și cînd, părea că zboară prin văzduh.

Lotca cu încărcătură se găsea lîngă podișca de pe care lumea lua apă din rîu. Bătrînele, urmînd-o pe Nastasia, coborîră pe bolovănetul din marginea apei ; de-acolo, de sub malul nalt, ponorît, satul nu se mai arăta vederii. Și nici de auzit, de-acolo, din vecinătatea Angarei, nu se mai făcea auzită Matiora. Nastasia rostui samoravul la prova bărcii și se întoarse la bătrîne să-și ia rămas bun. Răzbite de jale, suspinau acum cu toatele, fără a se mai stăpîni. Speriat de lacrimile lor, plîngea-n gura mare băiețașul Simei. Rînd pe rînd, Nastasia le întindea mîna — să-și ia bun rămas într-alt chip nu se pricepea — și, dînd mărunțel din cap, repeta mereu :

— Nu-i ni'ca, nu-i ni'ca... Poate-om scoate-o cumva la un capăt...

Moș Egor o zori.

Cu ochii în pămînt și fluturîndu-și brațul mult întins spre spate, ca și cum s-ar fi apărat de ceva, ea urcă pe podișcă, mai aruncă-n fugă o uitătură în urmă și păși în barcă.

— Da Egor al meu plî-înge și iar plînge... — începu ea, arătînd spre bătrîn, și amuți pe dată.

Moș Egor sta întors cu fața către ostrov și, de trei ori i se înclină Matiorei, cu adînci plecăciuni — spre dreapta, spre stînga și înainte. Apoi împinse grabnic barca de la mal și, sforțîndu-se, săltă și el într-însa.

— Nastasia ! Nastasia ! strigau bătrînele.

— Nu-i n'ica, nu-i n'ica, murmura Nastasia, proptită-n picioare în barcă și culegîndu-și cu amîndouă mîinile lacrimile de pe obraz. Și deodată, frîngîndu-se parcă, se prăbuși peste boccele și prinse a boci amar.

Implîntînd zornic vîsla-n prundiș, moș Egor îndepărtă lotca de mal. Colo, unde apa-i adîncă, îi aștepta, în barca lui cu motor, Pavel. Cînd sforul apelor înhăță lotca, moș Egor îi azvîrli lui Pavel cablul de remorcă ; acesta porni motorul ; lotca cu cei doi bătrîni fu smucită și trasă la vale — tot mai repede și mai repede, tot mai departe și mai departe, pe Angara în jos.

Pentru scurtă vreme, la întorsură, se mai ivi o dată-n priveliște Matiora-sătucul, doar se ivi și pieri din vedere.

8

Se apropie și noaptea aceea, cea dintîi noapte fierbinte și scăldată-n lucori din Matiora. Mai tîrziu, atare nopți vor fi multe la număr ; prin septembrie, în preceasul sfîrșeniei, ele vor prinde a vîlvora una după alta, și departe, în jur, se va lumina Angara, însoțită la drum de vîlvătăi imense, zbucnite parcă anume în cinstea ei. Dar noaptea aceea era cea dintîi și se ivi în Matiora cu mult înaintea celorlalte.

În noaptea aceea se mistui în flăcări izba lui Petruha. Aflat și el acolo, de la început și pînă la sfîrșit, Petruha, căruia, în ciuda zarvei iscate, îi trăsnise prin minte să măsoare timpul, făcea mai apoi știre matiorenilor că o izbă acătărea, uscată, așezată de mult în rosturile ei, arde pînă în temelii în numai două ceasuri. În sat, prea puțini

se îndoiau de faptul că izba luase foc din altă pricină și nu fiindcă așa fusese voia stăpînului ei. Înainte de asta, Petruha fusese plecat pe undeva, adulmecase ceva și, întors acasă, îi poruncise maică-si, bătrînei Katerina, să înceapă a-și muta calabalîcul, fiindcă mîine-poimîine, chipurile, aveau să vină cei de la muzeu să le ia casa în primire. De mutat, n-au prea avut ce să mute : Petruha făcea parte dintre acei săteni „cu osînză" pentru care a te muta ori a te duce la baia de aburi era cam același lucru. Vaca și-o vînduseră încă anțărț ; ultima lighioană din bătătură — un godăcel — fusese înjunghiată în aprilie, mîntuiseră totul și nu prea mai aveau ce pune pe masă, astfel că bătrîna Katerina își adună bruma de lucrușoare pe care le mai avea și se duse cu ele în brațe acasă la Daria. Făcuse asta taman cu o zi înainte de a lua foc casa : Petruha, beat fiind, se ținuse de capul ei, o scosese din casă aproape cu de-a sila, și Katerina, ca să scape de gura lui și să nu se-ncarce de bucluc, își strînsese catrafusele și plecase. Daria o chemase la ea mai demult, căutase s-o înduplece, spunîndu-i că dacă au să stea împreună, o să le treacă mai ușor vremea în cele din urmă zile pe care mai aveau a le petrece pe Matiora. Ar fi fost, într-adevăr, mai plăcut, căci și așa, ziua bătrînele se adunau ciotcă în jurul Dariei. Daria trăia și ea cu spaima-n sîn ca și ceilalți, dar trăia mai cu încredere în sine, mai așezat, fecioru-su, om cu destulă vază în sovhoz, ținea seama de vorba ei, și-apoi ea avea unde se oploși după inundarea ostrovului, ba chiar putea s-o facă pe alese : o îndemna inima să se ducă într-o parte, se putea duce acolo, o îndemna să se ducă într-altă parte — așijderea ; iar în afară de asta, avea și o fire statornică, nevătămată cu trecerea anilor și, la o adică, știa să apere nu numai interesele ei, dar și pe ale altora. În fiecare din așezările noastre s-au aflat de cînd lumea și se mai află și-n ziua de azi cîte una, ba chiar cîte două bătrîne cu asemenea fire, sub aripa ocrotitoare a cărora se adună cei slabi și cei

cu alean în suflet ; și, negreșit, atunci cînd i se împlinește sorocul, cînd se trece din viață o atare bătrînă, locul ei este numaidecît luat de alta, ajunsă între timp și ea la vîrsta căruntețiii și impunîndu-se printre celelalte mulțumită firii sale nestrămutate și cu simțul dreptății. În acea împrejurare deosebită în care se afla Matiora, Daria nu le mai putea ajuta cu nimic pe bătrînele din sat, și totuși ele-i călcau și-acum pragul, adunîndu-se laolaltă, pentru ca în preajma ei să mai prindă la rîndul lor inimă și tărie. E lucru știut doar că durerea împărțită cu alții e mai lesne de îndurat și, de-ar fi fost să le-ndemne careva să și moară cu toatele într-același răstimp, una lîngă alta, de bună seamă că nici una din ele n-ar fi pregetat s-o facă : s-ar fi învoit toate, cu cea din urmă bucurie în suflet.

În amurgul acela de seară, Matiora se molcomise devreme. Faptele din tîrziul nopții le urzește de obicei tinerimea, dar din rîndul ei, dacă nu punem la socoteală pe cei ce mai trăgeau de la sovhoz cîte-o fugă pe-acasă, în Matiora nu mai rămăsese nici unul. La ceasul cînd lumea se dusese la culcare, afară era încă lumină, iar lumina aceea se ogoia și se stingea, scăpătînd dincolo de Angara, pe urmele soarelui. Venise acum și o vreme anapoda, nu ca la oamenii normali : stăruia pe de o parte dorința de a ține în loc vara cît mai mult și a tărăgăna săvîrșirea acelui lucru nemaipomenit și nemaitrăit care avea să vină, iar pe de alta — nerăbdarea de a se sfîrși într-un fel acel zăstîmp zăbovitor cînd bagi seama că nu ești nici acasă, nici în ospeție, cînd nu mai știi dacă trăiești de-adevăratelea sau doar te vezi într-un vis lung și urît. Se culcaseră, așadar, ca de obicei, devreme ; era pentru întîia oară cînd Katerina pleca de la casa ei, să miie peste noapte într-alt loc și, cu toate că se pregătise demult, se împăcase cu gîndul plecării, iar de această mică mutare dinaintea celeilalte, mari, îi spusese ei inima din vreme, încerca acum o amărăciune și o silă nemăsurată, fiecare

cuvînt rostit părîndu-i-se nelalocul lui, prisoselnic. Daria o înțelegea și nu căta s-o îndemne la vorbă ; spre seară, trecuse pe acolo Bogodul, dar nici cu el nu prea puteai ședea la taifas : bodrogăniră ce bodrogăniră, ca să nu stea mulțește, și-n cele din urmă Daria îi ură bîtrînului cale bătută. Pentru dînsa își făcuse așternutul pe cuptor, unde se și deprinsese, de fapt, să doarmă și iarna, și vara, suindu-se acolo prin *golbeț* [1], iar Katerina se aciuase pe laița cu căpătîi, așezată în colțul dinspre răsărit. Lui Pavel, în caz că avea să se abată pe-acasă, îi rămînea patul de lemn.

Se vîrîră în așternut și se ogoiră. Katerina nu putea spune dacă ațipise sau doar, nălțînd rugăciunea întru împlinirea nevolnicelor ei gînduri, era gata să dea geană-n geană, cînd cineva bătu cu putere-n fereastră — mai întîi în fereastră și după o clipă în ușă, iar dindărătul ușii dădu glas Bogodul (toate veștile rele le aducea numai el, Bogodul), glas tunător, răgușit, sacadat :

— Kater-rina ! Urmă obișnuitul șir de înjurături, fără de care nu se legau la el două vorbe normale. Kater-rina, ți-arde casa ! Scîr-rnăvenia ! Petr-ruha !

Bătrînele săriră din așternut. Prin cele două ferestre care dădeau spre capătul de sus al Matiorei, jucau fulgerări de flacără și focul părea a fi atît de aproape, că Daria, buimăcită de somn, simți pentru prima oară cum o străbate fiorul spaimei :

— Dumnezeule ! N-o fi la noi ? !

Katerina însă pricepu din capul locului ce și cum s-a întîmplat. Trăgînd pe ea la iuțeală și pe bîjbîite ce-i căzu la îndemînă din bruma de lucrușoare cu care venise, scotea cu voce slabă strigăte scurte, pline de năduf, ca și cînd s-ar fi bătut cu capul de pereți :

---

[1] Încăpere ce separă soba rusească de restul odăii, avînd de regulă folosință de cămară și de acces pe cuptor, pe pătuiag *(polati)* și în pivniță.

— Ian te uită, împeliţatul ! Ian te uită, împeliţatul ! Îmi spunea mie inima ! Îmi spunea mie inima ! Maică precistă ! Se dezmetici şi o porni cît o ţineau picioarele într-acolo — acasă la ea, spre ceea ce doar cu cîteva ceasuri înainte, aseară încă, fusese casa ei. Bogodul zori şi el în urma bătrînei, dar pe la jumătatea drumului îşi schimbă gîndul şi o coti spre capătul de jos al Matiorei, să scoale întreg satul.

Cînd Katerina ajunse-ntr-un suflet în preajmă, casa era toată o pălălaie. Nu mai putea fi nicicum smulsă din gura pîrjolului, şi-apoi, nici nu era nevoie. Singur Petruha alerga de colo-colo printre oamenii care stăteau în tăcere, cu ochii pironiţi la incendiu, şi tot încerca să le spună cum era cît pe-aci să ardă şi el, cum s-a trezit în ultimul moment „cu bojocii îmbîcsiţi de fum şi cu pîrpără la creştet : părul începuse chiar să-mi sfîrîie". „Altminteri, mă duceam pe copcă, repeta el, zîmbind în colţul gurii. Mă prăjeam cu totul, scrum mă făceam, de n-aţi mai fi cunoscut oscior din mine" — şi, vîrîndu-şi capul între umeri, căta iscoditor în ochii oamenilor : are la ei crezămînt ori nu ? Lumea se ferea din calea lui ca de un ciumat, dar Petruha nici nu-şi pusese mari nădejdi în treaba asta, cunoştea el bine satul, ştia, la rîndul lui, că şi satul îl cunoştea pe el ca pe un cal breaz şi ca atare lăsa să se înţeleagă că ar putea să aibă şi el o parte de vină, dar nu i-a fost cu voia. „Am încins de cu sară soba şi m-am culcat, îi tot da el ghes cu fel şi fel de lămuriri nimănui trebuitoare. O fi căzut pe jos vreun blestemat de tăciune şi o făcut ditamai prăpădul." Şi din nou se apuca să înşire cum de-a izbutit să scape teafăr şi nevătămat. Pentru el asta era de căpetenie : că ar fi putut să ardă de viu şi că numai printr-o minune a scăpat neatins ; se încredinţase atît de mult de temeiul spuselor sale, încît, povestind, ajungea să stoarcă lacrimi din ochi şi un tremur din glas — taman ce se cerea în clipa aceea, spre a i se da crezare. Pe loc însă uita şi de sobă, şi de tăciune

și se zborșea : „De-aș ști eu care scîrnăvie i-o pus foc, l-aș...“ și începea să-și frece pumnii, să-i ascută parcă, lovindu-i unul de altul, așa cum ascuți două cuțite. Fie că-l amețise incendiul, fie că nu-i trecuse beția din ajun, oricum, Petruha părea băut, se-mpleticea și se clătina pe picioare ; era murdar și cu părul vîlvoi, în maiou, cu una din bretele lunecată de pe umăr și cu cizme-n picioare — de încălțat, apucase totuși să se încalțe cu rîvnă. Ba mai avusese cînd să și scoată, să salveze cîte ceva din calea focului : zăceau pe jos o plapumă vătuită, un cojoc vechi, precum și „podgorna“ : o armonică ce nu știa să zică în mîinile lui Petruha decît un singur cîntec : „Hei, Podgorna, tu, Podgorna, uliță, uliță lată, nici cocoșul, nici găina pe-a ta față nu s-arată...“ Petruha o tot înșfăca de jos, o tot muta din loc în loc, mai departe de vîlvoarea pojarului ; lumea se dădea și ea înapoi, cînd văzduhul devenea dogorîtor, dar de plecat, nu pleca nimeni și nimeni nu-și lua de la flăcări ochii pătrunși de neliniște și dornici parcă să deslușească și să priceapă ceva.

Se adunase aici toată suflarea ce mai rămăsese în sat, chiar și copiii. Dar nici ei nu mai lărmuiau ca de obicei ; stăteau vrăjiți și cutremurați de uriașa forță a focului. Bătrînele, cu chipuri aspre și îndurerate, nu ședeau laolaltă, ci care pe unde apucase : dincotro venise în fugă, în partea aceea se și proțăpise înaintea pălălaiei. În lumina flăcărilor, chipurile lor încremenite ca nicicînd altcîndva păreau muruite, galbene ca ceara ; umbrele lor lungi și pocite săltau și șerpuiau necontenit. Ajungînd în goană la fața locului, Katerina se porni să țipe, să bocească, întinzîndu-și mîinile spre casa năpădită de flăcări, plecîndu-se și făcînd închinăciuni înaintea ei ; oamenii întoarseră capetele spre dînsa, încercînd să se dumirească cine e și de ce are dreptul să țipe și, dumirindu-se, o căinară-n tăcere și, din nou, într-o împietrită îngîndurare, își pironiră ochii la vîlvătaie. Din întuneric se ivi deodată Daria și poposi lîngă Katerina și, ca prin farmec, ceilalți

se simţiră mai liniştiţi că e Daria acolo, în preajmă, că ea, la nevoie, va şti s-o stăpînească pe Katerina şi că în felul acesta ei pot rămînea locului, fără grijă. Curînd însă se potoli şi Katerina, covîrşită de acea lugubră şi plină de luare-aminte tăcere a oamenilor ; doar îşi înălţă capul şi rămase aşa, cu privirea ţintă la ceea ce încă din pruncie fusese cuibul ei.

Oamenii uitaseră că nu sînt singuri acolo, uitase fiecare în parte că alături avea semeni ; se pierduseră unul pe altul şi nici că mai aveau acum nevoie unul de altul. Aşa se întîmplă totdeauna : la o împrejurare neplăcută, ruşinoasă, oricîtă lume s-ar aduna, ciopor, fiecare în parte se străduieşte să nu vadă pe nimeni, să rămînă acolo de unul singur, căci după aceea îi vine mai uşor să se descotorosească de simţămîntul acela al ruşinii. Îi apăsa, îi rîcîia la inimă faptul că stau aşa, cu mîinile în sîn, că nu s-au învrednicit cîtuşi de puţin să salveze casa nici atunci barem cînd mai putea fi salvată, dar la ce bun s-o fi făcut ! Aceeaşi soartă le aştepta doar şi pe celelalte — şi asta cît de curînd —, casa lui Petruha căzînd prima la sorţi. Şi ei priveau, priveau întruna, fără să le scape nimic, cum se petrece acest lucru în clipa de faţă, ca să ştie cum are să se petreacă şi mai apoi — tot aşa, cuprins de o pătimaşă încordare, sfredeleşte omul cu privirea chipul cîte unui mort, încercînd să se vadă pe sine însuşi în aceeaşi stare, de care nu va putea în nici un caz să scape.

Cu atîta limpezime şi fără opreliştе luminase pîrjolul soarta fiecăruia dintre ei, soarta aceea de neîmpărtăşit cu vreun semen şi oprită-n loc atît de aproape de capăt, încît nici nu le venea a crede că în jurul lor sînt oameni — de parcă ceea ce vedeau dinaintea ochilor se petrecuse cîndva, demult de tot.

Pălălaia cuprinsese izba pe de-a-ntregul şi se avîntase mult deasupra ei, vîlvîia egal şi cu putere, şi vîlvîiau, răzbite de dogoare, încinse de focul potopitor, toate : pereţii,

acoperișul, cerdacul ; țîșneau în jur, cu trosnet, bucăți de lemn aprins, zbucneau scîntei, făcîndu-i pe oameni să se tragă îndărăt ; plesneau și se topeau geamurile ; dinlăuntru, în zvîcnete biciuitoare, ca și cînd ar fi stat cineva să-mproaște cu benzină, se năpusteau cu pufnet prelungi și năvalnice limbi de foc. De-atîta văpaie nu se mai vedea nici crîngul cerului. Jur-împrejur, pînă hăt departe, strălumina lucoarea aceea fierbinte, potrivnică : se abătea peste casele din preajmă, de la care pornea să se-nfiripe uliță, și-n licărele ce se zbenguiau pe lemnăria lor, casele păreau deopotrivă atinse de para mistuitoare ; strălumina lucoarea și unda Angarei, încoace către mal, și-acolo unde stăruia, rîul căsca rană deschisă, cu carnea aprig pulsînd ; dîmbul de peste drum, pe care lucoarea zglobie ba îl smulgea din beznă, ba îi făcea din nou vînt într-însa, părea cafeniu, pîrlit. În dosul pereților cuprinși de flăcări, mereu se prăbușea cîte ceva cu bufnet de explozie ; prin ferestre năvăleau afară tăciuni aprinși ; scînteile se nălțau sus de tot și-și luau zborul, pierzîndu-se printre stele ; la vîrf vîlvătăile sfîrîiau, preschimbîndu-se într-o fumegare ușoară. Șindrila de pe acoperiș se săltă deodată-n văpaie, vertical și, neagră, cărbunie, dar jăruind încă, se scovîrdă înspre partea satului — acolo, acolo să vedeți incendii, priviți într-acolo ! Și aproape în aceeași clipă, acoperișul se nărui, văpaia scăzu, inelele de bîrne din partea de sus se rostogoliră vîlvorînd — lumea scoase un țipăt și sări îndărăt. Katerina izbucni din nou în hohote de plîns, făcînd orbește plecăciuni casei prăbușite, pe care fumul o-nvăluise o toană, pînă ce pălălaia, gîfîind și rîgîind, își mai trase răsuflarea, pentru a se dezlănțui cu o nouă putere, în timp ce-n spatele ei, prinsă parcă-ntr-un joc săltăreț, soba rusească-și iței cînd o rînă, cînd alta. Focul se prelinse de-a lungul gardului în ogradă, dar nici acolo nu se-nvrednici nimeni să-l stăvilească — la ce-ar mai folosi ograda fără casă ? La ce-ar mai sta să-și salveze picioarele cel căruia i se retează capul ?

Cînd partea de sus a izbei se nărui și ceea ce se vedea nu mai avea chip de casă, atenția oamenilor față de incendiu slăbi. Parcă îndemnați de cineva anume, și-ntoarseră capetele și se uitară la Petruha. Se uitară și la Katerina, care suspina întruna, încercînd acum pentru ea o și mai adîncă părere de rău, dar la Petruha cătară cu privirea stăruitor. Cum arată? Ce face? Ce simțăminte-l încearcă? E mulțumit în sinea lui sau înspăimîntat? Petruha sta locului, cu amîndouă mîinile frămîntîndu-și pieptul dezgolit și zvîcnind neliniștit din cap; privirile iscoditoare ale celor din jur îl scoteau din sărite. Cu mult înainte încă, din clipa în care o văzuse pe maică-sa venind în fugă, începuse a-l chinui gîndul că ea nu se apropiase de el, nici tu să-l întrebe ceva, nici tu să-l suduie, nici tu să-l ocărască; de parcă-l dăduse uitării, se lepădase de el; de-aceea îl rîcîia la inimă să se apropie singur de dînsa și să-i aducă aminte că se află și el de față, să vadă ce-ar zice, cum s-ar purta maică-sa. Și-acum, scos din sărite cum era, își luă inima în dinți și, apropiindu-se de ea, glăsui — dar în așa hal și pe un ton atît de obraznic, de grosolan, încît se sperie și el însuși:

— Mamă, ia dă încoa niște tutun de-o țigară.

Nepricepîndu-l din capul locului și încă suspinînd, ea ridică fața spre el.

— Doar tragi tutun pe nas, ce, crezi că nu știu? Trebe că-l ai la tine, nu se lăsă Petruha.

Daria îi auzi vorbele.

— Ți-arăt eu țigară, amuș ia! se răsti ea la el cu glas scăzut, dar aspru, autoritar. Îți vîr eu amuș un tăciune în botu ceala în loc de țigară. Te bag eu amuș ia cu nasu acolea un'e puseși focu, netrebnicule, să vezi cam a ce miroasă isprava. Iote la el, nu-i ajunge ce-o făcut, o mai face de dîrvală și pe mumă-sa! Ia cară-te de-acia, pîn' nu te-am luat eu la depănat!

— Hîc! doar atît găsi cu cale să zică Petruha și se trase-ndărăt, pierind în întuneric.

Dar întunericul se moleșise vădit, se polignise, din cer se revărsau zorile. Acum, cînd focul se împuținase și doar pe la poalele casei mai căta să apuce lemnul rămas, izul de ars deveni mai puternic și peste preajmă prinseră a se spulbera zdrențe de funingine. Fumegau prin iarbă și prin mijlocul drumului tăciuni aprinși. Ardea cu temei, fără patimă și-nverșunare, ceva mai într-o parte, hambarul. În lumina mereu mai spornică a zorilor, spornic pălea și vîlvoarea pojarului.

Oamenii începură să se împrăștie. Se-ndepărtau, aruncînd în jur priviri șovăielnice, tematoare : iată că s-a năruit rînduiala-n Matiora ; gol, pustiit e satul în partea cealaltă, iar acum a ajuns fără de reazem și-n partea asta. Se vede treaba că de-aici s-o și-mpînzi mai departe pîrjolul, și nimic, nici o putere a obștii nu-i va putea sta-n cale drept pavăză...

Tocmai despre asta îi vorbea Katerinei Daria, încercînd s-o aline, în timp ce-o ducea cu dînsa de la locul pîrjolului. Pe toți îi paște aceeași soartă și nimănui nu-i va fi dat s-o ocolească. Cea dintîi asupra căreia s-a abătut a fost Katerina — are să-i vină mai lesne după aceea : n-o să mai sufere, n-o să se mai chinuiască în așteptarea propriului ei pîrjol și, ajungînd ziua aceea, n-o să se mai uite la el cu inima sfîrîind. Valul ce a avut a-l trece l-a trecut.

Și-ntr-adevăr așa-i : cu vîlvătăi, o izbă arte scurtă vreme, două-trei ceasuri, atît, dar jarиștea ei fumegă mai apoi zile în șir, fără istov, și stăruie-n jur, cu unda-i pătrunzătoare de ars, nemistuit însă pînă la capăt și de nerăpus, izul de casă locuită.

În noaptea aceea Stăpînul se dusese devreme la postul său, ales dinainte pe dîmbul din preajmă, de unde se putea urmări cu privirea în voie și siguranță pojarul. Și el văzu totul, de la început și pînă la sfîrșit. Văzu scăpărarea celui dintîi chibrit, a cărui flamă aparte, netrebnică,

izba o deosebi și o simți din prima clipă : căci se-ncordă toată și, scrîșnind de durere, se slobozi în jos. Stăpînul se-apropie-n graba mare de ea, se lipi o clipită, pentru ultima oară, de lemnul ei uscat, încremenit, spre a-i arăta că el se află de față și va rămîne pînă la sfîrșit, și-n aceeași clipă se-ntoarse la postul său.

Văzu cum prinse a licări pe dinlăuntru izba, mai întîi cu o lucoare slabă, intermitentă, care spori și spori pînă cînd ferestrele fură inundate pe de-a-ntregul de o roșeață jucăușă. Stăpînul stătu cu privirea-ntr-acolo, văzînd și prin pereți ce se petrece-nlăuntru. Focul se căzni îndelung să se prindă de dușumeaua trainică și netedă, hîrșcîită de veacuri, dar nu izbuti nicicum s-o apuce, aluneca, se vlăguia — și deodată, ochind, se năpusti asupra împrimezului subțire, de scînduri și, sprinten, se și arătă aburcînd pe el în sus. Încinși de pîrpără, prinseră să trosnească pereții și, din aceeași pricină, poate, ori fiindcă intervenise o mînă străină, bufni moale, de parcă ar fi curs, geamul ferestrei ce da spre Angara. Dintr-acolo, ca din niște foale, se abătu o împroșcătură de aer proaspăt, și focul, răsuflînd ușurat, porni să duduie și să se plimbe prin toată casa, culegînd tot soiul de nimicuri inflamabile și încingînd mai departe tavanul și pereții.

Văzu Stăpînul cum alergau oamenii, cum se vînzolea Petruha în fața celor dintîi sosiți acolo, gesticulînd și arătînd cu amîndouă mîinile spre casa în flăcări. Toată viața care mai sălășluise în lemn fusese mistuită între timp și lemnul ardea acum fără să mai sufere. Văpaia răzbi afară și năpădi din două laturi izba. Se-ncinse acoperișul, trimițîndu-și vîlvoarea sus, în văzduh ; lumina ce-o împrăștia ajunse pînă-n dreptul Stăpînului, care fu nevoit să-și schimbe locul, tîrîș, mai la-ntuneric.

Și cîtă vreme arse cu bobot izba, Stăpînul cercetă cu privirea satul. În lumina acestui generos incendiu, văzu limpede niște flăcărui, pale deocamdată, parcă desenate, clipind pe deasupra caselor ce mai erau în viață

— numai el le putea vedea și, văzîndu-le, consemnă ordinea în care avea să le mistuie și pe ele focul. Și-n dreptul lor vedea adunați oameni străini — erau mulți la număr. Ridicînd ochii ceva mai sus, Stăpînul văzu nouri de fum deasupra codrilor Matiorei, și norii aceia, neturburați de vînt, plutiră îndelung, în rotocoale de adio, peste întinsul ostrovului.

Ardea Podmoga...

Văzu Stăpînul alt nour de fum, deasupra cimitirului, acela căruia bătrînele satului îi puseseră stavilă cu o lună de zile în urmă...

Văzu, adunîndu-și din nou privirile și ațintindu-le asupra izbei lui Petruha, cum, a doua zi, avea să vină acolo Katerina să dea tîrcoale jariștei pînă hăt, în amurg, tot căutînd ceva, scotocind prin spuza fierbinte și prin memorie, cum avea să vină ea și-n ziua următoare, și-n cealaltă... și-n cealaltă....

Dar el vedea și mai departe...

9

Pavel trecea pe-acasă tot mai rar, și cînd trecea, nu zăbovea mult, își rînduia-n pripă treburile — și fuga-ndărăt. Acest necurmat du-te-vino îl istovea peste măsură; urca de pe mal ostenit și fără chef de vorbă; de fapt, așa era din fire, nu făcea parte din soiul oamenilor vorbăreți; acum însă graiul îi secase cu desăvîrșire. La colhoz lucrase ca brigadier, apoi ca șef de garaj; făcea față treburilor; dar ce post urma să i se atribuie în cadrul sovhozului încă nu știa lămurit; dealtfel, nimeni, pare-se, nu știa acest lucru. Una din întrebările mai dificile care puneau la grea încercare noua conducere era unde să facă loc numerosului cin al slujbașilor din fostul colhoz, unde să-i înghesuie pe oamenii aceia din veriga de mijloc și din cea de sus, oameni care cunoscuseră oarecum puterea — ori-

cît de mică ar fi fost ea, se chema totuși putere — de la care n-ai cum să cobori așa, dintr-o dată, căci, fiind învățați să comande, se dezvățaseră, firește, să lucreze sub comandă. Cît despre Pavel, el era dispus să accepte orice muncă, nu era omul care să-și dea importanță, dar vedea cum se foiesc, pîndindu-se unul pe altul, vînătorii de posturi, vedea cît de descumpăniți erau și cum li se schimonosea fața în timp ce discutau cu cei mari ori cu cei mici în funcție, neavînd știre în rîndul cărora anume, al acestora ori al celorlalți, aveau să nimerească în cele din urmă. Pavel fusese deocamdată repartizat la atelierul de reparații tehnice, ca brigadier ; la început avusese doar el calitatea aceasta acolo, dar curînd mai apăru un brigadier, iar acum era pe cale să mai vină și un al treilea. Asta însemna că răspunderea avea să fie a nimănui, dar de răspuns, aveai pentru ce răspunde : utilajele, și cele vechi, și cele noi, mînate pe coclauri și neîngrijite, se stricau, piesele de rezervă, ca de obicei, erau pe sponci, iar băgătorii de seamă ajunseseră între timp să se prăsească cu nemiluita ; se primea o decizie, în urma căreia pornea-n goană o contradecizie, iar în urma contradeciziei — o paradecizie. Cam în același chip se petreceau lucrurile și la ei, la brigadieri, cu muncitorii — aceștia habar n-aveau de cine anume să asculte. Într-un cuvînt : nu treabă cu temei, ci nervi cîți vrei. Și la ceva mai bun nu te puteai aștepta cîtă vreme sovhozul n-avea să se smulgă, să iasă cu totul din cuprinsul Angarei, să-și strîngă întreaga suflare și toate bunurile, iar viața cea nouă să se limpezească, să se așeze în rosturile ei.

După ce Katerina se mută la Daria, se mai liniști întrucîtva și Pavel : orice s-ar spune, fiind împreună bătrînele, avea să le vină mai îndemînă, mai ușor la amîndouă, iar el putea să stea mai fără grijă în privința maică-si. Katerina avea să-i dea și o mînă de ajutor în gospodărie, căci o mai țineau și pe ea puterile să se miște încolo-încoace și să mai și îngaime una-alta fără a vorbi în bobote.

Adevărul e că Pavel se ceruse și el să vină la cosit și la strînsul recoltei, aici, la Matiora, în lunile ei cele de pe urmă, pentru a face curat așa cum îi plăcea lui să facă, gospodărește, și a-i da drumul sub apă ostrovului, dar i se răspundea mereu cu acea obișnuită nebulozitate clarvăzătoare : „S-ajungem noi pînă acolo", și, ca atare, nutrea slabe speranțe să obțină încuviințarea. Se pare însă că nici nu stăruise pînă-ntr-atît, întrucît se temea că, după ce se va isprăvi strînsul recoltei, va fi silit să isprăvească și o altă treabă — să dea foc la gospodării. La urma urmelor, va trebui să se apuce careva și de-o asemenea treabă, dar Pavel nu cuteza nici măcar să-și imagineze că ar putea fi el acela care să comande incendierea satului său natal. Căci și peste douăzeci, și peste treizeci, și peste cincizeci de ani de-aci încolo l-ar fi ținut lumea minte : „A-a, da-da, Pavel Pinighin zici, ăla de-a dat pîrjol Matiorei..." Nu era el omul care să merite o asemenea faimă.

Venind la Matiora, rămînea de fiecare dată uimit de repeziciunea cu care se-nchidea-n urma lui timpul : ca și cînd n-ar fi existat așezarea cea nouă, de unde tocmai sosise, tăind-o cu barca peste Angara, ca și cînd n-ar fi plecat nicăieri din Matiora. Și totuși, așezarea aceea există într-adevăr, se află acolo, pe celălalt mal, dar cu el, cu Pavel, ea n-are nici în clin, nici în mînecă. O fi avînd cu alții, cu el însă nu. Drept e că a fost și el acolo în cîteva rînduri, a văzut-o aievea — e o așezare frumoasă, nimic de zis, dar cîte așezări la fel de frumoase nu sînt pe lume ? Casa lui însă e cea de aici și, precum se știe, nicăieri nu se simte omul mai bine ca la el acasă. Iată cîte se aliniau, fără codeală, înaintea lui Pavel îndată ce pornea să urce malul ponorît al ostrovului, și în fața ochilor i se deschidea priveliștea satului natal, cu toate cîte le cunoscuse și văzuse din fragedă copilărie. De cum se țărmurea, se și trîntea în urmă o ușiță nevăzută și memoria începea să-i șoptească, îndatoritoare, doar despre

cele ce priveau viaţa pe-acest meleag, acoperind şi depărtînd toate schimbările petrecute aici în ultima vreme.

Să-şi mai frămînte mintea cu aceste schimbări ? La ce bun ? Ele nu pot fi nici ocolite, nici înlocuite... Iar să te-ascunzi de ele n-ai unde. Una ca asta nu-i stă-n puteri nici lui şi nici altcuiva. Dacă trebuie, trebuie, dar din acest „trebuie“ el înţelegea numai o jumătate : înţelegea că trebuie să se strămute din Matiora, dar nu înţelegea de ce anume trebuie să se strămute în aşezarea aceea, oricît ar fi fost ea de arătoasă şi de frumos clădită, căsuţă lîngă căsuţă, străduţă lîngă străduţă, dar pusă atît de neomeneşte, atît de fără noimă, că nu-ţi rămînea decît să strîngi din umeri, văzînd-o. Şi cînd, adunaţi laolaltă, sătenii încercau să-şi dea cu părerea ce şi cum, căznindu-se să dezlege, să priceapă din ce pricină, de ce-a fost zor-nevoie ca noua aşezare să fie dusă tocmai la cinci verste depărtare de ţărmul acelei mări ce-avea să se reverse, de ce-a fost nevoie să fie durată tocmai acolo, pe humă şi prund, ba şi pe-o coastă de deal cu faţa spre miazănoapte, constatau că nici o dezlegare, fie cît de hazlie, nu le trecea prin minte. Au clădit-o acolo şi basta. Poţi să te dai cu capul de pereţi ! Ai fi zis că, întocmai ca-n poveştile de demult, careva a slobozit la întîmplare o săgeată şi încotro a mînat-o vîntul, într-acolo s-a dus şi el. Explicaţia era simplă : cei ce-o construiseră n-o construiseră pentru dînşii, urmăriseră doar să le vină cît mai lesne să-şi facă treaba ; că are să le fie sau nu îndemînă celor ce-aveau să locuiască acolo, la asta s-au gîndit cel mai puţin. Atunci cînd se plănuia vatra noii aşezări, sătenii socoteau că au în comisie un om de-al lor, pe directorul sovhozului, care o şti să le apere interesele, dar acest om „al lor“ era venit de pe alte meleaguri şi tot pe alte meleaguri i se pierdu iute urma, abia găsindu-şi timp să-şi pună semnătura de acord pe actul comisiei. La fel de liniştit şi-ar fi pus-o şi dacă ar fi scris acolo ca aşezarea să fie durată sub pămînt. Vorbeşte lumea că

însuși directorul „Ghesstroi“ [1]-ului, întreprindere care construia și noile așezări, venind și văzînd ce fel de urbe-ntemeiase [2], ar fi înjurat de mamă și ar fi mărturisit că, dacă ar fi după el, s-ar face luntre și punte și ar muta așezarea acolo unde s-ar cuveni. Dar vai, treaba era făcută, banii cheltuiți fără socoteală, și încă bani grei ; să mai schimbi ceva era cu neputință. Viața însă de-aceea se și cheamă viață, ca să dăinuie ; ea îndură orice și prinde rădăcini oriunde, și-n steiul de stîncă, și-n mlaștina mișcătoare, iar la nevoie — și-n adînc de apă, dar la ce bun s-o supui de-a surda la asemenea încercări și să le pricinuiești oamenilor greutăți așa, fără noimă, la ce bun, în strădania de a le oferi niște mici avantaje, să le pricinuiești mari dezavantaje ? Iată la ce cugeta și ce încerca să înțeleagă Pavel. Și nu putea înțelege. Iar din cauza asta nu se putea împăca pe deplin nici cu ideea noii așezări, deși își dădea seama că, într-un fel sau altul, va trebui să trăiască acolo și că traiul acolo își va afla, în cele din urmă, făgașul cuvenit.

Dacă trebuie, trebuie ; și totuși, cînd și-amintea ce fel de pămînt avea să fie inundat, un pămînt din cele mai mănoase, îngrijit și îngrășat veacuri de-a rîndul de către moși și strămoși, pămînt care a hrănit atîtea generații, inima i se oprea în piept, scurmată de îndoială și neliniște : oare nu-i prea mare prețul ? Nu le-o fi oare dat să plătească prea scump ? Doar pe cei care n-au hălăduit aici, care n-au trudit și n-au stropit cu sudoarea frunții fiece brazdă de-aici nu-i doare treaba asta. Iată, bunăoară : ca să desfunzi un hectar din țarina cea nouă, te costă o mie de ruble ; pe un asemenea hectar cîntărit cu aur s-a semănat grîu, dar grîul nici măcar n-a dat colț. La suprafață pămîntu-i negru, dar cînd s-a vîrît plugul într-însul, s-a văzut că-i roșu, mai mare dragul să ridici

---

[1] Șantierul de construcții al hidrocentralei.

[2] Parafrazare a unui vers din poemul *Călărețul de aramă* de A. S. Pușkin.

acolo o fabrică de cărămizi. A trebuit să fie resemănat cu lucernă, potrivit zicalei : mai bine un pic decît nimic, numai că rămîne de văzut dacă o creşte şi lucerna. Cine poate şti de cîtă vreme ai nevoie ca să faci pămîntul acesta păduros, sărac şi sălbatic să se înveţe cu grînele, să-l determini să facă ceea ce nu-i e dat să facă ! Or, de pe ţarina cea veche, ţine el minte, se hrăneau odinioară şi ei, matiorenii, şi mai duceau şi-n ţinuturile de la miazănoapte şi de la răsărit mii de puduri. Vestită ţarină mai era aceea !

„Ehe, îmbătrînesc, se vede treaba, îşi zicea în sinea lui Pavel, înfrînîndu-se. Îmbătrînesc, de vreme ce nu-s în stare să înţeleg lucrurile. Tinerii, bunăoară, le înţeleg. Lor nici prin gînd nu le trece să stea în cumpănă. S-a hotărît să se facă în cutare fel ceva, înseamnă că aşa şi trebuie. A fost construită aşezarea aici — înseamnă că aici şi trebuie să stea, că aici e singurul ei loc posibil. Şi toate cîte se petrec ţintesc spre mai bine, ca traiul să fie cît mai interesant şi mai ferice. Aşadar, trăieşte : nu te uita în urmă, nu sta la gînduri. De-o fi să nu rodească pîine pămîntul — o să ţi se aducă pîine, dintr-aia gata făcută, măcinată-coaptă, ditai franzele albe, negre şi sure, să tot mănînci, cît ţi-o-ncăpea în burtă ! De-o fi să n-ai lapte de la vaca ta — o să ţi se aducă şi lapte, ca să nu-ţi baţi picioarele, ţinîndu-te de coada ei, umblînd pe coclauri după nutreţ. Şi cartofi, şi ridichi, şi cepşoară — de toate o să ţi se aducă... Da de unde or să le ia, asta nu te mai priveşte. Că doar aşezarea noastră-i de tip orăşenesc — aşa că totul o să fie ca la oraş, cu nimic mai prejos. Pentru faptul că ai să desfunzi ţarina, că ai s-o semeni şi ai s-o resemeni, vei primi bani, iar cu banii ăştia ai să-ţi cumperi ce-o să-ţi poftească inimioara. Uite, bunăoară, ce mai magazin s-a turnat — numai sticlă de sus pînă jos, mai mare dragul să-l priveşti. Alături, un altul, aidoma, şi mai vine la rînd un al treilea... Şi-apoi, de-o

fi să fie rău aici, te duci în altă parte, unde-i bine, ți-e calea deschisă oriîncotro."

„Îmbătrînesc, recunoștea el. Am și îmbătrînit — ce mai la deal, la vale ! Socot că din nechibzuință se agață mama de cele vechi, dar oare eu sînt mai breaz decît ea ? Mama trăiește cu o credință, cei tineri cu alta, iar eu n-am nici una. Nici tu-ncolo, nici tu-ncoace, mă aflu între ei, la mijloc. Să fie oare vîrsta de vină ? Poftim, n-apuci să dezlegi o taină, că-ți vine alta pe cap, și mai iscusită. Mama și-a trăit veacul, pe cînd eu mai am încă de trăit și de muncit. Parcă eu nu înțeleg că noul nu-l poți construi pe loc gol și nu-l poți dobîndi din nimic, că pentru a-l dobîndi ești nevoit să te lipsești și de o seamă de lucruri dragi, cu care te-ai învățat, că asta îți cere trudă, nu glumă ? Ba înțeleg prea bine. Și mai înțeleg că fără tehnică, fără tehnica cea mare, nu poți face nimic în ziua de azi și nu poți ajunge nicăieri. Asta o înțelege oricine, dar cum să înțelegi, cum să iei de bun ceea ce s-a făcut cu noua așezare ? Pentru ce s-a pretins de la oameni, de la cei care vor locui acolo, atîta trudă fără folos. Cît anume, de dragul unui cîștig de o zi, s-a pierdut pentru viitor — și de ce să nu se fi făcut socoteala asta dinainte ? Poți, firește, și să nu-ți pui asemenea probleme, ci să trăiești cum ți-e datul și să plutești încotro te mînă valul, numai că ești plămădit în așa fel, încît vrei să afli ce și cum, de ce și pentru ce ; stărui s-ajungi tu însuți la adevăr. De-aceea te și numești om."

Dar cînd se-ntorcea în noua așezare și intra în mica lui curte, de care, vrînd-nevrînd, ajunsese să se lege, îi mai venea inima la loc : se poate trăi și aici. Ți-e cumva peste mînă, nu te simți în largul tău, ci ca un chiriaș, de fapt și ești chiriaș, deoarece casa nu-i a ta și n-ai să poți umbla prin ea ca un boier, ca un stăpîn, în schimb ai să le ai pe toate de-a gata : n-ai nici lemne de tăiat, nici sobă de-nfierbîntat... Apa, ce-i drept, o să trebuiască s-o mai cari pînă una-alta cu găleata, dar sînt promisiuni

că se va trage și apă în casă. Ce mai vorbă ! Ți s-a ușurat traiul. Ai venit de la lucru, te-ai spălat, și poți să te-ntinzi pe divan, să scuipi în tavan, nu mai ai nici un fel de griji, nu te mai bat nici un fel de gînduri... Numai că din pricina acestei ușurări, nu te mai simți parcă nici tu în toată greutatea, îți lipsește tăria și trăinicia, ai impresia că orice vînt rău ar putea să te învăluie cît ai clipi, să te smulgă din loc și să te ia pe sus — caută mai apoi de află unde-ai ajuns : te roade și te tot roade furiș o nesiguranță scîrboasă : tu ești ăsta ori nu ești tu ? Iar dacă ești tu, cum de-ai ajuns aici ?

Nu-i nimic, se va obișnui și cu asta...

Pavel se mira, uitîndu-se la Sonia, la nevastă-sa : cum a intrat în casă — adică nu, acum trebuie să zici în apartament — cum a intrat, a și început să se minuneze, văzînd plita electrică, sclipitoare ca o jucărie, pereții numai flori și floricele, pe care, vezi Doamne, nici măcar să-i spoiești n-o să mai fie nevoie, dulăpioarele cuibărite într-înșii, și încă ceva : o baie toată-n faianță, cu o căditță dintr-alea în care te îmbăiezi șezînd ; drept e că, deocamdată, din lipsă de apă, nu funcționează ; și încă ceva : o mîndrețe de verandă, vopsită în verde și avînd într-o latură, de sus pînă jos, numai sticlă — parcă ar fi locuit aici de cînd lumea. Într-o singură zi se învăță cu toate, dădu fuga la vecini, să vadă cum e la ei, se apucă să dea dispoziții ce și unde să fie așezat, care anume din mobilele vechi n-ar fi rușine să le aducă aici și ce ar trebui cumpărat, își dădea cu părerea unde s-ar putea săpa beciul și cum s-ar putea lărgi cămara, alerga de colo pînă colo înfierbîntată, agitată, peste măsură de mulțumită și gata parcă să se lase ferecată în apartamentul acesta. Și cînd te gîndești că-i și ea o muiere de la țară, care n-a avut nici în clin, nici în mînecă cu viața boierească, așijderea cu traiu-n răsfăț, dar uite la ea ! — s-a-nfoiat, de zici ce-i aia ! Să vezi și să nu crezi ! Parc-ar fi dat strechea-ntr-însa. Pentru o muiere-i, într-adevăr, o

ispită : e frumos, curat, nu-i nevoie să alergi ca o zăludă din ogradă-n bucătărie și înapoi, aici totul, totul e la îndemînă. Și-apoi, Sonia mai avea și două surori la Irkutsk: una din ele, măritată cu un om descurcăreț și baftos, care lucra în domeniul aprovizionării, trăia ca o cucoană, și ce n-avea ea în apartamentul ei ! din care pricină Sonia îi cam purta pizmă. Ori de cîte ori se-ntorcea de la oraș, atunci cînd izbutea să se repeadă pînă acolo, se uita urît la furcere și la ceaune, iar într-o bună zi se apucă să-l momească și pe el, pe Pavel, să se mute acolo. I se spuseseră Soniei cîte-n lună și-n stele despre viața de la oraș, cît de bine și frumos e-acolo, cît de civilizat se trăiește și ce respectat e omul, iar cumnatul ce lucra în domeniul aprovizionării îi promisese să-l rostuiască pe undeva și pe el, pe Pavel, și ea se muiase toată, se potrivise, dăduse fuga acasă, mai-mai să-și facă bagajele. Pavel era cît pe ce să se lase și el înduplecat, căci tocmai atunci se pornise zvonul despre inundarea ostrovului și, vrînd-nevrînd, trebuiau să se strămute undeva, totuși nu se hotărî să facă pasul. O fi bine la oraș pentru cei cărora le prieste orașul, dar cel crescut de maica vatră a satului și ocrotit de ea pînă la bătrînețe, acela să stea frumușel locului, să-și vadă de treabă. Cînd colo, se dovedi că nu mai are nici un rost să plece la oraș, fiindcă însuși orașul binevoise să vină încoace. Acum se putea socoti și Sonia împăcată, că mai nainte, una, două îi tot făcea reproșuri lui bărbatu-său. Acum, uite că s-au ajuns și ei. De la glie-n boierie...

Incetul cu încetul, puțin cîte puțin, viața se așază-n rosturile ei, omul se dă pe brazdă ; așa se petrec lucrurile, și nici că s-ar putea altfel. Mai pe urmă o să li se împartă cîte un petic de pămînt din rămășițele vechilor ogoare, să aibă unde semăna un cartof acolo, că de adus totul încoace n-ai cum aduce, oricît te-ai strădui ; cu timpul se va vedea că și fără vacă-i cam greu ; bizuie-te pe cireada obștească, dar ține-ți și văcușoara ta — și,

aidoma unui dar de mare preţ, ţi se va da aprobarea : vrei s-o ţii, n-ai decît, ţine-o, ţărcuieşte, coseşte, zbate-te din zori şi pînă-n noapte dacă-ţi face plăcere. Numai că aşa ceva n-o să le mai facă plăcere multora, garantat lucru, lumea o să capete de-acum alte deprinderi.

Cît despre ei, lor o să le vină mai uşor — Sonia se şi declară mulţumită de pe acum, nu mai vrea nimic altceva, iar el o să se dea pe brazdă cu timpul —, în ceea ce o privea pe maică-sa însă, Pavel îşi dădea bine seama că bătrîna n-o să se poată obişnui aici. În ruptul capului. Raiul de-aici e pentru ea străin. Şi dacă o vor aduce, o să se vîre într-un cotlon şi n-o să mai iasă de-acolo pînă n-o să se usuce de tot. Schimbările astea nu mai sînt pentru puterile ei. Şi, hotărîtă parcă să nu plece nicăieri, aproape că nici nu-l mai întreba ce şi cum e pe-acolo, iar cînd îl lua pe el gura pe dinainte, bătrîna se mira de spusa lui şi plesnea din palme, dar în aşa fel, de parcă ar fi fost vorba de cine ştie ce minunăţie de peste mări şi ţări, ce n-avea cu ea nici în clin, nici în mînecă. Pentru dînsa, aşezarea cea nouă nu era nici mai apropiată şi nici mai dragă decît, bunăoară, o Americă, unde cică oamenii, ca să nu-şi obosească picioarele, umblă în cap. Urmărind-o cu luare-aminte pe maică-sa, Pavel se convingea tot mai mult că, deşi discuta despre mutare, ea nu se vedea şi nu se închipuia pe sine nicăieri altundeva decît în Matiora, de aceea se şi temea el de ziua în care va trebui totuşi s-o ducă de-acolo.

10

Aşa cum era şi de aşteptat, chiar a doua zi după incendiu, Petruha al Katerinei îşi luase valea şi iată, trecuse o săptămînă de cînd nu se mai ştia nimic de el. Nu-i lăsase maică-si nici o coajă de pîine, aşa încît Katerina trăia acum pe spezele Dariei. Ultimul pic de făină pe

care-l păstra în cămară fusese mistuit de foc. În casă, parcă nu mai avea nimic, dar cînd a stat să se dumirească mai apoi, după nenorocire, şi-a dat seama că arsese şi aia, şi aia... Cel mai mult îşi făcuse Katerina inimă rea din pricina samovarului ; mutîndu-se la Daria, nu se gîndise, firește, că s-ar putea abate pîrjolul şi şi-a lăsat samovarul acasă, urmînd să-l ia într-o altă zi — a dezgropat mai pe urmă din cenuşă doar un lingou, o bucată de aramă topită. Armonica lui cea fără glas Petruha n-o uitase, o scosese afară, dar samovarul cel binecuvîntat, care l-a hrănit de mic, de ăsta nici că i-a păsat. Fără el Katerina se simţi cu totul pustiită.

Ea încă mai trăgea nădejde că lui Petruha are să-i vină mintea la cap, că o să intre undeva în serviciu şi o s-o ia la el. Şi-atunci ofta mai abitir după samovar, gîndindu-se că o casă o să aibă, dar samovar la casă n-o să aibă : în ziua de azi, nu se mai fac, n-ai de unde să-ţi procuri. Or, o masă fără samovar în frunte nu mai e masă, ci aşa... o troacă, taman ca la orătănii şi animale, nici tu plăcere, nici tu bunăcuviinţă. Căci trei stăpîni au fost din veac la mare cinste într-o casă — dumnealui, capul familiei, soba rusească şi samovarul. Cu ei căta care mai de care să se aibă bine, lor li se purta respect, fără de ei nu se tăia pîrtie în lumina zilei şi numai la porunca şi pilda lor se înfăptuiau toate celelalte treburi. Acum, dintr-o dată, Katerina a rămas şi fără casă, şi fără samovar, şi fără soba rusească (ea, soba adică, nu arsese ; plină de crăpături şi-n priveala tuturor, se nălţa în jarişştea casei ca un monument — dar ce să mai faci cu ea : să încălzeşti lumea largă ?). La viaţa ei doar pe taică-su l-a ştiut Katerina de stăpîn, încolo — pe nimeni altul.

Cît despre Daria, ea nu era în stare să priceapă în ruptul capului cum e cu putinţă să dai pîrjol, înainte de a-i fi venit sorocul, propriei tale case ; făcea ce făcea şi iar se pornea să-l suduie de mama focului, să-l facă albie de porci pe Petruha, pretinzînd cu tot dinadinsul răs-

puns : cum de i s-a ridicat mîna să facă una ca asta ? Katerina tăcea molcom într-o tainică îngîndurare, ferindu-şi cu un aer vinovat ochii, de parcă ea ar fi fost cea ocărîtă, dar cînd Daria o lua din scurt, şi, prin urmare, trebuia să-i răspundă ceva, Katerina se grăbea s-o scalde :

— I-un zvînturat, soro, ce mai...

Şi nu sălăşluiau în aceste cîteva cuvinte nici mînie, nici obidă faţă de fiul care o lăsase fără acoperiş deasupra capului şi fără o coajă de pîine — doar un singur tîlc ocrotitor, atoateiertător : chipurile aşa-i el din născare, ce poţi să-i ceri ?

— Iote, iote, vezi ? împungea cu degetul spre ea Daria, fierbînd toată. Iaca, aşa ai fost tu o viaţă-ntreagă. O viaţă-ntreagă i-ai tot cătat în coarne, l-ai corcolit peste măsură. Tu l-ai învăţat cu năravi. Amu aşa-ţi trebe, aşa-ţi trebe. A dat el foc la o casă teafără, tot teafără o să te vîre şi pe tine în pămînt. Ba nu în pămînt, se poticni ea, scoasă din fire, în gîrlă o să te vîre, în gîrla, să scape de-ngropăciune. Iar tu, de colo, ai să-l mai rogi să-ţi lege ş-un bolovan mai măricel de gît... ca să nu ieşi cumva deasupra.

— Ar fi în stare, cum să nu, oftă Katerina. Că-i un zvînturat, ce mai...,

— Poftim de vorbeşte cu ea, plesnea Daria din palme. Eu o pun la cale, ea o ia la vale. Duce-te-ai să te duci cu Petruha al tău cu tot ! Halal reazem ţi-o mai dat Dumnezeu...

Katerina n-a fost măritată ; pe Petruha l-a făcut cu un sătean de-aici, din Matiora, cu Alioşa Zvonnikov, demult hăt netrăitor, ucis în timpul războiului. Katerina era cu mult mai tînără decît el ; pe vremea cînd s-au îngurluit, în ograda lui se zbenguiau patru copilaşi, dar omul îi încleştase atît de tare inima, încît ea nu s-a mai măritat cu nimeni altul, deşi la anii aceia tineri se găseau destui amatori s-o ia de nevastă. Alioşa Zvonnikov

era și el un mare zurbagiu, și Petruha îi călca pe urme în această privință, acela însă era și om aprig la muncă și pesemne că avea totuși ceva osebit, de vreme ce pînă și muierea lui se împăcase cu ideea legăturii dintre el și Katerina și de vreme ce însăși Katerina, netrăgînd nici o nădejde, se lumina toată la chip și mai să leșine de bucurie cînd în tîrziul nopții o cîrmea spre dînsa bărbatul acela, al alteia. Pînă și-n ziua de azi, aducîndu-și aminte de el, se schimba la față și se înviora ca după un pahar de vin, ochii i se deschideau larg și se aținteau fericiți într-acolo, spre acele zile și nopți cu o vechime de patruzeci de ani, și ceea ce vedea ea acolo o mai încălzea și acum. Și vorbea despre Alioșa ca despre omul ei, și în Matiora ea avea dreptul s-o facă, deoarece după război, familia lui Alioșa plecase din ostrov.

Legătura dintre Katerina și Alioșa n-a putut fi tăinuită, și în sat știa despre ea toată lumea. Mai tîrziu, cînd s-a născut Petruha, Alioșa a încetat cu totul să se ferească și a început să poarte de grijă fățiș noii sale familii ; ziua nămiaza mare și în văzul lumii îi aducea Katerinei lemne și fîn, ori îi ridica gardul prăvălit. Astfel, la două familii, a și trăit el preț de trei sau patru ani, chiar pînă a venit năpasta, războiul, iar cei din Matiora s-au obișnuit curînd cu ibovnicia lor și au încetat să mai bîrfească. La drept vorbind, pe seama lui nici nu prea puteai bîrfi — toate bîrfele se lipeau de Alioșa ca nuca de perete. Și-apoi, se pricepea și el să ia în răspăr pe care vrei : de aceea nu se-ncumeta oricine să se pună cu dînsul. „Așa mi-s eu, îi plăcea lui să se laude, pe mine nu mă răzbubuie nime.“ Și la zece, și la cincisprezece ani după război, auzeai spunîndu-se în sat pe seama unor flăcăi și bărbați arțăgoși și aprigi : „Iote c-o mai răsărit un Alioșa Zvonnikov“.

Tocmai această ușurătate a zicerii, această limbuție o și moștenise Petruha din plin de la tatăl său nelegitim. Dar dacă la acela ea avea tîlcul și rostul ei — cînd lucra,

Alioșa nu sta la palavre, pe primul plan îi era munca și abia după aceea venea restul — la Petruha totul se brodise de-a-ndoaselea. Ca lucrător, era vai și amar de capul lui ; de orice se apuca, făcea de mîntuială, nimic de doamne-ajută. Acolo unde ar fi trebuit să-i zbîrnîie mîinile, el și le ducea la spate, acolo unde ar fi trebuit să-i scapere mintea, se mocoșea cu ceasurile, tot chibzuia-ntr-un fel și-altcum, dar de ieșit ieșea nicicum. L-au trimis din partea colhozului la niște cursuri de tractoriști, a învățat acolo o jumătate de an, i s-a dat pe mînă, ca unui om cuminte, un tractor marca „Belorus“ nou-nouț, cu roți mari, iar el a prăvălit cu roțile acelea jumătate din gardurile satului, fugărind cîini și pisici ; după numai o săptămînă, prefăcuse ograda lui și ocolul vitelor într-un loc gol ca-n palmă. Cum se îmbăta, se și urca la volan și pornea roată, de săreau numai așchii în jur. Katerina dădea fuga afară :

— Ce faci, Petruha ? Vino-ți în fire, măi băiete, ce faci, pe un' te vîri ? D-apoi de-aia-i locu ista, să-l faci tu băteliște ?

El da din mînă în silă :

— Nu pricepi nimica, bătrîno. Așa-i rînduiala. Asta mi-i sarcina pe ziua de azi — și duduia mai departe, iar Katerina pleca, gîndind în sinea ei : cine să-l știe, poate că chiar așa-i rînduiala, să-nvețe tractoru să meargă drept pe brazdă, să nu sară-n lături.

În cele din urmă, i s-a luat lui Petruha tractorul, să nu facă vreo poznă mai mare ; l-au coborît frumușel pe pămînt ; între timp, se puturoșise de tot și mai departe n-a mai vrut să ridice un pai : i-au tot făcut vînt dintr-un loc într-altul, de la o muncă la alta, dar nu s-alegea nicăieri vreun folos de pe urma lui, toți căutau să scape de el cît mai repede și nu se fereau s-o spună nici în fața lui ; el însă doar pufnea în rîs, ascultînd ce ziceau oamenii despre dînsul, întărîtîndu-i să-i zică mai vîrtos, mai pe șleau, ca și cînd i-ar fi făcut cine știe ce plăcere.

Pe el toate-l lăsau rece. Iar cînd colhozul a fost vărsat în sovhoz, colhozul, dîndu-şi duhul, se putea socoti împăcat : scăpase, în sfîrşit, de acest vajnic truditor.

Azi-mîine păşea pe patruzeci, dar nici gînd să-şi scoată gărgăunii din cap, se purta tot ca un băieţandru : nici tu familie (de două ori, prin nu se ştie ce minune, adusese de dincolo de rîu cîte o muiere, dar şi una, şi alta şi-au luat, chiar în prima lună, zborul de la el, înapoi peste Angara), nici tu braţe pentru muncă, nici tu cap pentru viaţă. De nimic nu-i păsa. Trăia cu gîndul doar la ziua de azi, de ce-o fi mîine, nu-l interesa ; ideile lui scurte, zurlii, nu răzbeau pînă acolo. La început, se înscrisese să lucreze în sovhoz, dar curînd se răzgîndi, gata-gata să plece la oraş, apoi, hodoronc-tronc, a început să vorbească despre artelul vînătorilor, deşi, de cînd se ştia, nu trăsese cu puşca decît în sticle, dar şi acolo nimerea pe-alături. Iar în ultima vreme începu să viseze la nordul cel cu cîştiguri grase... Dar numai ca să ajungi pînă-n nordul acela îţi trebuia răbdare, nu glumă, or, aşa ceva, Petruha n-avea nici pic.

Judecaţi acum şi dumneavoastră ce înseamnă să fii mama unui asemenea om. Se temea Katerina : sufletul căzut în greşeală, acela va da socoteală — de aceea vina pentru trăsnelile lui Petruha şi-o punea sieşi pe seamă. Zicea deseori :

— Dacă aşa i-i felu, ce să-i faci, zău aşa. Să-i iei capu ?

— D-apăi nici n-are-ncotro, de vreme ce i-ai dat frîu slobod pînă peste poate, se repezea Daria. Iote, ţ-o dat foc la casă, i-ai zis tu o vorbuliţă măcar ?

— Da grăiai chiar tu că şi aşa, şi aşa, tot i s-ar fi pus foc ?... ,

— I-ar fi pus foc alţii, nu tu cu mîna ta ! Cum de nu i-o secat mîna ceea de-o aprins chibritu ? ! Trebe să ai piatră în loc de inimă, să faci una ca asta ; într-însa

s-o născut, într-însa o crescut și tot el să-i pună foc înaintea tuturor ! Vur !

— Poate că n-o făcut-o într-adins, zău așa.

— Iote, neleapca domnului, iote, neleapca domnului ! se minuna Daria. Ba bine că nu ! Auzi vorbă ! Cum s-o fi făcut el într-adins ? Că doar el ț-o clădit-o, o agonisit și avere — mîni de aur are Petruha al tău, ce mai. Cum să fi pus el foc la casă-ntr-adins ? Poftim ce-o mai putut scorni lumea asta pe sama omului ! Ei cum, cum s-o facă el într-adins !...

Katerina rămînea mută.

— Oare cum de se iscă asemenea oameni ? încerca ea să se dumirească — nu era prima oară cînd încerca treaba asta și, deși știa că încercarea-i va fi în van, că nici împreună cu Daria nu vor izbuti să-i dea de capăt, totuși întreba iar și iar, sperînd într-o vremelnică ușurare și iertare pentru ea însăși. Așa o fost el de mic copil, un zvînturat. Zici tu că l-am învățat cu năravi. Cum adică l-am învățat ? Să știi că nu i-am prea suflat în borș. Îl luam și cu binișoru, și în tot felu — da dacă așa s-o brodit din născare... Erea, țiu minte, de-o șchioapă, da n-asculta neam de povață. Numa ce-l vedeai că-ntoarce ochii într-o parte — și ori vorbeai cu el, ori cu peretele ista tot aia erea. Tu, de-o pildă, ai stat chiar așa de fundu alor tăi ?

— Cîn' erea să stau de fundu lor ? Că din zori și pînă-n noapte o țineam tot într-o alergătură.

— Și iote c-or ajuns toți oameni. Nici unu n-o luat-o razna. De răsfățat... nici eu n-am avut cîn' să-l răsfăț pe-al meu. Ce-i drept, nu umbla ca vai de lume. Îmi dădeam și eu silința. Mă uit, bunăoară, la copilașii Klavkăi... mai bine-i, zău așa, să ai maștеră. O fi ea mamă bună, da nu pentru copilașii ei. Nici tu îngrijire, nici tu mîngîiere — numa-n dupaci și-n zămorală-i ține, sărmanii de ei... Și ce copilași buni, ce blajini și ascultători... De un'e, din ce plămadă or fi purces așa, de vreme ce ea-i

ca o păhaie și alta nu. Ea e cea de le-o dat bunăcreșterea iasta ?

— Aș ! pufni Daria, refuzîndu-i cu desăvîrșire Klavkăi un atare merit.

Era vorba de Klavka Strigunova.

— Ș-atunci ce să mai vorbim ! Pe unu-l otînjești, de-l lași lat — și iese om. Altuia nu-i vii de hac oricît l-ai otînji — haimana o fost și haimana rămîne. La unu răzgîiala ajută, la altu — strică. Cum vine asta ? Cu ce are-ntr-însu fieșcare, cu aia rămîne ! Și poți tu să-ți rupi și mîinile buchisindu-l, ori să te amărăști din pricina lui, că el tot ce vrea face. Prin nici o îndreptare nu-l aduci la calea cea dreaptă. Ei, cum e ? Tu zici că eu nu-l cicălesc. Maică Precistă ! Mi-am spart bojocii tot cicălindu-l. Amu, dreptu-i, m-am lăsat păgubașă, văz că în darn îmi bat gura. De-amu, cum îi, așa îi. Mi-o secat toată mînia...doar milă mi-i că-i așa cum îi. Ce mai, să-i iei capu ? zău așa. Treaba lui, facă ce-o vrea. Cum ș-o așterne, așa o dormi, că doar el are de trăit.

— D-apăi și tu mai ești pe lume, nu grăiși toate alea din mormînt. Și tu trebe să-ți duci oarecum zilele, cîte le mai ai.

— Eh, fie ce-o fi, dădu Katerina din mînă a pagubă. Că amu, și-așa, și-așa, nu ne mai ducem traiu după rînduiala noastră. Ne-o prins șuvoiul și ne trage după el... Și un'e ne-o opri, acolo ne-om opri... asta-i.

— Curat așa-i... ne trage, ne trage după el, o aprobă Daria.

— Mai încolo, aceiași copii, ai Klavkăi, or să crească mari, reveni Katerina, căutînd să mai curățe nițel discuția, ș-or s-o țină ca pe palme, fincă n-a avut ea pentru ei barem o vorbă bună. Cică după faptă și răsplată... O-o-o, gemu ea prelung, a dezaprobare, da de un'e ! Ce ți-i scris în frunte ți-i pus. D-apoi cîte nu se-ntîmplă pe lume : cîte-o mamă ajunge să rădice o duzină de odrasle, da o duce la bătrîneță cu odraslele ei mai rău decît cu

niște streini. Că streinilor le-ar fi oarecum să te facă de dîrvală. Iar ai tăi se poartă ca niște fiare, de parcă le-ar da cineva dreptu ista... de un dușman ar avea mai multă milă. De ce oare ? Ți-aduci aminte de bătrîna Agrafena, nu ?

— Cată mai bine să n-ajungi la așa bătrînețâ, se burzului pe nepusă masă Daria. Cată să-ți știi sorocul ! Și, la fel de brusc, își ogoi, își coborî glasul, luînd seama că nu-i este dat omului să și-l știe. Oare pentru care păcate îl ține Dumnezeu pe om mai mult decît trebe ? Of, cumplite păcate trebe să porți, ca s-ajungi... De un'e s-adună ? Omul trebe să trăiască atîta vreme cît s-alege un folos de pe urma lui. Dacă nu mai e de nici un folos, care-se, mătură locu. La ce bun s-ajungă un canon și pentru dînsu, și pentru ceilalți ? Cei vii... trebe să trăiască, nu să țină moartea în casă, să care țucalu de sub ea. Am cărat și eu, știu ce însamnă. Azi-mîne mai c-o să trebe cărat și de sub mine ; iute mi-o trecut vremea, de-o clipeală mi-o fost zboru de la un țucal la altu, da țiu minte... Țiu minte cîn' cu soacră-mea, cum stam cîteodată și mă uitam lung la ea, reluă Daria, și din nou i se desluși în ton o mînie de neînțeles. Da știi de ce mă uitam așa ? Fincă-mi ziceam în gînd : „Oare cîn' te-o strînge Dumnezeu ? Că m-am săturat de tine ca de mere pădureț.e.“ Și un'e mai pui că mă-nțelesesem bine cu ea, erea o femeie de treabă. Iară eu nu eream una dintr-alea la care să-i fie scîrbă de ceva. Și cu toate astea, țiu minte că tare-mi erea silă, către sfîrșit, să mă apropii de ea. Parcă-mi dădeam sama că ea, sărmana, n-avea nici o vină, da degeaba, nu puteam să-mi birui sila. Nu puteam și pace, de-mi venea să-mi iau cîmpii. Și iar mă gîndeam : da dacă mi-ar fi zăcut așa mămuca — i-aș fi dorit și ei moartea ? Cercam în sinea mea să tăgăduiesc, da parcă auzeam de un'eva de departe venind un glas : i-ai fi dorit-o și ei. Să zicem că n-ar fi fost așa, să zicem că i-aș fi arătat mai multă răbdare, da la o adică, într-o

clipă mai grea, tot așa, poate, m-aș fi învrăvuit să spun în sinea mea. Iar una ca asta nici măcar n-ar fi pornit de la cugetul meu — ci cine știe de la ce. Nu, Katerino, bătrîneța nu trebe să ț-o lungești peste măsură. Nime n-are nevoie de așa ceva.

— Și-atunci, cum ? să-ți pui streangu de gît ?

Daria nu-i răspunse.

— Și de mormîntat, ne mormîntează ei, de bună samă... și plîng, da nu după noi plîng, după ăi de ne bagă-n groapă, ci după ăi de-i țiu minte... care fost-am odată, își reluă Daria vorba. Și le pare rău de noi... fincă le pare rău de ei înșiși. Își dau sama că-i paște și pe ei bătrîneța și că n-o să fie la rîndu-le mai breji ca noi. Da fără de noi bătrînesc mai iute. În sinea lor, ei ne-au vîrît demultișor în groapă. Iaca, atunci s-ar fi cuvenit să ne cărăbănim și noi, în chiar clipa aceea, s-o fi pîndit să nu ne scape. Cîn' colo, noi ne tot agățăm de viață. La ce bun să te tot agăți de ea ? N-o faci decît a daună. De te cărăbănești mai tînăr, or să-și amintească mai cu drag de tine, și amintirea ta o să rămînă mai frumoasă. Mai dureroasă o să-ți rămînă amintirea, mai la vedere. Da dacă te bagă în raclă ca pe o hîrcă — păi li-i groază să se și uite la tine. O așa sperietoare le spulberă orice amintire dinainte...

— D-apăi ce vină avem noi ?

— Păi avem vina că ne-am deprins să fim și ținem deprinderea iasta pe lîngă noi ca pe-un cotei. Să ne păzească pe noi și să mai latre cîn' și cîn' și la alții. De ț-ar spune careva în tinereță cum ai să te suferi mai tîrziu pe tine însăți — te-ai cruci, nu ț-ar veni să-l crezi. Nu mai rămîne nimic viu în tine, totul se surpă, se face lemn, nici tu dinți, nici tu coarne, nici dracu mai știe ce — nu, zău, mai mîndră ca tine nici c-o mai văzut lumea. Păi de ce ? Dumnezeu ț-o dat viață ca tu să-ți împlinești menirea, să-ți lași urmași și să te duci în pămînt... să nu rămînă pămîntu în pagubă. Acolo poți fi

acu de folos. Iar tu te tot grozăvești pe-ací, te pui oamenilor de-a curmezișu. Ți-ai făcut treaba, cară-te, nu încurca locu. Lasă-i pe ăilalți să-i dea zor cu treaba, nu le răpi timpu. Și ei îl au măsurat.

— Da-ncotro să ne grăbim așa ? nu se lăsă Katerina. Să trăiești în fugă și să mori în fugă ? Poate aldată nu ne-o mai fi dat să trăim, nu ?

— Da poate că nici pîn-amu n-ai fost tu a de-o trăit...

— Da cine ? Vorbește, soro, vorbește, da n-o lua razna. Cine să fi trăit în locu meu ?

, — Poate alcineva. Iar pe tine te-au amăgit c-ai fost tu aia. Că dac-ai fi tu aia, de ce nu i-ai putea veni de hac lui Petruha al tău ? De ce nu trăiești cum ți-i voia, ci după îndreptările altei făpturi ? De ce te chinuiești de-o viață ? Nu, Katerino, cît despre mine, Doamne, iartă-mă, n-aș cuteza să spun că eu aș fi fost a de-o trăit... Că tare multe-s nepotrivelile dintre aia și mine...

...Împreună fiind, ele amîndouă, le venea, într-adevăr, mai lesne și la treburile gospodărești, și la taifas. Zilele erau lungi, bătrînele pridideau să le facă pe toate și, obosind, se culcau după-masă să se mai odihnească, dar nu dormeau, ci stăteau de vorbă, culcate. Și mai stăteau de vorbă și după ce se dădeau jos din pat, în așteptarea rînduielilor dinspre seară, și-odată mîntuite acestea, mai sporovăiau și după aceea — așa le și trecea vremea și tot așa, pe nebăgate de seamă, lunecau dintr-o parte într-alta și lungile zile de vară. La taifas venea lipa-lipa și Sima, cu nelipsita ei coadă — Kolka ; mai apărea și Bogodul, gemînd și suduind la soroace, și la rîndul lui căta să mai strecoare și el cîte o vorbă ; mai venea și Tunguska cea cam tare de urechi, cu luleaua-ntre dinți, pe care mai că n-o lepăda niciodată, din care cauză stătea mai mult mută ; mai veneau la un pahar de ceai și la sfat și alții, din cei care mai rămăseseră în

Matiora... Își aminteau de cele vechi, trăite și văzute, se minunau de cele noi, durau punte între unele și altele, între viață și moarte... Nicicînd nu mai șezuseră înainte vreme cu atîta zăbavă de vorbă.

Și puține lucruri le mai rămăseseră încă nediscutate, și la fel de puține, în pofida lungului lor veleat, ajunseseră să înțeleagă din viața asta mare.

Iar înainte-le, dacă ai fi stat să privești către zilele care mai rămăseseră, se făcea tot mai multă lărgime și volnicie dincolo de aceste zile. Înainte-le își și pornise preumblarea vîntu-n pustiu.

11

Dar viața-n Matiora mai izbuti să răzbească, mai tresăltă o dată — atunci cînd începu cositul fînului. Acolo, în siliștile cele noi, nu se putea aduna nutreț, și-apoi, nici nu existau încă asemenea siliști, de-aceea o și porniseră cu toții, pentru cea din urmă oară, spre cele vechi. Sovhozul se văzu nevoit să se răschire din nou prin colhozuri — care pe unde trăise, acolo se și duse la vremea strînsului. Rar se-ntîmpla om pe care să nu-l fi bucurat acel fericit prilej de a mai sălășlui niței, către sfîrșit, în sătucul natal; aproape fiecare avea acolo casă, vite, grădină de legume, treburi nemîntuite, și-apoi, mai da glas și pămîntul, îi chema să vină să-și ia bun rămas de la el înainte de moarte. Rari au fost cei care, avînd ochi de văzut și urechi de auzit și nefiind statorniciți în vreun birou ori prinși de vreo muncă strictă, de care nu te poți lepăda, au refuzat să se ducă — legat mai e omul ce are o casă a lui și o patrie, oh, cît de legat e de ele!

O jumătate de sat s-a întors în Matiora, și Matiora a reînviat, s-a întors și ea la viață, chiar dacă viața de-acum nu mai era aidoma cu cea de mai nainte, cu rînduiala

ei ştiută, totuşi aducea cu viaţa aceea — de parcă asta şi fusese pricina pentru care ea revenise, ca să vadă şi să ţină minte cum a fost cea de odinioară. Prinseră iar să rîncheze caii, mînaţi încoace de pe Podmoga, porniră să răsune în fiece dimineaţă, strigîndu-se unul pe altul, glasurile lucrătorilor, să zdrăngăne şi să ciocăne sculele pentru cosit. Oamenii dibuiră pe unde se afla covălia şi o încinseră, ca să mai dreagă atelajele la care se înhamă caii, au scos la iveală coasele — şi s-a ridicat din pat moş Maksim, a cotrobăit prin calabalîc după baros, i-a legat de coadă un lanţ, ca să nu-i scape din mîna lui bătrînă în timp ce-o izbi cu el în nicovală. A avut lumea nevoie şi — ian te uită! — s-au găsit, ca şi înainte vreme, coasele şi s-a dovedit să fie-n viaţă moş Maksim. Tot la el erau duse greblele, furcile, tărgile — şi el le înnoia, le potrivea, le ascuţea, le punea dinţi noi în locul celor căzuţi. Şi parcă se înviorase moşul, se mai învese-lise luîndu-se cu treaba, deşi mai ieri trăgea să moară, începuse acum să gesticuleze, să strige, să dea porunci. Surîzînd, oamenii îi dădeau ascultare cu dragă inimă — la fel striga la ei cu douăzeci de ani şi mai bine în urmă, la fel îi repartiza la treburi Pavel, care era brigadier pe-atunci şi tot brigadier se oferise să fie şi acum... de parcă nu s-ar fi schimbat nimic între timp. Şi, la fel ca şi atunci, izbuteau să facă faţă la toate şi fără tehnica cea mare : tractoarele, maşinile se aflau în cealaltă parte, unde şi aşa n-aveau o clipă de răgaz, iar aici rămăse-seră doar o camionetă şi două autocombine, care, aflate undeva dincolo de sat, pe un dîmb, aşteptau să le vină vremea. Camioneta însă, parcă înadins, parcă drept pedeapsă că s-a nimerit să fie aici, era ţinută numai pen-tru treburile mărunte : să tragă o fugă după cvas rece cînd arşiţa era în toi, ori să repeadă pînă colea în luncă vreo femeie ce zăbovise pe-acasă grijind de dobitoace. La o treabă acătărea însă maşina nu era pusă. Din cine ştie ce capriciu ori toană, au fost scoase din şoproneaţă

două căruțe rablagite, și dimineața, înhămîndu-se la ele caii, erau trimise în luncă, în timp ce mașina, însingurată, se tîra în urma lor, neîndrăznind să le-o ia înainte și părînd astfel mult mai rablagită și mai nelalocul ei decît căruțele. Dar asta era, într-adevăr, o toană, o joacă la care luau însă parte cu toții și o făceau cu plăcere.

Mai apoi, pesemne, n-aveau să se lipsească de tehnica cea mare și, vrînd-nevrînd, va trebui să treacă rîul vreun tractor, ori poate mai multe, atunci cînd va fi nevoie să poarte tîrîș clăile către malul Angarei — pe acestea lumea se pregătea să le clădească direct pe niște sănii ce urmau să fie trase de tractoare. Dar asta se va-ntîmpla mai tîrziu, mai tîrziu... pînă una-alta se foloseau ca și înainte vreme, de cositoare și greble cu cai, făceau și legători pentru căpițe...

Și munceau cu bucurie, cu patimă — simțăminte demult nemaiîncercate. Avîntau coasele în așa fel, de parcă voiau să arate cine-i mai meșter în treaba asta, de care, în chiar locul acela, dimpreună cu pămîntul ce-l simțeau sub picioare, vor fi nevoiți să se lepede pentru vecie. Săturîndu-se de tras la coasă, se prăbușeau pe iarba pologită și, îmbătați, înfierbîntați de trudă, roși de sentimentul că un atare prilej nu se va mai repeta niciodată, se zădărau, se tachinau unul pe altul cu lucruri vechi și noi, întîmplate și neîntîmplate. Și întinereau văzînd cu ochii muierile trecute de vîrsta tinereții, știind că de cum se va sfîrși această vară, ba nu, de cum se va sfîrși această lună, care, ca prin minune, le dusese cu zeci de ani în urmă, vor trebui chiar atunci să și îmbătrînească cu zece ani. Lărmuiau, se hîrjoneau, făceau nebunii ca niște strengari : abia li se zvînta sudoarea și-i și vedeai zvîrlindu-se în apele Angarei, iar pe cel ce nu voia să se azvîrlă tăbărau cu toții, îl prindeau și-l tăbîrceau la apă așa cum era, îmbrăcat ; și nici rușinea nu mai e rușine atunci cînd în jur mișună doar șatra ta — urmînd pilda Klavkăi Strigunova, se dezbrăcau muie-

rile cu toatele pînă la brîu, și-așa, cu sînii dezgoliți, cu o înfățișare înverșunată, tîlhărească se preumblau pe dinaintea bărbaților, mai puțini la număr decît ele, ba se mai și fugăreau după ei, să le dea brînci în apă. Mai apoi, apucîndu-se din nou de lucru, dezmeticindu-se cu toții, auzeai pe cîte unul zicînd : „Au căpiat de-a binelea muierile, au dat iar năvală-n Matiora. Te pomenești că Matiorei nici nu-i vine să creadă că ăștia sîntem noi“ —, dar cînd sosea celălalt moment de odihnă, se lăsau din nou, cu plăcere, pradă nebuniei.

Veneau șontîc-șontîc din sat în luncă bătrînele și, uitîndu-se cum lucrează lumea, nu-și mai puteau stăvili lacrimile. Și se-apropiau cu această întrebare pe buze :

— Ce vă lipsea ? Ce vă lipsea ? La ce vă tot vălăcăiați cîn' duceați un trai ca aista ? Ai ? Of, n-are cine să vă înăpăie cum ați merita.

Și lumea le încuviința spusele, căzînd pe gînduri.

— Dreptu-i, n-are cine.

Pînă și Klavka Strigunova amuțea, nu căta să se încontreze cu ele.

Pe-nserat, se întorceau acasă cîntînd. Chiar și bărbații care strîmbau din nas altcîndva la cîntecele zise pe trezie, chiar și ei se apucau acum să le țină isonul. Auzindu-le cîntarea, ieșeau pe dată afară și se înșirau de-a lungul uliței toți cei rămași peste zi în sat — copiii, bătrînele, precum și cei ce se-ntîmpla să vină de prin alte părți încoace : în ultima vreme traficul se întețise, șalupele duduiau necontenit, tunzînd Angara-n curmeziș. Veneau aici nu numai din sovhoz, ci și de prin orașe, de prin ținuturi depărtate cei ce trăiseră cîndva în Matiora și n-o dăduseră cu desăvîrșire uitării. Era o sărbătoare, amară, ce-i drept, dar sărbătoare, cînd vedeai aruncîndu-se unul spre celălalt oameni care nu mai dăduseră ochi de ani și ani de zile, care ajunseseră să-și piardă de urmă, să uite unul de altul, și-acum, întîlnindu-se, regăsindu-se, îmbrățișîndu-se în mijlocul drumului, scoteau strigăte

și plîngeau cu hohote pînă la istovire, pînă-i lăsau picioarele. Mame și tați, bunice și bunici veneau cu copiii după ei, îndemnîndu-i și pe alții să-i urmeze, oameni cu totul străini de sat, pentru a le arăta pămîntul din care odrăsliseră și care peste cîtăva vreme va fi cu neputință de văzut și de găsit. Ai fi zis că o jumătate din omenire aflase de soarta Matiorei. Dincolo de sat, către capătul lui de sus, pe culme, apăruseră corturi multicolore ; pe-ntreg ostrovul se preumbla lume — unii rătăceau prin cimitir, alții poposeau pe malul apei, cu privirea tristă ațintită undeva în zare, alții culegeau prin poieniţe cele dintîi poame roșii — și nu-ți era ușor să spui din prima clipă dacă-s matioreni la obîrșie ori oameni străini.

Cosașii se întorceau de la muncă cu pas domol, osteniți și mîndri. În frunte înaintau caii înhămați la căruțe ; dădeau din cap în același timp, de parcă s-ar fi înclinat intrînd pe ulița satului ; în fiecare căruță se aflau cîte doi-trei oameni, cîțiva călăreți mergeau pe de lături, iar toți ceilalți păşeau în urma convoiului cîntînd. Un cîntec răsuna după altul, dădeau glas ba unui cîntec vechi, ba unuia nou, mai dese însă erau cele vechi — de despărțire și de-aducere-aminte, păstrate încă-n memorie, precum se vedea, și știute de popor, care ai fi zis că le păstrase în sine tocmai pentru atare vremuri... Celor ce cîntau le venea mai ușor, dar cel ce sta să-i asculte cum purtau ei cîntarea — ca pe un înfrățit și deznădăjduit descîntec — acela încerca o asemenea durere și cazină, încît își simțea inima năboi de sînge.

Iulie dăduse în cea de-a doua jumătate, timpul stăruia însorit, uscat, cum nu se poate mai priitor pentru coasă. Pe cîte o pajiște lumea cosea, pe alta aduna fînul, ba uneori răzbea de undeva din preajmă țăcănitul cositorii și sălta, zăngănind, grebla mecanică, trasă de cai, o greblă cu dinți lungi, îndoiți ; fînaţul făcut vălătuci se și usca în bătaia soarelui și a vîntului pînă a doua zi, cînd femeile se mai moșmoleau să cosească pînă către

amiezi sărăturile și hîrtoapele, pe unde răzbăteau mai anevoie roțile, iar după-amiază se apucau cu toatele de greblat. Bărbații, mînuind furcile, făceau căpițe ; uriașe, mițoase, clăile ridicate pluteau în urma lor aidoma unor alcătuiri vii, de-sine-stătătoare, mișcîndu-se pe propriile picioroange și avînd capete hidoase, repezite îndărăt. Către sfîrșitul zilei, cosașii simțeau cum se înăbușă și de trudă, și de dogoarea soarelui, dar mai ales de miresmele tari, vîscoase și suculente ale fînului copt. Miresmele acelea ajungeau și-n sat, iar cei de-acolo, sorbindu-le cu nesaț, înmărmureau de încîntare : hei, ce mai miresme, ce mai miresme !... unde, în ce colț de lume mai poți afla așa miresme ?!

Și de pe-acum începeau să arunce priviri temătoare în urmă : iute, iute mai sporește treaba — în felul ăsta, ajung să-și facă iute drumul întors, fără a fi stat după pofta inimii în Matiora. De-ar da o ploaie măcar, s-o mai lungească, să mai lenevească puțin aici, să mai stea locului o bucată de vreme. Bărbații se și apucaseră să înjghebeze săniile pentru tractoare — într-adevăr, sfîrșitu-i pe-aproape, la ce bun să te grăbești așa ?! Fiind mereu în zor cu strînsul fînului, nu mai aveau răgazul cuvenit să stea cu Matiora în pragul despărțirii, să îmbrățișeze cu privirea meleagul unde-au trăit o viață întreagă, toate cîte-au fost ale lor, toate alea pe care erau acum nevoiți să le piardă pentru totdeauna. Era însă destul s-o ia de dimineață de la capăt, că treaba îi prindea din nou, le dădea ea însăși ghes și nu-i mai sta în puteri nimănui s-o domolească — din contra, zoreau, înverșunați pe ei înșiși, mai tare. Treaba ce o făceau nu era dintr-alea cărora să le mai poți pune frîu, iar ei, cosașii, nu apucaseră încă să-și îngăduie vreun răsfăț.

Seara, înainte de a cădea vlăguiți în pat, ieșeau pe uliță și se adunau ciotcă — nu de dragul de a petrece ca la petrecere, nici de a sta cum se stă la șezătoare, ci doar ca să se afle laolaltă cu toții (bine știind că mai

aveau de întîmpinat puține seri de acest fel) și să mai uite în acest chip de oboseală.

Încremenea Matiora în ceasurile acelea, cugetînd la soarta ei : dincolo de apa Angarei se mistuia în vîlvorări un crepuscul, pîrjolind ferestrele ce priveau înspre partea aceea ; mai tare se bolteau deasupra ostrovului abisurile cerești ; blînd murmura pe sub malul din preajmă apa. Se stingea ziua și tot astfel se stingea, plină de recunoștință, și viața din jur : sunete și culori se contopeau toate într-o legănare unică, dulce, aromită, care aci se-ntețea, aci se molcomea ; în unison cu aceasta, se-ngemănau și simțămintele oamenilor într-un ecou unic, neclar, de nimic deslușitor. Părea că și izbele din sat se adunaseră, ciopor, și, legănîndu-se, îi ziceau din rărunchi, în bătaia vîntului, o unică litanie ; părea că se-abătuse de undeva izul unor fumegări din vechime, risipite cine știe cînd în văzduh ; părea că veniseră mai aproape toate cîte se aflau pe ostrov și, rînduite unele-n spatele celorlalte, cele făcute de mîna omului și cele răsărite de la sine, ițindu-se unele din spatele celorlalte, întrebau ceva într-o unică șoaptă. Ce anume ? — nu puteai pricepe și nici auzi, dar părea că și la acest ceva de nedeslușit și neauzit se cădea să dai un răspuns.

Oamenii vorbeau între ei puțin și cu glas scăzut, de parcă s-ar fi străduit cu adevărat să dea cuiva vreun răspuns. Nu le venea să se gîndească la viața din trecut și nici teamă n-aveau de cea viitoare ; doar starea aceea, a uitării de sine, în care se aflau și la care rîvniseră pînă atunci și în vis, li se părea a fi lucrul cel mai de preț, doar într-însa ar fi vrut să rămînă. Dar, la un moment dat, împins parcă de necuratul, se ivea Petruha cu armonica lui prăpădită, salvată, din nefericire, din gura focului, și începea să zdrăngăne la ea „Hei, Podgorna, tu, Podgorna...", scoțîndu-i din starea aceea și ei se vedeau nevoiți să se ridice, se vedeau nevoiți să-și aducă aminte de ziua de mîine și să se ducă la culcare.,

După o absență de vreo două săptămîni, Petruha se întorsese în Matiora vesel nevoie-mare, într-un costum nou, dar deja terfelit, de culoare deschisă, cu fir roșu ici-colo prin țesătură și purtînd pe cap o șepcuță din piele cu înfloriturі cafenii, ceea ce-l făcea să semene și mai mult a pușlama. Dînd cea dintîi ochii cu el, Daria exclamase :

— Iote-te... oare de un' s-o fi pripășit lighioana iasta pe-aici pe la noi ?

— Pardon-fă loc ! rostise înfuriat Petruha, înfuriat nu din pricina „lighioanei", ci a „pripășitului". Eu unu nu mă pripășesc, eu, dacă vrei să știi, zbor cu avioanele.

Acest „pardon-fă loc" îl vînase pe undeva în timpul ultimelor sale peregrinări și-l îndrăgise atît de mult, i se păruse atît de frumos și bine ticluit, încît îl folosea de cum deschidea gura. Întors acasă, nu-i adusese maică-si din bănetul pe care-l primise pentru casa pîrjolită decît cincisprezece ruble, iar cînd ea cuteză să-i spună că-i prea puțin, i-o reteză scurt :

— Pardon-fă loc. Da eu cu ce trebe să trăiesc. Eu trebe să plec, să mă rostuiesc într-un locșor permanent. Mă duce careva pe de gratis ? Eu am nevoie, pe cîn' tu n-ai nici o nevoie de parale aici.

Se milostivi totuși pînă la urmă și-i mai dădu zece ruble de hîrtie, făcute toate boț-grămadă, de ziceai ce-i aia.

— Schimbași multișoare parale ? îl întrebă Katerina văzînd bănuții aceia sprinteiori, mototoliți și ghemuiți în sute de rînduri și trecuți parcă numai prin mîini ca ale lui Petruha, că pe o mînă mai acătărea nu le fusese dat să-ncapă.

— Treaba mea. Eu nu mă bag în viața ta personală, așa că nu te băga nici tu într-a mea. De m-oi rostui cumva, ț-oi scrie atuncea, să vii colea la mine, ș-om sta împreună. Da pîn-atuncea — pardon-fă loc.

Vreme de două zile tînjise el în Matiora, nemaiavînd la îndemînă magazinul sătesc, apoi se dăduse la fund în

așezarea cea nouă și alte trei zile înotase pe-acolo, fără a mai lepăda de pe el costumul cel gingaș la purtare a cărui nuanță deschisă nu se mai păstra ca atare decît undeva în adînc, iar firul roșu dispăruse cu desăvîrșire. Acum își făcuse din nou apariția în Matiora și, întrucît rămăsese fără adăpostul părintesc, dormea pe unde apuca, uneori chiar și la Bogodul, în baraca lui kolceakovistă, fapt socotit de lume drept ultimă treaptă a mizeriei și decăderii, dar nasul și-l ținea tot pe sus, născocind cum că s-ar afla într-un concediu legal și că urmează să vină cineva după el cu șalupa, să-l ducă undeva unde e absolută nevoie de o persoană ca el ; legase la „podgorna“ lui invalidă o sfoară, ca să și-o atîrne pe umăr, și o „tarzangănea“, după propria lui expresie, cît era ziulica și noptiliță de mare. Odată se sfeti cu ea chiar în luncă, se cuibări sub un mesteacăn și se porni să zdrăngăne și să horcăne de mama focului, dar cosașii, nădușiți de trudă, hîtri și pușI pe rele, îl mătrășiră atît de repejor, încît Petruha, colțos de felul lui, n-apucă să le zică o vorbuliță măcar — își luă tălpășița pe unde venise.

...Și totuși, după o lungă, strașnică arșiță, izbuti în cele din urmă să se prelingă-ntr-o noapte pe sub crîngul cerului un alt cer, și purceseră ploile...

12

În prima zi, cînd ploaia tocmai sta să se-așeze, risipind stropi de mană cerească, atît de priincioasă ogoarelor și grădinilor de legume, în casa Dariei pică pe neașteptate un oaspe — veni Andrei, mezinul lui Pavel. Ca părinte, lui Pavel nu-i fusese dat să aibă fiice ; de patru ori Sonia, nevastă-sa, născuse, și toți se brodiră să fie flăcăi ; unul însă, de cum deschise ochii, se și călători, neputînd îndura lumina zilei ; rămaseră-n viață trei. Cel mare își luă nevastă de alt neam și se duse în țara ei de

baştină, în Munţii Caucaz, să vadă şi el despre ce anume-i vorba, şi-odată ajuns, nici că se mai întoarse, ispitit de traiul călduţ de pe-acolo ; cel mijlociu, priceput la carte, învăţa la Irkutsk geologia şi-n anul acela urma să termine, iar Andrei venise astă-toamnă din armată, abătîndu-se şi atunci prin Matiora, dar nu stătuse decît vreo săptămînă şi jumătate, timp în care se minună de zarva mereu crescîndă, legată de strămutare, şi o întinse la oraş, angajîndu-se acolo la o uzină. Acum, precît se vede, îşi dăduse demisia de la uzină, plănuind să-şi ia slujbă-ntr-altă parte, iar în drumul lui trecuse şi pe-acasă. Preţ de două zile stătuse la maică-sa, la sovhoz — Sonia lucra la contabilitate şi rămînea acolo, în aşezarea cea nouă —, îi acordase ei întîietate, după care îşi croi cale peste Angara la taică-su şi la bunică-sa. Pavel îşi atinsese în cele din urmă scopul ; sub îndrumarea lui se desfăşurase strînsul fînului în Matiora şi acum se afla veşnic pe ostrov, în timp ce pe la sovhoz se ducea doar în trecere, aşa cum în trecere venea pînă atunci în Matiora.

Ploaia se nimerise la ţanc : puteau oamenii să-şi mai îngăduie un răgaz, să mai şadă la taifas fără pripă ; nu se încumetaseră să facă treaba asta cu de la sine putere, acum însă le dădu dezlegare însuşi Dumnezeu. Alături de taică-su, Andrei era un zdrahon de flăcău, tare-n coş, neîncercat de boli şi nevlăguit de trudă, căruia milităria se vedea cît de colo că îi priise — plecase recrut un tinerel stîngaci, adus de spate şi cu ochii în pămînt şi se întorsese un ditai voinicaş, cu spinarea dreaptă şi capul sus ; în vreme ce bunică-sa se pregătea să aştearnă masa, Andrei se tot foia de colo pînă colo, fără pic de astîmpăr, ba din casă-n ogradă, ba din ogradă în casă, tropăia tare cu ghetele prin cerdac, scuturîndu-şi-le de colbul muiat, lipit de ele, dar neprefăcut încă în noroi, îşi amintea şi o întreba mereu despre cutare şi cutare dintre săteni, care pe unde se află ori încotro are de gînd să plece şi, nea-

vînd altceva de făcut, începea, cu duioșie-n glas, s-o tachineze :

— Cum e, bunicuțo, azi-mîine te evacuezi și matale ?

— Mă vacuez, mă vacuez, îi răspundea ea, calm, cu resemnare și fără să scoată un icnet măcar.

— Îmi pare mie că nu te prea bucuri să pleci de-aici.

— D-apăi ce bucurie poate fi aiasta ? De-am fi rămas locului noi, bătrînele, ne-am mai fi urnit ciolanele de colo-colo, am mai fi dus-o tîrîș-grăpiș o vreme, da așa, cum ne-or sminti din loc, ne și ducem pe copcă cu toatele, ai să vezi.

— Și cine, mă rog frumos, o să vă îngăduie vouă să muriți ?

— Apăi pentru așa ceva n-om ave noi nevoie de ordinu nimărui. Ne-om descurca și singure, zicea Daria, luîndu-l la rîndul ei, fără să-și dea seama, pe nepot în tărbacă. Pentru una ca aiasta nu i-o trecut încă la nime prin cap să puie vrun împuternicit să deie ordin. Și iote că dau oamenii ortu popii la voia întîmplării, fiincă nu s-o hotărît nici o rînduială în treaba iasta.

— O-o, nu te supăra, bunicuțo. Te-ai supărat cumva pe mine ? Hai, lasă, am zis și eu așa.

— La ce să mă supăr pe tine ?

— Atunci pe cine ești supărată ?

— Pe mine. Pe mine una îs supărată. Tu po' să fii supărat pe mine, fincă-ți tăbăceam fundu cu smocu de urzici, ca să stai ici-șa locului. Da, cum văz, nu ți l-am tăbăcit acătărea, de vreme ce ț-ai pus coada pe spinare ș-ai șters-o de-acilea...

Andrei rîdea.

— Cît ești tînăr, bunico, trebuie să vezi totul, să umbli peste tot. Ce mare scofală ai făcut mata că ți-ai petrecut toată viața aici, fără să te clintești din locul ăsta ? Nu-i bine să fii tu la cheremul soartei, ci s-o faci pe ea să fie la cheremul tău.

— Fă-o, fă-o tu, puiule... Că tare aș vrea să văz ce scofală ai să faci, un'e-ai s-ajungi pîn-la urmă. Nu, dragule, nu-ți stă-n putință să cuprinzi lumea toată. De-ai ave tu și aripi de zburat. Nu trage așa nădejde. Gîndești tu că dacă te-ai născut om, apoi ești în stare să făptuiești totu ? Of, Andrei, Andrei, să nu gîndești așa. Ai să mai treci, ai să mai treci tu prin viață ș-ai să-ți dai singur sama...

— A-a, bunico, aici să știi că nu-s de acord cu matale. Toate astea de la Matiora ți se trag, fiindcă ai stat mereu aici, în Matiora, și n-ai făcut un pas dincolo de hotarele ei. N-ai văzut nimic altceva la viața matale. Află de la mine că omul e în stare să înfăptuiască atîtea, încît nici n-ai putea să înșiri cîte-i în stare el să înfăptuiască. În mîinile lui stă azi o asemenea forță — o-ho-ho ! Ce vrea aia poate face.

— Așa-i, nimic de zis, face, face... încuviință Daria.

— Și-atunci, despre ce vorbești ?

— Păi taman despre asta vorbesc. El strica, el rădică... Iar cîn' îi vine moartea, dă ortu popii. Ascultă, Andriușka, tu să nu te-ncontrezi cu mine. De văzut, oi fi văzut eu puține lucruri la viața mea, da de trăit, am trăit multă vreme. Și toate cîte mi-o fost dat să le prăvesc, apoi să știi că le-am prăvit și le-am to-ot prăvit cu luare-aminte, iar nu așa, pe fugă, ca tine. Cît Matiora o stat neclintită, nu mi-o fost musai să mă duc nicăiri. Și la oameni am prăvit, și mi-am dat sama că tare-s mititei. Și mititei rămîn orcît or căta ei să se prefacă. Și mi s-o făcut milă de ei. Pînă una-alta, ție nu ți-i milă de tine însuți, da asta-i din pricina tinereții. Colcăie vlaga-n tine, crezi că ești mare și tare, că-ți stă-n puteri orce. Nu-i așa, puiule. De cîn' mă știu, n-am apucat să văz vrun om de care să nu-ți fie milă. Fie el și cu stea-n frunte. De departe ți-ar veni să zici : oho ! iacătă unu care nu se teme de n'ica, poa' să-l biruie și pe satana... la unu de teapa iasta nu-i ajungi nici cu prăjina la nas... Da cîn' te uiți mai de-

aproape, vezi că-i la fel ca ăilalți, nici cu atîtica mai bun. Tu vrei să-ți ieși din pielea ta de om ? A-a, nu, Andriuşka, n-ai să izbutești. Una ca asta nu s-o mai pomenit. Ai s-ajungi numa să te zdrelești și să te vlăgui de-a surda. Și treabă tot n-ai să faci. Cît ai să te opintești să-ți ieși din piele, o să vină moartea și n-o să te rabde. Au uitat oamenii de locu un'e sălășluiesc sub oblăduirea Celui-de-sus — așa să știi. Nu sîntem noi cu n'ica mai buni decît ăilalți de-au trăit înaintea noastră. Și n-are rost să ne punem în cîrcă peste măsură de multe. Să-ncarci în căruță atîta cît poate calu duce, alminteri rămîi cu ea în drum. Cît despre Cel-de-sus, el n-o uitat locu un'e sălășluim noi, nu-nu. El vede : trufaș o mai ajuns omu, oh, cît de trufaș. N-ai decît, trufește-te, că-i numai spre rău tău. Nărodu ceala de ș-o tăiet craca de sub picioare se credea și el buricu pămîntului. Da cîn' s-o bușit de sus, zob și-o făcut măruntaiele — și nu de cer și le-o zobit, ci de pămînt. N-ai un' să te cărăbănești nicăiri de pe pămînt, puiule. Nimic de zis, vouă, ăstora, vi s-o dat azi mare putere. Oh, strașnic de mare !... Asta se poate vedea pîn' și de-acia, de pe Matiora. Luați sama numa să nu vă doboare cumva puterea iasta... Că ea-i mare, iară voi, așa mititei cum ați fost, așa ați și rămas.

Șezură îndelung la masă : tatăl și fiul băură sticla de votcă adusă de Andrei, fără a se chercheli cîtuși de puțin, atîta doar că Andrei începu să arate mai tînăr la chip de cum era, iar Pavel mai îmbătrînit. Daria se uita la cei doi, care ședeau alături, în fața ei, de cealaltă parte a mesei, și cugeta : „Iacătă-l, firu cel cu mai multe noduleţe. De la un noduleț la altu s-au înșirat, ai zice, atîția și-atîția ani... oare un' s-or fi dus anii aceia ? Ca mîne noduleţu meu o să fie dezlegat și netezit, ca să rămîie drept capătul firului, să nu se mai vadă n'ica acolo... ca-n cellalt capăt să fie legat alt noduleț. Oare-ncotro, în ce parte o să fie tras firu de-acu încolo ? Ce-o să se-ntîmple ?

De ce anume oi fi eu așa dornică să știu ce-o să se-ntîmple ?“

Afară ploaia deveni mai spornică și mai întețită, pe geamuri apărură șiroaie de apă. Pămîntul se-ntunecă ; din streșini picurau stropi mari, ca niște țurțuri de gheață ; cu unda-i înspumată, se-opri Angara în chenarul ferestrei. Și mai tare, mai dulce pluti în jurul mesei mireasma samovarului încins, mai aromat păru ceaiul pe care-l sorbeau acum cu toții și mai însemnată, mai la locul ei se arăta a fi discuția de familie ce-o înfiripaseră.

— Cîștigai puțin acolo sau ce s-a-ntîmplat ? își descosea Pavel feciorul, vrînd să afle pricina pentru care-și dăduse demisia de la uzină.

— Ba cîștigam — pentru nevoile mele, îmi ajungea, înălța Andrei din umeri. Se străduia să discute cu taică-su de la egal la egal, dar, nefiind încă deprins cu această egalitate, se poticnea, devia de la tonul cuvenit și ba își ridica glasul, ba și-l pierdea cu totul. Pentru nevoile mele, mi-ajungea, bineînțeles. Dar nu despre asta-i vorba. Nu-mi plăcea, era neinteresant. Dincolo, în schimb, e un șantier cunoscut de-o lume întreagă. Cum deschizi radioul dimineața, de șantierul ăla auzi — nu trece dimineață să nu se vorbească despre el. Pentru el anume se transmit zilnic starea vremii și diferite concerte. Pe cînd uzina aia... ca ea sînt multe. În fiecare oraș se găsesc asemenea uzine.

— Și pentru ele nu se transmite starea vremii ?

— Eram sigur că ai să pui întrebarea asta, sări de colo Andrei. O uzină nici n-are nevoie de așa ceva ; iar de transmis, se transmite pentru orașul respectiv. Dar nu despre asta-i vorba. Uzina stă locului, nu pleacă nicăieri, pe cînd cu șantierul e altceva... mi-ar părea rău s-ajung acolo cînd s-or termina lucrările... Mi-ar fi drag, cît sînt tînăr, să iau și eu parte... ca să am, vorba ceea, de ce să-mi aduc pe urmă aminte...

Andrei se încruntă, nemulțumit de răspunsul său : îl bălmăjise, îl morfolise, ca să nu rostească vorbe dintr-alea sforăitoare, care, știa el bine, nu-i plăceau lui taică-su defel. Pavel rămăsese tăcut, în așteptare, și din pricina acelei tăceri confuze, parcă tăinuitoare, Andrei începu să se înfierbînte.

— Acum sînt asemenea vremuri, încît nu-i cu putință să ședzi într-un singur loc, urmă el întărindu-și spusele ori poate justificîndu-se. Voi, de pildă, chiar dacă ați vrea să ședeți locului, n-o puteți face, fiindcă oricum sînteți siliți să vă ridicați, să vă mișcați din loc. Așa-s vremurile de azi, pline de însuflețire... totul e, cum se zice, în mișcare. Eu unul vreau ca rodul muncii mele să fie la vedere, să dăinuie, pe cînd într-o uzină ce te faci ? Stai cîte-o săptămînă încheiată fără să ieși din perimetrul ei. Și asta pe mașină fiind. Muți tot soiul de fiare de colo-colo, dintr-o secție într-alta, te-nvîrți ca o furnică și cari mereu. Păi asta o poate face și un moșneag. Uzina-i pentru cei în vîrstă, cu familie, ca să poată ieși de-acolo la pensie. Pe cînd eu doresc să merg acolo unde sînt tineri ca și mine, unde toate se desfășoară într-alt fel... într-un chip nou. Cînd s-o termina ditai hidrocentrala, apoi știu că dăinuie și-o mie de ani.

— Ai cam întîrziat, zic eu, nițeluș, rosti Pavel clătinînd gînditor din cap. De vreme ce azi-mîine începe inundarea, înseamnă că au izbutit să termine hidrocentrala asta și fără tine.

— A-aș ! Mai e acolo destulă treabă. O să-mi ajungă și mie berechet. Acuma-i cel mai interesant...

Daria își ciuli urechile.

— Ian ascultă, nu cumva chitești să te duci colo unde i se pune Angarei zăgaz ? — se dumiri abia acum bătrîna.

— Acolo, bunico.

— Hopa, aiasta mai lipsea... începu ea și nu-și sfîrși

vorba, descumpănită din cale-afară de vestea neașteptată și uitîndu-se la Andrei cu o încremenită nedumerire.

— De ce, bunico ?

— Nu-ți puteai găsî loc într-altă parte ?

— De ce într-altă parte ? Eu vreau acolo. Că și așa, și așa, cu mine sau fără mine, Matiora tot sub apă o să ajungă, să știi. Eu n-am nici un amestec în treaba asta. E nevoie de electricitate, bunico, de electricitate, începu el cu glas semețit a-i desluși Dariei, ca unui copil, lăsîndu-și ușor capul pe ceafa puternică. Matiora noastră o să contribuie la producerea electricității, și-n felul ăsta tot folos o să aducă oamenilor.

— Parcă pîn-acu, sărmana, le făcea pagubă, rosti Daria încet, ca pentru dînsa, nemaiavînd chef de dispută, pe care o socotea demult încheiată de către alții, fără a le fi cerut lor părerea, și amuți, închizîndu-se în sine, ascultînd doar cu o ureche ce discutau cei doi, atentă mai cu seamă cum discută, cum li se schimbă fețele în timp ce discută, dacă vorbele trebuincioase le vin anevoie-n rostire au ba și-n ce glas se-nveșmîntă ele. Dar ceea ce aflase mai înainte nu-i dădea pace și, furată de gînduri, bătrîna își reluă vorba, cătînd parcă nu atît să întrebe, cît să se încredințeze ea însăși — fiindcă una ca asta nu izbutea cu nici un chip s-o priceapă : Care va să zică, tu ai să slobozi apele peste noi ?... Vai-vai !... Ian te uită ce trebușoară !

— De ce eu ? rîse Andrei. Cei de-acolo sînt de pe acum gata să sloboadă apele și fără mine. Așa că nu mă năpăstui, nu vorbi cu păcat, bunico.

— Păi atunci nici să nu te duci...

— Sigur că da, îi ținu Pavel, cu prudență, isonul maică-si. N-ai decît să rămîi aici. Că de șoferi avem și noi nevoie. Îți dăm și mașină nouă. Iar treabă e la noi mai dihai ca la uzina aia a voastră.

Spuse toate acestea și pe loc schiță un zîmbet sceptic, plecîndu-și ochii : nu era cazul nici măcar să-i facă o ase-

menea propunere, că de rămas, nu rămîne el aici. Și-ntr-adevăr, după cîteva clipe de tăcere, de cugetare parcă, Andrei clătină din cap.

— A-a, nu-u. Cum adică, am plecat de la oraș ca să rămîn aici ?

Pavel ar fi putut să se mînie la auzul acestor cuvinte : cu ce drept, cum de-și permitea el, care aici se născuse, aici se ridicase și se făcuse om, să vorbească astfel despre meleagul natal ? dar nu se mînie, căci deschisese, pare-se, discuția tocmai cu scopul de a afla ce-i va răspunde feciorul, cu ce s-a ales el în anii aceștia din urmă, trăind departe de casă, de sine-stătător, în ce ape se scaldă și după ce reguli se călăuzește ? Și orice răspuns i-ar fi dat Andrei, se cuvenea ascultat cu calm și judecată. La drept vorbind, de ce n-ar căuta în cuvintele lui un sens rațional, că, orice s-ar spune, acum e om în toată firea și cuminte parcă, și el va fi cel care-i va lua curînd locul lui taică-su pe-acest pămînt — adică nu, nu pe-acest pămînt, ci pe lumea asta. Că de acest pămînt Andrei s-a îndepărtat și pare-se că nu se va mai întoarce la el niciodată. Și dacă Pavel continua discuția începută, n-o făcea mînat de dorința de a-și convinge feciorul, ci doar ca să-i cunoască părerea.

— Degeaba vorbești așa. Să știi că nu-i chiar atît de rău la noi. Nu mai e ca-n satul vechi, ca-n ăsta unde ne aflăm noi. Pavel trase cu coada ochiului la maică-sa, fiindu-i teamă că, fără voia lui, aceste cuvinte ar putea-o jigni ; de fapt, nici lui nu-i era prea dragă așezarea aceea sovhoznică, totuși ce-i drept, e drept... La noi, acolo, o să fie ca la oraș, spre asta merg lucrurile. Ai fost doar și tu și-ai văzut cu ochii tăi ce și cîte se fac.

— Am văzut. E o treabă, nimic de zis. Și cu toate astea, nu mi se pare interesant la voi acolo.

— Dar ce anume te-ar interesa ?

— Ți-am spus doar... Andrei se încruntă ușor, nemaiavînd chef să repete acele lucruri care, de fapt, nu le avea

nici el bine rînduite, ci-i roiau, ameţitor, prin minte şi-n privinţa cărora îi venea, aşadar, greu să se pronunţe. Mai încolo, după ce mă voi căpătui şi eu, cînd voi avea familie, poate că atunci am să vin şi aici. Dar cît sînt tînăr, neînsurat, mă trage aţa acolo, în linia întîi, cum se zice... nu vreau să pierd trenul. Tot tineretu-i acolo.

— Da ce,-i război, bre, de-i tot dai cu linia-ntîi ? nu lăsă Pavel să-i scape prilejul.

— Că s-o numi aşa, că s-o numi altfel... nu ştiu nici eu cum să-i zic. Dar aşa zice lumea. Adică acolo unde-i clocotul mai mare, obiectivul de care se simte mai multă nevoie. Spre care e îndreptată acum întreaga atenţie. Nu vezi, vin oameni tocmai de cine ştie unde să-şi aducă aportul, iar eu, care sînt aici, la un pas, eu să trec pe-alături ?... Mi-ar fi chiar nu ştiu cum... de parcă m-aş ascunde. Aş regreta după aceea poate toată viaţa. Înseamnă că-i mare nevoie de hidrocentrala asta... uite numai cît se scrie despre ea. I se acordă atîta atenţie... De ce să fiu eu mai prejos ca alţii ?

— După ce s-o termina de construit, n-o să se mai bucure de atenţie. Ce te faci tu atunci ? Îţi cauţi alt şantier care se bucură de atenţie ? În felul ăsta o să vă învăţaţi să tot fiţi la vedere, în văzul lumii, o să ajungeţi nişte răzgîiaţi, un singur soare pe cer o să vi se pară prea puţin. Tu cum plănuieşti, vrei să stai multă vreme acolo, în centrul atenţiei ?

— Oi vedea eu... şi, dîndu-şi seama că-i prea sărac un asemenea răspuns, Andrei începu să vorbească mai repede şi mai sigur de sine, cu o intonaţie aparte, nouă pentru el — încărcată de tristeţe şi parcă de ofensă : Stau şi mă-ntreb, cum de nu înţelegeţi voi... Că bunica nu înţelege, treacă-meargă, ea-i femeie bătrînă. În schimb tu ?... Andrei se poticni o clipă, nehotărîndu-se să-i spună „tată", dar nici ca nainte, „tăticule", nu-i venea îndemînă să-i spună, căci prea îi suna copilăreşte. Cum de nu înţelegi tu ? Doar şi tu lucrezi cu maşini şi-ţi dai prea

bine seama că trăim acum alte vremuri. Să conduci o gospodărie, mergînd lipa-lipa, cum se zice, una ca asta-i cu neputință în ziua de azi. N-ajungi departe. Doar aici pe Matiora, poate, să te învîrți... Și-apoi, ce așa mare scofală de la Matiora asta ? Iar faptul că se construiește aici o hidrocentrală... asta-i, de bună seamă, o treabă gîndită, nu făcută așa, la voia întîmplării. Înseamnă că ea trebuiește neapărat acum, nu ieri, nici alaltăieri, ci azi, în chiar clipa asta. Înseamnă că-i mare nevoie de ea. Iată de ce vreau să mă duc și eu acolo unde-i nevoia mai mare. Voi, nu știu de ce, vă gîndiți numai la ale voastre, ba o mai și faceți pornind mai ales de la ce-a fost odată, de la amintiri, că vi s-au adunat o mulțime în minte, pe cîtă vreme cei de-acolo se gîndesc la toți, deodată. Vă pare rău de Matiora, știu, și mie-mi pare rău, că-i doar meleagul nostru natal... Se vede însă treaba că altfel nu-i cu putință. Că, oricum, așa cum arată ea azi, bătrînă cum e, vorba ceea, mult n-ar mai fi rezistat. Ar fi trebuit, oricum, să fie și ea reconstruită, să pornească și ea pe un nou făgaș al vieții. Nici oamenii, nici ei nu trăiesc mai mult de o sută de ani, vin alții să le ia locul. Cum de nu înțelegeți voi toate astea ?

Pavel se uită la fecioru-său lung și cu mirare, de parcă abia în clipa aceea își dăduse cu adevărat seama că are în față un bărbat în toată puterea cuvîntului și cît se poate de cugetat ; doar atît, că nu făcea parte din generația lui, a lui Pavel, ci din alta, din cea următoare.

— Ba nu, de ce zici că nu înțelegem ? rosti el îngîndurat, cu oarecare întîrziere. Ceva-ceva mai înțelegem și noi. Dar eu nu discutam cu tine dacă-i nevoie sau nu de hidrocentrală. În privința asta nu încape nici o discuție. Țineam numai să-ți spun că și aici trebuie să muncească cineva.

— Păi uite că munciți voi. Că și munca e rînduită cumva după vîrstă. Unde-s șantiere noi, adică unde-i cel mai greu — acolo-i tineretul. Unde-i mai ușor, treabă mai

obișnuită — acolo-s alții. Totuși nu se poate compara cum e acolo și cum e aici. Că doar altele-s condițiile. Oamenii tocmai de aceea se duc acolo, să facă toți laolaltă un lucru de pomină, și acest lucru e pentru ei cel mai important, ei nu trăiesc acolo decît pentru a lucra, pentru a face acest lucru, pe cînd la voi aici e parcă invers, voi s-ar părea că lucrați pentru a trăi. Tu vorbeai de atenție. Atenție se acordă unui lucru din cauza importanței, a necesității lui, și nu văd în asta nimic deosebit. După mine, întotdeauna a fost la fel. Și la fel procedezi și tu... cînd e nevoie să faci un lucru în primul rînd, el îți cuprinde atenția, ți se înșurubează în minte și, vrînd-nevrînd, te urmărește pînă-n clipa în care izbutești să-l faci. Acolo însă un asemenea lucru se face la scara întregii țări, iar de șantierul respectiv poate că depind cine știe cîte altele. Ca atare, șantierul e-n centrul atenției, iar oamenii, oamenii doar lucrează, și-atît. Și nu de dragul gloriei, ci al faptei. Mă rog, poate că lucrează mai bine ca-n alte părți... Așa se cere...

— Tocmai asta-i rău, măi băiete, că într-un loc cerem să se lucreze cît mai bine, iar într-altul socotim că merge cum o fi.

— E rău, bineînțeles, încuviință pe dată Andrei, fără a mai sta pe gînduri, gîndindu-se la ce anume i-ar mai putea replica lui taică-su. Amintește-ți, de pildă, cum era cu treizeci sau cu douăzeci de ani în urmă și cum e azi. Cîte nu s-au construit, cîte nu s-au născocit! Probabil că pe vremuri, și despre Matiora noastră se întrebau oamenii : ce să caute ei aici ? N-aveau oare pămînt îndestul ? Ea le mai lipsea ? Dar a venit unul și a rămas locului — și astfel s-a dovedit că, într-adevăr, fără Matiora, n-aveau pămînt îndestul. Iar fiul său s-a dus mai departe — că doar nu s-au oprit cu toții aici. Iar fiul fiului s-a dus și mai departe. Asta-i legea vieții și să-i pui stavilă nu se poate, cum nu li se poate pune stavilă lor, celor tineri. Că de-aia-s tineri. Cei vîrstnici, care va să

zică, rămîn în locurile unde s-au statornicit, să-şi sporească statornicia, iar tinerii, că aşa pesemne le stă lor în fire, tind spre ce e nou. E limpede că tocmai ei sînt aceia care se duc primii acolo unde-i mai greu...

— Dar de ce crezi tu că aici e mai uşor ?

Fără a se adresa cuiva anume şi fără a căta cu privirea la vreunul dintre ei, Daria rosti :

— Pe vremuri avea lumea o vorbă... Mama care pe un copil în corcoleşte, iar pe altu-l oropseşte — aceea nu-i o mamă acătărea.

— Ce vrei să spui cu asta, bunico ? făcu amuzat Andrei, amuzat şi bucuros că bătrîna se amestecase-n vorbă, curmînd discuţia aceea contradictorie şi cumva nesinceră, stînjenitoare dintre tată şi fiu — ca şi cum ar fi vorbit despre muieri.

— Eh, n'ica, nu găsi cu cale să-i desluşească Daria, strîngîndu-şi buzele subţiri, ascuţite.

— Da s-a-nteţit ploaia, nu glumă, spuse-n tăcerea ce se lăsase Andrei, uitîndu-se pe fereastră ; i se păru a fi de datoria lui să spună ceva, ca să înlăture stinghereala şi neînţelegerea dintre ei.

Se-apucară cu toţii să privească afară — cum biciuieşte ploaia pămîntul, alcătuind băltoace prin hîrtoapele tari, bătucite, cum se scurgea acum în şiroaie zglobii, nu în pîcuşuri, de pe acoperişul hambarelor ; ascultară gîlgîitul acela mereu mai spornic, dar crîmpeiat încă, aducător de tihnă deplină în suflet, şi pe loc simţiră că respiraţia le deveni mai uşoară şi mai împrospătată, că, primenit de miresmele curate, aduse de apă din tăriile cerului, şi de miresmele dense, aburcate de ploaie de pe faţa deschisă a pămîntului, aerul de-afară izbuti să se prelingă şi în casă. Şi se încredinţară atunci că prea o lungiseră cu statul la masă şi cu discuţia, că discuţia purtată n-a făcut decît să-i îndepărteze pe unul de altul, ca rude, legate prin cea mai directă linie de rudenie, ce se aflau, dar că această fugarnică şi deşartă priveală a ploii

avu darul să-i apropie din nou. Ridicîndu-se însă de la masă, Pavel găsi de cuviință să-i mai pună totuși o întrebare lui fecioru-său, întrebare ce ar fi trebuit, poate, să i-o pună mai demult :

— Și cînd zici că pleci ?

— Păi, pînă una-alta, mai stau, zîmbi Andrei și ridică din umeri, lăsînd astfel să se înțeleagă că nu a luat încă o hotărîre fermă în această privință. Unde să mă grăbesc ?

— Dacă mai stai, poate-mi dai și mie o mînă de ajutor la cositul fînului ? îi propuse nici una, nici două taică-su. Abia atunci, în clipa aceea, îi venise în minte ideea și o și rosti, fără a fi apucat să-și dea seama dacă era cazul s-o spună și dacă el însuși era pregătit pentru acea treabă la care-și îndemna feciorul.

Andrei se învoi cu plăcere :

— Gata. Și-așa n-am ce face pe-aici. Sigur că te-ajut.

— Nici că se poate mai bine, se bucură, deplin hotărît, Pavel și prinse a vorbi cu mai multă vioiciune. În doi cosim noi atîta fîn cît are nevoie vaca, s-o mai ținem și iarna asta. Pînă mai ești tu aici, dovedim noi s-o facem, că n-o să ne ia cine știe ce timp. Nu de alta, dar intrasem în panică, nu mai știam cum s-o scoatem la capăt. Ce poți să faci de unul singur... eu la lucru, maică-ta-i dincolo. Bunică-ta nu mai e nici ea în putere, să te poți bizui...

— Inc-un pic și gata — sapa și lopata, moțăi din cap Daria.

Dar această ușoară și ghidușă aluzie la moarte se anină-n mintea ei de ceea ce o chinuise, aproape fără istov, în ultima vreme : și-atunci, săltîndu-se nițel din locul în care ședea și încordîndu-se din tot trupul, bătrîna-și imploră cu voce sugrumată feciorul :

— Și de morminte să te grijești, Pavele. Cum mi-ai făgăduit. Că mai încolo n-o să mai ai cîn'... Poate-o faceți tot în răstimpu ista...

— A, da, își aminti Pavel. Ar trebui să mutăm și mormintele alor noștri, Andrei. De mult mă roagă s-o facem.

Andrei rămase mirat ; o vreme tăcu, nălțîndu-și sprîncenele în așteptarea unei lămuriri : or fi vorbind oare serios ? — de învoit însă, se învoi să ajute și la mutarea mormintelor.

13

Ploaia acu se molcomea, trecînd într-o burniță tulbure, prăfuroasă parcă, statornicită-n văzduhul jilav, acu se-nteța din nou, pornind să biciuie cu putere sporită pămîntul. Toate în jur erau răzbite de umezeală pînă-n măduvă, se umflaseră, se făcuseră grele de-atîta apă și n-o mai absorbeau, iar apa, ajungîndu-le pînă la margini, da pe dinafară, se revărsa pretutindeni, mereu mai potopitoare, mai potopitoare... Pînă și ierburile înotau în apă. Ulița, răscolită de roțile mașinilor și căruțelor, semăna cu un pîrîu, pe malurile căruia se înălțau două șiruri de case ; doar de-a lungul acestor șiruri mai puteai umbla ; ca să ajungi însă de pe un mal pe altul, trebuia să dai dovadă de multă dibăcie, să-ți faci trecătoare peste apă. Cîteva zile la rînd stărui o liniște rară prin partea locului ; sus, bolta grea, umflată, mai găsea încă putere să se miște, dînd parcă la o parte norii vlăguiți, storși de ploaie, jos însă nu se simțea nici măcar o adiere de vînt ; doar ploaia biciuia văzduhul încremenit. Crengile copacilor stăteau mult plecate, și de pe ele se smulgeau picături mari și albe ca de omăt ; mult plecate stăteau și ierburile neatinse de coasă, ascunzîndu-și vîrfurile lor ascuțite și închipuind o pătulire compactă, peste care se abătea într-o necurmată foșnire, cînd mai tare, cînd mai încet, domolindu-se, ploaia. După vreo trei zile, Angara începu să crească ; amuți, potopit de viitură, murmurul ei

pe grind și în preajma costișei ; puhoiul mîna la vale gunoaie, se umflase vizibil, spumegător, sforul apelor — spuma era împinsă către maluri, spre locuri inundate și molcome, dar ea, adunîndu-se în holburi albe, zdrențuite, izbutea, prin rotogoliri viclene și îndemînatice, să-și facă iar drum spre repeziș, gonind încotrova, vrînd parcă să arate ce-i în stare.

Ca să mai scape de umezeală, lumea făcea focul în sobe ; deasupra izbelor fumul se nălța dimineața ca-n toiul iernii : la toate de-a rîndul și la fel de solemn, croindu-și anevoie cale prin văzduhul dens. Fumega și izba Nastasiei, unde se mutase Katerina chiar atunci cînd bătrînei Daria îi sosise nepotul. Faptul că se ivise acest prilej de a se muta acolo o bucură, se pare, căci putea astfel să-i rostuiască un colțișor uscat și lui Petruha al ei, care umbla tot așa hăbăuca prin sat, fără griji și fără treabă, ca puful de păpădie : încotro-l mînă vîntul — într-acolo se duce. Auzind că Andrei are de gînd să plece la șantierul hidrocentralei, Petruha se și înființă la el și rămase multă vreme, încercînd să se lămurească asupra condițiilor de-acolo : cît se cîștigă, cam cum stă treaba cu locuințele, cît de gras e „caimacul", prin „caimac" subînțelegîndu-se avantajele.

— Mie să-mi deie colea partament, nu te miri ce staul, se-ngurguța el, ca-ntotdeauna, prețăluind și cumpănind lucrurile cu aerul lui de nătîng și îngîmfat. Că doar mi-s cu maică-mea, și doresc să-i creez o viață sufletească. I-o fi destul cît s-o canonit. Bunînțeles, pentru comsomol îi cam bătrîioară, iar tu zici că acolo-s numai comsomoliști... Da n-are a face, să știi că la o adică ar putea fi și ea chiar de mare folos. Bunăoară, ar putea să povestească despre traiul cel vechi și întunecat — cuvîntul „trai" Petruha îl rostea cu toată gura, zornăindu-l cu mare plăcere.

Andrei nu putu să-i spună prea multe despre șantier, fiindcă lucrurile pe care le știa le aflase și el din ziare

sau din istorisirile cam încîlcite ale altora ; Petruha însă se și apucă de pregătiri, vrînd să plece împreună cu el ; venea zilnic pe la Andrei să discute, să pună țara la cale, închipuindu-se acolo un muncitor cu experiență și indispensabil, iar prin sat lansă zvonul cum că s-a și aranjat și mai-mai că primește și leafă. Știindu-l, lumea îl întreba cam în bătaie de joc :

— Și banii ți se trimet acilea ?

— Un' să mi-i trimeată ? D-apoi avem noi poștă ?! se mira el de nejudecata consătenilor lui. Mi i-ar fi trimes ei, dar însă eu i-am lămurit cum se prezintă s'tuația și le-am zis să mi-i poprească acolo. P-ormă, cînd s-o isprăvi vremuiala iasta, m-oi repezi și mi i-oi lua pe toți deodată.

— Te pomenești c-or să te scutească și de impozit, de vreme ce n-ai lucrat ?

— Ei cum așa ?! Petruha era omul deplinei dreptăți. Ca fiind holtei, am să vărs chiar eu impozitu la casa copilului, în caz că s-o-ntîmpla una ca asta. Zici că n-am lucrat ? Și ce dacă n-am lucrat ? De vrei să știi, ăia pe mine mă plătesc numa ca să nu mă duc la te miri ce altă întreprindere. Vor morțiș să mă poprească la ei. Și dacă mă plătesc, apoi eu, după lege, nu mai am dreptu să mă cărăbănesc nicăiri. Că legea-i hîtră, nu șagă. O-leleu, cum îi, pardon-fă loc ! Cu 'mneaei nu te joci.

— Mă, ce-i dă cu meliță. Mă, ce-i dă cu meliță ! se minunau sătenii, se minunau și i-o spuneau în față, iar el, mulțumit că le-a luat piuitul, le răspundea cu o stăruitoare încredere în sine :

— La astea-ți trebe pricepere.

În zilele acelea neprielnice pentru lucru, oamenii, mînați de tristețe și lîncezeală și mai cu seamă de o nelămurită, năpăditoare neliniște, se adunau deseori laolaltă și stăteau mult de vorbă cam despre unul și același lucru, dar și discuțiile se dovedeau, la rîndul lor, pătrunse de neliniște, vîscoase, curmate de prelungi rărișuri de

tăcere. De vină era poate vremea de-afară, sau poate faptul că ajunseseră să înțeleagă că totul e doar o amăgire : și cositul fînului, cu truda aceea îndîrjită, în devălmășie, și cîntecele, și șezătorile lor în fapt de seară, și chiar crîmpeiul de viață pe care-l trăia acum, adunată laolaltă în satul natal, aproape întreaga suflare a fostului colhoz, crîmpei dăruit parcă, sau, mai bine zis, furat înainte de despărțenie — totul e doar o amăgire, o minciună de care ei, din slăbiciune omenească, se lăsaseră ademeniți. Iar adevărul sălășluia în faptul că trebuiau să se strămute, că, vrînd-nevrînd, trebuiau să-și rostuiască viața acolo, și nu să caute cu orice preț să afle toate cîte le-au avut la îndemînă și prin care au trăit aici. De vreme ce au trăit atîta fără a ști ce anume au avut, la ce bun s-o mai afle acum, cînd plecau de-aici, lăsînd în urmă loc pustiit ? Adevărul nu sălășluiește în ceea ce simți muncind, cîntînd, vărsînd lacrimi curate cînd soarele-i în scapăt și lumina dă să pălească, iar în suflet sporesc tulburarea și iubirea, și setea unei iubiri încă mai mari, cum rar se-ntîlnește în viață — adevărul sălășluiește în tot ce faci ca stogurile să se înalțe, să se înșire. Iată pentru ce se află ei aici. Îi încercau însă și îndoielile : așa o fi, și totuși nu-i tocmai așa. Stogurile or să le clădească ei în cele din urmă și or să le care de-aici, iar vacile, pînă-n primăvară, or să mîntuie aceste stoguri pînă la ultimul firicel, or să mîntuie toată truda lor de-acum, dar cîntecele ce încheiau fiece zi de lucru, cînd părea că nu mai erau ei, oamenii, cei care le cîntau, ci înseși sufletele lor, împreunate — cîntecele în ale căror simple cuvinte credeau cu atîta sfințenie și primară simțire și pe care le intonau cu atîta foc și armonie în glasuri ; încremenirea dulce și înfiorată în care rămîneau la ceasul amurgului în fața splendorii și spaimelor nopții, cînd nu-ți mai dai seama ce ești și unde ești, cînd ți se pare că luneci lin, pe nesimțite, în zbor pe deasupra pămîntului, abia mișcînd din aripi și urmînd binecuvîn-

tata cale ce ţi s-a deschis, fără a-ţi clinti luarea-aminte de la toate cîte se perindă jos, pe pămînt ; durerea surdă şi adîncă, iscată fără veste la gîndul că pînă-n clipa de faţă nu te-ai ştiut nici pe tine însuţi, n-ai ştiut că tu nu eşti doar ceea ce porţi în tine, ci şi ceea ce se află, fără a fi totdeauna băgat de seamă, în jurul tău şi a cărei pierdere e uneori mai cumplită decît pierderea unui braţ sau a unui picior — toate acestea vor rămîne-n amintire multă vreme şi vor stărui în suflet ca o nestinsă lumină şi bucurie. Poate numai ele, singurele, vor şi dăinui de-a pururi, transmise, precum duhul sfînt, de la un om la altul, de la părinţi la copii şi de la copii la nepoţi, şi menite să-i tulbure şi să-i ocrotească, să-i îndrume şi să-i purifice, numai ele îi vor şi scoate cîndva la acel liman spre care au năzuit şi de dragul căruia au trăit generaţii de-a rîndul.

Şi-atunci de ce să nu se scalde, să nu se cufunde şi ei acum către sfîrşit în albia acelei vieţi ce s-a scurs atîta amar de ani în Matiora, de ce să nu-şi preumble în jur privirile-ncărcate de mirare şi tristeţe : da, a fost. A fost şi nu mai este. Moartea pare înfricoşătoare, dar tot ea, moartea, seamănă în sufletele celor vii rod îmbelşugat şi priincios şi din sămînţa tainei şi putreziciunii se pîrguieşte sămînţa vieţii şi a înţelegerii.

Luaţi seama ! Omul nu-i o singură făptură, într-însul sălăşluiesc, adunaţi laolaltă-n aceeaşi piele, ca în aceeaşi barcă, destui semeni ce lopătează de la un ţărm la altul, şi omul adevărat şi-arată faţa poate numai în momentele despărţirii şi suferinţei — aceea-i adevărata lui faţă, pe-aceea s-o şi păstraţi în amintire.

Dar de ce-ţi e sufletul atît de tulburat, atît de răvăşit ? Oare numai din pricina vremuielii ce nu mai conteneşte, a lîncezelii la care eşti silit, cînd treburi, o grămadă, te aşteaptă ori poate şi din altă pricină ? Cată de te dumireşte. Iată, se naltă aici un pămînt care părea să dăinuie cît veacul, dar, precum se vede, a fost doar o pă-

rere — pămîntul acesta va înceta să mai fie. Stăruie-n jur mireasmă de ierburi, mireasmă de pădure — ici adie a frunză, colo a cetină —, fiece tufă-şi împrăştie suflarea ; stăruie-n jur miros de cherestea, miros de vite, de casă locuită, de tîrnomată grămădită-n dosul staulelor, miroase a lujer de castraveţi, iar dinspre potcovărie a mangal stătut — din toate ploaia a limpezit şi a aburcat în văzduh, aparte, izuri tari, tuturora le-a dăruit un slobod răsuflet. Şi-atunci de ce, de ce tocmai în vremea lor, a celor ce trăiesc acum, să nu rămînă nimic din tot ce-a fost pe acest pămînt ? — nu înainte şi nici după ei.

N-o fi oare un tîlc în asta ? Aşa se cuvine oare să fie ? Cum, în ce chip să-ţi afli alinarea sufletească ?

De dimineaţă vremea cercă să se îndrepte : norii, storciţi, prinseră a se lumina şi a se văluri ; de undeva se abătu o cu totul altă adiere, uşoară ; părea că dintr-o clipă într-alta soarele se va strecura pe sub nouri, iar oamenii, crezînd că aşa se va şi întîmpla, începură şi ei a se urni din loc, se duseră acasă la Pavel să-l întrebe dacă pornesc iar la treabă. Dar nici n-apucară bine să se strîngă şi să pună lucrurile la cale, că cerul se-ntunecă din nou, şi de sus începu iar să curgă. De plecat, nu le mai veni să plece — rămaseră locului, să stea acolo de vorbă, să-ntoarcă iar pe toate feţele ceea ce îi frămînta. Daria încinse samovarul, dar oaspeţii nu se prea înghesuiră la ceai ; pesemne că nu li se uscaseră gîtlejurile după cel băut acasă. Numai Katerina luase un pahar şi-l ţinea în poală. Pe laviţa de la uşă, rezemat de perete şi cuprinzîndu-şi cu mîinile genunchiul săltat, se aşezase Afanasi Koşkin[1], sau Kotkin[2] — lumea îi zicea şi într-un fel, şi-ntr-altul, fiecare după cum îi era pe plac, iar Petruha, spre a face haz, alătura cele două nume şi răcnea de răsuna satul : „Kot-i[3]-Koşkin, hei, Kot-i-Koşkin !“ De

[1] De la *koşka* — pisică *(rus.)*.
[2] De la *kot* — motan *(rus.)*.
[3] Şi *(rus.)*.

cînd se ştia, Afanasi purtase numele de Koşkin, dar, mutîndu-se în sovhoz, şi-l schimbase — dimpreună cu întreaga familie — în Kotkin : vorba ceea, dacă-i nou, apoi să fie nou totul, dacă-i frumos, apoi să fie frumos totul. Lumea îl cam lua în tărbacă, dar el, drept răspuns, se mulţumea să rîdă blajin şi glăsuia :

— Apăi, ce-mi pasă ?! Că mi-s Koşkin, că mi-s Mîşkin [1], totuna mi-i. Vreme de şasezeci de ani, ba încă şi mai bine, fusei Koşkin şi nime nu m-o stuchit între ochi. Iar acu, că mi-l schimbai, o făcui numa de gura ălor tineri. A pacostelor de nurori. Ele au umblat cu fofîrlica. Mai cu samă Galka. Lor ce le pasă, că doar nu-i numele lor, moştenit din neam în neam, la ele numele-i ca baticu, azi poartă unu, mîne altu. Au stat lipcă pe capu meu : hai şi hai. Iar în ziua cu pricina m-au tot îndemnat cu păhărelu... şi am intrat la chibzuri. „De eşti Koşkin, z'ceau ele, e ca şi cum ar fi muierea deasupra 'mneatale, da de eşti Kotkin, însamnă că matale eşti deasupra". Ca să vezi în ce chip au putut pacostele să mă-ntărîte... Am stat eu la chibzuri cît am stat şi p-ormă le zic : „De vă mai faceţi încoa cu o juma de chil, mă predau". Să le fi văzut atunci ! Au luat-o la fugă de le sfîrîiau călcîiele şi-ntr-o clipită mi-au adus sticloanţa.

— Va să zică, ţi-ai vîndut numele, l-ai dat pe juma de chil ?

— Păi, cam aşa vine. Galka s-o dus la raion de ş-o dres actele. Pe cîn' eu am făcut-o de unu singur. L-am potrivit cu mîna mea pe t peste ş. Cată de te dumireşte : o fi tî, o fi şî ? Vorba ceea : nu ştiu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut. Iar cîn' mă iscălesc, nici n-apuc s-ajung la buchea ceea, că-i şi scap un cîrlionţ dedesubt. Koşkin fusei şi Koşkin rămăsei. Cît despre 'mnealor, zică-şi cum li-i voia.

---

[1] De la *mişka* — şoricel *(rus.)*.

Vera Nosariova, vecina Dariei dinspre capătul de jos al satului, a tot cercat de vreo cîteva ori să se ridice și să se ducă acasă ; de fapt, nu acasă, ci la parcelă — cum se ivea un prilej, da fuga la fîneața ei și se-apuca, haida-hai, haida-hai, să culce iarba la pămînt — acum însă n-o prea trăgea inima să mai plece de la căldurică și din mijlocul celor adunați acolo, mai ales că ploaia se înteţise și gîlgîia ca un șuvoi nestăvilit. Pe laița cu căpătîi stătea ca pe ace, aruncînd mereu priviri pe fereastră, Klavka Strigunova — de mult și-ar fi pus ea coada pe spinare, de n-ar fi ținut-o-n loc ploaia. Ca să-i mai treacă de urît, se tot lega de Andrei, întrebîndu-l despre bărbații de la oraș : ce fel de muieri le plac mai mult acum — cele durdulii sau slăbăturile ? Rușinat, Andrei ridica din umeri. Deși era-n toiul zilei, afară începu să se-ntunece, de sus turna cu găleata, ploua nebunește ; tăifăsuiala hazlie se curmă vrînd-nevrînd, spre a reveni încetul cu încetul la celași of : soarta Matiorei și a locuitorilor ei. Și, ca de obicei, Daria dădu din mînă scurt, a pagubă :

— Eh, de-amu nu-mi mai pare rău de nimica...,

— Aș ! Cum să nu-ți pară rău... începu Afanasi și amuți, nemaiavînd ce spune.

— Of, bătrîni cîrciogari ce-mi sînteți, dare-ar moartea-n voi să dea, sări ca arsă Klavka și se-anină fără veste-n discuție, lăsîndu-l în pace pe Andrei. Ian te uită la ei, și-au și găsit după ce să jelească. Și jelesc, și jelesc... Păi Matiora asta a voastră pute numa a baligă, de-ți ia răsuflarea ! Ce mare bucurie găsiți voi acilea ?! Peste tot ș-o făcut loc de cine știe cînd traiu ăl nou, da voi vă tot agățați de ăl vechi ca niște gîndaci-de-bălegar, tot scormoniți într-însu după nu-ș ce dulceață. Nu faceți decît să vă amăgiți pe voi înșivă. Demult ar fi trebuit dat un brînci la Matiora asta a voastră să se ducă pe apa Angarei.

Tot Afanasi fu primul care răspunse, dar grăi cu vocea sugrumată, de parcă i-ar fi răspuns nu Klavkăi, ci sieși, propriilor sale îndoieli :

— Că-i vechi, că-i nou, traiu nu ţi-l poţi duce fără pîne.

— Da ce, n-avem pîne ? Văz că şi porci-i hrănim numa cu pîne.

— Pînă una-alta, avem...

— Uf, că limbută mai eşti tu, Klavka ! interveni, dezmeticindu-se, Daria. Tare limbută ! De un' te-i fi iscat aşa, că aldată nu ereau dintr-astea pe-acilea pe la noi, în Matiora.

— Aldată nu ereau, amu sînt.

— D-apăi văz, doar n-oi fi orbeaţă. Cum naiba de nu făcuşi tu păreche cu Petruha al Katerinei ? Tu, Katerino, să nu iei sama la ce grăiesc eu, că nu ţie-ţi grăiesc. Cum de-aţi trăit voi pîn-amu răzleţi unu de altu ? Că-i şi el de pănura ta. Cum îi sacu aşa-i şi peticu.

— Mi-e mie de el cum îi e cînelui a linge sare, scutură din umeri Klavka.

— Vezi că-i e lui de tine mai mult de-o grămadă, i-o-ntoarse la rîndul ei, ofensată, Katerina.

— D-apăi ce-aveţi voi de jelit, după ce să vă plîngă inima ? nu se lăsă Daria. Şedea singură la masă, ca pe scaunul prezidenţial şi, punînd întrebări, îşi tot repezea cu amar şi tulburare capul înainte, de parcă ar fi ciugulit, în timp ce broboada albastră, decolorată, îi tot luneca pe frunte. Numa cu gîndu la ducă sînteţi, n-aveţi pic de astîmpăr ; toată grija voastră asta-i : un' s-o ştergeţi de-acilea ? Pentru alde voi — orî Matiora, ori holera totuna-i... N-aţi prins rădăcini acilea şi nicăiri n-o să prindeţi, de nimica n-o să vă pară rău... Că aşa sînteţi voi... nişte hoaspe.

Întărîtîndu-i pe bătrîni, Klavkăi îi veni mai îndemînă să se ia-n beţe cu ei, zîmbind subţire :

— Ba voi sînteţi aşa, tuşică Daria. Aflîndu-vă cu un picior în groapă, v-alegeţi ş-un trai pe potrivă. La aşa cap, aşa căciulă. Da viaţa merge nainte... cum de nu vedeţi voi nimica ? Mie una mi se şi face rău în Matiora

iasta a voastră puturoasă, pe cînd aşezarea a nouă, de pe cellalt mal, îmi convine, da pe Andreika al vostru, care-i mai tinerel ca mine, nu-l mai încîntă nici aşezarea aceea. Il trage aţa la oraş. Nu-i aşa, Andreika ? Ia spune, îţi pare rău după satu ista ?

Andrei stătu în cumpănă, fîstîcit.

— Spune, spune, nu te codi, stărui Klavka.

— Păi da, răspunse el.

— Şi de ce, mă rog, îţi pare rău ?

— Fiindcă aici am petrecut optăsprezece ani. Aici m-am născut. Aşa că n-are decît să rămînă cum e.

— Ian te uită, mititelu ! Cu ce-ţi mai ţine de cald copilăria de vreme ce-ai ieşit dintr-însa ? Nu-ţi mai e pe măsură. Iote ce găligan te făcuşi ! Şi nici Matiora nu-ţi mai e pe măsură. Ar putea careva să te ţină cu sila acilea ? Da de unde ! Vorbeşti aşa că ţi-i frică de bunică-ta. De dînsa-ţi pare rău, nu de Matiora.

— De ce...

— D-aia. Pe mine una nu mă duci. Iară bunică-ti îi pare rău de sine-şi. Să mai întinerească n-are cum şi d-aia-i ciudoasă, d-aia se teme să meargă colo un'e colcăie viaţa. Nu te supăra, tuşă Dario, că ţi-o spun de-a dreptu... Doară aşa faci şi matale, nu-ţi place să ţii adevăru sub obroc.

Daria însă n-avea nicidecum gînd de supărare.

— Am cugetat eu, fato, şi la trebile iestea, recunoscu bătrîna, moţăind uşor din cap, în semn că aşa e, a cugetat, şi-şi turnă ceai în pahar. Te-nvăluie cîteodat' un gînd şi le iei pe toate de-a mărunţelu să le petreci. Mă rog, îmi zic, oi fi eu cum oi fi... Da voi cum sînteţi ? De ce faceţi voi ce faceţi ? Oare pămîntu ista-i numa al vostru ? Pămîntu ista-i al tuturora — şi-al ălora de-au trăit înaintea noastră, şi-al ălora de-or veni după noi. Sălăşluirea noastră acilea-i de-o clipită. Şi-atunci de ce să te porţi tu cu el cum s-o purtat cela din poveste cu calu de-o arat pentru şapte fraţi... de ce să faci tu ca fratele cela care i-o pus

calului căpăstru și s-o dus cu el să-l deie unui țigan pe-o rublă și douăj' de copeici ?... Doară nu-i bunu tău. Așa ne-o fost dată și nouă Matiora, dată ne-o fost numa pentru folosință vremelnică... s-o grijim cu folos și să ne hrănim de pe urma ei. Și ce-ați făcut voi dintr-însa ? V-o lăsat-o-n samă ăi bătrîni, ca să vă treceți veacu-n hotarele ei și s-o lăsați la rîndu-vă ălor tineri. Că doară ei or să vă ceară socoteală. De nu vi-i frică de ăi bătrîni, or să vă ceară socoteală ăi tineri. Că de ce alta odrăsliți prunci ? Luați-o numa cătinel de cugetați cum se leagă unele cu altele și-o să vedeți cum vi se limpezesc. Rînduit ni-i să trăim o sîngură dată, da oare cine sîntem noi ?

— Omul e stăpînul naturii, îi veni-n ajutor Andrei.

— Așa-așa, stăpînu ei. Stăpînește, stăpînește, pîn-a-junge de-o jelește.

Și nu mai scoase nimeni o vorbă. Afară, ploaia potopitoare se domoli și, odată cu ultimii stropi mașcați, parcă scuturați de sus, porni să cearnă o bură măruntă, putredă. Întunericul ce coborîse mai înainte peste Matiora ca-n ceasul amurgului, aidoma unui acoperiș lăsat peste ostrov din înalturi, se resorbi — preajma era acum cenușie și spălată de ploaie, cum cenușii și spălate de ploaie erau și tăriile cerului, în care ochiul nu mai distingea decît o genune apoasă. Și cenușie, pîcloasă era și odaia în care cei adunați încremeniseră o toană-n tăcere, ca niște steiuri.

— Of-of-of ș-un cartof, curmă tăcerea cu o zicală Afanasi, dezmeticindu-se și săltînd de la locul său. Ia mai toarnă-mi, Dario, niște ceai. Dac-am pus cruce la treabă pe ziua de azi, să-i dăm zor încaltea cu ceaiu.

Veni și Tunguska. Oriunde se-ntîmpla să se adune lume o vedeai negreșit apărînd lipa-lipa și pe ea ; își căuta tăcută un locșor, la fel de tăcută își scotea din sîn luleaua și, plescăind din buze, se apuca să duhănească. Și dacă o lăsai în banii ei, era în stare să stea

așa și-o zi întreagă, fără să scoată o vorbă, ba poate că nici nu auzea ce se discută acolo, fiind mereu copleșită de-o adîncă și somnolentă îngîndurare.

Matiorenii n-o socoteau de-a lor, dar nici străină n-o mai puteai numi, căci era a doua vară de cînd se afla printre ei. Uneori însă, cînd se mai înviora și căpăta chef de vorbă, Tunguska se apuca să spună — mai mult prin gesturi decît prin viu grai — că tărîmul acesta-i al ei, că-n vremurile îndepărtate își făcuseră drum pe-aici tungușii ; și pesemne că așa a și fost. Acum însă bătrîna poposise-n Matiora din altă pricină. Sovhozul plănuia să înființeze o fermă de animale sălbatice, dar deocamdată nu fusese angajat decît responsabilul, care se dovedi să fie tocmai fiica Tunguskăi, o femeie între două vîrste, fără bărbat. An-primăvară, cînd veniseră încoace, căscioarele noii așezări se aflau încă în construcție, locuințele erau neîndestulătoare acolo și-atunci, sfătuită de cineva, fiica o adusese pe bătrînă aici, la Matiora, unde începuseră să apară case goale. Așa prinsese picior Tunguska pe-aceste meleaguri. Mereu o vedeai cum se duce pe mal, se-așază acolo și stă zile-n șir, de dimineață pînă-n seară, cu ochii ațintiți undeva-n josul rîului, către miazănoapte. De grădina de legume nu se-ngrijea mai defel ; un strat-două dacă făcea, dar și pe acelea le lăsa într-o totală paragină ; ori nu se pricepea la asemenea treabă, ori nu voia, nu era deprinsă s-o facă. Cum o scotea la capăt, nimeni n-avea habar ; fiică-sa venea de la sovhoz destul de rar s-o vadă. Cînd se ducea la cineva și gazda o poftea la ceai, Tunguska se așeza la masă, dar nimeni nu-și amintește s-o fi văzut o dată măcar înfruptîndu-se cu vreo coajă de pîine. Cu toate astea, trăia, nu-și dădea duhul și, cum făcea, cum dregea, amirosea iute unde se strîngea lumea și cît ai clipi o și cîrmea într-acolo. Azi, de fapt, întîrziase, dar de obicei apărea mai devreme.

De cum intră în casă, se îndreptă în colțul dinspre răsărit și se cuibări jos, pe podea, la picioarele Katerinei. Lumea se învățase și cu treaba asta, știa că, odată cuibărită pe podea, Tunguska nu mai putea fi urnită de-acolo și așezată pe scaun nici cu de-a sila. Nu-i mai puțin adevărat că și bătrînii din Matiora se mai întîmpla să stea ghemuiți pe dușumea și să pufăie — iată, care va să zică, de unde se trăgea deprinderea asta : tocmai de la străvechea stirpe tungusă.

— VenișI ? o întrebă Afanasi, lăsînd deoparte paharul cu ceai.

Tunguska înclină din cap.

— Iote, mai trăiește pe lume, cine știe la ce bun, și sufletu ăsta de om, observă Afanasi cu un aer filozofic. Da de trăit, trăiește.

— Ii femeie de treabă, n-are decît să trăiască, spuse zîmbind Vera Nosariova.

— Apo-așa-a-i, n-are decît. Ian ascultă, ai de gînd să te duci și tu la șovhoz ? i se adresă el Tunguskăi cu glas tare, de parcă ar fi vorbit cu o surdă.

Necuprinsă încă de toropeală, ea înclină iar din cap, de astă dată însă cu luleaua între dinți.

— Aș, vezi să nu se ducă. Eu una socot că n-o să-i fie deloc îndemînă acolo.

— Iaca na ! Ce-ți tot fi avînd voi cu șovhozu ista ? sări iar cu gura Klavka. Vă stă ca spinu-n coastă. Da dacă s-ar apuca mîne să vă mătrășească din șovhoz, v-ar veni mintea la cap, ș-ați schimba macazu. Oleu, ce lume năzuroasă ! Îi doare inima după ceea ce li se ia, chit că nici lor nu le mai trebe ; li se dă-n schimb de-o sută de ori mai bun, ei nu și nu, tot de-a hoarța s-așază : că-i sucită, că-nvîrtită, că-i cîr, că-i mîr. Ce vi se dă, aia să luați, că nu vi se dă nimica rău. Alții, iote, se bucură. Ce cusur are traiu-acolo ? Tușei Daria, mă rog, dumneaei n-ai ce să-i mai pretinzi — făcu ea un gest de lehamite

spre bătrînă — în darn ţi-ai bate gura. Da vouă, vouă ce nu vă convine, ce mai poftiţi, oameni buni ?

Mai potolită ca oricînd, ostenită şi buimacă de-atîta stat cu mîinile-n sîn şi năucită de discuţia celor de faţă, Vera Nosariova oftă din greu :

— De-ar lăsa omul să ţină barem o văcuşoară acolo... Şi fîneaţă de coasă de ne-ar da... Alminteri, deh, ce să-i faci ? De bună samă că-i alt fel de trai acolea, cu care nu sîntem învăţaţi, da ne-om învăţa pîn' la urmă. O să fie şi şcoală, grăieşte lumea c-o să fie şcoală pîn' la zece clase. Că asta de-acilea, de patru clase, i-un chin pentru copilaşi. Un' s-o fi trimes amu-şa pe Irka ? Acolea încaltea o să rămînă pe loc, lîngă mine. N-o să trebe s-o rup de casă. Vera se uită pe furiş, cu un aer vinovat la Daria şi, pradă unui vis, care i se arătase pesemne nu o dată, încercă să îmbine lucrurile... Ce bine-ar fi fost de s-ar fi făcut aşezarea ceea iote-acilea la noi, în Matiora...

— Ian te uită ce-ar vrea 'mneaei ! Apăi cu aşa ceva eu una nu-s de acord, strigă Klavka. Cum adică, să rămînem tot în sforu Angarei, acilea-n pustia asta, la dracu-n praznic ! Să n-ai tu chip să te urneşti nicăiri din loc, să te duci încotrova... Să stai ca la puşcărie !

— Ne-om învăţa noi, scoase la iveală Afanasi, de undeva din depărtate străfunduri, vorba îndelung pritocită şi hotărîtă în cugetul său. Ne-om învăţa noi, de bună samă. Peste un an, peste doi... iacătă, i-o scăpat şi Klavkăi o dată un adevăr din gură... De-ar fi să ne mutăm peste un an, doi într-altă parte, ne-ar părea rău şi de aşezarea cea nouă. Da om pune umăru, om trudi, aşa că... Doară truda-i a de ne-nfrăţeşte înainte de toate cu pămîntu. Ţie, Klavko, nu-ţi pare rău să pleci, fincă nici nu te-ai spetit cine ştie ce acilea. Nu sări, nu sări-n sus — o potoli el — că ştim noi prea bine cum or stat lucrurile. Cîtă vreme-o trăit alde mumă-ta, ea o fost a de ţi-o rădicat

copilaşii. Iară tu umblai lela prin magazine şi pe la săli de citit...

— Eu am pregătire...

— D-apoi nu de pregătirea ta grăiesc eu. În privinţa asta n-am nimic de zis. Eu de pămînt grăiesc. Şi-acolo e de tras, nu glumă — ehei ! — va trebui să-ţi dai multă osteneală ca să faci pămîntu ceala bun de rod. Nici nu ştii de ce să te-apuci mai întăi... De-aş da eu peste comisia ceea de-o ales aşa loc, aş îndesa-o cu nasu tot acolo, tot acolo... Ah, măiculiţa voastră aşa şi pe dincolo...

— Da poate că-ntr-adins te-au mînat acolo, ca să-ţi dai mai multă osteneală şi-n felu ista să te-nveţi cu locu, să te legi mai tare de el.

— O fi şi asta, nu zic. Da ne-om descurca noi cumva. Om scoate-o la mal. Ne-om obişnui, ne-om mai pune şi iscusinţa la încercare. Unele rînduieli vom căta să le deprindem încetu cu încetu, pe altele le-om înlocui cu ale noastre. Numa putere să aibă ţăranu şi să nu-i pună nime beţe-n roate, că scapă el de orice pacoste. Bine zic, Pavele, au ba ? De ce taci ?

Pavel fuma, asculta cu luare-aminte şi, pe măsură ce asculta, se pierdea tot mai mult cu firea, ajungînd să nu se mai înţeleagă pe sine şi să nu se mai poată suferi : cît vorbise maică-sa, fusese de acord cu dînsa, acum auzi spusele lui Afanasi şi fu de acord şi cu el, negăsind nici un temei să-l contrazică. „Ce se petrece cu mine ? se-ntreba Pavel. Unde mi-o fi capul ? Îmi stă oare pe umeri ? Sau poate n-are decît nisip într-însul, care, orice-ai spune, absoarbe totul de-a valma. Şi unde-i, de fapt, adevărul ? De ce-a fost nevoie să fie întins pînă-ntr-atît în lungiş şi-n curmeziş, de nu-i mai poţi dibui nici începutul, nici sfîrşitul ? Că trebuie, la urma urmei, să existe unul, un adevăr de căpetenie. De ce oare nu-s eu în stare să dau de el ?“ Şi totuşi simţea — simţea şi, în adîncul fiinţei sale, se declarase de mult de acord cu această idee, iar dacă nu-şi formase dintr-însa o fermă

convingere, care să-i fi spulberat orice îndoială, asta se datora numai faptului că îl împiedicau s-o facă durerea despărţirii de Matiora, precum şi amărăciunea şi zarva stîrnite de strămutare — simţea, aşadar, că şi în vorbele Klavkăi, deşi nu ea, ci un alt om, cu mult mai aşezat, s-ar fi cuvenit să le rostească, şi în afirmaţiile făcute de Andrei în ziua cînd s-au întîlnit şi au stat împreună la masă, în toate astea sălăşluia tocmai acel adevăr al zilei de azi, adevăr de care nu aveai unde să te-ascunzi. Iar tinerii îl înţeleg, se vede treaba, mai bine decît cei vîrstnici. Lucru firesc, de aia şi sînt ei tineri, lor le e menit să ducă viaţa mai departe. Vrînd-nevrînd, trebuie să-i dai dreptate lui Andrei, bine zicea el că, mergînd la pas, ba mai aflîndu-te şi în vechea Matioră, n-ai cum ajunge din urmă viaţa de azi.

— Ne-om învăţa, încuviinţă Pavel.

— Ce zici, om izbuti noi să scoatem pîine de pe ţarina ceea ? îl întrebă iar Afanasi.

— Trebuie să izbutim. Ne-o veni-n ajutor şi ştiinţa. Iar de n-om izbuti, ne-om apuca să creştem porci ori păsări. Acu pe calea iasta se merge peste tot, pe... specializare.

— Şi eu cu combina mea ce mă fac ? M-apuc să jumol găini ?

Femeile se însufleţiră.

— Or să-ţi pună la ea o maşinărie ş-ai să le jumoli. Ce-i rău în asta ?

— Ţ-o fi destul cît colb ai înghiţit. Ai ajuns tăciuniu de-atîta colbăraie.

— Cîn' or prinde să zboare penele, s-albeşte el la loc.

Rămasă în urma discuţiei, nemaiascultînd şi nemaivăzînd pe nimeni din cîţi se aflau de faţă, pradă unei adînci cugetări şi preocupată numai de aceasta, Daria sorbea în răstimpuri ceai din farfurioara pe care-o ţinea cu amîndouă mîinile-n dreptul gurii şi tot clătina mărun-

țel din cap, ca de obicei, în semn de încuviințare la ceva numai de ea știut.

— Ei, ce ziceți, muierilor, își asumă Afanasi rolul de diriguitor, socot c-ar fi cazul să rădicăm ședința. Am zăbovit destul. Bag sama că Daria o ajuns la fundu samovarului. Ce hotărîre luăm ? Ne mutăm au ba ?

— Au luat-o alții demult și fără noi.

— Ne mutăm, ne mută-ăm ! Colo, unde-i pămîntu ăl mare, ne-om bucura și de-o atenție mare.

— Luați sama numa să vă scuturați bine-bine de ploșnițe și gîndaci.

— Tu ce zici, Tunguska ? Să ne mutăm ?

Tunguska își scoase luleaua din gură, își trecu limba peste buze și, înălțînd către acel glas ochii ce-i rătăciseră pînă atunci cine știe pe unde, dădu din cap :

— Să-ți aduni și tu, Dario, toate alea. Că fără tine nu ne clintim de-acilea.

Daria însă nu-i răspunse.

— Ian uitați-vă, tresări Vera Nosariova, parcă s-o mai domolit ploaia. Iară noi chiar că zăbovirăm destul... Vorba multă — sărăcia omului. Eu una mă duc... În caz de ceva, mă strigi tu, Pavele. Numa azi nu. Că azi îs zorită.

...Curg ploile, curg... Dar li se întrevede și sfîrșitul ; răgazurile de la o ploaie la alta se fac tot mai lungi ; un pui de vînt abătut din susul rîului se opintise din greu, luîndu-și mereu elan, și izbutise în cele din urmă să clinteaseă din loc mîzga lipită de cer și s-o tragă după sine spre miazănoapte. Doar norii ce se perindă, plutind pe deasupra satului, continuă să-și reverse-n răstimpuri prisosul de apă. Se-astîmpără ropotul și iar se pornește, pogoară din tării, nesorită, o palidă lumină solară, pogoară-n mulțimi de zigzaguri, și iarăși se-ntunecă, și iarăși începe să răpăie — într-adins parcă, în dușmănie, să spulbere oamenilor orice nădejde că odată și-odată o să fie senin de-a binelea. Și oamenii, neputîndu-se resemna, se-nver-

șunau, blestemau cerul și se blestemau pe ei înșiși pentru că le-a fost dat să trăiască sub un asemenea cer.

Într-una din zilele acelea încă nestatornice, capricioase, cînd nici de plouat nu ploua, dar nici nu se înseninase, cînd vremea nu era prielnică nici pentru lucru, nici pentru odihnă, veni-n sat Voronțov și, împreună cu el, veni și un delegat de la raion, care răspundea de curățirea terenurilor ce aveau să ajungă sub ape. Lumea fu adunată într-o încăpere murdară și umedă, cu geamurile pe jumătate sparte, unde fusese mai înainte administrația colhozului. Înăuntru nu se mai afla nici o bancă, oamenii stăteau în picioare ; și nici masă nu era, la care să se așeze cei veniți ; așa încît, lăsînd între ei și adunare o distanță de vreo trei pași, aceștia se opriră în fundul sălii, lîngă perete. Primul luă cuvîntul Voronțov, arătînd că trebuie să se dea zor, să fie terminat cositul fînului în timp record ; la auzul acestor vorbe, oamenii se uitară la el fără grai, ca la unul picat din lună : ce tot îndrugă acolo ? — doar ploua afară. Și-ntr-adevăr, chiar atunci se abătu iar o undă de ploaie, răpăind pe acoperiș, dar Voronțov, înfășurat zdravăn în ploierul din foaie de cort, nu vedea și nu auzea nimic, o ținea înainte pe-a lui. Delegatul de la raion, pe nume Pesennîi [1], un bărbat arătînd cam sărăcuț cu duhul la înfățișare, cu obrazul bronzat și pometii ieșiți în afară, ca la toți cei de prin partea locului, și cu niște ochi albaștri, de copil, care pesemne că și cînta frumos, de vreme ce avea un asemenea nume — așadar, acest delegat, atunci cînd Voronțov îl prezentă, dîndu-i cuvîntul, o luă pe ocolite, mai-mai să-nceapă cu revista presei, dar, băgînd totuși de seamă că oamenii se mișcă de pe un picior pe altul, se-nghesuie unul într-altul din pricina umezelii și a curentului, își curmă vorba. Preț de cîteva clipe rămase tăcut, după care intră direct în subiect, ară-

[1] De la *pesnea* — cîntec *(rus.)*.

tînd pentru ce anume venise încoace : pînă la jumătatea lui septembrie Matiora trebuie să fie complet curăţată de tot ce creşte ori se află durat pe-ntinsul ei. Pe data de douăzeci urmează să sosească la faţa locului Comisia de stat, spre a lua în primire albia viitorului lac de acumulare.

— Păi n-o să prididim să scoatem nici cartofii. Şi nici grîul n-o să poată fi strîns. Iote, taman amu şi-o găsit vremea să-şi facă de cap... crîcni careva din mulţime.

Pesennîi nu făcu decît să ridice din umeri ; de răspuns, răspunse Voronţov :

— În ceea ce priveşte cartofii particulari, faceţi cum credeţi, n-aveţi decît să-i lăsaţi în pămînt. Recolta sovhozului însă sîntem obligaţi s-o strîngem. Şi o s-o strîngem. În caz extrem, ne vor sosi forţe de la oraş.

Oamenii însă, istoviţi de vremuială, primiră cu un fel de seninătate, ca pe un simplu fapt, pînă şi vestea privind termenul la care satului lor natal i se va împlini sorocul. Acum, cînd toate cîte se aflau în jur musteau de-atîta apă, nu-i mai venea a crede nimănui că ar mai putea lua vreodată foc ceva din toate alea. Iar mijlocul lui septembrie li se părea a fi la fel de îndepărtat, pe cît de îndepărtat se arăta mijlocul lui decembrie. Li se întipărise în minte doar un singur lucru şi anume : că va trebui să se apuce mai devreme de scos cartofii. Şi pe loc gîndurile lor o cîrmiră într-altă parte : mă rog, de scos, au să-i scoată, dar cum au să-i care de-aici, unde au să-i depoziteze ? Şi de unde să facă rost de atîţia saci ? De obicei, scoteau cîte şaptezeci-optzeci de ţuhali, iar în vara asta nu semănaseră mai puţin ca alte dăţi. Aici, pe loc, ar fi floare la ureche : ai putea la o adică să cari cu un singur sac întreaga recoltă — grădina-i doar colea, la un pas, pe cîtă vreme dincolo, va trebui, pesemne, să duci totul dintr-o dată. De-aia şi stai la chibzuri : ce-i de făcut, cum s-o scoţi la capăt ?

De la adunarea la care luaseră parte, matiorenilor le mai rămăsese în minte și faptul că Voronțov, poruncindu-le să nu aștepte pînă-n ultima zi, ci să pună foc treptat la toate alea de care n-ar mai avea neapărat trebuință, li-l dădu ca exemplu pe Petruha, care curățise primul teritoriul gospodăriei sale. De cum își auzi numele, Petruha, care de cînd se afla pe lume nu mai fusese de nimeni lăudat, se și umflă în pene, uitîndu-se primprejur cu un aer de erou, iar după adunare se apropie de Voronțov și de Pesennîi, să mai stea cu dînșii de vorbă. Ce anume au discutat ei între ei n-a auzit nimeni, dar de văzut, au apucat să vadă cum Voronțov, arătînd mereu spre Petruha, îi deslușî îndelung lui Pesennîi nu se știe ce ; ascultîndu-l, acesta își scoase din buzunar blocnotesul și începu să noteze într-însul cu un căpețel de creion.

Și-abia după ce-au ajuns pe la casele lor și s-au mai dezmorțit, au prins oamenii care mai de care să facă gură : auzi vorbă — la mijlocul lui septembrie ! N-a mai rămas pînă atunci decît o lună jumate. Doar atît : o lună jumate — nici nu bagi seama cum trece. Și le venea peste mînă, ba chiar îi umplea de groază gîndul că mai apoi, la cernerea zilelor lor nu va mai fi martoră Matiora, sătucul lor natal. Vor răsări ele, zilele, ca-ntotdeauna și se vor întinde peste ostrov, dar o vor face peste un ostrov pustiu, dereticat, de unde nu vor mai căta spre cer ochi omenești : unde-o fi el, devremior îi ori tîrzior, soarele mîndrulean ? S-or preumbla, s-or preumbla zilele toamnei peste ostrovul Matiora, cercînd a deslușî ce s-o fi întîmplat, de ce nu se mai simte-n prelargul lui izul de fum și nici zvon de glasuri nu mai răsună, și tot așa, pînă cînd, la ceasul sorocit, una din acele zile, căreia i-o fi dat să fie, nu va mai putea afla, în locul în care se-nălțase de cînd lumea, nici ostrovul.

Iar zilele vor trece mai apoi pe-acolo fără oprelişte și fără zăbavă, mereu, mereu.

14

Neavînd ce face, Andrei se duse și el la adunarea aceea, stătu și el acolo în picioare la fel cu ceilalți, rezemat de uscior, dar ceva mai retras, ca un străin, dornic să asculte ce noutăți aduseseră cu ei șefii. Întors acasă, îi povesti Dariei de-a fir-a-păr tot ce se discutase. Ea se așeză pe lavița de lîngă perete, își slobozi mîinile în jos și, rămînînd o vreme așa, în tăcere, de parcă ar fi pus ceva la cale, ar fi hotărît ceva în sinea ei, rosti doar atît :

— Da-da-da.

Glasul bătrînei avu darul să-l uimească pe Andrei : doar prin acest singur sunet, glasul ei izbuti să se nalțe pînă la pragul dreptei biruințI, vrînd parcă să arate că nimeni n-a crezut și n-a știut, că numai ea, singura, a crezut și a știut că așa va fi, și ca atare adevărul se afla de partea ei. Dar mai stăruia într-însul ceva, ceva ce semăna cu o prevenire : rămîne de văzut, adică, ce-o să se mai întîmple. Că de întîmplat o să se întîmple, fără doar și poate, dar cum anume ? ! Oare n-o să se facă scrum, privind la Matiora, tot restul pămîntului ? Îndată însă, cu un glas mai scăzut, mai supus, Daria adăugă :

— Iote-așa s-ar cuveni să fie și cu omul. De i s-ar spune cîn' îi e dat să moară, ar ști-o din vreme și s-ar găti de drum... n-ar mai umbla forfota de pomană...

— Ce tot îndrugi acolo, bunico ? ! La ce bun s-o știe ? !

Ea nu-i răspunse — poate că în sinea ei îi dădea dreptate, socotind că, într-adevăr, nu i-ar sluji la nimic omului să știe treaba asta, și se mustra pentru cele spuse, dar nu voia s-o recunoască. Andrei însă se înfierbîntase și începu să dea frîu slobod închipuirii :

— Să știi că ar fi amuzant. Tu, va să zică, ești bine, sănătos, dar în buletin, în dreptul anului nașterii, îți stă notat și anul morții. Andrei avu un rîs forțat, cumva străin. Îi dai, de pildă, cuiva buletinul, iar ăla, în loc să

se uite cum te cheamă, se uită să vadă cît mai ai de trăit. Căci asta-l interesează în primul rînd. Ţi-a mai rămas puţin — caută-ţi de drum, nu eşti bun de muncă. Ai mai mult — vino-ncoa, la noi. Iar dacă ar fi, de exemplu, să mă însor, i-aş zice mai întîi fetei : Ia dă-mi, porumbiţo, ia dă-mi buletinul să vedem cîţi anişori ai de trăit ? La rîndul ei, ar proceda şi ea la fel : ia dă-mi-l şi tu... Nu, bunico, rosti el pe un ton gînditor, oţărîndu-se, n-ar fi bine. Lasă treaba asta să rămînă aşa cum e.

Veni Pavel, şi Daria se ridică să aştearnă masa, dar el spuse că se duce mai întîi pe luncă să vadă cum se prezintă acolo clăile de fîn. Către seară, zarea se făcu mai senină şi mai largă de cum fusese în scurtele răstimpuri promiţătoare de pînă atunci, cerul se înălţă, norii atîrnau de el ca nişte măguri, iar pe de margini începuseră a se albi. Bătea un vînt rece — primul semn că vine, în sfîrşit, vremea cea bună. Mai luneca pe la soroace şi cîte o geană de soare — ba o vedeai vărgînd pămîntul dincolo de rîu, ba plutind sus de nori şi ieşind la iveală-n preajma satului, pe toloacă, pe ţarini şi pe luncă, pentru a se rostogoli mai apoi undeva în vale. Prinseră a da glas şi cocoşii, după ce tăcuseră molcom în aceste ultime zile — simţiră şi ei cam cum stă treaba, nu cîntau doar aşa, fără noimă ; se auzea mai limpede şi mai pur orice sunet : de zăngănea ceva la o verstă depărtare, aveai impresia că răsună chiar la urechea ta. Şi Pavel se convinse : gata, s-a zis cu vremuiala, iar convingîndu-se, hotărî să cerceteze ce stricăciuni izbutise să facă ploaia între timp — nu s-or fi încins clăile ? — pentru a şti de ce anume să se apuce mai întîi cînd vor relua lucrul.

După ce el se primeni, schimbîndu-şi mantaua de ploaie cu o pufoaică, şi plecă, Andrei, tulburat şi îmboldit de nişte gînduri care-l frămîntau, aduse vorba despre discuţia ce avusese loc în ziua sosirii sale.

— Bunico, tu ziceai atunci că ţi-e milă de oameni. De toţi laolaltă. Aşa ziceai tu, mai ţii minte ?

— Ţiu minte, ţiu. Cum să nu.

— Şi de ce-ţi e milă ?

Bătrîna trebăluia ; tot învîrtindu-se prin odaie în căutarea unui căuşel pe care-l rătăcise, ea nu luă drept un răspuns serios vorbele ce urmează :

— D-apoi de-aia, că mi-e milă. Cum să nu-ţi fie milă de om, bietul de el ? Că-i doar semenul tău.

— Bine-bine, dar de ce ţi-e milă te-ntreb. Ziceai atunci că-i tare mititel omul. Voiai să zici că-i slab, neputincios, sau ce anume ?

— Iote-aşa, mi-o venit. Am zis-o şi gata. Oi fi zis-o poate aşa, într-o doară.

— Ba nu-u.

Daria găsi în cele din urmă căuşelul, se duse-n tindă, luă cu el apă din hîrdău şi se-ntoarse în celar. Iar mai departe, nefiind în stare să se lase păgubaşă, continuă discuţia cu nepotul de-acolo, izbutind în acelaşi timp să mai mocoşească, să mîntuie cele ce trebuiau musai făcute.

— Da ce, oare nu-i aşa cum zisei ? întrebă Daria, antrenîndu-se încetul cu încetul în discuţie şi apropiindu-se de ceea ce putea să spună. Că doară n-o crescut. Mititel cum o fost aşa o rămas. Două mîni şi două picioare-o avut, şi tot atîtea are, nu i-or sporit. Da o ţînut viaţa tot într-o fierbere, pîn-o răsfiert-o... ţi-e şi frică să te uiţi cum o răsfiert-o. Şi o făcut-o el sîngur, el s-o ostenit, nu i-o dat nime ghes. El crede că-i e stăpîn, da nu-i mai e hă-ăt de mult stăpîn. De mult i-o scăpat din mîni. L-o biruit ea pe dînsu, ea-i cere amu lui ce poftește, şi-l ţine tot într-o goană, tot într-o goană. S-ar cuveni să-i mai pună el frîu, s-o ia mai domol, să mai cate-mprejuru lui să vadă ce-o mai rămas şi ce-o măturat vîntu... Da ţ-ai găsît ! el zoreşte mai straşnic — şi mînă, şi mînă ! D-apo-aşa, o să cadă-n brînci, n-o să-l mai ţînă multă vreme puterile, Ba o şi căzut, ce mai la deal, la vale !...

— Spune-mi, te rog, cum poate să cadă-n brînci, cînd treaba se face cu maşini ? De-ai şti, bunico, ce mai maşini

s-au construit ! Nici nu-ți trece prin minte cîte pot ele face. La ora actuală n-ai să găsești vreun loc de producție în care să le simtă omul lipsa, să trudească el singur. Și atunci, cum să cadă în brînci ? Nu-i așa cum zici tu, bunico. Tu vorbești de oamenii de demult, de cei care-au trăit acum o sută de ani.

Daria își întoarse, nemulțumită, fața de la ceaunașele și oalele de tuci și se-ndreptă de șale.

— Ba știu eu ce grăiesc. Auzi la el, de-amu o sută de ani... Amu o sută de ani lumea trăia, aș zice, în tihnă. Eu de tine grăiam, de alde voi toți, de cum e-n ziua de azi. Că alde voi nu vă spetiți — nici nu mai încape vorbă ! Vă cruțați. Da că v-ați irosit sufletu — de asta nici că vă pasă. Tu, bunăoară, ai auzit barem că el, omu, are suflet ?

Andrei zîmbi :

— Se zice că ar avea așa ceva.

— Nu te mai hlizi, că are. Numa voi v-ați învățat să credeți că ceea ce nu-i e dat omului să vază ori să pipăie, aceea nici nu se află. Cine are suflet, acela-l are și pe Dumnezeu într-însu, băiete, Și chiar de nu crezi o iotă, n-ai decît, da el sălășluiește colo, în tine. Nu-n ceruri. Ba mai mult — e țiitorul omului din tine. Să te naști om și să rămîi om. Să fii bun la suflet și milostiv. Că cine și-o lepădat sufletu, aceala nu mai e om, nu-u ! Unu ca aceala-i în stare de orce, nici nu se uită. D-apoi cred și eu că fără suflet o duci mai ușor. Voi ați croit-o nainte cu sloboda, fără poveri. Fiește care face numa ce îi place. Pe tine n-o să te zgîndăre nime și nime n-o să-ți stîrnească vreo durere. N-o să te-ntrebe nime nimica. Îmi grăiești de mașini. Că ele, dragă doamne, lucrează pentru voi. Ei aș ! Demultișor nu mai lucrează ele pentru voi, voi lucrați pentru ele — ce, parcă eu nu văd ! Cî-îte nu cer mașinile aiestea ! Că nu-s cai, să le zvîrli acolo niște ovăz și să le dai drumu la păscut. Ele storc și ultima vlagă din voi, iar pămîntu-l scorocesc, îl fac harcea-parcea, la asta-s

bune ele. Iote ce mai aleargă și cît încape-n ele ! Iară voi vă mai și minunați, și tot băgați într-însele. De-aia vă și țineți de coada lor. Ele o iau la goană din fața voastră, iar voi după ele, să le-ajungeți din urmă. Că le-ajungeți, că nu le-ajungeți, v-apucați să faceți altele, noi. Iar aiestea-s și mai cu moț. Și-i dați mai amarnic zor, să nu rămîneți cumva de căruță. Și de voi, de omu din voi nici că mai aveți vreme... acuși-acuși o să vă prăpădiți cu tătu pe drum. Cîte ceva o să mai păstrați în voi, ca s-o țineți tot într-o întinsoare, de alte cele n-aveți trebuință. Țiu minte că și pe vremea mea trudea lumea, nu sta cu mînile-n sîn, da trudea-n tihnă, nu așa. Amu totu-i pe fugă. Și lucru-i pe fugă, și mîncarea-i pe fugă — nicăiri nu mai are omu vreme. Ce s-o petrece oare pe lumea iasta ? ! Pînă și pruncu îl naște muierea pe fugă. Iar el, prunculeţu, nici n-apucă bine să vază lumina zilei, să stea copăcel, să rupă primu cuvînt, că-l și vezi gîfiind. Un'e și la ce mai e bun el în halu ista ? Daria-și curmă vorba o toană, deșertînd jos pe podea, lîngă căldare, cartofii fierți de diminicioară pentru vacă, apoi continuă : Iaca, mă uit la tat-tu. Gîndești oare c-o s-apuce el anii mei ? Un'e mai pui că el o trăit încă în Matiora, și-acilea, vezi bine, îi liniște mai multă ca la oraș. Am fost eu și-acolea, m-am uitat — oleu, ce de omenet aleargă ! Ca furnicile, ca gîngăniile ! Încolo-ncoace, încolo-ncoace ! Să te crucești, nu alta. N-ai tu chip nici să treci. Se-mping unii pe alții, o ia care mai de care unu altuia nainte... Să te ferească Dumnezeu ! Te uiți la ei și te gîndești : de un'e să iei atîta pămînt ca să-i îngropi, cîn' le-o veni veleatu, pe toți ? Nu se află nicăiri atîta pămînt. Și tu ești tot de teapa lor : te-ai răpezit în galop într-o parte, da nici n-ai prididit să te uiți primprejur, c-ai și dat pinteni într-alta. Ca nu cumva, ferească sfîntu, să prinzi un'eva rădăcini. Colo un'e-i harhătu mai mare, hop și tu, că de harhăt ai tu nevoie.

— Ce tot spui, bunico ? În galop, pe fugă... Ne ducem traiul şi-atît. Trăim fiecare aşa cum putem.

Andrei stătea în pragul uşii ce da în celar şi, mirat de vorbele Dariei, se uita la ea cu o privire atentă, ironică.

— Trăiţi... Trăiţi fieşcare cum puteţi, dacă aşa vi-i pe plac. Nu vă luaţi după mine. Noi ne-am purtat crucea. Numai că şi tu, şi tu, Andriuşka, ai să-ţi aduci aminte de vorbele mele, mai încolo, cîn' ai s-ajungi la capătu puterilor. Încotro, ai să spui, încotro m-am grăbit aşa, ce-am izbutit eu să făptuiesc ? D-apoi numai pîrpără şi bobot ţi-o fost zoru, ele te-or împrejurat. Trăiţi... n-aveţi decît... Da iote ce vamă ia traiu ista al vostru : pe Matiora vrea să i-o daţi, că-i hămesit, bietu. Şi parcă numai de Matiora-i vorba ? ! După ce-o s-o hăpăie, o să mormăie şi-o să fornăie şi-o să vreie zor-nevoie altele, mai abitir. Să-i daţi iară. Şi n-o s-aveţi încotro, o să-i daţi. Alminteri v-aţi dus pe copcă. I-aţi dat traiului frîu slobod ş-amu nu-l mai puteţi struni. Voi purtaţi vina.

— Da eu nu asta te-am întrebat, bunico. Te-am întrebat de ce ţi-e milă de oameni.

— Şi eu despre ce-ţi grăiesc ? se poticni ea, ofensată, apoi oftă din adînc, dîndu-şi seama că, într-adevăr, aşa e, vorbeşte despre altceva. Mai bine ar tăcea, că tot nu foloseşte la nimic vorba. Poftim, li s-a adus oamenilor la cunoştinţă că, după ce s-o face curăţenia, Matiora o să fie prefăcută-n scrum, iar ea, bătrîna Daria, în loc să-şi ridice, să-şi nalţe sufletul pînă la acel soroc şi acea privelişte, se-apucă să discute despre nişte lucruri care nici măcar nu pot fi discutate, adică să bată apa în piuă. Şi vai, cît amar de vreme se iroseşte cu asemenea îndeletnicire ! Pe cei muţi lumea îi socoate nenorociţi, fiindcă nu pot vorbi, dar sînt oare ei chiar atît de nenorociţi, stînd cufundaţi în cugetările lor îndelungi şi de nimeni curmate ? Andrei însă aştepta, el avea, cine ştie de ce, nevoie de răspunsul ei, şi-atunci ea, oftînd iar din adînc, străduindu-se să regăsească firul discuţiei, rosti cu glas

șovăielnic, aproape sugrumat de smerenie : Fireşte că mi-i milă... De-ajuns numai să te uiţi la el... Mestecînd cu făcăleţul lăturile din căldare, aci coborîndu-şi, năbuşindu-şi glasul, în vreme ce lucra, aci ridicîndu-şi-l, slobod, fluturîndu-l parcă în văzduh şi sărind de la una la alta, Daria se apucă să-i deslușească : I-un încurcă-lume fără seamăn omu ista al tău. Că-i încurcă pe alţii, mă rog, pentru asta o să fie tras la răspundere. Da iote că s-o încurcat şi pe el însuşi în aşa hal, că nu mai ştie un'e-i dreapta şi un'e-i stînga. Într-adins parcă face totu pe dos. Taman ce n-ar vrea aia face. Şi asta n-o văd numa eu, fincă, dragă doamne, aş ave nişte ochi mai nu ştiu cum, da po' s-o vezi şi tu, dacă te uiţi mai bine. Ian cată, cată mai cu luare-aminte la dînsu. Lui nu-i arde defel să rîdă, ba poate că s-ar cuveni să plîngă, da el rîde, rîde... Şi la vorbă... la el fiece vorbă-i cu vicleşug, că, de fapt, altceva ar vroi să spună... Iar ceea ce-i stă pe limbă nu dă în vileag, îşi pune lacăt la gură. Trebe să meargă într-o parte, el o ia în cealaltă. Mai apoi se dezmeticeşte şi i se face ruşine, şi se-nfurie pe sine însuşi... iar dacă se-nfurie pe sine, se-nfurie şi pe toată lumea. Şi mai amarnic se-nvrăjbeşte, mai de-a hoarţa-i ies toate alea. Da-i cu putinţă să scapi în aşa hal caii la vale, să nu te-nfrînezi cîtuşi de cît ? ! Că doar de trăit, trăieşti o nimica toată, de ce să nu trăieşti după cuviinţă, să nu te gîndeşti ce amintire laşi în urma ta ? Că amintirea le ţine pe toa-ate minte, nimica nu prăpădeşte, nici o fărîmiţă nu-i scapă. Mai apoi po' să-i răsădeşti pe mormînt în fieşcare zi floricele, că tot mărăcini o să răsară. O-of-of-of ! Bătrîna oftă din nou, şi Andrei simţi deodată — lucru care altcîndva nici nu i-ar fi dat prin minte — o undă de bănuială faţă de oftatul ei : îi scăpase oare aşa, de la sine, întru uşurarea poverii din suflet, sau îl potrivise ea cu meşteşug, ca hang al spuselor ? Nu se-apucă însă s-o întrerupă, şi bunică-sa continuă : Gîndeşti tu că nu i s-o fi urît lu alde Petruha al Katerinei, de-o pildă, să tot facă

pe prostu ? Că doară nu-i defel nărod, nu-u. Știe și el că se scălămbăie, că traiu nu i-i ca la tot omu, ci numa așa, o comedie. Da nu ți-ar cîrmi-o pe calea cea bună cu nici un chip, de-afurisit ce-i. Și-o croit cărăruia lui și se-e tot duce, se duce pe ea pîn' la capăt. Da ce să vorbim de el ! De la el n-ai ce pretinde. Cată numai de te uită la omu așezat, care se pricepe, ai zice, să-și rînduiască traiu, și ai să vezi că pînă și acela se preface, ba chiar mai rău. Cîn' iese-n lume, se poartă nu cum i-i portu, ci almintrelea, nu mai e el, ci altu. Cu ce-o fi oare mai breaz acel altu drept care te dai ? De ce să nu trăiești așa cum ți-i firea, să tot cerci a te fățărnici ? Cuscra Tatiana avea o noră pe care-o ținea Ivan, o chema Gutka și erea strașnic de fudulă, ba-i mai plăcea s-o facă și pe zbanghia, nici una, nici două își tot repezea ochișorii în cruce iote-așa, în prostie. Ei bine, Gutka asta avea obiceiu să pitească ciocanu după privată. De-o vedea careva că se duce-ntr-acolo, ea hat ciocanu și bocăne cu el. Dragă doamne, taman de-aia s-o și dus acolo, să bată o scîndură. Și-ți venea pe limbă s-o-ntrebi : d-apoi cine nu se duce acolo să-și facă nevoile, fato ? De ce naiba te rușinezi ? Iaca așa sîntem și noi toți. Bătem în ceea ce-i gata bătut. Fiește care om o fost făcut pe lume cu firea lui, și-o fost lăsat să trăiască, da el nu, el vrea zor-nevoie să fie altcineva decît este. S-o-ncurcat omu, oleu, cum s-o mai încurcat, s-o luat cu jocu ista pînă peste poate.

— Și tu, bunico ?

— D-apoi ce crezi ? Mă pomenesc și eu că fac uneori alceva decît ceea ce s-ar cuveni. Și doar nu-i defel greu să faci așa cum trebe, da iaca — picioarele te poartă într-altă parte, mînile apucă alte cele. Parcă diavolu te-mpinge din urmă. Dacă asta-i isprava lui, apăi află că multe o izbutit el să pună la cale în vreme ce norodu se vînzolea : o fi Dumnezeu ori n-o fi. Iartă-mă, Doamne milostive, iartă-mă pe mine, păcătoasa, se închină ea, cu privirea ațintită în golul ușii, pe lîngă Andrei. Ce tot gră-

iesc eu ? Doară nu-i treaba mea să-i judec pe oameni. Da ce să fac, păcatele mele, dacă mai am încă ochi care văd și urechi care-aud. Ș-am să-ți mai spun eu ție una, Andriuşka, mai ceava, iar tu s-o ții bine minte. Gîndești oare că lumea nu-și dă sama că Matiora n-ar trebui potopită ? Ba își dă sama. Da tot o potopește.

— Înseamnă că altfel nu se poate. Că asta-i cerința.

Cum stătea aplecată la gura sobei, în care da să așeze lemnele pentru a doua zi dimineață, Daria se îndreptă brusc de șale și se-ntoarse spre Andrei :

— Dacă nu se poate altfel, atunci apucați-vă și retezați Matiora din temelii, făceți și treaba iasta, de vreme ce puteți orce, de vreme ce-ați scornit tot soiu de mașini... Retezați-o și mutați-o acolo un'e-i pămîntu pămînt, așezați-o în preabătu lui. Că Dumnezeu, cîn' o slobozit din cer pămîntu, n-o dat nimărui nici un palmac de prisos. Da vouă el o ajuns să vă prisosească. Mutați-l de-acilea și lăsați-l să dăinuie. V-o prinde și vouă bine și le-o fi de folos și nepoților voștri. Iar pentru aiastă treabă ei or să vă binecuvînte.

— Nu există, bunico, asemenea mașini. N-a născocit încă nimeni așa ceva.

— Dacă s-ar fi gîndit, ar fi născocit, rosti bătrîna și, pe loc, înfricoșată ori poate rușinîndu-se de vorbele ei, reluă pe un ton împăciuitor și ostenit, în vreme ce cu lopata de lemn vîra mereu despicături în gura sobei : Mă-ntrebi tu de ce mi-i milă de om. Apăi cum să nu-ți fie milă de el ? Dac-ar fi să nu-i iei în samă trufășia, te-ai dumiri că prunc se naște pe lume și prunc rămîne toată vieții șoara lui. Prunc îi și cîn' l-apucă năbădăile, cîn' face nebunii, și tot ca la prunc îi e și plînsu. Eu una-l zăpsesc de fiecare dată pe cel ce plînge în taină. Nu mai e omu-n stare nici a se stăpîni, nici boala mai știe ce. Te uită numa la cîte i-o fost dat să facă față — ți se rădică păru măciucă, nu alta. Și el ce să facă, dă din colț în colț, se zbuciumă... da mai mult și mult se zbuciumă de pomană.

Un'e-ar putea merge la pas, el o ține-ntr-o goană. Iar de moarte... vai, cum se mai teme, sireacul, de ea ! De-ar fi numai pentru-atîta și tot s-ar cădea să-l căinezi. Nime pe lumea iasta nu se teme așa de moarte ca el. Mai abitir decît iepurele... Iar cîn' trăiești cu frica-n sîn, cî-îte nu făptuiești...

Daria așeză lopata-n ungher și se-ntoarse către Andrei. În spatele lui, în tindă, unde un ochi de geam da spre Angara, stătea soarele. Chipul bătrînei se lumină.

— Doamne ! șopti ea cu un aer vinovat. Și eu grăiam de moarte... Se vede treaba că m-am smintit de-a binelea, bătrîna de mine. Așa se vede treaba.

Iar soarele era cel adevărat, deși cam palid și ostenit, căci izbutise cu mare greu să răzbească printre nouri. În chiar pragul apusului, își porni rostogolul pe o cărăruie îngustă și senină de cer, și de-acolo, vestindu-și eliberarea, prinse a zvoni și a străluci, făgăduind că are să dea în scapăt doar peste noapte, iar a doua zi, la mînecate, are să iasă la iveală și-o să se apuce de lucru.

Răcneau de mama focului cocoșii ; răcneau dobitoacele ; de undeva se-auzea, solemn și prelung, un bubuit metalic.

15

Și soarele-și ținu făgăduința. A doua zi ieși la iveală odată cu răsăritul : sus pe boltă mai zăboveau încă nouri sfrijiți, storși de vlagă, lehămetuiți parcă de ei înșiși, dar zarea dinspre răsărit, a zorilor de ziuă, era limpede și soarele își porni rostogolul fără oprelişti. Și-n vreme ce se nălța mereu mai sus, norii, subțiindu-se și devenind străvezii, se tot retrăgeau din calea lui, ca în cele din urmă, aidoma unor sloiuri de gheață, să se topească deplin. Către amiază, cerul se eliberă pe de-a-ntregul, prinse a străluci și, stăpînit de bucurie și nerăbdare, păru că se

urnește și-ncepe să se rotească deasupra pămîntului, deșirînd, val după val, belșug de culoare curată. Spre el săgetară păsările și porniră să se zbenguie, să-l cutreiere-n freamăt, dezmorțindu-și aripile și slobozind țipete scurte-n tumbele lor, de fericire că le e dat să zboare. Pămîntul umed începu să fumege, trimițînd în văzduh abur alb, lăptos, ce se mistuia îndată sub razele soarelui ; băltoacele stăteau gata să se bîhlească ; în apa lor căutau cu luare-aminte găinile, hotărîte parcă, în sfîrșit, să învețe să înoate ; prin apa lor umblau de colo-colo, godacii, dar, nefiind încă zăpușeală, nu se tolăneau în mocirlă, ci doar urmăreau să afle un loc mai prielnic unde s-ar putea bălăci mai tîrziu. Verdeața pădurilor și a ierburilor mustea de sevă, se învîrtoșase, întunecîndu-se la culoare, așadar, nici după acea săptămînă de vremuială ruginiul n-apucase să atingă o frunză măcar, ceea ce însemna că vara făgăduia să fie lungă. Mirosurile tari și limpezi, distincte pe timp de ploaie, se contopiră într-o singură aburează, în care, ca într-un fluviu, nu mai puteai deslușî care apă din care rîu se trage.

După-amiază, îndată ce se zbici pe-afară, Pavel îi duse pe oameni să-mpărștie căpițele, să-ntindă la uscat fînul răzbit de apă. Ploaia le dăduse de furcă. Dar mai crunt decît toate era faptul că spălase și dusese cu ea tot zelul și înflăcărarea ce însoțiseră pînă atunci cositul. Firește, să iei de la capăt, să refaci ce ai făcut o dată, e un lucru nu tocmai plăcut, dar oamenii simțeau că și mai departe, după ce vor fi dres ce era de dres, vor munci la fel ca și acum, doar ca să mîntuie treburile ce mai rămîneau de mîntuit, dar nicidecum de plăcere. Or, la început, tocmai asta era, munceau de plăcere. Acum însă nu mai doreau nimic altceva decît să termine mai repede : să ridice șirele de fîn și gata — acasă. Ajunge cît au stat răscrăcărați : cu un picior aici, cu celălalt dincolo, e timpul să tragă la un țărm trainic. Acum, cînd se ivise soarele, mijlocul lui septembrie părea nespus de aproape — uite-l colea — și

cîte griji, cîtă alergătură mai aveau cu strămutarea — de unde vreme şi putere să le birui pe toate ? Vaca, de pildă, umblă pe imaş fără să simtă necazul — ce te faci cu ea ? Iar cel ce se hotăra să se-apuce de cosit, ca să aibă nutreţ, intra acum la chibzuri : cînd s-o mai facă ? N-ar fi oare mai bine să pună mîna pe topor şi să-i ardă vacii una-ntre coarne, să-i ia mirul şi astfel să scape de griji ?

— Ne-am fi putut repezi şi pe ploaie să mai dăm o ţîră cu coasa, grăi Daria, dojenindu-se pe sine şi deopotrivă pe cei doi bărbaţi din casă şi oftă, cu inima tîngă, din pricină că abia acum i-a trecut prin minte una ca asta.

— Firește că am fi putut, răspunse Pavel nervos, ferindu-şi ochii. Numai că ploaia nu ne-a dat de veste cînd are de gînd să stea. Iar fînul ar fi putut să şi putrezească în brazdă.

Doar Andrei nu se pierdea cu firea.

— Lasă, bunico, nu te mai perpeli aşa, că o să cosim noi cît o fi nevoie. Dacă se-ndreaptă vremea, o scoatem la capăt şi cu cositul. Eu unul mă pot apuca chiar de mîine. Într-o săptămînă îţi clădim treizeci de căpiţe. Ajung treizeci pentru vacă ?

— Dac-or da rod bunicel şi cartofiorii, ajung, de ce să n-ajungă ?

— Or să dea, că n-au încotro !

Siguranţa asta avu darul să-l mai înveselească şi pe Pavel.

— Poate că mă-nvoiesc cu careva, să fim trei perechi de braţe. Înhămaţi la ceatlău, sfîrşim treaba mai iute. Că deocamdată la colhoz nu mai e chiar aşa mare zorul — din obişnuinţă, Pavel zicea şi acum tot „la colhoz".

— Şi cîn' v-o fi mai îndămînă, v-apucaţi de morminţele, Pavele, de morminţele, nu uită Daria să-i amintească. Pînă nu mutaţi morminţelele, nu vă las să plecaţi

din Matiora. De nu, uite-acia rămîn și eu, nu mă dau dusă.

Andrei, mirat și neîncrezător, își tot plimba ochii de la taică-su la bunică-sa, și de la bunică-sa la taică-su : să fie oare adevărat ce vorbesc ei, or să se-apuce să sape mormintele, să dezgroape ceea ce a mai rămas acolo din morții înhumați de mult de tot, pe cînd el nici nu se afla pe lume ? La ce bun ? Treaba asta pe care urmau să o facă îl și înfricoșa, i se părea sinistră, cruntă, dar în același timp îl și ispitea, îl îmboldea : ar fi interesant. Ar fi interesant de văzut în ce anume se transformă un om care a zăcut în pămînt treizeci, patruzeci, cincizeci de ani, cu atît mai mult cu cît nu-i vorba de un om oarecare, străin, ci de unul din chiar neamul tău — un unchi, un străbunic ? Îi va trezi oare în suflet vreun simțămînt mai aparte, nemaiîncercat pînă atunci ? E puțin probabil să mai aibă cîndva în viață prilejul de a vedea ceva asemănător. E, într-adevăr, o ocazie unică, un fapt deosebit, care, de bună seamă, nu se va mai repeta.

Dar, precum se știe, nu-i e dat omului să facă totdeauna ceea ce-și propune... A doua zi interveni ceva cu totul neașteptat : Pavel fu chemat de urgență, printr-un curier, la așezarea cea nouă. Unul din muncitorii lui de la atelierul de reparații, fie că era beat, fie din nebăgare de seamă, ori poate din prostie, nimerise cu mîna în strung și rămăsese infirm pe toată viața.

Întors din luncă, unde fusese trimisă după el o mașină, Pavel intră în casă doar pentru cîteva clipe, să-și schimbe hainele și, fără a mai sta să bea ceai ori să-și strîngă lucrurile, o porni într-un suflet spre malul rîului. Daria strigă în urma lui :

— Cîn' să te-aștept ?

— Nu știu, răspunse el acru, din fugă.

În ziua aceea, Andrei se dusese la cosit de unul singur. De vreo cincisprezece ani încoace, fîneața familiei Pinighin se afla în același loc, pe malul drept al rîului, cam

depărtişor, dincolo de ogoare şi bahnă, şi Andrei, care mai ţinea minte drumul, plecase într-acolo de dimineaţă, luînd cu sine o legăturică cu merinde, să aibă în caz că i-ar fi lene să se întoarcă la amiază, precum şi un ceaunaş şi o cute pentru ascuţit coasa. Luase de asemenea şi două coase : pe la chindii, de-a dreptul din luncă, urma să se abată pe-acolo taică-su. Numai că el n-a mai apucat să vină, iar despre cele întîmplate între timp Andrei află abia-n amurg, cînd se întoarse acasă. Ascultînd spusele bunică-si, el rosti cu atîta convingere în glas, încît o făcu şi pe dînsa să creadă :

— Mîine dimineaţă se-ntoarce.

Pavel însă nu se întoarse-n dimineaţa aceea. Daria-l aşteptă şi-l tot aşteptă, iar la vremea cînd soarele se-nclină spre asfinţit, îşi pierdu răbdarea şi dădu fuga-n cîmp, la fîneaţă, unde se afla Andrei. După atîta ploaie, bahna era năpădită de apă ; ca s-o ocoleşti, trebuia să mergi cale lungă şi vreme multă, şi-atunci ea o croi de-a dreptul, cu nesăbuinţă, prin apăraie, afundîndu-se pînă sus de genunchi într-o mlaştină rece şi vîscoasă, de unde ieşi aproape tîrîş, udă leoarcă şi mînjită de mîl ca o zgripţuroaică, aşa că, în cele din urmă, se văzu nevoită s-o ia totuşi pe ocolite. Pînă ce ajunse la locul cuvenit, puterile o părăsiră cu totul — şi unde mai pui că Andrei nu se afla acolo. Una din coase sta înfiptă lîngă coşmaga lor veche, dărăpănată, învelită cu scoarţă de copac încă în primul an, atunci cînd căpătaseră parcela aceea de fîneaţă, dar care le prindea bine pînă şi acum, în vremea din urmă, fiindu-le de folos în clipele de odihnă ori cînd se stîrnea, pe neaşteptate, ploaia. Cealaltă coasă sta agăţată într-unul din cei trei mesteceni la poalele cărora se pitula coşmaga. Aceasta se afla în umbră, şi Daria se trase mai într-o parte, aşezîndu-se la soare, pe iarba pologită — picioarele nu i se dezmorţeau şi pace. Se descălţă şi se-apucă să şi le frece cu mîinile, aruncînd în acelaşi timp o privire în jur.

Andrei mai mult brăcuise decît cosise — pesemne că se dezvăţase de munca ţăranului, uitase, pierduse rînduiala celor ştiute cîndva. Poloagele stăteau vîlvoi, prin ele ieşeau la iveală fire de iarbă neatinse de coasă, brazdele erau şerpuite ca nişte valuri. Uitîndu-se mai cu luare-aminte, Daria băgă de seamă că poloagele apucaseră să se zvînte, să se usuce — ceea ce însemna că Andrei nu cosise deloc de dimineaţă şi pînă venise ea, ori poate trăsese doar două-trei brazde scurte, atît. Un simţămînt amar, neplăcut o-ncovoie pe bătrînă : da-da, nimic din tot ce-şi pusese ea în gînd nu se va adeveri. Nimic nu se va adeveri, în van i-ar fi pînă şi orice nădejde. Zadarnic e totul.

Îl strigă pe Andrei o dată, şi încă o dată, şi încă o dată, pînă izbuti să afle răspuns. Andrei ieşi la iveală din tufişul de mlajă undeva-n susul malului, la vreo jumătate de verstă de locul în care se găsea ea ; ţinea în mînă ceaunaşul în care se zărea ceva de un roşu aprins. Şi Daria se dumiri numaidecît : nepotul culesese măcriş. Doamne, tot copil a rămas, copil în lege ! Cum îl scapi din ochi, o şi tulește-n tufăriș după rogodele... Oare cum şi-o rîndui el traiul pe-acolo prin străini, de unul singur ? !

Dar ea tocmai de asta venise, să-l ia de la treabă. Cît a fost ziulica de mare, a stat ca pe ghimpi, iar cînd a auzit că urmează să plece o barcă la aşezarea cea nouă după provizii, a sărit ca arsă : să se ducă şi Andrei, să vadă ce-i cu tat-su. Lasă-l năpustului de cosit : de-o veni Pavel, or să mîntuie şi treaba asta, că, orice s-ar spune, Andrei, de unul singur, n-o să poată dovedi. Acum însă nu se mai îndoia aproape deloc de faptul că astfel au pus capăt cositului din anul ăsta. Auzi vorbă : din anul ăsta ! N-o să-i mai fie ei dat să vadă nici un alt cosit de-acu încolo. S-a zis pe veci cu îndeletnicirea asta a lor. Şi parcă numai cu asta ?... Fără a mai sta să-l asculte pe Andrei, care da să ascundă coasele într-un tufiş, nădăjduind să se întoarcă şi să mai cosească, bătrîna înşfăcă una din coase, şi-o puse

pe umăr, iar pe cealaltă i-o repezi nepotului și porni cu pas mare îndărăt, gîndind că va trebui, mai încolo, să-și găsească cumva timp ca să treacă pe-aici să-și ia rămas bun. Întreg plaiul Matiorei îi este drag inimii ei, dar din tot și din toate, bucata asta-i e cea mai dragă : cîtă trudă a fost depusă aici, cîtă sudoare a fost vărsată, dar și cîtă bucurie a fost culeasă, simțită !

Andrei plecă cu barca și fu bun plecat. Ca să-i mai treacă de urît tot așteptînd, Daria se apucă să mai trebăluiască prin grădină. După valul de ploi, năpădise buruianul, apa spălase mușuroaiele de la cuiburile de cartofi ale căror vrejuri crescuseră în prostie, avîntîndu-se în sus ca niște fluiere subțiri. A trebuit să-i mușuroiască din nou. După udătura ce durase o săptămînă și după vremea caldă ce se statornicise, castraveții prinseră a da rod bun, îmbelșugat, de puteai să-i culegi și de două ori pe zi. Și Daria îi culegea, stăpînită de părere de rău că n-are cine să-i mănînce și amintindu-și de acele vremuri cînd copiii ei, iar mai apoi nepoții stăteau și pîndeau aproape fiece castravecior, însemnîndu-și-i chiar acolo pe răzoare : ăsta-i al tău, iar ăsta-i al meu... Parcă mult îi de-atunci ? Ca ieri a fost. Deunăzi, cînd ședeau de vorbă și Andrei o tot iscodea-n fel și chip, spusese că omul trăiește pe lume o nimica toată. Și chiar așa-i, nici n-apuci să te uiți bine-n jur, c-a și trecut viața. Doar pe trei zilișoare te poți bizui : pe ziua de ieri, pe cea de azi și, poate, un pic pe cea de mîine.

Acum, cînd în grădină începuse să fie rost de ciugulit, dădeau buzna acolo găinile, coborau din zbor și păsările cerului, și Daria hotărî să pună o sperietoare. Pe două prăjini așezate cruciș anină un caftan de-al ei vechi și flenduros, iar în lipsa unei căciuli potrivite, legă în vîrf o zdreanță soioasă ; înfipse momîia în pămînt și, dîndu-se îndărăt cîțiva pași și nemaivăzînd din pricina vrejurilor partea de jos a prăjinii, rămase deodată uluită : păi, asta-i chiar ea. Ea e, ea... De s-ar duce și s-ar propti uite-așa

cu mîinile-n lături colo, printre răzoare, n-ai mai vedea apropiindu-se nici picior de găină, nici aripă de zburătoare. Iar ea îşi tot bătea capul, se tot întreba-n sinea ei cu cine-o fi semănînd... Doamne milostive ! — ori poate că aşa se şi cuvine ?

Abia a patra zi se întoarse Andrei şi-i povesti că pe taică-su îl tot poartă pe la fel şi fel de comisii şi că tărăşenia asta n-o să se sfîrşească prea curînd... că au hotărît să lase baltă cositul. Dariei însă nu-i mai era gîndul la fîn, cele auzite o umplură de spaimă :

— D-apoi ce amestec are el ? Că doar n-o fost de faţă. Erea acilea. De ce să-l poarte pe drumuri ?

— El răspunde acolo de protecţia muncii.

— Şi-amu ce-o să păţască... pentru pretenţia iasta ? În lunga ei viaţă, Daria avusese demult prilejul să se convingă că, adeseori, răspunderea cade asupra omului la voia întîmplării : cel care-i arătat cu degetul pe-acela îl înseamnă răspunderea, pe-acela îl şi judecă ea, şi că, de multe ori, vina se lipeşte orbiş de om.

— N-o să păţească nimic, răspunse Andrei, cu aceeaşi siguranţă în glas de totdeauna. Au să-l mai poarte o vreme pe drumuri, au să-i mai pună nervii la încercare, şi-n cele din urmă au să-i trîntească o mustrare, pentru orice eventualitate. Cam asta-i tot.

— Aşa ţ-o zis el ?

— Da, el. Dar mă pricep şi eu. E-o treabă ştiută.

Andrei se gătea de plecare, dar la un moment dat începu tam-nesam să se justifice faţă de bunică-sa, spunîndu-i că n-o mai poate lungi aşa, fiindcă în curînd vor da năvală cei lăsaţi la vatră şi nu va fi prea simplu să-ţi găseşti un loc de muncă. Daria însă nici nu încercase să-l reţină, nu adusese vorbă nici de fîn, nici de morminte ; toate se desfăşurau întocmai cum bănuise ea. În seara aceea veni şontîc-şontîc Bogodul şi zăbovi îndelung, crîşcînd din dinţi înspre Andrei, care la rîndul lui căta la bătrîn cu o privire piezişă, arţăgoasă, rea.

Băură tustrei ceaiul în tăcere, dar scurt timp după aceea Andrei sări de la masă și, fluierînd, îngînînd un cîntec, se apucă să-și facă bagajul, neascunzîndu-și defel bucuria că pleacă.

Altădată, Daria nu i-ar fi suferit fluieratul : „Ian ascultă, mă, pe cine fluieri tu, pe cine vrei să mătrășești din casă, fire-ai tu așa și pe dincolo ?!“ Acum însă nu se mai sinchisea. Căci toți aveau să fie mătrășiți, nimeni n-avea să fie lăsat locului. Bogodul își tot dregea glasul, revoltat de faptul că ea tace, că rabdă, bătrîna însă se făcea că nu aude, că nu pricepe nici semnele astea.

Ceva mai tîrziu, cînd, supărat și nemulțumit de purtarea ei, Bogodul plecă, Andrei o întrebă cu revoltă în glas :

— De ce primești, bunico, dihania asta în casă ? De ce nu-l alungi cît colo ? Ăsta nu-i om, ci fiară.

— Cum adică nu-i om ? răspunse ea cu o mare anevoință lăuntrică, năpădită de osteneală și amărăciune. Ba-i om și el.

— Ăsta om ? Ia uită-te o dată măcar mai atent la el, la hîzenia asta. Te trec fiorii. Nici să vorbească, cel puțin, ca oamenii nu-i în stare, morăie și mormăie ca o fiară.

— Da eu una-l înțeleg și fără prea multă vorbă. Și el pe mine așijderea. C-amu, Andriuşka, eu cat să m-adun cu cine-i de-o pănură cu mine, nu altcum. Ș-apoi ce, parcă eu îs mai brează ? Iaca, se duc toți, n-o rămas mai nime care să mă înțeleagă.

A doua zi dimineața, cînd să plece Andrei, Daria se simți rănită văzînd că el dă să-și ia rămas bun de la dînsa în izbă, că nu vrea să-l petreacă pînă la barcă. Numai că ea nu se lăsă și-l petrecu. Dar mai tare și mai crunt o răni la inimă alt fapt, un fapt căruia-i cu neputință să-i și zici pe nume, fiindcă un atare cuvînt, pe potrivă, nici că se află. El poate doar să te chinuie, așa cum îl chinuie pe om dorul ori vreo gogire, cînd nici

nu-ţi dai seama ce anume şi unde te doare. Ea ţinea prea bine minte că de ieri, de cum venise, şi pînă azi, la plecare, Andrei nu făcuse un pas dincolo de poartă. Nu se dusese şi el să mai colinde pe uliţele Matiorei, nu-i fusese, în taină, amar la gîndul că n-are s-o mai vadă niciodată, nu-i mişcase cîtuşi de puţin inima despărţirea asta... şi doar, slavă Domnului, se mai aflau încă destule în stare să-i mişte inima în ceasul din urmă pe-aceste meleaguri unde s-a născut şi s-a ridicat... ci şi-a luat frumuşel valijoara, a coborît pe scurtătură la mal şi a pornit motorul.

Drum bun şi ţie, Andrei. Drum bun. Pe totdeauna. Să nu dea Dumnezeu să ţi se pară uşor drumul vieţii tale.

Nu mult după aceea, o şterse iar din loc, fără să spună o vorbă nimănui, şi Petruha, iar Katerina se mută din nou la Daria.

Între timp, intraseră în luna august, secerarul. Dădea-n pîrg rodul prin grădini, prin ţarini şi păduri, dăduse-n pîrg, împlinită şi isprăvind cu vremea petrecerilor ca o muiere-n puterea vîrstei, Angara, în unda căreia, chiar de-a doua zi după Sîntilie, întocmai cum e data după nuntă, nu se mai scălda nimeni, era lucru oprit, căci „se pişase cerbul în apă". Se pălea bolta cerului, şi-n zilele cu soare se arăta privirilor greoaie şi puhavă. Vremea nu-şi mai făcea de cap, rămînea senină, uscată, dar se simţea, se simţea că timpul intrase în rosturile lui ; noaptea era frig ; ardeau viu, scînteios stelele şi-adeseori se desprindeau brusc din loc şi porneau să se prăvale, stingîndu-se încetul cu încetul în zbor şi brăzdînd cerul cu lungi dîre de văpaie, la vederea cărora simţeai cum, înfiorat, se năruia ceva şi în adîncul inimii tale, pustiind-o şi încrîncenînd-o ; dimineaţa, după nopţi nespus de cristaline, se grămădeau neguri sure, tulburi, aţinîndu-se pînă una-alta pe lîngă maluri, fără a acoperi cu întreaga lor întinsoare matca Angarei ; iar zilele, ajungînd simţitor mai scurte, dar dovedindu-se încă în putere, în toată

împlinirea lor, păreau încărcate peste măsură și îndesate, ca și cînd ar fi vîrît într-însele mai mult decît puteau duce.

Și-ntr-adevăr, din timp în timp, te pomeneai parcă cu cîte un zăpor, căci în vreo două-trei rînduri, și asta doar către seară, de undeva de departe, de dincolo de ceruri, prindea, nemulțumit, să amenințe tunetul, dar numai să amenințe : ploaia și volbura n-apucau să se abată.

Cosașii mîntuiseră cu zorul ; în luncă se înălțau acum opt stoguri mari. Din tot satul, se încumetaseră să cosească pentru sine doar de la două case : alde Koșkin, pentru care, cu droaia familiei lor unite, fusese o joacă să cosească atîta iarbă cît le trebuia pentru vacă, precum și Vera Nosariova, vecina Dariei. Apoi muierea asta chiar că era de-a mirare, tot ciorsăise cu coasa, ciorsăise de una singură, și pe ploaie, și noaptea, fără odihnă, pînă sclipuise și ea fîn pentru văcușoară. Pe urmă, aproape tot așa, numai cu cele două mîini ale sale, căci la ce ajutor se putea aștepta de la odrasla mai mărișoară, o copiliță abia trecută de unsprezece ani, Vera adunase fînul, îl căpițase, iar cînd veni vremea să-l stoguiască, din respect și uimire față de îndîrjirea ei, sări s-o ajute, după ce isprăvi cu treburile pentru obște, întreg norodul. Și dacă femeia găsi cu cale să-i omenească mai apoi, să-i cheme pe toți la o gustare și la un pahar, se văzu cît de colo că nu asta le dăduse ghes să-i vină de la olaltă, toată suflarea colhozului, într-ajutor, ci o făcuseră de dragul ei, care, în pofida a tot și în chip de mustrare adresată tuturor, ținuse morțiș să nu se lepede de văcușoară, să-și apere dreptul de a-și îndestula copilașii cu lapte muls de ea, nu de cumpărat. Uitîndu-se la dînsa, Daria gîndi, dojenindu-se pe sine, că ar fi trebuit să-ncerce și ea să pună din nou mîna pe coasă. Că după aceea rămînea de văzut ce și cum... poate că așa ar mai fi zăbovit și Andrei, iar pe capul lui Pavel n-ar fi căzut

beleaua asta. De-aceea, poate, s-a și întîmplat necazul, că au stat și-au clocit, au așteptat să treacă baba cu colacii. Și iacătă ce le-a adus așteptarea... De ce, păcatele, să nu cosești pe ploaie ? Că n-ar avea iarba verde nici pe dracu din pricina asta. Ei poftim, mai zi dacă ai ce — abia acu s-a găsit și ea să se trezească ! Of, la ce bun o mai fi trăit pe lume optzeci și mai bine de ani dacă nici măcar la atîta lucru n-a dus-o mintea ?!

Oamenii scoteau care mai de care cartofi din cei noi și-i prăjeau cu bureți turta-vacii, care se înmulțiseră acum puzderie pretutindeni, parcă pentru toți anii ce aveau să vină și al căror șir fusese curmat. Unde se nălța un brăduleț ori un pin, vedeai neapărat în jur potop de bureți dintr-ăștia. Se iveau și bureții-lăptoși, iuțarii, mai cu seamă pe la poalele plopilor și ale mestecenilor — dar aceștia răsăreau tacticos, pe-ndelete, nu-n pripă și mișuială. Și-n general, această vară de pe urmă, ca și cînd ar fi știut că-i cea de pe urmă, se dovedise bogată-n bureți și poame. Îndată după măcrișul-iepurelui dădură în copt de-a lungul malurilor și păltinelele, coacăzele-negre ; Daria se repezise într-o zi din săptămînă acolo și cît ai bate din palme umplu ochi o coșcogea căldare, de-abia izbuti s-o tăbîrcească pînă la cimitir, lăsînd-o acolo, în tufe, în preajma mormintelor dragi inimii ei. Doar către seară, făcînd alt drum, o aduse acasă împreună cu Katerina. Bătrînele și copii făceau ce făceau și — fuga pe Podmoga ; acolo se găseau afine-vinete, și tot din belșug. În anii din urmă, lumea începuse să culeagă „poama-ciorilor", fructul unui fel de caprifoi, despre care se zvonise că ar fi de mare folos în cazuri de tensiune mărită, însă bătrînii, neștiind ce-i aia tensiune, cu ce s-o fi mîncînd, pregetau și acum să se-nfrupte din poamele acelea amărui, sălbatice, anume parcă pentru ciori prăsite și cărora le plăceau mai ales runcurile și paraginile. Căci pînă și faptul că nu aveau o înfățișare a lor, curată, ci una prefăcută, căutînd să semene cu afi-

nele-vinete, pînă și acest fapt se dovedea a fi în dauna lor. Pe deasupra mai purtau și un nume straniu — necurat și balcîz — de care, odinioară, cei din Matiora nici nu auziseră. Cu totul altceva erau pältinelele, mălinele, ori merișoarele, pe astea n-ai fi putut cu nici un chip să le bănuiești că n-ar fi poame de soi. Ce-i drept, merișorul nu se-ntîlnea la tot pasul pe ostroave, nici pe unul, nici pe celălalt, ci doar așa, ici-colo, cît să-ți îndulcești gura, iar lumea se ducea după poamele lui, trecînd rîul, tocmai pîn-la jariștile cele vechi. Numai că lor, merișoarelor, încă nu le venise vremea. Asta da, nimic de zis, asta-i, colea, poamă între poame, și nimeni n-a cutezat vreodată să-i zică nici tu „a ciorilor", nici tu „a urșilor".

Daria o tot aștepta pe Sonia, pe noru-sa, gîndind că s-o învrednici poate să vină încoace, să mai dea cîte-o raită pe colo, pe dincolo, s-adune poame dintr-astea, din care ea, Daria, să facă mai apoi cîte și mai multe. Dar ți-ai găsit, dumneaei nici aminte nu i-a fost de una ca asta — atît de strașnic îndrăgise, pesemne, așezarea cea nouă. D-apoi n-o fi muncind ea chiar cîtu-i ziulica de mare... Da, deh, facă ce-or ști, treaba lor, că doară ei au de trăit. Abia-ntr-a doua săptămînă se-ntoarse în Matiora Pavel, scăpat și de buclucul acela, și de răspunderea de brigadier ; le aduse bătrînelor niscai pachețele de ceai, niscai zahăr, le spuse că de-acu înainte are să lucreze pe tractor, apoi își bucși desagii cu felurite tarapangele de prin grădină și, neavînd răbdare să adaste nici măcar pînă la asfințitul soarelui, o tăie din nou cu păcănitoarea lui peste apă. Daria ieși-n capul satului, către grind, și rămase acolo multă vreme, petrecîndu-și cu privirea feciorul, urmărindu-l cum stă nemișcat, cu umerii povîrniți, în barca aceea a lui, azvîrlit parcă de pe ostrov de cine știe ce zbucnitură, și gîndi anevoie cu mintea ei ostenită : nu, Pavel nu-și mai este sieși stăpîn. Și nu-i ea, Sonia, a de-l comandă, una ca asta n-ar îngădui-o el, da i-a prins pe toți valul și-i mînă, și-i mînă de la

spate, nedîndu-le răgaz nici să se uite în urmă... rar care mai cată a ști cum și pe unde calcă. Să se mute oare la Ivan, la cel de-al doilea fecior, acolo la Lespromhoz ? Și-acolo ? Chiar dacă nu-i cine știe unde, pentru dînsa tot meleag străin s-ar chema că e, cu oameni străini, cu lucruri străine și, cine știe de nu i s-o fi înstrăinat și feciorul. Poate-ar fi bine să se ducă mai întîi doar așa, în ospeție, să vadă ce și cum. Ba nu, întîi și-ntîi se cuvine să-și petreacă Matiora pe drumul ei cel fără de întoarcere. S-o petreacă și-apoi să se ducă — lucrul cel mai cuminte — la ai săi, să se ducă acolo unde ai săi sînt de zece ori mai mulți decît se află aici. În stratul de sus, lunecos, al aducerilor-aminte, i se-nfiripară Dariei, aproape fără voie, chipurile celor de dincolo și, apucîndu-se să-i înșire, își aminti deodată de bărbatul ei, de Miron. Își aminti și pe loc încremeni de rușine : iaca a și început să-l uite ; rar, tare rar îi mai răsare el în amintire. Doamne, cu cîtă ușurință se desparte omul de cei dragi, cît de repede îi dă uitării pe toți, afară doar de cei care-i sînt copii : nevasta își uită bărbatul, bărbatul nevasta, sora își uită fratele, fratele sora. Cînd îi îngroapă, își smulge părul din cap de durere, abia se mai ține pe picioare, dar e de-ajuns să treacă o jumătate de an, un an, și-acela cu care a trăit douăzeci, treizeci de ani la rînd, cu care a făcut copii și fără de care nu putea sta o zi măcar, acela, poftim, îi iese din minte, parcă nici n-ar fi fost pe lume. Ce-o fi cu asta : așa-i oare rînduit să fie sau s-a-mpietrit cu desăvîrșire omul ? Pînă și după copiii săi, care i-au luat-o înainte pe drumul de veci, pînă și după ei îl doare sufletul numai pentru că se simte vinovat : era dator să-i păzească precum lumina ochilor și nu i-a păzit. Cît despre toți ceilalți, cu dînșii s-a întîlnit fie întîmplător, fie altmintrelea — trăgîndu-se din aceeași mamă și-același tată — au petrecut laolaltă, au stat de vorbă, s-au jucat de-a rubedeniile și s-au despărțit, apucînd-o fiecare pe drumul lui. Nu, zău, sălbatic e

omul, sălbatic, nici fiara nu-i în stare de așa ceva. Lupul, bunăoară, pierzîndu-și perechea, nu mai vrea să trăiască...

O singură îndreptățire avea Daria, dar și aceea numai dacă ai fi stat să i-o cauți. Miron, moșneagul ei, n-avea mormînt, un mormînt al lui, unde să te fi putut duce, să mai ședzi și, desferecîndu-ți inima, să te jelui, să verși lacrimi, amintindu-ți cîte s-au perindat și-ncercînd să-ți închipui cîte s-ar mai fi putut perinda după aceea. Miron a plecat într-o toamnă în taiga, dincolo de Angara noastră, și s-a prăpăstuit. A plecat și nu s-a mai întors, parcă l-a înghițit pămîntul. Și nici un suflet de om nu i-a știut de știre. După ce se scurse de două ori răstimpul pentru care el își luase de-acasă merinde, Daria se-nspăimîntă de-a binelea, porni s-alerge prin sat, din casă-n casă, și izbuti să-i înduplece pe cîțiva gospodari care cunoșteau locurile pe unde vîna Miron să plece în căutarea lui, dar nu le-a fost dat nici lor să afle vreo urmă. Dimpreună cu dînsul se prăpădiseră și cei doi cîini ai lor — cată de te dumirește ce fel de moarte i-o fi primit pe tustrei în brațe. La drept vorbind, Miron al ei nici nu era bătrîn, „moșneag" îi zicea ea acum, potrivindu-i anii cu anii pe care-i poartă ea în cîrcă ; pe-atunci însă, Miron abia împlinise cincizeci, era, vorba ceea, bărbat în floarea vîrstei. Avea cam cît are Pavel în ziua de azi. Dar cu Pavel nici că l-ai putea asemui : el, taică-su, era mai vînjos, mai vioi și mai dîrz din fire. Ori poate că doar acum i se pare că a fost așa ? Și multe, pesemne, or fi fost pe-atunci altcumva decît le vede ea azi, vînturate prin negura vremii și a unei memorii șubrede, secătuite. Iată, și-a amintit de Miron, dar totul se petrecu molcom, cumpătat, fără să-i miște inima. I-a amorțit inima. I-a amorțit și n-o mai doare decît atunci cînd e vorba de ceva apropiat, aflat în preajma zilei de azi — cum e Matiora, bunăoară. Nu cumva oare și despre ea, despre Matiora, oamenii care or rămîne și-or aminti doar așa, ca de ceva de doi bani ? De

vreme ce pînă și pe cei de-același sînge cu dînșii îi dau uitării atît de repede...

„Iartă-ne pre noi, Doamne, că sîntem nevolnici, fără ținere de minte și cu sufletele pustiite, zicea bătrîna în cugetul ei. O piatră n-o poți trage la răspundere, că-i piatră, pe cîtă vreme omu da, pe el po' să-l tragi la răspundere. Ori ăi fi ostenit s-o faci, Doamne ? De ce, dar, nu mai ajung pînă la noi întrebările tale ? Iartă-mă, iartă-mă, Doamne, că întreb. Tare greu mi-i. Și tu nu-mi îngădui să plec. Iaca, de la o vreme nu mai îmblu nici pe pămînt, nici pe cer, ci sînt așa, ca spînzurată între cer și pămînt : de văzut, le văz pe toate, da să le pricep, ce și cum, nu-s în stare. Îi judec pe oameni, da cine oare mi-o dat mie dreptu ista ? Însamnă că m-am depărtat de dînșii, că-i vremea să mă iei de-acia. E vremea, e vremea. Trimete după mine, Doamne, trimete, rogu-te... Că tuturor le sînt acia streină. Ia-mă la rubedeniile celelalte... la celea de care-s eu mai aproape."

Curgea, sub soare strălucind, Angara... curgea, cu foșnet ușor, în molcoma adiere a vîntului din sus, însuși timpul. În spate zăcea Matiora, scăldată de cele două curgeri ; sus, deasupra capului, se boltea cerul. Și dacă ceru-i atît de frumos și te-nfiori privindu-l, înseamnă că aidoma-i și pămîntul de sub el. Iar de-o fi să fie oprită în loc Angara, timpul nu se va opri și el, și atunci ceea ce părea că închipuie o singură mișcare se va destrăma. Și de-o fi potopită de ape Matiora, la fel va străluci, ca și pînă acum, cerul, serbînd și mai departe ziua cea senină și noaptea cea senină. „Ce-i pasă cerului de Matiora ? se corectă în cugetările ei Daria. Asta-i treaba oamenilor. Matiora doar se află în mîinile lor, la cheremul lor." Și totuși, firul gîndurilor ei zorite, iscate fără voie, venind parcă de altundeva și împresurînd-o ca niște valuri, se curma brusc ; lipsea o verigă care să le dea întregire și înțeles deplin. Și avan se zbătea o singură și stăruitoare frîntură de gînd : curge Angara, și timpul curge...

Și-ți venea să te iei cu careva la harță, să-ncerci a-i dovedi că dreptatea-i de partea ta, chiar dacă știai dinainte că nu-i așa.

Seara, pe cînd se gătea de culcare, Daria o întrebă pe Katerina :

— Ia spune, ție nu ți s-o-ntîmplat niciodată să n-ai pe nime-n preajmă, da să te pomenești c-ar fi parcă oarecine și ți-ar grăi ?

— Cine să-ți grăiască ? sări speriată Katerina.

— Știu eu ? M-am trezit azi că grăiesc de una singură. Parcă ar fi stat careva lîngă mine. Sta parcă și mă tot întreba de vorbă, iară eu îi înșiram.

— Maică precistă ! Și ce te-ntreba ?

— Ceva încîlcit, apăsător... Nici n-am cum să-ți spun. Se vede, soro, că-mi ies din minți: O, de-ar veni, de-ar veni mai repede...

16

Acelea fuseseră cele de pe urmă zile, zile nu chiar liniștite, totuși pașnice, cu rînduială domestică. Apoi năvăli pe ostrov, la strînsul bucatelor, o hoardă de vreo treizeci de orășeni — bărbați mai ales, afară doar de trei muieruște tinerele, dar destul de trecute —, toți tineri deopotrivă și veseli nevoie-mare. Încă din prima zi, luînd cu asalt Matiora și simțindu-se în largul lor, se îmbătară criță și se încăierară, astfel că a doua zi doi dintre ei a fost nevoie să fie trimiși la doctor. Mai făcură tărăboi și a doua zi, încercînd să se dumirească cine anume-i vinovat și cine nu, apoi expediară o barcă la magazin după altă aghesmuială și spre seară începură iar să se aghesmuiască, dar de astă-dată mai ușurel, fără păruială. Pentru Matiora însă a fost de-ajuns și o singură zi ca să se înspăimînte de moarte ; rar se-ntîmpla să-și mai scoată

careva nasul afară din ogradă așa, fără să aibă musai nevoie ; cît despre cancelaria în care hoarda se instalase, pe aceasta o ocoleau cale de-o verstă. Iar atunci cînd vreo doi flăcăuași din aceia bătură la poarta Dariei, bătrîna mai că nu le căzu în genunchi : aveți milă, nu nimiciți un suflet de creștin. Flăcăii însă nu veniseră decît să-i ceară niște ceapă, ba voiseră chiar să-i vîre bani cu de-a sila, să i-o plătească, după care își văzură de drum ; din clipa aceea Daria, întipărindu-și în minte chipul lor, încetă să-i mai bage în aceeași oală cu restul oștimii. Numai Bogodul, căruia nu-i era teamă nici de dracu, nici de taică-su, își tot croia cale, înadins parcă, spre cancelarie și căta lung, nemulțumit, la străini, care — și asta se simțea cît de colo — deși îl zădărau și făceau haz pe seama lui, se cam temeau de el : ăsta parc-ar fi duhul pădurii, nu om ; mai știi ce clocește-n minte, la ce te poți aștepta de la unul ca ăsta ! Desculț, cu părul vîlvoi și ochii sîngerați, cu niște brațe enorme de maimuță și cu o uitătură străpungătoare ce te băga în boale, Bogodul îți insufla, fără să vrei, respect, iar din ziua în care cineva din sat scăpă o vorbuliță cum că bătrînul poartă pe suflet păcatul unui omor, ba poate chiar al mai multora, străinii aproape că încetară pînă și să-l mai zădărască. În schimb, la porecla cea veche îi mai adăugară una — Omul zăpezilor, iar el, auzind-o, se pornea, cum se și cuvine unei asemenea făpturi coborîte din creierul munților, să mîrîie și să suduie de mama focului.

De bine, de rău, noii veniți nu stăteau chiar cu mîna-n sîn, trebăluiau și ei cum îi tăia capul, și pîinea ajungea încetul cu încetul să fie strînsă. Să lucreze însă ca lumea nu erau în stare ; nu adunau ceva care să fi fost al lor, așa că n-aveau la ce să se canonească. Și-așa, o bucată de pîine se găsea azi pentru fiecare, și așa, pămîntul acela dădea rod pentru ultima oară, ba s-ar fi putut întîmpla să nici n-apuce-n ăst an să dea rod — și așa... Unii dintre ei plecau de pe ostrov, alții veneau să le ia locul ;

barca făcea curse aproape zilnic la noua așezare și la magazin. Și-apoi, și semănăturile se făcuseră în acest an pe loturi cu mult mai restrînse decît cele de odinioară, din anii colhozului, iar matiorenii ar fi putut-o scoate la capăt și singuri, dar, din neștiute pricini, fuseseră năimiți pentru strînsul bucatelor ăștia... Cît despre săteni, aceștia, după ce isprăviră cu cositul fînului, o luară iarăși din loc, ducîndu-se — pînă la strînsul cartofilor și mutarea definitivă — în așezarea cea nouă, și iarăși satul rămase numai în paza bătrînelor. Înainte de a ieși pe uliță, ele se zgîiau din ogradă prin crăpăturile gardului — oare-o fi liniște și pace pe-acolo ? — pe drum mergeau cu pas furișat ; acasă ședeau molcom, fără să facă zgomot, iar noaptea se încuiau, punînd toate zăvoarele.

Și timpul trecea. Zburau ca vîntul ziua, noaptea, veneau altele la rînd și cu fiecare din ele trăgea tot mai aproape, mai neînduplecată toamna. Zorile erau acum friguroase și lenește, roua și ceața se topeau tîrziu, soarele-și arăta fața hăt sus. Dinspre cancelarie se-auzea larmă, răzbea zvon de glasuri puse pe arțag ; cei de-acolo ba se certau, ba izbucneau în rîs ; huruia îndelung motorul mașinii pînă cînd, în sfîrșit, lumea se urca într-însa și mașina o pornea din loc. Curînd după aceea, pe lîngă bucătăria aflată în dosul cancelariei, începeau a forfoti cele trei muieruște, pe care cu greu le puteai deosebi una de alta ; erau cîteșitrele sprintene, gureșe, în pantaloni bărbătești, cîteșitrele mărunte și cărnoase, de-ai fi zis că-s surori get-beget. Despre una din ele însă se zicea că ar fi nevasta nu știu cui, care s-ar afla tot aici, cu ea ; celelalte două, fără bărbat, trebuiau să facă față unui toi de seceriș deloc ușor. Către amiezi vedeai ieșind pe ușă afară cîte un flăcău rămas în urma ortacilor lui pe motiv de mahmureală ori poate de boală ; ieșea scărpinîndu-se și căscînd, își mijea ochii la soare, apoi se ducea să-și facă nevoile și cădea pe gînduri : ce să facă mai departe — să se-ndemne iar la somn ori la ale vieții ? Și tocmai în clipa

aceea, pîndindu-l de după colț, îl luau în primire muieruștele : îl puneau să le spargă lemne, să le care apă de la butoi, să le ajute la bucătărie ; și-atunci porneau să răsune de-acolo zdupăituri și scatoalce, și chicoteli.

Ziua soarele pripea, văzduhul încins unduia prin fața ochilor și părea amărui din pricina izului uscat de pîrguială ce adia de la ierburi și holde, de la tot ce dăduse rod în anul acela. Dinspre ogoare răzbea tăcăitul combainelor, mîngîindu-ți auzul, de parcă n-ar fi fost nici pe departe al unor mașini : pe una din ele lucra un flăcău din sat, matiorean din familia Koșkin, pe cealaltă — unul dintre cei veniți de la oraș. La malul din dreapta, mai îndemînos pentru încărcare-descărcare, chiar lîngă fîneața Pinighinilor, trăsese un șlep care transportase pe ostrov cel de-al doilea camion și un tractor și-n care era turnat acum grîul recoltat de combaine. Către sfîrșitul verii, sovhozul se înzestrase cu o șalupă, ea remorcase de altminteri șlepul, cu ajutorul ei erau aduse acum alimente pentru cei veniți și se făceau tot felul de transporturi între Matiora și așezarea cea nouă. Ba mai mult, de teama străinilor aflați în sat, femeile începură a se folosi de șalupă pentru a evacua din Matiora vietățile mai mici de pe lîngă casele lor : găinile, purceii, oile. Și, așa cum se-ntîmplă de obicei, a fost de-ajuns să dea una tonul, ca să se ia mai apoi după dînsa tot satul... Cotcodăcitul și guițatul străbăteau zilnic ostrovul de la un capăt la altul. Vacile însă mai erau lăsate deocamdată în voie. Pentru transportul lor și, de asemeni, al fînului, bărbații din sat se apucaseră să alcătuiască, cioplind lemnul pe mal și îmbinîndu-l pe apă, o coșcogea platformă cu două rînduri de bîrne și suporți verticali.

Ce mai, se-apropie, se-apropie sfîrșitul... Sorocul nu se va lăsa nici el așteptat, și nici oamenii nu se vor pierde cu firea — ia te uită cum s-au mai așternut pe treabă, cîte brațe s-au adunat laolaltă !

Pe Podmoga, unde nu existau ogoare, ci numai păduri și pășuni, debarcase o altă brigadă : de la Lespromhoz. Se dăduse ordin ca toate vitele aflate acolo să fie trecute în aceeași zi pe Matiora — noroc că apele gîrlei apucaseră să scadă. Și prinse a vîlvora Podmoga : fură mai întîi potopite de flăcări adăposturile cele vechi pentru animale, apoi luară foc pădurile. Sufla vîntul din josul rîului și tot fumul de pe Podmoga se abătea peste Matiora ; erau ceasuri cînd nu se vedea cerul, iar soarele, ivindu-se cînd și cînd, părea un rotogol mititel, spălăcit. Vitele se-nghesuiau în fundul ocoalelor, mugind jalnic. Vacile sovhozului, rămase de pe vremea colhozului din Matiora, goneau prin ostrov boncăluind avan, se strîngeau cîrd, frămîntînd pămîntul cu copitele și slobozind bale din gură ; caii, rămași, ce-i drept, mai puțini la număr, se dovedeau a fi mai liniștiți, dar se temeau și ei de pămînt, aținîndu-se prin preajma apei. Matiorenii mormăiau revoltați :

— Ian te uită ce fac ăștia ! Ian te uită ce fac ! De ce să nu mai fi zăbovit oleacă ? Mare lucru să nu ia foc și Matiora. E-atîta uscăciune... Colo-s stogurile, dincolo holda. De-ajuns o singură scînteie...

Străinii însă, că altcineva n-avea cine, se apucaseră și, drept răspuns, puseseră foc morii : o făcuseră fie din porunca dată-ntr-ascuns de careva, să curețe încet-încet locul, fie doar așa, din joacă : de ars, tot o să ardă, atunci — hai să-i dăm foc, să vedem și noi cum arde. De ce să-nghițim fumul altora, să ne facem rost, s-avem fumul nostru, cu trosnete și pălălăi ! Și au făcut rost. Seara, cînd Daria ieși-n uliță, rămase fără grai văzînd cerul învăpăiat nu numai în partea de jos a ostrovului, către Podmoga, ci și în cea de sus, mai la stînga satului. Acolo numai moara putea să ardă, altceva n-avea ce. Se-ntoarse-n graba mare acasă și o zgîlții pe Katerina, care se și culcase.

— Hai, fato, să ne luăm rămas bun de la ea. C-or fi acolea numa streini. Cum s-o sîmți, biata, printre ei ?

Să n-aivă pe nime-n preajmă, să-i zică acolo o vorbă bună întru pomenire ! Haidem, Katerino !

— Un' să mergem ? De cine grăieşti tu ? se-nspăimîntă femeia, căci toate le vîrau în sperieţi în ultima vreme, încremeneau locului la fiece zgomot, tresăreau la fiece vorbă neaşteptată — n-o fi cumva de rău, nu le-o aduce vreo năpastă ?

— Au dat pîrjol morii. Că le sta-n coastă. Şi cî-ită făinuţă ne-o măcinat ea, sărmana ! Hai, zoreşte-te, batîr noi să ne arătăm acolea. Batîr pe noi să ne vază în ceasul din urmă.

Şi-ntr-adevăr, în preajma morii arzînd cu bobote, se îmbulzeau numai cei străini de sat. Oare ce s-o petrece cu oamenii în faţa unui foc mistuitor, de ce-o avea el o înrîurire atît de spăimîntătoare asupra lor ? Iată, ăştia deaici parcă ar fi căpiat, ţopăiau, zbierau, se repezeau în dogoare — care ajunge mai departe, care poate sta mai mult, făcînd pe eroul şi, nemaiputînd să suporte, se prăvăleau pe pămîntul roşcat, pîrjolit, rostogolindu-se cu chiote îndărăt. Aflate de faţă numai două, muieruştele scoteau ţipete ascuţite cînd ceilalţi, vrînd să le sperie, le dădeau brînci spre văpaie ; îi străşniceau pe bărbaţi cu pumnii, le dupăceau spinările şi arătau mulţumite, vesele, fericite. Unul dintre flăcăi, tinerel de tot şi cam necopt la minte, se căţărase într-un mesteacăn şi, bîţîindu-şi picioarele, se porni, năucit de priveliştea focului, să-i zică de-acolo fel şi fel de *ceastuşki* [1]. De jos, lătra la dînsul ca la o dihanie, un căţelandru, hăbăuc şi el, vîntuit de cele ce se petreceau în jur ; lumea arăta cu degetul spre cîine şi spre flăcăul din pom şi se tăvălea de rîs. Pricepînd că-i pe placul mulţimii, potaia îşi dădea mai tare silinţa. Şi ţine-te haz şi iar haz... Frunzele mici ale mesteacănului se răsuceau fremătînd ; în partea unde bătea

[1] Specie a creaţiei folclorice ruse — cuplet popular (asemănător cu strigătura).

dogoarea, crengile se pleoșteau și, profilat pe fondul orbitor al vîlvorării, copacul întreg părea văduvit de culoare, străveziu. Străvezii, fantomatice păreau și chipurile oamenilor.

Moara ardea cu huiet sinistru, izvorît de undeva dinlăuntru ; pălălaia avîntată sus în văzduh vîntul o apleca într-o parte, smulgîndu-i creasta ; doar zdrențele de funingine zburau hăt departe. Daria și Katerina se opriseră într-un loc mai ferit, într-o parte a morii, la adăpostul unor tufe, așa fel ca să nu fie văzute de nimeni, să le poată vedea numai ea, moara. Ea însă nu se mai zărea din flăcări ; părea că focul, zbenguindu-se, ba o saltă de la pămînt, ba o coboară ; ai fi zis chiar că bobotaia aceea uriașă, turbată, e-n stare să se și smulgă de-acolo aidoma unui ghem și, nălțîndu-se, s-o pornească în zbor, să zboare peste Angara, înfricoșînd lumea și prăznuindu-și apriga bucurie diavolească.

Cele două bătrîne nici nu auziră cum le veni în preajmă un bărbat necunoscut, între două vîrste, tot orășean ca și ceilalți, purtînd o cămașă cadrilată petrecută peste pantaloni — parcă puteai să mai auzi ceva în vuietul și trosnetele acelea !

Poposind cîteva clipe în dreptul lor, omul li se adresă — și glasul îi dădea în vileag crezămîntul :

— A fost o moară bună, nu-i așa ?

— A fost, răspunse Daria fără să tresară.

— Mi-nchipui, încuviință el din cap. Și-a îndeplinit, va să zică, misiunea. Și adăugă tărăgănat : Se du-u-ce !

Vorba asta — „se duce“ — îi rămase Dariei lungă vreme întipărită în minte, ba chiar căpătă pentru ea o însemnătate deosebită, avînd parcă darul de a tîlcui, de a-și pune pecetea pe toate cîte se petreceau în jur. De începea să guițe un godăcel vîrît în sac și cărat de cineva în spate la șalupa trasă la mal, se uita și Daria în urma lui : se duce. De erau mînate către Angara vitele sovhozului, ca să fie trecute pe țărmul celălalt, mai depărtat,

unde se afla așezarea cea nouă, dar nu în vatra ei, ci la pășunile din preajma rîului, se ațînea și Daria în urma lor, să le petreacă, și sta și se uita lung cum sînt trase cu de-a sila văcuțele și viței, cum se îndărătnicesc și nu se dau plecate bietele dobitoace, pe o coșcogea plută ori pod plutitor — că nici nu mai știai ce-i — cu împrejmuire de prăjini, cum sînt apoi legate de scoabe și cum, urnindu-se, o lua pluta din loc, depărtîndu-se de pămîntul Matiorei : se duc și vitișoarele. De aducea vîntul dinspre Podmoga fumul acela negru, cu iz amar, ce pătrundea prin case și din pricina căruia te apuca tusea, Daria-și zicea în sinea ei : se duce, se duce și Podmoga. Cînd Klavka Strigunova și-a luat juncănașul și a plecat să-l predea la sovhoz ca să aibă orășenii carne, la fel : se duce, sărmănelul... De erau cărate spre malul Angarei stogurile de fîn, așijderea : se duc și ele ! Se-mpuținau, se-mpuținau văzînd cu ochii cele ce-i erau atît de cunoscute, parte parcă din ființa ei, pe toate le apucase zorul de ducă, dornice a se afla cît mai departe de ostrovul pîndit de primejdie. Satul rămăsese stingher, gol, amuțit, gata și el de ducă ; glasurile celor străini de meleagurile lui răsunau pe ulițe ca din butoi, iar cele ale băștinașilor se pierdeau pe undeva, fără urmă. Acum, privirea răzbătea lesne pînă hăt departe, de la un capăt la altul — rămînea pustie Matiora, făr-de opreliști se arăta preajma în fața ochilor.

Mulțumită juncănașului pe care-l predase pentru a fi înjunghiat întru îndestularea celor de la oraș, Klavka Strigunova ajunsese să facă chelemet cu dînșii, să-i înduplece să dea pîrjol și izbei ei — aștepta cu sufletul la gură să-și încaseze bănuții. Străinii, se-nțelege, de dragul distracției, îi dădură pîrjol într-o clipită ; bine, cel puțin, că nu lăsară focul să se întindă și la casele din vecini. Așa se face că acum se căsca și în inima satului o adîncitură neagră, fumegoasă, iar ochiul, nemaiaflînd proptiș, scăpăta, se mistuia ca într-o fîntînă în depărtatul

prelarg al Angarei. Și s-a desfăcut, s-a spintecat Matiora în două...

În acel amurg de seară cînd „s-a dus" moara, Daria și Katerina, întorcîndu-se pe-ntuneric de la locul incendiului, o găsiră în pragul casei pe Sima cu nepoțelul ei. Ședeau în cerdac, în fața ușii încuiate : Kolka scîncea, în vreme ce Sima îi tot spunea cîte și mai cîte să-l împace. La sosirea bătrînelor, Sima se ridică repejor în întîmpinare și, netezindu-și cu palma obrazul, cum o făcea întotdeauna cînd era nervoasă, se rugă de ele :

— Îngăduiți-ne și nouă să rămînem la voi peste noapte... că ni-i tare frică. Iaca, nici băietu nu poa' să doarmă, plînge mereu, și nici eu una nu pot. O, Doamne, te trec fiorii și alta nu...

Daria le dădu culcuș în patul cel mare și de atunci patul n-a mai rămas gol ; ziua, Sima se mai ducea pe la casa ei, să mai vadă de una, de alta, să mai trebăluiască prin grădină, de înnoptat însă venea să-nnopteze la Daria. Odată intrată frica într-însa, îi fu cu neputință să mai scape de ea. Dar nu numai Sima era stăpînită de spaimă. Pînă și Bogodul, dînd într-o bună zi cu ochii de pușcociul [1] ce atîrna în tindă la Daria sub un cojoc, se bucurase nespus :

— Ia dă-o-ncoa ! Scîr-rnăvenia ! I-mpușc !

— Pe cine-mpuști ? se-nfioră Daria. Cum să ți-o dau ? Te-i apuca așași să-mpuști pe careva. Ce-i cu 'mneatale ? Pe cine cășunași pînă-ntr-atît ?

— Umblă cu amenințări, scîr-rnăvenia ! Cic-or să deie pojar barăcii. Atît le trebe, că-i... și îi drese o pocnitură din buze, ca și cînd ar fi slobozit un glonte.

— D-apoi dintr-însa nici nu poți trage. Nu țiu minte să fi îmblat oarecine cu ea. Nici barem omu meu, pe cîn' trăia...

---

[1] În original : *berdanka* — pușcă sistem Berdan, folosită în dotarea armatei ruse în perioada 1868—1890.

Bogodul însă înhăţă puşca din cui şi o luă cu el — pesemne doar ca să bage spaima-n careva, căci de cartuşe, de alte dichisuri nu aminti o vorbă. De-ar fi fost cu cartuşe, Daria nici nu i-ar fi dat-o : pe unul ca el l-ar şi duce mintea la o adică să tragă un foc, două cînd şi-ar pierde sărita, de-aia-i şi zice Bogodul. Şi-apoi, taman asta le mai lipsea acum. De la dînsul n-ai ce pretinde şi nici de la ea, de la Daria, nu poţi cere prea multe — şi atunci beleaua ar cădea iar pe capul lui Pavel, s-ar pomeni iar purtat pe drumuri.

Şi uite-aşa, dimpreună cu cei aciolaţi, cu Sima, adică, şi cu nepoţelul ei, bătrînele ajunseră să-şi ducă traiul nu numai ele înde ele, amîndouă, ci în patru, ca în căscioara din poveste... Cartofi şi legume fel de fel aveau îndestul, făină le mai rămăsese încă de an, de pe vremea colhozului, aveau şi ceai, şi sare. Dacă nu le aducea Pavel, le trimitea cu altcineva, căci el lucra acum pe tractor, lăzuia pădurea de prin partea locului şi nu putea să lase baltă treaba şi să se repeadă încoace chiar aşa, cînd i s-ar fi năzărit. Cît despre lapte, era plină casa, şi Daria se bucura că are, în sfîrşit, cine să-l bea, şi-l îndopa pe Kolka şi dimineaţa, şi seara, ba sta pe capul lui şi-n timpul zilei să vină să bea. De dormit, Daria dormea pe cuptor, Katerina îşi avea ca şi înainte aşternutul pe laiţa cu căpătîi, iar Simei şi lui Kolka le fusese dat patul cel mare. După plecarea lui Andrei, începuse a le călca tot mai des pragul Bogodul ; cu el însă, lucrurile stăteau altmintrelea : cît era ziulica de mare îşi făcea veacul în casa Dariei, dar de înnoptat, se ducea să-nnopteze în baraca lui, de teamă să nu-i pună careva foc. Ca să-şi facă ştiută puşca, trecuse în cîteva rînduri cu ea la umăr prin dreptul cancelariei, dregîndu-şi zgomotos glasul şi tuşind, aşa fel încît să le atragă luarea-aminte celor de-acolo. Orăşenii dădeau de fiecare dată buzna afară-n cerdac şi-i strigau :

— Hei, tu, ăla ! Partizanule !

— Bă, omul zăpezilor !

— Bă, turcule !

— Cu cine-ai pornit să te războiești, bă ? Din ce timpuri ți-i tunu ?

— Întreabă-l mai bine din ce timpuri coboară dumnealui. N-o fi cumva din armia lui Petru Întîi ?

— Ba mai degrabă dintr-a lui Ivan cel Groaznic, nu crezi ?

— Păi cu așa ceva nici nu poți să tragi.

Bogodul tocmai vorbulițele astea le-aștepta.

— Ia fă-te colea ! arăta el cu mîna într-o parte și-și slobozea pușca de pe umăr. Fă-te colea, scîr-rnăvenie !

Dar nu se găsea nici un amator dispus să încerce pe pielea lui dacă ia foc pușcociul sau nu ; iar Bogodul, scoțînd un răcnet triumfal, și-l sălta înapoi pe umăr și, însoțit de-un potop de rîsete și șuierături, își vedea mai departe de drum, fără să se mai uite în urmă.

17

Seara, în casa Dariei, se țesea vorba pînă tîrziu-tîrziu. Bătrînele se culcau de cum da-n amurg, fără să mai aprindă lumina, și se-ndemnau la sfat, luînd firul de-acolo de unde-l lăsau înainte de-a se vîrî în așternut — după ce ședeau în voie la ceai și mîntuiau fără pripă ultimele treburi din ziua aceea. Potrivit obiceiului, se plîngeau de ciolanele lor bătrîne, gemeau, se moșmondeau, căutau să-și potrivească așternutul mai moale, să le fie ciolanelor pe plac ; pomeneau apoi ziua ce a trecut, făcînd-o în cuvinte zgîrcite, ca și cînd și-ar fi pus semnătura, spre a dovedi că o cunosc bine, că s-au aflat pînă mai adineaori într-însa. Dincolo de ferestre însă lumina scădea, pierea, zgomotele încetau și ele, grijile mărunte dădeau înapoi, iar tăifăsuiala lor, căpătînd frîu slobod, se ogoia, ajungea mai îngîndurată, mai tristă, mai sinceră. Bătrînele nu se mai zăreau una pe alta, doar glasurile și le auzeau ; sfo-

ràia dulce în somn, lîngă Sima, băieţelul, scînteiau, ca de gheaţă, geamurile ferestrelor ; uriaşă, singură în întreaga lume, părea izba în care plutea încă izul slab, aţiţător, acriu, al tăciunilor ce se stingeau domol în samovar, şi cuvintele se iveau ca de la sine, fără efort, memoria părea uşoară, supusă. Despre ce sfătuiau ? Păi despre ce ar fi putut sfătui ? Lucrul spre care le călăuzea vorba peacela se şi apucau bătrînele să-l pritocească, numai că arareori li se întîmpla să se abată cu gîndul de la Matiora şi de la ele însele, şi aşa o ţineau, luînd la rînd şi întorcînd pe toate feţele mereu aceleaşi şi aceleaşi lucruri.

De astă dată avea să sughită Petruha : de la el pornind, se îndemnaseră la vorbă. Klavka Strigunova, care fusese la raion să-şi încaseze banii pentru casă, zicea că l-ar fi întîlnit la debarcaderul din Podvolocinaia. Că Petruha şi-a găsit acolo de lucru : dă pîrjol caselor părăsite. Pe cei ce le-au stăpînit nu-i lasă inima s-o facă, şi asta-i, într-adevăr, de crezut, pe cîtă vreme Petruha-i meşter la aşa ceva, o face cu ochii închişi. Klavka se jura că pentru fiece casă pîrjolită Petruha primeşte plată şi, precum se pare, destul de bunicică, omul e mulţumit. „Sătul mi-s, băut mi-s, ba, pe deasupra, îmi mai rămîn şi bişţari în pungă", s-ar fi lăudat el faţă de Klavka ; cît o fi fost el de sătul nu şi-a putut ea da seama, dar că era băut, de asta n-avea nici o îndoială ; dealtfel, taman atunci dădea fuga la vapor după o altă sticloanţă. Ba cică ar fi îmbiat-o şi pe dînsa s-o cinstească, dar ea, vezi doamne, l-a refuzat, că era cu banii primiţi pe casă asupra ei, iar bărbatul ce-l întovărăşea pe Petruha i s-a părut cam dubios.

Katerina, care se împăcase între timp cu ideea că şi-a pierdut casa, nu-i putea ierta lui Petruha că se apucase acum să dea foc şi la casele altora. După ce ascultă spusele Klavkăi, se văită toată ziua, copleşită de ruşine şi groază :

— Vai de mine, ce ocară ! Vai, ce ocară ! Oare s-o tehuit cu tătu baietu ista ? Cum s-o mai uita el dup-aceea

în ochii oamenilor ? Mai are el pe un'e călca de rușine ? O-of-of-of !

Revoltată și ea de purtarea lui Petruha, Daria îi ținuse isonul :

— Iote că și-o găsit omu o trebușoară pe potrivă. Că tot îmbla și nu găsea. D-apoi cred și eu : a da pîrjol nu-i totuna cu a clădi. Pui colea un șomoiog de paie, scaperi un chibrit, ți-aprinzi o țigară tot de la chibritu ceala și stai de te-ncălzește la foc. Mai bine nici că se poate ! Că doară Podvolocinaia îi sat mare, ține, zic eu, vo trei verste... O să aivă 'mnealui de lucru, să-i tot ajungă.

Katerina însă nu-și mai afla locul și, seara, după ce se culcară cu toatele, Daria, drept răspuns la tînguirile ei, grăi :

— Ce te tot amărăști atîta ? Ce te tot zdruncini, soro ? Oare n-ai știut pîn-amu ce poamă-i Petruha al tău ? Și parcă numa al tău i-așa ? Doar ai fost și tu cu mine la moară, nu văzuși cîți de teapa iasta ereau acolea ? Cată, zău, de-i iscodește pe 'mnealor care din două le-ar fi mai pe plac : să strîngă pînișoara ori să dea foc la case — n-ai mai vedea, soro, picior de-al lor pe tarlale. O tot țîi una și bună — ce ocară, ce ocară... De nu erea el, se găsea altu să dea pîrjol.

— Să fi fost altu, nu el... Altu să fi fost. De ce tocma el ? Că și așa i s-o dus buhu, de n-o să mai scape de el pîn-o-nchide ochii.

— D-apoi ce mare nevoie are el să scape ? Las' c-o să trăiască și-așa. Și nu mai rău ca alții. Ba o să-și mai facă și fală din asta. Tu, Katerino, să nu-i porți de grijă. Mai degrabă ție să-ți porți de grijă. Că el, vorba ceea : de-o isprăvi cu trebușoara iasta, o să-și găsască alta la fel.

— Da cu mine — care i-s mamă, nu ? — cu mine cum rămîne ? Doară-n feliu ista mă face și pe mine de rîs. O să m-arate și pe mine lumea cu deștu...

— Ia nu mai grăi și tu prăpăstii. Care-i ăla să te-arate pe tine cu deștu, să-ți poarte grija ? Parcă multă lume te știe ? Ș-apoi, ce, cît ai de gînd să trăiești : o sută de ani ?

— Ce-ar fi, Dario, să fac un drum pîn-acolo ? se-ncumetă, fără a răspunde la întrebare, să-i ceară sfatul Katerina. Să-l probozesc, ai ? Să-i zic : ce te-apucași, măi băiete, să faci ?

Daria, cu vădită plăcere, îi prinse din zbor ideea :

— Du-te, du-te. Să vezi cu ochii tăi care izbe ard mai frumos : alea din Podvolocinaia ori astea din Matiora ? Ca să-ți serbeze sosirea, o da și el foc la vo două, ba chiar la vo trei deodată : maică, ce bine ai să-ți poți da sama. Ș-apoi ai să vii să ne povestești și nouă pe care sat l-o răzbit mai bine soarele. Cum te scoli mîne dimineață, să te și gătești de drum, n-o mai lungi defel. Pentru o treabă ca asta ți s-o pune și șalupa la îndemînă. Du-te de-l probozește, cum să nu. De ce, adică, s-o apucat el să deie foc la case streine, dacă astea de la el de-acasă încă n-au ars cu toatele ? Of, Katerino, Katerino, de ce-om fi noi, soro, așa neghioabe ? O viață am trăit, da minte tot n-am căpătat. Ori țîncii ăia de-o șchioapă, ori noi — totuna... Zi și tu, nu-i așa ?

Tăcură după aceea amîndouă, înțelegînd că iscaseră o discuție deșartă. Katerina își da seama prea bine că n-avea să plece nicăieri și că pe Petruha nu mai era chip să-l scoată dintr-ale lui și să-i bage mințile în cap : cum i-a fost feciorul pînă atunci, așa avea să-i rămînă în veac. Nu se va mai lăsa, pesemne, de petruhăriile lui pînă-n ceasul cel de pe urmă. Iar ei i-a fost sortit să-i fie mamă. Trebuie, așadar, să i se supună sorții fără să murmure, să se împace cu ea și să nu cîrtească în nici un fel. Cît despre lume... Katerina căzu pe gînduri : oare se cuvine să se simtă rușinată față de lume, față de oamenii cunoscuți și necunoscuți, pentru ea și pentru Petruha, de vreme ce însuși Petruha n-are habar de rușine ? Și de vreme ce s-a ajuns să nu mai aibă nimeni nevoie de ea, de Kate-

rina, nici propriul ei fecior și nici oamenii străini, de parcă ea nici n-ar mai fi în ființă ? Poate că ar trebui chiar să lase impresia că nu mai e în ființă și că acel ceva care mătăhăiește în pielea ei nu mai e bun de nimic — nici să aibă obraz, nici rușine. La ce, adică, să te chinuiești și să te rușinezi dacă de rușinarea ta nu are nimeni nevoie, nu se așteaptă nimeni la ea și nu se află nici un suflet de om care să răspundă în vreun fel căinței pe care ai fi vrut să i-o împărtășești ? La ce ? Daria... Daria înțelege totul. Ea n-are s-o condamne. Nu-ți rămîne decît să încremenești locului și să-ți duci zilele doar cu ale tale... că și zilele ți-s pe sponci.

Cît despre Daria, aceasta se întreba în sinea ei ce simțămînt ar fi încercat oare, acum, de-ar fi fost în locul Katerinei, ce vorbe ar fi găsit ca să se apere. Același simțămînt l-ar fi încercat, de bună seamă, cu aceleași vorbe s-ar fi apărat. Pe de altă parte, la fel ar fi vorbit și Katerina de-ar fi fost în locul ei, al Dariei. D-apoi cum vine asta, soro ? Era pentru prima oară în viața ei cînd Daria se apropie atît de mult cu gîndul de ceea ce înseamnă, de fapt, în viața omului situația, locul pe care-l ocupă el în rînd cu ceilalți. Iată, bunăoară, dat fiind că ea, Daria, n-are a se rușina de copiii săi, s-a și socotit în drept s-o tragă la răspundere pe Katerina pentru Petruha al ei, să-i dea povață, mai-mai să-i cate pricină. Și la fel reiese că ar vorbi și Katerina de-ar fi ea, Daria, mama lui Petruha. Cum stau atunci lucrurile în ceea ce privește firea omului, felul lui de-a fi, neasemănător cu al nimănui altcuiva, dacă de faptul că ai avut sau nu noroc atîrnă atît de multe ? Unde dispare omul, dacă în numele lui grăiește acel loc pe care-l ocupă ? Și de s-ar fi aflat ea, Daria, în locul Simei, trăind în sat străin, fără neamuri și făr-de apărare, cu un nepoțel de-o șchioapă în brațe, oare și ea ar fi tăcut chitic, fără să crîcnească ? Păi ce alta-ți rămîne de făcut ? — la fel, pesemne, s-ar fi purtat și ea. Iată, așadar, cît de puțin sălășluiește în om din ceea ce-i nu-

mai al lui, dat din născare, și cît de mult din ceea ce atîrnă de soartă, de locul în care l-a prins ziua de azi, venind, și de ce anume a adus cu sine. Ar fi putut ea oare, într-adevăr, să fie ca Sima ? — doar sînt atît de osebite una de alta.

Sima îi tot spunea ceva pe șoptite băieţelului, care sta să adoarmă. Lumina înserării se stinsese, iar acum, după un răstimp de întuneric, se-nfiripa cea a nopţii : geamurile prinseră a se desluși mai limpede, un licăr mort destrăma tulbureala văzduhului, obiectele se iveau din neștiut într-o legănătoare plutire, umbre firave, sfielnice se așterneau primprejur. Undeva, departe, la celălalt capăt al satului, un cîine hămăia demult și fără istov, parcă ar fi fost născut s-o facă — hămăia cu glas ostenit, pașnic, doar așa, să se știe că mai e și el pe-acolo. Din șoapta Simei nu se auzeau decît cuvinte răzlețe, fără noimă, ca și cînd ar fi fost și ele, la rîndu-le, doar niște umbre, umbre ale unor cuvinte adevărate — într-atît erau de molcome și singuratice. Și din nou vorbi cu glas domol și trist Katerina :

— Și parcă multe mi-ar trebui... O, Maică Precistă, auzi-mă ! Nu vreau decît să știu c-o prins rădăcini pe un'eva, zvînturatu de el... Că s-o apucat de-o treabă omenească. Doară și-n afara Matiorei po' să-ţi duci zilele. I s-o da poate și lui un cuibușor și-apoi, tot acolea, s-o găsi și pentru mine un ungheraș, să pun, iaca, o laiță ca aiasta. L-aș trezi în fiește care dimineață : scoală, Petruha, scoală, măi băiete, că s-o făcut timpu să te duci la lucru. I-aș pregăti legăturica cu de-ale gurii pentru amiază. Și chiar de m-ar sudui, de mi-ar zice orce, le-aș răbda pe toate. Pe toate le-aș răbda, numa să știu c-o apucat-o pe drumu cel bun.

— Căpătuit trebe ăsta, rosti Daria nemulţumită : iar a început-o Katerina cu Petruha al ei. De vreme ce tu nu-l poţi struni, găsește-i o muiere, da una dintr-alea care

să-l strîngă-n chingi. Almintrelea n-o scoți la capăt cu el.

— Care-i aia să-l ieie pe zvînturatu ista ?

— Păi dacă și-ar mai vîrî puțintel mințile-n cap, s-ar găsi ea una să-l ieie, de ce nu ? !

— Chiar așa-i, că nu-i om rău, se-nvioră Katerina, văzînd că, uite, nici Daria nu-l socoate pe Petruha un om cu totul pierdut, și ea crede că ar mai fi pentru el o putință de salvare, oricît de slabă și părelnică ar fi ea. Să știi că are o inimă bună...

Sus, pe sobă, Daria pufni pe nări : bună, cum să nu, mai bună nici că se poate.

— Ba să știi c-așa-i. Cîn' n-am temei, eu nu-i țiu partea. Da de data iasta așa-i. Mi-aduc aminte c-aveam și noi o juncuță... de nu luam sama, erea-n stare să-i deie tătă pînea din casă. O tăia felii-felioare, o-ndulcea cu sare și-o îmbucărea pe dumneaei. Se-nvățase juncuța mea cu năravi : cîn' venea sara, s-oprea-n dreptu porții și dă-i și mugește. Vezi doamne, îl striga pe el. De-o izgoneam, da buzna-n ogradă și răgea și mai dihai. De-i dădeam cu mîna mea aceeași felie, o apuca, da tot nu se potolea : vroia zor-nevoie să iasă el să-i deie. Și cum îi da el, cum își vedea de drum, zău așa. Înaintea ei am avut o văcușoară... ce să vezi : cum prindea 'mnealui de veste c-o gătat fînu ce i-l puneam eu, cum îi ducea altu, da pe furiș, să nu-l zăpsesc și să-l cert. Tot așa, adică, o-mbucărea și pe aia. Apoi despre cotei, nici nu-ți mai spun cîți mi-aducea acasă ! — pe un'e-i găsea nu mă taie capu. Într-o vreme ajunsesem, zău așa, s-avem patru cîni în ogradă. Răgușisem de cît zbieram la ei. Că fieșcăruia trebuia să-i dai o bucătură, acolo, or, bucături dintr-alea n-aveam nici pentru noi îndestul. Da ți-ai găsit să-nțeleagă el o iotă măcar.

— Ian te uită, soro, ce om cumsecade ! nu se putu stăpîni să n-o înțepe Daria. La niște cîni de pripas le da de mîncare, de ăia îi erea milă, da pe mîne-sa a lăsat-o de

izbelişte. Adicătelea, fă ce-i şti, că pe 'mnealui nu-l prăveşte.

— I-un zvînturat, ce mai. Nu-ţi spusei că-i zvînturat ? îi răspunse ca de obicei Katerina. Păi şi vacii îi îndesa la fîn fără pic de chibzuială : i-o ajunge oare pînă-n primăvară ori nu i-o ajunge. Eu îi dam aşa, ca s-o lungesc — îi dam cu porţioara, da el — cît putea, n-avea nici o măsură. Ca pe urmă, către primăvară, să mă pomenesc că nu mai am ce-i zvîrli-n iesle.

— Ce-mi tot cînţi iar de vaca aia ? Gîndeşte-te mai bine ce-ai să te faci tu, sărmana de tine, cîn' ne-or mătrăşi de-acilea ? Că doar aiasta ne-aşteaptă. Încotro ai s-o apuci ? Te-ai gîndit oare ? Iote la ea, îmi tot cîntă de vaca aia, iar vaca de-un veac şi-o lăsat pielea zălog.

— Asta ziceam şi eu... Katerina, de fapt, n-avea ce să mai zică, şi glasul ei, lipsit de tărie şi de nădejde, suna a gol. De-ar prinde el un'eva rădăcini... ar căpăta şi un cuibuşor...

Daria oftă din rărunchi, de răsună casa : ehei, ce bine-ar fi de-ar fi să fie...

Se vede însă că discuţia o pornise binişor pe-acel făgaş şi n-o mai puteai cîrmi în altă parte : adormindu-l pe Kolka, intră în vorbă şi Sima, şi o luă, la rîndul ei, pe-acelaşi făgaş :

— Apo-aşa-i : fiecare de ce-l doare. Ţie, Katerino, ţi-ar plăcea să trăieşti în preajma lui fecior-tu, să ai grijă de el. Să ai zile ca să-ţi vezi nepoţelu, să-l dădăceşti...

— Of, nu mai grăi, Simo, gemu Katerina, necutezînd nici măcar să viseze la o asemenea fericire. Of, nu mai grăi...

— Nici eu nu mă pot aştepta la vreun ajutor de la fie-mea. Nu ştiu nici eu un'e m-oi aciua. Da încaltea-l am pe Kolenka. Şi pentru el trebe să ţin cu dinţii de viaţă, trebe să trăiesc. Da cum şi-n ce fel s-o fac ? Iaca, zi şi noapte mă tot gîndesc la asta, zi şi noapte : cum s-o fac ?

Încotro s-o apuc ? Barem de-aș găsi vrun moșulică pe un'eva.

— Sfinte Sisoe ! se cruci Daria. Auzi la ea ce poa' să grăiască ! I-atîrnă curu de bătrîneță, da ea-i tot cu gîndu la moșulici. Asta-i culmea ! Ce moșulică-ți mai trebe, mireaso, Doamne iartă-mă, cu șapzeci șapte de găuri și din fiește curgînd tărîțe ? ! Ce să faci tu la moșulică ăla ?

Sima tăcu, îmbufnată.

— La ce, mă rog, ți-o fi trebuind moș, ai ? Pentru ce naiba ăi fi avînd musai nevoie de el ? o tot iscodea Daria. Grăiește, soro, de ce taci ?

— Eu una, Daria Vasilievna, n-am ce-ascunde — de-o lua Sima cu „Daria Vasilievna", însemna că-i foc și pară de supărată. Socot că nimănui nu-i este oprit să viseze. Katerina, de-o pildă, visează să steie împreună cu fi-su, dacă ea poate visa, eu de ce să nu pot ? Că mi-o fi dor și mie să am un cuibușor al meu. Încă nu-s chiar așa de bătrînă, oi mai putea face și eu cîte ceva prin casă. De-aș intra să stau în casa cuiva, să știi că nu i-ar părea rău. Că eu, Daria Vasilievna, n-am nevoie de cine știe ce. La anii mei, oamenii se întroloacă nu să facă plozi, ci să întîmpine bătrîneța mai lesne așa, unu lîngă altu. L-aș crește și pe Kolka mai acătărea, că doară lui îi port de grijă. De visat eu nu visez cai verzi pe pereți. Iar de ce zic că sînt în stare, apoi să știi că sînt. Și-o rufă pot să spăl, și o mîncare pot să gătesc...

— Ești în stare, ești...

— Iar dacă 'mneatale nu-mai ai la ce să visezi, apăi... Nu ești ca noi, singură cuc. Copiii ți-au ajuns în rîndu lumii, și-ți calcă și 'mneatale pragu, nu te lasă de izbeliște. Mai rău e de noi care n-avem pe nime... D-apoi nici să ne vălăcăim întruna...

— I-ai cînta ș-un cînticel moșului ?

— De-ar fi unu mai cumsecade, i-aș cînta, de ce nu ! Ar sta și el s-asculte.

Acum Daria amuți, dînd înapoi, tulburată de acel uitat cuvînt „a visa". Dar parcă ea, Sima, se cădea să-l rostească ? Și ea, Daria, să-l asculte ? Că de visat, visează doar fetele, pregătindu-se pentru viața lor de mai tîrziu și neștiind încă prea multe despre ea, dar după ce te-a început bărbatul și te-ai înconjurat de-o familie, nu-ți mai rămîne decît să nădăjduiești. Dar și nădejdea asta se împuținează pe an ce trece, se topește și ea ca omătul, pînă ce piere cu desăvîrșire, îmbibîndu-se în pămînt, și iată că de la o vreme nu mai ai înaintea ta decît amintirile, ce fumegă de sub pămînt ca un abur. D-apoi ce poți să-i ceri Simei ! A apucat-o, vezi doamne, visarea ! Capul, ce-i drept, i-i de muiere singură, dar căpșor nici că-l poți numi. Ea-i ca pasărea ceea care de zburat poate zbura-n voie, dar de așezat n-are unde să se așeze, că toate locurile-s demultișor ocupate. Și nici de zburat n-o mai țiu pînă-ntr-atît aripioarele. „Cîtu-i Sima de fudulă o rămas cu deștu-n gură", își aminti Daria vorba de zădărîre scornită de matioreni. Cu deștu-n gură o să rămînă, necum altfel. Cugetînd însă la toate acestea, Daria își zise cu amărăciune că, de fapt, Sima are dreptate cînd spune că ea, Daria, nu mai poate aștepta nimic de la ziua de mîine. Nu numai să viseze — de asta chiar că nu-ncape vorbă ! — nu numai să nădăjduiască, dar nu-i mai rămăsese nici măcar să rîvnească fie și la lucrurile cele mai simple. Totul alunecase demult într-o singură parte. Într-adevăr, la ce ar mai putea ea trage nădejde ? La moarte ? Dar de moarte oricum nu scapi, n-ai nevoie deci să-ți irosești pentru așa ceva nădejdea. Și la mai ce ? La nimic. Înseamnă că trebuie să te gătești de ducă, de vreme ce nu mai ai pentru ce trăi. Cît despre Sima și Katerina, astea or să mai țină piept, or s-o mai lungească un timp, și nu pentru că-s mai tinere, că doar nici ea nu și-a pierdut încă de tot puterile, ci pentru că au, aici, amîndouă, cîte ceva de făcut : Sima să-l ridice pe Kolka, iar Katerina să-i poate grija lui Petruha, nădăjduind că are să se dea

pe brazdă într-o bună zi. De ele, adică, are cineva nevoie, și această nevoie, pe care o poartă în sine, le-o și-ndemna pe mai departe să facă umbră pămîntului, de la ea însă nu mai are nimeni nevoie de nimic. Azi încă mai face ceva, stă de strajă Matiorei, dar cînd s-o strămuta, nici de asta n-o să mai fie nevoie. Dacă n-are o treabă, dacă n-aduce un folos altora, omul nu poate trăi. Atunci îi vine sfîrșitul. Că doar și oameni mai dihai ca ea, ajunși a fi nimănui trebuitori, nimănui de folos, chiar la o vîrstă mai puțin înaintată, pînă și atare oameni se-ntîmplă să-și pună cruciș lăbuțele pe piept.

În odaie, lumina și neliniștea sporiră : prin geamul ferestrei se arătă la chip luna. Zdroncănea fără istov, cu glas ca de tablă, cîinele acela zălud : zăpăitul lui blestemat, a pagubă, îți sfredelea urechile. Ca să-și înlăture un apăsător, cine știe de ce ivit, sentiment de năbușitoare neliniște, Daria simți nevoia să se ridice din așternut : atît de vie fu această dorință, atît de necesar i se păru să se scoale, încît, deși își dădea seama că n-ar avea nici un rost s-o facă, își slobozi totuși în grabă pe treaptă picioarele încălțate numai în ciorapi, coborî prin *golbeț* pe dușumea și se apropie de fereastră. Peste o jumătate din ogradă se revărsase lumina strălucitoare și deșartă a lunii, podișca de lemn din fața cerdacului se scălda într-însa ca într-o apă ; cealaltă jumătate a ogrăzii zăcea-n umbra grea, compactă a hambarelor. „Parcă-i opărită", gîndi Daria, înfiorată de lumina aceea a lunii, și se întoarse de la fereastră. Urmărind-o cu privirea, Sima își săltase capul de pe pernă și-atunci Daria, ca să zică ceva, o întrebă :

— Ți-o adormit flăcău ?

— O adormit, răspunse pe un ton îndatoritor Sima. De mult o adormit. Da cu 'mneatale ce-i ?

— Nimica. Mi-or înțepenit șalele colo, pe sobă, pe sub cosoroabă. Și-am coborît să-mi întinz oleacă ciola-

nele, ba să mă și uit : voi ăți fi grăit mai adineauri cu mine, au ba. Mă cațăr amuș napoi.

— Și, mă rog, cine-o grăit cu tine ? întrebă Katerina. Nu-i așa că noi ?

— Da cin' să mai știe ? După vorbă, parc-ați fi fost voi, da după spuse, niscaiva muieruțe tinerele. Of, of, ce-o fi făcînd amu Nastasia noastră : o dormi, n-o dormi ? Poate c-o sta și ea tot așa, fără somn, și s-o gîndi la noi. Nici nu știe, sărmana, că amu dormim cu toatele la un loc. Of, Nastasio, of ! De-ar veni mai degrabă încoa' s-o mai vedem, să mai stăm cu ea de vorbă. S-ar culca și ea aici : și iacătă colectiva gata, alcineva nici că ne-ar mai trebui. Zic eu că ar ave ce să ne povestească. O fi văzut atîtea cîte nu i-o fost dat să vază de cîn' îi. O văzut și pentru noi. Am ave ce asculta pîn-la ziuă.

Icnind din greu, se cățără încet-încet din nou pe sobă și, ajunsă sus, își trase un răstimp sufletul, ca să dea mai apoi iarăși glas, vorbind de astă dată despre sine :

— O-leu, de m-ar vedea vrun om străin, ar zice că-s leit muma-pădurii. Hîda hîdelor. Da mai rău ca toate-i că a cam început să-mi sară țandără din te miri ce. Treaba iasta nu mai e bună deloc. Alcînva parcă nu eream o muiere rea. Da amu la toate le cat cusur — aia că-i așa, aia că-i pe dincolo. Ce mai la deal, la vale, trebe să mă trec din viață, c-așa nu mai e chip. De ce, adică, să tot îmblu cu țîfna-n nas ? ! Facă ei cum li-i voia, n-au decît. Că doar ei îs stăpîni amu, a lor îi vremea. De-ngropat or să mă-ngroape, n-or să mă zvîrle deasupra, pe țărnă, iar de-alceva nici că mai am nevoie. Nu grăiesc bine, fetelor ?

„Fetele" însă, neștiind dacă se cuvine să-i încuviințeze spusele, rămaseră tăcute.

— Ăți fi adormit, te pomenești ? Ei, foarte bine, dormiți în pace. Că iaca, amuș se revarsă zorile. Iar cîn' s-o lumina, s-o face zîuă, om mai mătăhăi încoace-ncolo. D-apoi deh, poate c-așa se și cade. Hai, culcă-te și tu,

Dariuşka. Lumea zice că n-are de ce să te doară inima Atunci cum de mă doare ea aşa straşnic ? Bine-ar fi să fie la mijloc o pricină anume, că i-ai putea găsî leac, da dacă nu-i una anume, ci-s toate într-olaltă ? Parcă-i pusă pe jar, sărmana, aşa mă arde, aşa mă ustură. Şi de nicăiri nici o tămăduire. Se vede că mare vină port. Că port vină, ştiu, da să-mi spună careva în ce stă vina iasta a mea, pentru ce anume să mă căiesc, păcătoasa de mine ? Parcă poţi trăi fără căinţă, fără pocanie ? Of, da dormi, dormi odată... C-o răsări diminicioară soarele şi ţi-o zice el cîte şi mai multe. Numa de dragul lui, a mîndruleanului, de n-ai mai ave la o adică nimic alceva, şi tot ai putea trăi pe lume.

18

De-abia terminară cu strînsul bucatelor şi iarăşi, poftind stăruitor găzduire, se aşternu preţ de trei zile ploaia. De astă dată însă se dovedi molcomă, îndatoritoare, purcese să stîmpere colbul, să înmoaie ţărîna învîrtoşată, ostenită, să spele pădurile ofilite şi mohorîte de-atîta amar de soare, să scoată la lumină rîşcovii, care-n acest an se cam codeau să răsară, să mai ogoiască fumul înecăcios şi izurile amare, de pustiire, împrăştiate de jarişti. Şi cădea ploaia aceea lin şi-n belşug de lumină, fără să burduşească văzduhul, fără să acopere zările şi fără să reverse prisos de apă ; prin pînza străvezie, în destrămare, a norilor, soarele izbutea să se prelingă cu un fel de a doua lumină a lui, rărită. În toate cele trei zile, vremea se menţinu caldă, molcuţă, ploaia nu răpăia cînd întîlnea pămîntul şi nici nu se-adună pe faţa lui, în urma ei nu rămaseră băltoace şi pămîntul se zbici repede. Iar după ce se zbici, oamenii îşi dădură seama că sosise timpul să sape cartofii.

De cum isprăvirăˆ cu strînsul grînelor, orăşenii îşi luaseră, har Domnului, tălpăşiţa — şi-n urma lor se şi abătuse ploiţica aceea binecuvîntată, purificatoare. Localnicii se simţiră mai liniştiţi, le veni inima la loc, puteau acum să iasă fără teamă din ogradă, să colinde în voie prin ostrov. Seara însă, în ajunul plecării, străinii iscaseră din nou tărăboi, aşa, ca de bun rămas : se bătuseră iar între ei, se fugăriseră pe uliţele satului, răcnind cît îi ţinea gura ; muieruştele meliţau, dînd să-l potolească pe careva, dar, e lucru ştiut, cînd s-apucă muierile să facă pace între pricinaşi, apoi mai abitir îi întărîtă, năpustind o încrîncenare peste altă încrîncenare ; toată noptiliţa s-au vînzolit ca nişte smintiţi, toată noptiliţa au ţinut satul cu răsuflarea tăiată, iar dimineaţa, înainte de a se îmbarca, dornici să lase în urmă-le o amintire înflăcărată, au dat pîrjol cancelariei în care îşi aflaseră pînă atunci adăpost. Nici nu se depărtaseră bine de mal, că din tufişurile ce mărgineau zătoaca de sus, ieşi la iveală încă unul din oştimea lor, unul julit, murdar şi arătînd înspăimîntător în hăinuţa-i proaspăt ferfeniţită : avea pasămite motive, numai de el ştiute, să se ferească de-ai săi. Zărind pălălaia, porni valvîrtej spre sat — şi aşa, în goana mare, năvăli pe uşa cancelariei, unde rămăsese, pesemne, ceva de-al lui ; ca prin minune izbuti să se răsucească înăuntru şi ţîşni iar afară, dar cu mîinile goale. Ţopăi pe loc un răstimp, ţopăi, pîrpălit binişor, apoi se potoli şi, dîndu-se într-o parte, rămase cu ochii aţintiţi la clădirea potopită de flăcări.

Focul dură uimitor de multă vreme ; abia către seară se mai ogoi, dar continuă să vîlvoreze şi-n întuneric, cu jeratecul ei încins, dogoritor, înalta movilă de tăciuni — tot ce mai rămăsese din fosta cancelarie. Nimănui nu-i trecu prin minte să vegheze movila aceea, şi-a doua zi în zori, trezindu-se, matiorenii constatară că luase foc şi grajdul de cai, aflat în preajmă. S-arunce vina asupra flăcăului rămas răzleţ de hoardă nu se cădea : el o tăiase

peste apă de cu ziuă. De la grajd se aprinse și porni să sloboadă un fum amărui, puturos, tîrnomata, bălegarul din ograda cailor, presat și bătătorit de călcătura atîtor picioare. Tocmai atunci se stîrnise ploaia, dar ea nu izbuti să biruie fumul, ale cărui valuri rămaseră să plutească deasupra Matiorei.

La strînsul recoltei de cartofi ce aparținea sovhozului, începură să fie aduși pe ostrov cîrduri de școlari. De cum se revărsa pe mal, această semințe gălăgioasă și făr-de astîmpăr se repezea întîi și-ntîi să scotocească prin cotețe și cotloane, căutînd pene de pasăre. Ferească Dumnezeu să le fi ieșit în cale vreo găină vie : o găbuiau și o jumuleau cît ai clipi din ochi. Cu vai-nevoie reuși Vera Nosariova să-și scape cocoșul din mîinile a doi strengari care-l prinseseră și, ținîndu-l strîns între picioare, îl scărmănau de zor, mai-mai să-i vină de hac. După întîmplarea cu pricina, cocoșul cel cu glas nemaipomenit de răsunător nu mai fu în stare să cucurigească, ci doar să scoată jalnic măcăieli ca o rață : spaima de moarte nu-i trecuse fără a lăsa urme. Truditorii aceia de-o șchioapă înfigeau penele în cartofi și-i aruncau cu putere în sus : jucăria cădea la pămînt, închipuind o spirală frumoasă, șuierătoare. Mai mare hazul însă era atunci cînd își găsea o țintă, nimerind în spinarea încovoiată a cîte unuia. S-azvîrli cu cartofi așa, pur și simplu, înseamnă să faci o faptă de huligan. Să-i împodobești însă cu pene și-apoi să dai de-a azvîrlita cu ei înseamnă să te joci. Și ei se jucau — că de-aia erau copii ! Ce puteai să le faci ! Totuși, după ce se împrăștiau pe cîmp, se-ntîmpla să se mai și aplece din cînd în cînd, să mai culeagă cîte ceva, și camionul să mai transporte și el cîte ceva la debarcader. Pesemne că mai stăteau cu ochii pe ei și cei mari, care se aflau pe-acolo, îi mai îndemnau și ei să dea zor. Îi urmări într-o bună zi, mai de departe, și Daria : de răcnit, răcneau, într-adevăr, pe întrecute, aprindeau focuri și-apoi le păzeau, împresurîndu-le, ca nu cumva,

vezi doamne, s-o ia focurile din loc, în schimb cei ce se apucau de treabă, apoi munceau cu spor, nu glumă, smulgeau vrejurile de cartofi ca pe cînepă. Cît despre ceea ce rămînea în pămînt, asta n-o mai ştia decît el, pămîntul. Odinioară, ocrotindu-se, curăţindu-se, gătindu-se pentru recolta viitoare, pămîntul ar fi dat el însuşi la iveală o asemenea nevrednicie ; acum însă, în pragul morţii, nu-i mai păsa nici lui.

Spre a le veni în ajutor copiilor, fuseseră scoase şi aduse aici de la diferite locuri de muncă din noua aşezare — de la cancelaria sovhozului, de la spital, de la grădiniţă, de la cantină, de pe unde s-a putut — o seamă de femei. Conducerea sovhozului socotise necesar, desigur nu fără îndemnuri venite de undeva, să strîngă mai întîi recolta de pe Matiora, care se afla departe şi cumva peste mînă ; tocmai de aceea se şi grăbise să trimită aici oameni. Şi într-adevăr, totul fu adunat în graba cea mare : în alţi ani, culesul, munca pe cîmp erau în toiul lor pe vremea asta, acum însă, trebuşoara era gata, nu-ţi rămînea decît să serbezi evenimentul. Pentru numărul de chintale nu s-a zbătut nimeni : cîte-or fi, atîtea să fie, doar pămîntul s-arate curat curăţel. Că în privinţa chintalelor nu era nimeni tras la răspundere. Noului sovhoz i se îngăduise să-şi desfăşoare activitatea în primii săi ani nu în cîştig, ci în pagubă — şi-atunci, ar mai fi avut vreun rost să aduni spicele ori să scormoneşti prin ţărînă după cartofi, să-i culegi pînă la unul de pe ogoarele acelea condamnate oricum să fie înghiţite de ape ? Venise, aşadar, vremea cînd se puteau lipsi de roadele pe care le dădea pămîntul acela.

Dintre femeile matiorence rar care se ducea să sape la cartofii sovhozului : zoreau la ai lor, particulari. Între timp, reveniseră iar în sat, pentru cea din urmă oară, matiorenii. De astă dată însă, spre deosebire de vremea cositului, nu se mai adunau laolaltă, nu mai cîntau ştiutele cîntece, nu mai stăteau de vorbă despre viaţa ce-i

aştepta înainte : erau cu toţii grăbiţi, şedea fiecare la casa lui, în grădina lui, de unul singur, iar în privinţa inundării ce avea să vină, îşi dădeau seama, şi fără a mai vorbi, că funia ajunsese la par. Oamenii îi opreau pe copii să se mai ducă la şcoală, Tocmeau femei cu ziua : trei saci mie, unul ţie, dar dă-i zor, dă-i zor... Că de-o sfîrşi lumea cu strînsul, şalupa nici c-o mai face curse, trăgînd după ea podul plutitor şi-o să tot joci atunci ţonţoroiul pe mal, rugîndu-te să-ţi fie cărate bucatele pe malul celălalt. Bunurile sovhozului, iată, au şi fost trecute dincolo, ţarinile de peste imaş sînt pustii şi tăcute, Matiora rămîne pe zi ce trece mai dezgolită, vraişte. Păi cum să-ţi mai ardă de cîntece cînd jumătate de sat a şi fost pîrjolit, iar căscioarele aflate încă în picioare, cu bîrnele din pereţi desprinse, ieşite din rosturi, au ajuns atît de prizărite, s-au afundat atît de tare-n pămînt de spaimă, încît par jalnice şi vechi peste măsură, de te întrebi cum a putut locui lumea într-însele. Cum să-ţi ardă de cîntece, cînd, iată, au luat foc şi pădurile de pe Matiora, încît uneori, de pe celălalt mal, nici nu se mai zăreşte ostrovul din pricina fumului ce-l învăluie — într-acolo, spre fumul acela o şi pornea peste apă lumea.

Încheind socotelile cu Podmoga, „focarii“ de la Lespromhoz trecură pe Matiora. Cînd cinci, cînd şapte la număr, aceştia, spre deosebire de hoarda care plecase, erau bărbaţi în toată puterea vîrstei, aşezaţi, potoliţi. Întrucît alt adăpost nu mai puteai găsi în Matiora, se aciuară în baraca aceea kolceakovistă, într-o încăpere aflată perete-n perete cu cea în care sălăşluia Bogodul. Dimineaţa îi vedeai străbătînd satul de la capătul de sus la cel de jos, şi de-acolo mai departe, spre locul lor de muncă, iar seara făceau calea întoarsă de la capătul de jos al satului către cel de sus. Oamenii aceştia păreau înspăimîntători doar datorită acelei trebi pe care o făceau, treaba aceea curmătoare, cea de pe urmă, prin care soarta Matiorei avea să fie pecetluită de-acum şi-n vecii

de veci. Mergeau tăcuți, cu pas măsurat, dar ferm, chiar prin mijlocul drumului, fără să lege vorbă cu nimeni, fără să ia seama la cele din jur, siguri pe sine, ca niște stăpîni ai locului ; numai înfățișarea, numai prezența lor acolo avea darul să-i îndemne pe matioreni s-o ia iute la picior : hai-hai, mai repede, pînă nu ne-au pus ăștia pe frigare. Că doar n-or să stea de coada noastră. Pînă și cîinii păreau să simtă ce soi de oameni erau aceia și, zărindu-i în capul uliței, se și repezeau, cu coada-ntre picioare, să se vîre pe sub porți. Ba se mai răspîndi prin ostrov și zvonul potrivit căruia „pîrjolarii", cum fuseseră porecliți străinii de către băștinași, aveau de gînd ca odată cu pădurea să dea pîrjol și satului. N-ar fi fost exclusă nici treaba asta, întrucît Bogodul observase că în baraca lor venise în cîteva rînduri și stătuse îndelung de vorbă cu ei alde Voronțov, dimpreună cu un oarecare șef de la raion. Și cu toate că — la drept vorbind — n-avea rost să te-nfurii pe „pîrjolari", întrucît, de n-ar fi fost ei, ar fi făcut alții treaba ce se cerea făcută, cu toate astea, nici unul dintre săteni nu simțea nevoia să stea de vorbă cu dînșii, să aibă cu dînșii de-a face : doar ei erau cei ce săvîrșeau treaba, și ochii pe ei îi vedeau.

În toamna aceea, cea de pe urmă, cartofii au rodit nu numai din belșug, ci de-a dreptul nebunește : la două cuiburi — o vadră, la două cuiburi — o vadră. Și nu vedre ca la piață, ci vedre zdravene, matiorene. Și așa era la toți care se îngrijiseră cît de cît de ei : îi prășiseră, îi mușuroiseră, îi ocrotiseră. Dar dacă oftau de uimire la vederea cartofilor albi și curați, mari cît niște godaci, pe care-i scoteau din pămîntul nisipos, apoi la fel oftau și la vederea sacilor pe care erau nevoiți să-i tot opintească, să-i tăbîrcească de colo-colo, pînă să-i vadă transportați de pe ostrov, pe celălalt mal, nemaivorbind de faptul că nu știau cum au să-i care mai departe, la locul cuvenit. Tăbîrcește-i din grădină la căruță, tăbîrcește-i de la căruță pînă jos, la malul rîului, tăbîrcește-i de pe mal pe

bac ori pe șalupă, dar pînă s-ajungi acolo trebuia mai întîi să pîndești, să prinzi ocazia, întrucît în tot satul nu mai rămăsese decît o iepșoară pricăjită, ceilalți cai fiind cu toții duși mai demult, iar mașini nici una. Și-apoi, nici bacul nu sta să te aștepte. Se chinuiră, of, avan se mai chinuiră oamenii cu belșugul acela ! Dar cel mai crunt îi apuca oftatul cînd se gîndeau cum să facă, unde au să-i pună la păstrare în așezarea cea nouă ? Ce-i drept, sovhozul, spre a ieși din încurcătură, le propusese să folosească în acest scop depozitul său de legume, umplut abia pînă la jumătate, dar gospodinelor nici prin minte nu le-ar fi trecut să încuviințeze una ca asta : auzi dumneata, să-ți răstorni în ditai groapă comună cartofiorii, care ți se par mai de soi, mai dragi și mai gustoși decît oricare alții și să scoți apoi de-acolo cine mai știe ce ! Și-afară de asta să mai și alergi pînă-ți iese limba de-un cot, cu ceaunul ori cu găleata după tine, tocmai la dracu-n praznic, să-i aduci, ba să te mai și întrebi dacă el, dracul cu cheile, se află-atunci acolo, la ușă, păzitor, ori trage aghioase, acasă pe cuptor. Ce mai la deal, la vale — cînd nu-i bunul la casa ta, nu mai ești tu stăpîn ! Și-apoi, pentru douăsprezece sate, cîte cuprinde sovhozul, n-ar ajunge nici un fel de hrubă.

Toate acestea însă îi așteptau acolo, acolo, în viitor... Aici, acum, nu le mai rămînea decît să-i dea zor, să scoată cît mai iute cartofii din pămînt și să-i care dincolo, să nu-i mănînce apa.

Alde Pinghin isprăviră cu cartofii în numai trei zile : pentru cea de-a patra zi nu le mai rămăsese decît o postățică, atît. Pavel apucase să se învoiască de la lucru și se repezise încoace ; se-nvrednicise să vină, pentru prima oară în vara aceea, și Sonia, numai că ea nu venise de una singură, ci cu o ajutoare, o colegă de serviciu împreună cu care stătea în birou, țăcănind cît era ziulica de lungă la abac ; era o tinerică roșcovană și tare rîzăreață, pe nume Mila. Cînd rîdea, Mila asta își răs-

turna pe spate capul cu părul numai creţuri, ca o cuşmă, şi-şi dădea ochii peste cap, şi fiindcă rîdea întruna, ochii îi erau parcă acoperiţi de albeaţă, orbi. Orice i-ai fi spus, ea — ha-ha-ha, da s-o ajute mintea să priceapă cum şi unde se află şi dacă-i frumos să te tot jimbezi acolo, nici pomeneală. Tocmai dîn pricina asta, la început, ea nu-i prea fu pe plac Dariei.

— Cum, cum ziseşi c-o cheamă ? făcea ea către Sonia, dinadins repetînd întrebarea, ca s-o audă străina.

— Mila.

— Mila ? D-ap' ezist-aşa nume ?

— Există, pufnea în rîs străina. Există, bunico, există. Da de ce-ntrebi ?

— Iaca, încă una gogoneaţă ! Aldată, flăcăii puteau striga-n feliu ista pe orce fată. Toate ereau la ei *mila*[1]. Ba mai ticluiau pe sama lor şi ceastuşki. Ce, n-ăi fi auzit pîn-amu ?! Iar în ziua de azi aşa-s botezate pe la noi viţelele.

— Viţelele ? se îneca şi mai tare de rîs musafira. Da ştiu că le zici, bunico... Asta vrea să-nsemne că eu sînt o viţică, aşa-i ? Păi semăn eu cu o viţică, ia spune ?

— Eu zic că semeni, rostea cu satisfacţie Daria. Şi-n feliu ista ţi-i cu potriveală şi numele.

Musafira săpă două zile la cartofi cot la cot cu ai casei şi săpă cu toată rîvna, ceea ce o făcu pe Daria să se mai împace şi cu rîsul ei cel fără noimă şi cu numele acela neserios, pe potriva rîsului. Se împăcă însă şi mai mult cu acestea după ce, stînd s-o descoasă, află că Mila e măritată şi că, aşa cum se şi cuvine unei femei normale, cum se cuvine oricărei muieri, are un copil. Care va să zică, bărbatul ei era nevoit să rabde ani şi ani o asemenea zbîrniitoare în casă. Păi atunci las-o să mai steie pe-aici, ca bietul om să-şi mai tragă şi el sufleţelul. Către sfîrşitul celei de-a doua zile, pe cînd Mila se pregătea de plecare, bătrîna îi spuse :

[1] Textual : drăguţă.

— Știi ce, poate n-ar strica, la urma urmei, să faci schimb de nume cu vo altă viţică... Fincă ele se-ntîmplă să aivă nume frumoase. Ţiu minte c-aveam şi noi pe vremuri una — Zoika — ei, aşa mai zic şi eu ! Te pomeneşti că te-ai şi hilizi mai puţintel. Ce-i fi avînd de-ţi tot vine să rîzi atîta ?

Mila însă parcă asta şi aştepta : izbucni într-un rîs cu hohote şi — cît timp merse cu Sonia, care ţinuse s-o conducă pînă la mal, cît timp mai putu fi auzită — o ţinu într-un hohot necurmat, ca şi cînd cineva pus pe şotii ar fi tras mereu de-o sforicică, făcînd să sune un clopoţel. Daria stătu şi se gîndi în sinea ei : ba poate că-i mai bine aşa, poate că aşa se şi cade, să n-ai în veac habar nici tu de teamăt, nici tu de necaz. De te pasc, dă-i cu ha-ha-ha, de nu, tot cu ha-ha-ha dă-i ! Şi chiar de s-ar abate vreo suferinţă asupra acelora de teapa asta, ei, pesemne, nici nu şi-ar da seama că-i suferinţă, s-ar descotorosi de ea chicotind, ca de unul ce-ţi dă tîrcoale, dar nu-ţi cade drag ; nici o năpastă nu mi ţi-ar pune-o ei la inimă, peste toate trec uşurel, viaţa-ntreagă li-i o petrecere. Păi ce, e rău ? Cum să faci oare să te poţi învăţa în felul ăsta ?

In cea de-a treia zi, Pavel se îngriji de transportul cartofilor. Bucşi cinsprezece saci, cîţi avea la îndemînă, dar mormanul ce se înălţa în grădina lor abia dacă se ciunti. Şi cîţi mai rămăseseră de scos ! Să tot cari şi să nu mai dovedeşti cu căratul. Daria grăi mai pe ocolite că s-ar cuveni să-i dea o mînă de ajutor şi Katerinei, să ia, adică, şi de la dînsa vreo cinci saci, că în Petruha nu poţi avea nici o nădejde ; poate c-o să mai vină, poate nu, dar, pînă una-alta, maică-sa trebuie să se aciueze undeva, să aibă de o îmbucătură acolo.

— Un' să-i mai pun şi pe-ai ei ? înălţă Pavel din umeri, nu că s-ar fi împotrivit, dar nu ştia nici el cum s-o scoată la capăt cu sacii.

— Dar cartofiorii tăi un'e-i pui ?

— Care n-or încăpea acolo, n-am să am încotro și-am să-i răstorn deocamdată-n verandă.

„Acolo" însemna în pivniță, la subsol. Cu pivnița aceea Pavel avusese de furcă aproape o lună de zile : adusese nisip de pe malul Angarei, așternuse acolo o podină acătărea și astfel scăpase de năvala apei (bine cel puțin că-i nimerise casa pe un deluleț ; cei ce-o aveau mai în vale, amin, nu mai puteau scăpa de apă), dar acum pivnicioara devenise vădit mai neîncăpătoare și n-ai fi putut îndesa într-însa cine știe cît. Să te fi apucat s-o lărgești, ți-ar fi dat prea multă bătaie de cap : subsolul era cimentat și dacă te-ncumetai să sapi, te puteai oricînd pomeni cu apa iar gîlgîind. Cel mai cuminte lucru-i să te ferești de ispită și să te mulțumești cu ceea ce ai.

Sonia, care preț de două zile se deșelase tot aplecîndu-se să scoată la cartofi, făcea acum treaba asta stînd în genunchi. Spre a-și plăti parcă-n acest chip găzduirea, veniseră-n ajutorul ei și al Dariei cele două femei : Sima și Katerina. Cît timp Daria avusese musafiri, ele amîndouă își găsiseră adăpost în izba pustie a Nastasiei, dar de îndată ce Sonia plecă, se mutară din nou la Daria. Sonia plecă pe-nserat, gemînd de oboseală : de cînd lucra la birou, ajunsese să se dezvețe de atare muncă pe ruptelea, iar acum, sforțîndu-se peste măsură, se zlămăcuise. Acolo, în așezarea cea nouă, se schimbase atît de mult peste vară, încît Daria se uita cîteodată la ea ca la o necunoscută : nora i se îngrășase, se fleșcăise, părul și-l tunsese după moda orășenească, făcîndu-și-l zulufi-zulufei, din care pricină obrazul îi arăta mai mare și mai rotund, ochii i se afundaseră în grăsime și păreau mititei și mijiți. Tot acolo căpătase deprinderea de a se descurca în fel și fel de beteșuguri ; discuta despre ele cu multă pricepere, cunoscîndu-le denumirile și ținînd minte ce leacuri anume cere fiecare. În Matiora lumea n-avea vre-

me de bolit, acolo nici măcar felcerițele nu făceau mulți purici : veneau, vedeau că jur împrejur e numai apă, că lumea-i prinsă cu treburile, nu gogește, și făceau calea-ntoarsă.

— Cum îi pe-acolea, ți-i drag ? o întrebă o dată, încetișor, bătrîna pe noră-sa.

— Cum să fie, nu-i ca pe-aici, o lămuri buștean Sonia, cu un fel de mînie în glas. Ce-o fi însemnînd însă acel „nu-i ca pe-aici“ — mai rău, mai bine ? — cată de te dumirește.

Și își zise Daria în sinea ei că și purtarea față de dînsa, femeie bătrînă, are să fie acolo alta. Aici, locuia în casa ei, toate cîte le vedeai roată-mprejur erau ale ei, de la dînsa purceseră și peste toate ea era socotită stăpînă și respectată ca atare. Chiar dacă nu căuta s-o arate pe față, asta se înțelegea de la sine. Acolo însă stăpîna avea să fie Sonia. Nu mai este nici ea tînără și își dă și singură seama că n-o să mai fie multă vreme în putere — i-a sosit, așadar, timpul să treacă în față, să asculte alții de ea, nu ea de alții. Căci omului îi e cu neputință să nu comande pe careva, asta-i pentru el cea mai dulce îndeletnicire, și cu cît se află mai îndelung sub oblăduirea altuia, cu atît mai îndîrjită îi e străduința de a ajunge din urmă și a-și redobîndi partea.

Șalupa făcea în fiece zi cîte o cursă, dus-întors, cu bacul la remorcă, ba uneori și cîte două. Și tot căra lumea la cartofi spre noua așezare, căra cu nemiluita ; cei care mai aveau dobitoace, le transportau și pe ele dincolo, își adunau ultimele cioveie ce socoteau că le-ar mai putea prinde bine în gospodărie. Să le fi lăsat pe mai tîrziu nu mai era chip : sosise tocmai sorocul acela, mijlocul lui septembrie, hotărît a fi cel de pe urmă. Pe mulți îi scosese din încurcătură un șlep-motor care acostase într-o zi la malul ostrovului ; cei aflați la bordul lui veniseră să achiziționeze cartofi — patru ruble sacul. După un răstimp de chibzuială, dar mai cu seamă îndemnat de

faptul că se simțea vlăguit, că se dihănise atîta cu ei, le vîndu și Pavel douăzeci de țuhali. Făcuse și așa trei drumuri pînă acasă, ducînd cîte cincisprezece saci de fiecare dată : era destul și prea destul. Pe Katerina o sfătui să-i vîndă pe toți, iar cît privește nevoile ei, îi făgădui să-i dea din rezervele lui, că doar tot cartofi sînt și ăia. Katerina însă își opri totuși trei țuhali : mai știi ce se întîmplă între timp ! Se procopsi cu vreo douăzeci de ruble și Sima : aceasta chiar că n-avea unde să ducă un pai, n-avea la ce nădăjdui, dar grădinița ei, așa prizărită cum era, își dăduse totuși obolul după cuviință, ba chiar întrecuse. Mai tîrziu Sima se frăsuia, zicînd că ar fi trebuit să vîndă mai mult, dar nu s-a îmbizuit, își oprise, naiba știe de ce, o jumătate din cartofii culeși, ca acum să-i zacă în tindă, la lumină și să dea colț.

Cît despre grădina Nastasiei, bătrînele stătură multă vreme în cumpănă, neștiind ce-i de făcut cu ea. Căci Nastasia se lăsa așteptată. În timpul verii Daria avusese grijă să i-o plivească, s-o prășească, s-alunge găinile ; și-acum, să se ducă pe apa sîmbetei atîta amar de trudă și bunuri ? Grădina asta rămăsese-n coada cozii, era singura din sat cu roadele neculese : toate celelalte izvoare de hrană arătau pustii. Doar ici-colo se mai ițea pe răzoare cîte un fir de morcov, de sfeclă sau ridichi. Varză nu sădise mai nimeni, deoarece știau că n-o să aibă timp să lege căpățîni acătărea. Văzînd că nu mai sînt de nici o trebuință, zăplazurile prinseseră a se prăvăli, vîntul isca zăngăt trecînd peste răzoarele înalte împînzite de curpeni uscați și subțiri de castraveți, înfoia vrejurile netrebnice ale cartofilor. Doar Vera Nosariova, de dragul rînduielii, le adunase frumos, ca și altădată, ridicînd o căpiță, dar să le ducă din sat, pentru a folosi drept nutreț, nu se mai încumetă nici ea : mai mare cazna decît hazna. Nu-i mai ardea de vrejurile acelea : bine cel puțin că izbutise să transporte fînul, asta, da, bucurie.

Nastasia nu mai venea, și bătrînele, neavînd încotro, se apucară să culeagă și grădina ei. Păi ce era de făcut? Închiseră obloanele la izba Nastasiei și răsturnară cartofii jos pe podea, dar de ce anume îi scoseseră din pămînt, de ce-i răsturnaseră acolo — ca să-i mistuie focul odată cu casa, ori ca să fie totuși întru folos mai tîrziu? — asta n-o mai știau nici ele. Nu vorbea oare lumea cum că „pîrjolarii" aceia se tot lăudau că se ghiftuiesc cu rîșcovi prăjiți pe care-i adună de prin păduri după ce le dau pîrjol? Uite-așa se poate întîmpla și cu cartofii ăștia: să se coacă, adică, și ei așijderea. Dar și să-i lași în pămînt parcă ți-i oarecum: păi, zău așa, cum ai putea să nu-i scoți, ar fi prea de tot. Și-apoi, de vreme ce Nastasia a făgăduit că vine, apăi trebuie să vină — ce s-ar face acolo ei, ea cu moșneagul, fără cartofi? O ține-o pesemne vreo treabă-n loc și-o ținșni din Angara taman la spartul tîrgului, cînd n-o să mai fie chip să iei sapa de coadă, pe cîtă vreme dacă-i găsește grămăjoară, cît îi trebe ca să și-i strîngă-n țuhali? — o nimica toată — și-apoi, la treaba asta i-or da și ele o mînă de ajutor.

Și-i scoaseră cartofiorii. Dar Nastasia — ia-o de unde nu-i...

Au fost duse din sat și vitele; Pavel veni să ia vaca printre ultimii. Maika, văcuța lor cea cuminte și blajină, speriată de paragina, pîrjolul, însingurarea și zarva din jur, nu mai voia de cîteva zile să iasă din ogradă. Daria tot cerca s-o mîne la păscut, dar Maika mugea și se trăgea la dos în staulul ei murdar și întunecat. Doar noaptea mai prindea curaj să iasă afară, dar nici atunci nu ieșea la lărgime, ci doar pînă colo-n grădină, ca să-și umple burdihanul cu vrejuri de cartofi — și fuga napoi. Sta ore-n șir acolo în picioare, cu capul plecat, și gîtul întins către ușă, într-o încordată așteptare. Iar atunci cînd Pavel o legă cu o frînghie de gît și o duse după el, Maika îl urmă supusă, gata să plece oriunde, să îndure

orice, numai să scape, să scape odată de pămîntul acela înfricoșător. Și tot atît de supusă trecu puntea aceea de scînduri așternută între mal și podul plutitor, se lăsă legată de-o scoabă acolo, întorcîndu-i Matiorei spatele și uitîndu-se pieziș spre celălalt mal, depărtat, al Angarei.

Și-n timp ce-o petrecea la bac, pe Daria o podidi plînsul.

— Ce zici, mamă, o întrebă Pavel înainte de a ieși din casă, poate că n-ar strica acum să strîngem la iuțeală totul și să te luăm și pe matale. Că altceva, îmi pare mie, nu mai e de făcut pe-aici.

— Ba nu, se-mpotrivi cu tărie Daria. Pe mine, pînă una-alta, să nu mă smintești din loc. Eu nu-s vită, să plec din Matiora așa, pe nepusă masă. Voi, da, voi n-ăți mai avea ce face acilea, da eu una am.

— Păi azi-mîine au să-i dea foc, mamă...

— N-au decît.

Și, nemaiputîndu-se stăpîni, îl întrebă cu obidă și mustrare în glas, deși știa bine că-i prea tîrziu și că n-ar mai avea nici un rost să-l mai întrebe :

— Și mormintele, va'z'că, le lăsăm așă ? Morminţelele noastre, osămintele neamului nostru ? Să le-nghită puhoiu ?

Pavel se gîrbovi, ți-era și milă să te uiți la dînsul.

— Doar vezi și matale cum s-au brodit toate, începu el să se dezvinuie. Ne-am fost pregătit doar să... dacă nu se-ntîmpla treaba aia cu... Acum, cînd s-o mai facem ? Și-așa i-am rămas dator cu trei zile ăluia de-mi ține locul, schimbului meu. Cred că n-o să fie chip, mamă... Și-apoi, nu sîntem numai noi, care...

— De i-om lăsa noi, ici-șa, pe-ai noștri de izbelişte, așa or să ne lase la rîndu-le și alții pe noi, fără nici o păsare, prevesti ea. O-leu, neoameni mai sîntem, Pavele, da, asta sîntem... Cum să rămînem, mă, făr' de mormintele alor noștri ?

Și-ndată ce el plecă, Daria, fierbînd încă, neaflîndu-și ogoire după discuția avută cu dînsul, se duse întins la cimitir. Ziua dădea-n scapăt, soarele se afundase mai bine de jumătate în marginea zării, revărsînd o dogoare uscată, mereu mai sleită. Jur împrejur stăruia un miros pătrunzător și înecăcios de jarişte : se desprindea de la pămînt, nălțîndu-se la ceruri, piniștea paragină de dincolo de toloacă, iar pălălaia spălăcită, găunoasă parcă, semănînd cu o cîtă mai pată jucăușă de soare, ba se sălta în văzduh, ba se polignea. Dacă n-ar fi răzbit dintr-acolo trosnet și vuiet, nici n-ai fi zis că piniștea arde : fumul împrăștiat de ea aproape că nu-l puteai osebi de celălalt fumegai străin, adus de aiurea, ce se tîra peste apa Angarei. Își trimitea suflarea slabă, năbușitoare, vîntul din susul rîului ; Daria simțea usturime în gît, capul i se învîrtea, picioarele-i călcau la-ntîmplare. Din dreapta, de după grindul de la întorsură, mai răzbătea păcănitul șalupei care o ducea pe Maika. Iacătă, se duce și Maika, cea care adulmecase primejdia de-aici, dar n-o adulmecase pe cea de dincolo, unde se iscase acum altă grijă : cum, cu ce-au s-o hrănească pînă o da gerul, ca să nu se strice, la o adică, atîta cărnăraie ?

Porțile scunde ale cimitirului erau larg deschise și chiar îndărătul lor, pe cea dintîi goliște, se deslușea un petic mare de pămînt pîrjolit. Daria sălță capul, dar nu mai văzu pe morminte nici urmă de cruce, stîlp sau împrejmuire ; fapta zădărnicită la începutul verii de către bătrînele ce se porniseră cu război împotriva acelor străini fusese acum săvîrșită pe furiș, la adăpostul uneia și aceleiași perdeluiri de foc și fum. Daria însă nu mai simți de astă dată nici revoltă, nici amărăciune — de-acu, totuna-i. Văzuse între timp și îndurase atîtea, că-i împietrise inima... A apucat, așadar, s-o-ntîmpine și pe asta : n-are nimic, înseamnă că așa i-a fost scrisa. Să se mînie nu era îngăduit : venise doar la ai săi, or, nu se cade să

vii la ai tăi cu sufletul răvășit, neîmpăcat, nu ți-ar rămîne decît să faci drum întors. De-acu, totuna-i, da-da...

Abătu la stînga și ajunse-n inima cetinișului, la gorganul sub care îi zăceau tatăl și mama, cei ce-i dăduseră viață. Gorganul era întinat, împroșcat cu țărîna smintită din loc la smulgerea crucii. În stînga — pogorîtă cea dintîi în mormînt — odihnea mamă-sa, în dreapta, tată-su. La căpătîi, dar nu pe gorgan, ci jos, la teșitură, creștea un scoruș, sădit cîndva chiar de dînsa, de Daria ; prin iarbă, împrăștiate ici-colo, se vedeau poame roșii, ciugulite de păsări. Iar la picioarele adormiților se înălța un pin ; în vremea cînd fuseseră săpate gropile, pinul nu se afla acolo, răsărise mai tîrziu dintr-o sămînță căzută la întîmplare în preabăt. Gorganul i se părea Dariei — și asta de mult — din cale-afară de scurt și nu o dată se stăpînise la gîndul ce-o tot îmboldea să se culce acolo, să se întindă de-a lungul lui, să-l măsoare cu trupul ei, ca să-și dea seama în sfîrșit dacă se năruise de la sine pe de margini țărîna după atîta amar de ani, ori omul e cu adevărat atît de mărunțel. Sus, la vîrfuri, crengile scorușului și ale pinului se-mpreunaseră. Și o treceau fiorii, și i se părea cu păcat, și-i era îndemînă cînd se gîndea că, poate, și la viața lor, a acelor arbori, într-o anumită măsură, ca și la viața ei însăși, fuseseră părtași cei doi ce se odihneau acolo, în adînc, de unde își trăgeau seva rădăcinile. Totul, totul de jur împrejur e parte din cei dragi...

Daria făcu o închinăciune dinaintea gorganului, a mormîntului părintesc, și se lăsă jos, pe pămînt, în preajma lui. Boarea de vînt nu răzbătea pînă acolo, și-n liniștea înconjurătoare se auzea doar foșnetul uscat și țepos al mărăcinilor. Fumul nu izbutise încă să stîrpească mirosul acela aparte, aținător și sălciu, care stăruie doar prin cimitire, părînd a fi un iz al sfîrșeniei omenești.

Închizînd ochii, să nu mai vadă nici fumul, nici mormintele pustiite, și pornind să se legene încet, înainte și

înapoi, cu mișcări toropitoare, ca și cînd s-ar fi smuls din starea sufletească de pînă atunci și și-ar fi croit drum către altă stare, Daria se lăsă pradă alinătoarei uitări de sine, geamănă cu neființa, vestindu-și în șoaptă sosirea :

— Is eu acilea, tătucă. Eu îs acilea, mămucă. Glasul i se dovedi șovăielnic, bleștit și, adăstînd molcom cîteva clipe, să-i vină cel trebuincios, ea repetă aceleași vorbe, dar de astă dată pe un alt ton, capabil să răzbată pînă-n străfunduri. Iaca, am venit la voi. Am gătat cu toate, pînă și văcșoara mi-o fost dusă mai dinioare. De-amu, po' să și mor. Da de murit datu-mi-i, tătucă, să mor în loc lăturaș, departe de Matiora. N-am să mă culc ici-șa, lîngă voi, că nu mi-i cu putință. Și-am vrut să vă ieu și pe voi cu mine, s-avem aciuaș laolaltă, da nici aiasta nu mi-i cu putință. Să nu vă supărați pe mine, că nu-s eu vinovată. Ba nu, eu îs vinovată, eu, d-apăi cum n-oi fi vinovată cîn' eu îs aia, fie numai și fincă pe mine-o căzut năpasta. Iară eu, nătînga de mine, nu m-am priceput ce să fac. Îmi ziceai, tătucă, să trăiesc mult... și ți-am dat ascultare, am trăit. Da de ce-oi fi trăit atîta, de ce n-oi fi venit la voi, că de veneam, iote, eream amu laolaltă. Da așa ? N-am să-mi pot da sufletu împăcată, că m-am lepădat de voi, că-n vremea mea, nu a alcuiva, ni se va curma neamu și va pieri făr-de urmă. Va pieri, vai, făr-de urmă... Iară eu, blăstămata de mine, mă strămut, mă răzlețesc de voi, să-nfirip alt așezălaș. Cine-o să-mi ierte una ca aiasta ? Tătucă ! Mămucă ! Spuneți-mi, cu ce-s eu vinovată ? Se cufundă cu obrazul în iarba de pe gorgan și umerii începură să i se zgîlțîie. Și-așa cum sta prăbușită, cu gura afundată-n desimea ierbii și a țărînii, își slobozi într-acolo jelirea amarnică : E fu-u-um, e-atîta fum la noi acilea ! Te-năbușă, te-neacă fumu. Vedeți și singuri ce de fum e. Dară pe mine mă vedeți ? Vedeți în ce hal am ajuns ? Alăturea de voi mi-i locul, de voi, la voi trebe să viu... mai am eu vro noimă-ntre cei vii ? N-am nici o noimă, eu de veacu vostru-atîrn. La voi trebe... doar izba noastră

s-o petrec și-așași la voi să m-aciuez. Să vin-apoi și foc, și apă... Își săltă capul și-și potrivi basmaua. Că doar și izbei noastre-i vine, tătucă, rîndu să ajungă az-mîini acolo... tot acolo. Iar eu oi sta și oi prăvi. Am să m-ațin cît mai în preabăt, cît i-oi putea-ndura dogoarea, să nu mă frigă nici prea tare, și oi prăvi să văz cum arde, să văz de arde cu temei. Și p-ormă oi veni să-ți spun. Că alceva ce po' să fac ? Zi și matale, nu-i așa ?

Și deodată o fulgeră un gînd — ca și cum de undeva de departe-departe ar fi răzbit pînă la ea o șoaptă abia ghicită : „Da grijit-ai tu oare izba noastră ? Zici că ești gata s-o petreci, da în ce fel ? Au ai de gînd să pleci așa și să trîntești ușa în urmă ? Izba trebe grijită, fato, s-o lași în bună rînduială. Că toți deolaltă am vecuit într-însa.“ Daria tresări și încuviință în pripă : „Am s-o grijesc, am s-o grijesc, nici vorbă. Cum de mi-o fi scăpat mie treaba iasta ? Se cădea s-o știu și singură. M-apuc și o grijesc îndată.“

„Și-alceva ? întrebă ea, nădăjduind să primească răspuns. Ce-anume trebe să mai fac ? Cu mine cum rămîne ?“ și se-ncordă toată, ca o strună întinsă, trăgînd cu urechea, cercînd să adune la un loc sunetele slabe ce pluteau primprejur. Zadarnic însă, nu-i mai fu dat să audă nici o rostire. Povața cea mai de seamă n-o rosti nimeni. Aceeași liniște se așternea peste fire, foșnetul ierburilor și al frunzișului nu se contopiră într-un răspuns. Nemainutrind nici o nădejde, Daria își repetă totuși întrebarea — mormintele însă rămaseră la fel de tăcute. Și ea hotărî că n-a fost iertată. Așa-i și trebuie. Pentru care merite, mă rog, se așteptase să capete iertare ? Dacă ea pe sine însăși nu se poate ierta, cum vrea atunci s-o ierte dînșii, păi nu i-o fi rușine ?

Își ridică privirea : văluri de fum stăteau agățate de creștetul copacilor, iar pe cerul înalt pluteau din loc în loc norișori veseli. Soarele scăpăta, așternînd prin crîngul cimitirului dungi de lumină și umbră ; umbrele pre-

lungi păreau rotunjite şi ţepene ; de-a lungul uneia dintre ele ţupăiau, dupăolaltă, ca pe un trunchi de arbore prăvălit, două păsărele cu codiţele vîlvoiate. Daria însă nu voia să se-ntoarcă în această lume, unde soarele-n scapăt îşi risipea lucirea şi păsărelele ţupăiau : încă nu venise vremea s-o facă. Îşi închipui cum mai tîrziu, cînd o fi să coboare şi ea de-aici, la neamul său, are să se adune la judecată multă-multă lume : vor fi acolo şi părinţii ei, şi bunicii, şi străbunicii, toţi cei cărora le venise rîndul pînă la dînsa. Şi i se păru că-i vede limpede cum stau neclintiţi, alcătuind un front uriaş în formă de clin cu laturile larg răşchirate spre zare şi fără de sfîrşit, toţi cu feţele mohorîte, aspre şi întrebătoare. Iar în vîrful acelui clin multisecular, dată cu un pas îndărăt şi cu faţa îndreptată înainte, ca să fie bine văzută, stă ea, de una singură. Aude glasuri felurite şi le pricepe rostul, chiar dacă vorbele sună cumva nedesluşit, dar de răspuns nu ştie ce să răspundă. Descumpănită, pătrunsă de nelinişte şi spaimă, se uită la tatăl şi la mamă-sa, aflaţi chiar acolo, dinaintea ei, gîndind că au să-i vină într-ajutor, că au să-i ia apărarea în faţa tuturor celorlalţi, dar ei rămîn tăcuţi, cu un aer de vinovăţie întipărit pe chip. Iar glasurile se-aud din ce în ce mai puternic, devin mai nerăbdătoare, mai înverşunate... Despre nădejde o întreabă străbunii, arătînd că ea, Daria, i-a lăsat fără nici o nădejde şi fără viitor. Ea cată să se dea îndărăt, dar nu i se îngăduie — în spatele ei răsună un alt glas, un glas de copil, cerîndu-i să stea locului şi să răspundă, iar ea îşi dă seama că acolo, în spate, nu poate fi decît Senka, fiul ei, cel strivit de un trunchi de copac...

O străbătură fiorii şi, făcînd o sforţare, înlătură vedenia. Venindu-şi în fire, îi trecu prin minte o părere de gînd : „Vra să zică, nici acolea nu-i cu putinţă făr-de nădejde. Nicăiri nu-i cu putinţă. Aşa, vra să zică."

Se ridică uşurel, clătinîndu-se cîteva clipe, pînă izbuti să se ţină cu temei pe picioare, făcu din nou o închină-

ciune dinaintea gorganului și o porni cătinel în acea parte spre care se așterneau umbrele. Capul i se învîrtea mai tare ca pînă atunci, însă mormîntul lui Senka se afla în apropiere, la vreo treizeci de pași ; mătăhăi pînă acolo și se lăsă iar jos, pe pămînt. „Trage, trage pămîntu, își zise ea. Mă trage azi mai abitir ca oricînd.“ Îi era teamă să stea de vorbă cu feciorul : iată, într-adevăr, pe cine îl mințise ea, pe cine îl lăsase în părăsire, așa o să și rămînă, sărmanul de el, să se chinuie în locșorul ăsta, răzlețit de neamul său, de stirpea în care își are obîrșia. Acum însă nu mai e nimic de făcut. Daria ședea neclintită, cu ochii ațintiți înainte, în gol, și își frămînta, își tot frămînta mintea, din greu, silnic, fără a găsi răspuns la întrebări. În jur, printre trunchiurile mestecenilor și pinilor, printre tufele de scoruș și mălin atît de dragi inimii ei, zăceau mormintele pustiite, pocite, cu țărna de deasupra gheboșată, năpădită de iarbă — aproape în fiecare al doilea mormînt odihnea cîte un neam de-al ei : frații, sora, unchii, mătușile, bunicii, străbunicii, și tot așa, mai departe, și mai departe... Cîți anume erau văzuse mai adineaori în lînceda ei închipuire, dar nici măcar aceia nu erau toți. Da-da, trage, trage pămîntul. Fremătau deasupra lor frunzele arborilor, se legăna, alburind, iarba înaltă. Mînat de acel vînt ce sufla în tării, un firav noruleț străveziu se așternu peste chipul soarelui și, neizbutind să-l acopere pe de-a-ntregul, îl turti doar : lumina solară păli, umbrele se ridicară de la pămînt. Se făcu răcoare.

Dar ea, Daria, se tot întreba, se tot căznea să răspundă și nu izbutea defel. La drept vorbind, cine, a cui minte ar fi putut da răspuns ? Omul vine pe lume, își petrece veacul și, obosit de viață, cum este, bunăoară, ea acum, ba uneori și fără să fi obosit, face vrînd-nevrînd calea întoarsă. Iată numai cîți s-au perindat, pîn-a ajuns să-i vină și ei rîndul, și cîți s-or mai perinda după dînsa ! Ea se afla acum drept la îndoitură : una din jumătăți este

și va mai fi, cealaltă a fost, dar foarte curînd va scăpăta, iar la îndoitură se va ivi o nouă verigă. Oare unde s-or afla mai multe verigi : înainte sau în urmă ? Și cine anume ar ști să spună adevărul despre om : la ce o fi trăind el pe lume ? De dragul vieții însăși, de dragul copiilor, pentru ca și copiii să lase-n urma lor copii, iar copiii copiilor să lase și ei copii, ori poate mai e la mijloc ceva ? Și va fi oare veșnică această perindare ? Și dacă trăiește de dragul copiilor, al acestei perindări, al acestui necontenit scăpătat, ce rost mai are să vie la aceste morminte ? Iată-i aici pe cei care zac într-însele — o întreagă oștire matioreană — zac în tăcere, după ce i-au dăruit ei, Dariei, și altora aidoma ei, tot ce-au avut, și care-i rezultatul ? Ce s-ar cădea să simtă omul de dragul căruia au trăit atîtea generații ? Nimic nu simte. Nimic nu pricepe. Și se poartă ca și cum de la el ar fi început viața și cu el s-ar sfîrși pentru totdeauna. Spuneți voi, morților : aflat-ați au ba, dincolo de acest hotar, întreg adevărul ? La ce ați trăit pe lume ? Nouă, celor de-aici, ne e teamă să-l aflăm, și-apoi, nici n-avem vreme. Ce anume o fi fost asta, căreia i se spune viață, și cui i-o fi de trebuință ? Și o fi ea oare de trebuință la ceva sau nu ? Căci pînă și copiii noștri, din noi-înșine născuți, cînd or obosi mai apoi și-or sta să cugete, au să ne întrebe de ce i-am născut. S-a făcut strîmt pe-aici. Și-i fum. Și miroase a jarițe.

„Am obosit, gîndi Daria. Of, tare, tare-am obosit. Nu m-aș mai duce-amu nicăiri din locu ista, iaca, acia m-aș culca. Și m-aș coperi, să-mi găsesc tihna-ndelung rîvnită. Și să aflu dintr-o dată-ntreg adevăru. Trage, trage pămîntu. Și să grăiesc de-acolea : nătîngi mai sînteți. De ce-ăți fi oare așa de nătîngi ? Ce ăți tot fi întrebînd atîta ? Trebile-aiestea numa vouă vi-s de ne-nțeles, pe cîn' nouă, acia, ni-s toate de-a mărunțelu pe înțeles. Noi vă vedem pe fiește-care-n parte și fiește-căruia-n parte i-om cere socoteală. Da-da. Că vă avem în față ca la o espoziție, și vă prăvim, cu mare băgare de samă, care ce face, care ce

ţine minte. Fincă adevăru sălăşluieşte în ţinerea de minte."

Cu greu îi mai venea Dariei să creadă acum că trăieşte ; i se părea că aceste cuvinte, proaspăt aflate, le rosteşte de dincolo, în pripă, înainte de-a fi oprită să le dea în vileag. Aşa e, în ţinerea de minte sălăşluieşte adevărul. Cine nu are ţinere de minte, acela nu are viaţă.

Dar în acelaşi timp îşi dădea seama că acesta nu-i adevărul întreg. Ca atare, trebuia să se ridice de jos şi să plece, să vadă şi să audă tot ce se întîmplă, pînă la capăt, ca mai apoi, ducînd cu sine deplinătatea celor văzute, auzite şi întîmpinate, să capete în schimb adevărul deplin. Se ridică cu greu în picioare şi o porni din loc.

În dreapta, unde ardea piniştea, plescăiau, strălucind în amurg, limbi de văpaie : steluţele străpungeau bolta cerului ; negru şi fioros la înfăţişare, se deslușea pe toloacă însinguratul „zădun împărătesc". Şi molcom, în neguri cufundată şi-n tăcere — nici strop de lumină, nici pic de zgomot — părăsită parcă de toată suflarea, zăcea, abia întrezărindu-i-se cele din urmă căscioare, îndurerata Matioră.

19

Meleagul Matiorei, atît ostrovul, cît şi satul, era de neînchipuit fără zada aceea de pe toloacă. Ea se înălţa, dominînd peste întreaga preajmă, întocmai cum domină păstorul peste o turmă de oi ce paşte risipită pe imaş. Chiar aşa arăta zada, aidoma unui păstor ce împlineşte cu sîrg străvechea slujbă de veghetor. Să-i spună însă *ea* acelui arbor semeţ n-ar fi cutezat nimeni prin partea locului, să fi avut el şi şapte diplome în buzunar ; nu, acela era *el*, „zădunul împărătesc" — atît de înveşnicit, de falnic şi de stăpînitor se nălţa el acolo pe dîmb, la o jumătate de verstă de sat, fiind de pretutindeni văzut şi

de toți cunoscut. Și-atît de tare, pesemne, își luase avînt; atîtea puteri adunase într-însul, încît cerurile hotărîseră să fie scurtat, spre a fi respectate de către toți aceeași rînduială și-aceeași mărime ; atunci s-a și dezlănțuit furtuna aceea de pomină ce-a retezat cu un trăsnet creștetul „zădunului împărătesc", doborîndu-i-l la pămînt. Fără de vîrf, zădunul se pleoștise întrucîtva, se mai împuținase, dar nu, nu-și pierduse cîtuși de puțin din măreție și forță, ba devenise parcă și mai înfricoșător, și mai nebiruit. Din neștiute vremi stăruia credința că tocmai el, „zădunul împărătesc", pironit în străfundul rîului, ține ostrovul în loc, legîndu-l de pămîntul cel mare, și că atîta timp cît va dăinui el, va dăinui, neclintită, și Matiora. Cîndva, și nu-i chiar atît de mult de-atunci, la zile de mari și călduroase sărbători, de Paști și de Rusalii, matiorenii veneau la el spre a-l îmbuna cu bucate alese, pe care i le așezau morman la rădăcină și care, firește, erau mai apoi hăpăite de potăile din sat ; cu toate astea, lumea socotea că așa se cuvine făcut, altminteri zădunul ar putea să se supere. Odată cu statornicirea vieții celei noi, daniile acestea conteniră treptat să-i mai fie aduse, dar cinstirea și simțămîntul de teamă față de arborul cel mai ales, arborul stăpînitor, se păstraseră neștirbite la cei bătrîni și în ziua de azi. Aveau ei, se vede, temeiurile lor în această privință.

Crengoaiele groase, uriașe, ale „zădunului împărătesc" porneau de la trunchi nu ca de obicei — oblic și în sus — ci de-a dreptul în lături, erau răzghinate, ca și cînd acolo, de-o parte și de alta, ar fi crescut arbori de-sine-stătători. Cea mai de jos dintre ele spînzura însingurată la vreo patru metri deasupra pămîntului, fiind numită din vechi „craca Pașei", întrucît de această cracă se spînzurase odinioară, din prostie, îndemnată de-o dragoste nefericită, o fată din Matiora, pe nume Paşa. Mai tîrziu, cînd kolceakoviștii puseseră mîna pe ostrov, aceștia, neștiind nici cu spatele de Paşa, ajunseseră totuși să dibuie într-un fel

craca ce-i purta numele și chiar de ea, nu de alta, spînzuraseră pe doi dintre soldații lor, din propria lor oștire. Cu ce anume se făcuseră vinovați cei doi n-a aflat-o nimeni din Matiora. Și cît a fost ziulica de mare au atîrnat spînzuraților acolo, în văzul întregului sat, umplîndu-i ca niciodată de groază pe toți matiorenii, de la mic la mare, pînă cînd s-au găsit vreo cîțiva să se ducă la kolceakoviști și să-i roage ca, pentru liniștea copiilor, să fie sloboziți din știreang morții aceia. Numai că morților le fu dat să mai îndure o caznă : au fost aruncați de pe costișă în apele Angarei.

Și s-a mai întîmplat o moarte sub frunzarul „zădunului împărătesc", ultima de acest fel, după război, dar de data asta cu totul nevinovată : de pe aceeași „craca a Pașei" alunecase și rămăsese cu gîtișorul prins într-o gemănare un copilandru, fiul Verei Nosariova. Abia atunci, deși ar fi trebuit s-o facă hăt de cînd, le veni în minte sătenilor să taie craca, după care copiii îi dădură foc.

Iată, așadar, cîte întîmplări erau legate de „zădunul împărătesc".

De cînd vecuia acolo, arborul risipise atîta amar de conuri și cetină, încît pămîntul dimprejur se înălțase aidoma unui gorgan, afînat și moale sub călcătură, din care i se și avînta în văzduh trunchiul vînjos, cît să-l cuprindă trei inși cu brațele. De scoarța lui se frecau vitele, într-însul se năpusteau vînturile, țînteau cu sîneața flăcăii din sat, desprinzînd cocoloașe de rășină pe care le dăruiau apoi fetelor ; și astfel, cu timpul, coaja i se jupui cu totul, zădunul rămase despuiat și nu mai fu în stare să-și sloboadă primăvara cetina verde, stufoasă. Crenguțele subțiri, firave, aflate mai departe de trunchi și alcătuind cea de-a cincea sau a șasea ramificație, se frîngeau și căzdeau. Dar ceea ce rămînea părea să capete mai multă vigoare și trăinicie, sudîndu-se acolo pentru vecii de veci.

Trunchiul albise și se osificase, iar temelia lui zdravănă, tăpălăgoasă, scoțînd la iveală din pămînt gîlme de

rădăcini, suna cînd o loveai ca un tot, ca o plintă, nici pomeneală nu putea fi de loc putred sau boştiură. Doar în partea lui dindărăt, parcă, ce da spre sforul apei, în aval, zădunul avea de demult, uşor săpată în trunchi, o adîncitură scorburoasă, ciupită pe de margini — atît, în rest arăta întreg şi teafăr, ca turnat.

În apropierea lui, cu vreo douăzeci de metri mai către malul Angarei, creştea mesteacănul, purtînd încă podoabă verde, odrăslind încă, dar îmbătrînit şi el, aflat în pragul morţii. Doar el se-ncumetase odinioară să se înalţe în preajma înfricoşătorului „zădun împărătesc". Şi zădunul se milostivise de el, nu-l prigonise. Poate că în adîncul pămîntului rădăcinile lor se întîlniseră, ajunseseră la înţelegere, aici însă, în privelişte, zădunul părea că rabdă doar aşa, din prea marea şi capricioasa lui bunăvoinţă, megieşia acelui mesteacăn rătăcit, care nimerise acolo prin cine ştie ce întîmplare.

Şi iată că veni o zi, cînd de el, de „zădunul împărătesc", se apropiară nişte străini. La drept vorbind, nu era zi, ci un fapt de seară : soarele scăpătase şi peste ostrov pogorîse amurgul. Oamenii aceia se întorceau de la munca lor obişnuită, pe care o îndeplineau pe Matiora de vreo două săptămîni şi mai bine. Dar oricît de conştiincios o făceau ei, oricît îşi dădeau silinţa, timpul trecea ca vîntul şi termenul fixat îi îmboldea mai tare din urmă. Erau, aşadar, nevoiţi să se grăbească. Munca lor se deosebea de altele prin faptul că era destul uneori s-o pui pe roate, s-o porneşti cum se cuvine, ca mai apoi ea să meargă strună de una singură. Tocmai asta i-a şi îndemnat atunci, taman în cap de noapte, pe cei doi oameni cu chipurile tăbăcite, afumate peste măsură, să se abată din cale şi să dea o raită pe la arbor.

Cel care păşea în faţă, vrînd să încerce cît e de tare lemnul zădunului, izbi din mers cu muchia toporului în trunchi, dar abia izbuti să stăpînească unealta în mînă

și, speriat, își feri capul, atît de mare se dovedi forța cu care sărise înapoi, parcă zvîrlit de un arc, toporul.

— Oho ! se uimi omul. Iote dihania ! Las' că-ți arătăm noi ție, dihanie... La noi doi ori doi fac patru, aia-i. Am mai văzut noi așa dihănii.

Cel de-al doilea, mai în etate, ținea o canistră în mînă și, tot aruncînd cîte-o uitătură spre sat, căsca de-i trosneau fălcile. Purta niște cizme înalte de gumă, potrivite pentru bălțiș, pe care le tîrșiia în mers, iscînd la fiece pas cu tălpile lor de cauciuc niște scrîșnete nesuferite. La trebușoara ce-o făptuia stăpînul lor pe ostrov, cizmoaiele păreau cu totul fără de noimă, terfelite de pomană, dar cum îndurau picioarele asemenea încălțări era de-a dreptul de neînțeles. În apă cel puțin nici vorbă nu mai putea fi să intri cu ele, căci și la una, și la cealaltă se căscau găuri.

Ortacii dădură un tîrcol trunchiului și se opriră în fața adînciturii scorburoase. Zădunul nu creștea drept în sus, vertical, ci ușor lăsat într-o rînă, înclinat peste adînciturа aceea, ca și cînd ar fi vrut s-o ferească de priviri străine. Cel cu toporul dădu acum să despice din trunchi cîteva așchii, dar de-a mirare, toporul luneca mereu, cu zăngăt, fără să se-nfigă și să-i biruie tăria, lăsînd pe suprafața lui doar niște mici găvane. Ugnit, omul își petrecu-n fugă, peste trunchi, palma adăpostită într-o mănușă funinginoasă, apoi cercetă la lumină leafa toporului și clătină din cap.

— Parcă-i fier, neamule, recunoscu el și din nou strecură ciudata lui amenințare aritmetică : Nu-u-i bai, de-alde noi tot nu scapi. Că la noi cinci ori cinci fac douășcinci, aia-i.

Își zvîrli cît colo toporul netrebnic și se-apucă să adune și să rupă cu picioarele tot soiul de vreascuri de primprejur, apoi le așeză cruciș sub nișa scorburoasă. Fără a scoate o vorbă și mai căscînd pe la soroace, tovarășul său stropi trunchiul cu benzină din canistră, iar cea care

mai rămase înăuntru o vărsă peste micul rug dinainte pregătit. Lăsă apoi canistra jos, undeva mai în spate și scăpără un chibrit. Focul se-ncinse pe dată, se înălță și învălui la iuțeală trunchiul.

— Așa mai merge, rosti cu satisfacție guralivul, ridicîndu-și de jos toporul. Să faci lumină, că, iote, s-o lăsat întunericu. Și nouă întunericu nu ne place.

Și purceseră amîndoi spre sat, se duseră să cineze și să se culce, convinși că, în timp ce ei vor dormi, focul are să-și vadă de treaba lui. La plecarea lor, focul ajunsese să înfeșe-n atîta strălucire partea de jos a puternicului zădun, se avînta în sus atît de copleșitor și lacom, încît ți-ar fi venit oarecum să te mai îndoiești de vrednicia lui.

A doua zi dimineața însă, cînd cei doi se porniră spre capătul de jos al ostrovului, unde mai aveau de lucru, constatară că zădunul se înalță la locul lui, teafăr, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Ian te uită, neamule ! se minună guralivul. Stă țapăn ! Ei, n-ai decît, stai, stai colea... Șugubăț de felul său, mujicul începu să-i zică un cîntecel cu voce becisnică de bas : „Ah, mai stai, mai stai, frumoaso, chipul îngeresc tu mă lasă-n voie să ți-l tot privesc". [1]

Numai că de privit, n-avea el de gînd să-l privească prea multă vreme. Curînd după masa de prînz, „focarii", căci ei erau, se-ntoarseră la zădun cu întreaga echipă. Și iar, cîteșicinci acum, se-apucară să dea tîrcoale arborului, să-l tot atingă cu topoarele, încercînd să-l ciopîrțească, dar pînă la urmă renunțară la aceste încercări : răsluind stratul subțire de arsură, topoarele nu făceau decît să sară îndărăt din trunchi.

— Strașnică dihanie ! privi printre gene cu încîntare la zădun mujicul cel șugubăț. Sameni cu găzdoiu nostru. — Găzdoiul era Bogodul. — Ești tot așa tare de boacă și

[1] Versuri dintr-un cunoscut cîntec popular rusesc.

tu. De ce n-ăi fi luînd binișor foc, să nu mai canonești lumea ? Că de scăpat tot nu scapi. La noi șase ori șase fac treișșase, aia-i.

— Ia mai lasă-l năpustului, propuse cu glas șovăielnic, trăgînd cu coada ochiului la brigadier, cealaltă cunoștință din ajun a zădunului : cel cu cizme de gumă. De ce să radem noi chiar așa, totu, de-a mărunțelu ? !

Brigadierul, cel mai pirpiriu dintre toți, dar purtînd mustăcioară, ca să nu semene cu un pușlan, își răsturnă capul pe spate :

— Prea-i zdravănă blăstămătura ! Ăia cu recepția n-or să admiță. Trebe să facem cevașilea.

— S-aducem un fierăstrău.

— Cu fierăstrău ai să gîdili la zadă pînă poimarți. La asta-ți trebe bomfaier, ca la fier.

— Ziceam de-un fierăstrău dintr-alea cu motor.

— N-o să meargă. N-o vezi, e mai lăbărțată ca... și urmă un cuvînt ce nu poate fi reprodus. La ea ori fierăstrău cu motor ori gîdilitură tot aia-i.

Unul din cei care nu se aflaseră în ajun de față ridică de jos o așchie subțire, arsă, și o mirosi.

— Ce-atîta tîrguială ? rosti el cu zîmbet ironic. Iote la dumnealor cu ce-și bat capu ! Păi aicea-i numa rășină. Poftim, uitați-vă. Să-ncingem un focșor mai cu inimă și s-o vezi atunci cum duduie.

— Păi nu-l încinserăm asară ?

— Nu l-ăți fi încins ca lumea. Trebuie mai multă benzină.

— Hai să mai facem o probă. Nu se poate să n-o-nhațe para.

Cizmele de gumă fură trimise la butoiul cu benzină de pe malul rîului, iar ceilalți se apucară să care nuiele și prăjini dintr-o îngrăditură prăvălită, apoi le tăiară bucăți și meșteruiră în jurul zădunului un țarc înalt de-un stat de om, și nu pe un rînd, ci pe două. Porțiunea dintre țarc și arbor o burdușiră cu găteje mărunțele și coajă de la

vecinul mesteacăn, pe care-l jupuiseră pe-amînelea, de-l lăsară gol pușcă. Sosind între timp și benzina, o turnară cu nemiluita peste trunchi de jur împrejur, iar de jos, de la pămînt, îi dădură foc. Zăgneata prinse a trosni, răsucind coaja de mesteacăn și ridicînd în văzduh un fum negru, de catran, apoi bufni deodată, se-necă preț de-o clipită cu largul ei suflu și se-avîntă spre tării în pălălaie lungă, dezlănțuită. Ortacii se dădură înapoi, apărîndu-și fețele de dogoare cu mănușile.

— Ca doi ori doi — patru, strigă victorios ortacul ăla, șugubățul...

Bucuria lui însă se dovedi iar pripită. Flăcările dănțuiră cît dănțuiră, dar nu peste mult, lingînd toată benzina, începură să coboare, să se desprindă de arbor, încît ți se părea că în jur arde numai văzduhul, în vreme ce trunchiul lui, al zădunului, rămînea teafăr și nevătămat, ocrotit parcă de-o pavăză trainică, nevăzută.

După vreo zece minute, pălălaia coborî de-a binelea, pîlpîiau în schimb cu trosnet vreascurile, dar ele o făceau în legea lor, flăcările nu li se atingeau de „zădunul împărătesc", doar îl mînjeau cu funingine.

Curînd se mistuiră și vreascurile. Să mai care altele n-ar fi avut nici un rost. Mujicii suduiau cu năduf. Iar arborul se înălța netulburat și plin de măreție deasupra lor, nerecunoscînd altă putere decît pe-a lui, proprie.

— Mîne o să trebuiască totuși să punem la-ncercare fierăstrău cu motor, încuviință brigadierul, care doar cu cîteva clipe în urmă căutase să-i convingă pe ceilalți că la un asemenea bastion fierăstrăul mecanic n-ar fi bun de nimic.

Și din nou, cu mai mare tărie și convingere, se auziră vorbe de dare înapoi :

— S-o lăsăm năpustului și gata socoteala ! N-are decît să steie țapănă, că tot aia-i !... Ce, încurcă ea pe careva ? Și-apoi apa, he-he, pînă unde-o să se rădice ! In loc să-i

dăm zor cu satu, că acolo-i musai să fie curat, ne facem de lucru acilea...

— Păi si-i-gur, o lăsăm năpustului ! se-nfurie brigadierul. La una ca asta sîntem meșteri, nu trebe să ne-nveţe nimeni. Da cînd or veni ăia cu recepţia unde bagi namila ? O doseşti cu flanela ? Şi cum adică, chiar să nu fim noi în stare să culcăm la pămînt un copac ?

— De-ar fi vorba de copac...

A treia zi, de cu dimineaţă, socotind-o de astă dată ca pe o treabă de primă însemnătate, iar nu ca pe una oarecare, întreaga echipă, înarmată cu fierăstrăul cel cu motor, se-nfăţişă la locul în care trona „zădunul împărătesc". De lucru se apucă însuşi brigadierul. Se-apropie de arbor cu pas furişat, şovăielnic, îi mai măsură o dată din ochi voinicia şi clătină din cap. Cu toate astea, puse fierăstrăul în funcţiune, îl duse la trunchi şi apăsă. Fierăstrăul porni să dîrdîie avan, mai-mai să-i scape din mîini, dar izbuti să lase totuşi în urmă o scrijelitură acolo. Cercînd să nimerească-n acelaşi loc, brigadierul apăsă mai tare, fierăstrăul iscă un urlet ascuţit şi silnic, iar de sub el ţîşni o firavă şuviţă de rumeguş prăfos şi fără culoare ; brigadierul însă îşi dădu seama că fierăstrăul n-are nici o putere. N-aveai cum să-l mînuieşti din pricina grosimii arborului, puteai în cel mai bun caz să-i faci o curmătură de jur împrejur — atît şi nimic mai mult. Era ca şi cînd ai fi vrut să retezi cu un brici ascuţit o ciotîrcă — rezultatul ar fi fost acelaşi. Şi brigadierul opri motoraşul.

— Nu-i chip să-l dobori, se dădu el bătut şi, ca unul care-i aflase arborului adevăratul preţ, îl mai măsură o dată cu privirea de jos pînă sus. N-are decît să-şi facă de lucru cu tine, blăstămătură, ăl cui i-ăi fi tu de trebuinţă !

Întinse fierăstrăul cizmelor de gumă, care se aflau alături, şi arătă furios, cu o mişcare a capului, spre mesteacăn :

— Culcă-l măcar pe ăsta. Să nu mai steie ţapăn acolo... Au crescut, vezi matale, pe-ntrecutelea...

Şi mesteacănul, vinovat doar prin faptul că se înălţa în preajma acelui falnic şi nărăvaş „zădun împărătesc", ce nu voise să se supună oamenilor, se prăvăli la pămînt, frîngîndu-şi cele din urmă ramuri şi arătîndu-şi la locul retezăturii şi al frînturilor miezul, ce nu mai era nici măcar alb, ci roşcat, bătrînicios. Şi drept răspuns, „zădunul împărătesc" nu găsi cu cale să-şi clintească o creangă cel puţin. Uşor aplecat, părea că priveşte aspru şi cu luare-aminte către capătul de jos al ostrovului, unde se înălţaseră pînă de curînd pădurile Matiorei. Acum nu se mai aflau acolo. Doar pe-alocuri, prin luncă, se mai zărea frunzişul cîtorva mesteceni singuratici, iar în jarişti se iţeau, ca nişte suliţi, stîlpi negri, pîrjoliţi. Vălătuci de fum secătuit se tîrau pe jos peste întinsul ostrovului ; gălbejite, fumegînd parcă, se deslueau în zare miriştile cu haturile-atinse de arsură ; luncile se răcoreau încetul cu încetul ; de trupul golaş, desfigurat, al Matiorei se lipea Podmoga, la fel de golaşă şi desfigurată şi ea.

Numai el, „zădunul împărătesc" cel neclintit şi nesupus, continua să domine peste toate cîte se aflau în preajmă. Dar preajma era pustie.

20

Rămăsese fără pic de var în casă, iar de cumpărat n-avea de unde. Fu nevoită să se ducă pînă la limba de nisip din apropierea grindului de sus, să culeagă de-acolo piatră albă şi, cu mare greu, rupîndu-şi mîinile, s-o care pînă acasă într-o găleată, întrucît toţi sacii pe care-i avea fuseseră duşi, odată cu cartofii, la aşezarea cea nouă, apoi, trecînd peste „nu pot", să ardă piatra aceea taman ca pe vremuri. Spre marea ei mirare — cînd s-a apucat de treabă, nu credea nici ea că or s-o ţină puterile s-o

facă — izbuti totuși să se descurce de una singură : arse piatra și se alese cu var. Găsi și o bidinea, căci Daria avea dintotdeauna bidinelele ei, făcute în casă din iarbă-de-pădure înaltă, pufoasă și albioară, tăiată înainte de prima ninsoare.

Din moși-strămoși, văruitul casei era privit ca un ajun de sărbătoare ; se dădea cu var de două ori pe an : după dereticatul de toamnă, înainte de Pocroave, și-n pragul Paștilor, cînd nu se mai făcea foc în sobe. Îndată ce sfîrșeau cu grijitul, cu înnoitul casei, răzuind și podelele pînă arătau gălbui ca laptele prins, gospodinele se apucau de bucate, de fierturi și de fripturi, și era atît de plăcut și îndemînă să trebăluiești prin odăile în care domnea ordinea și curățenia, pe lîngă soba proaspăt spoită și ea, cu vatra cuptorului netedă cum îi coala de hîrtie, în așteptarea acelei zile de praznic, încît multă vreme după aceea mai păstrai în suflet amintirea luminoasei reînvieri.

Acum însă nu în așteptarea unei sărbători avea Daria să-și grijească izba, nu, nicidecum. După ce se-ntorsese de la cimitir, de la mormîntul părinților ei, pe care-i întrebase ce are de făcut mai departe și de la care, așa cum i se năzărise atunci, primise un singur răspuns, Daria hotărî să se supună întocmai, să dea ascultare acelui îndemn. Doară nici mortul nu-l așezi în raclă fără să-l scalzi și fără să-l îmbraci în straiele lui cele mai bune : așa-i obiceiul de cînd lumea. Și-atunci cum ai putea să-ți dai morții, fără s-o grijești la fel, casa părintească din care ți-au fost scoși cu picioarele înainte tatăl și mama, bunicul și bunica și-n care tu însăți ai hălăduit aproape întreaga viață ? A, nu, facă alții cum li-i voia, ea însă-i femeie care cunoaște rînduiala, nu o neștiutoare. Ea are să-și petreacă izba așa cum se cuvine. A stat, sărmana, a stat neclintită poate o sută cincizeci de ani, și-acum, iaca, se duce și ea.

Pe nepusă masă, se mai pomeni-n ogradă și cu unul dintre pîrjolari, care, pus pe zorire, grăi :

— Ce-i de făcut, băbuțelor — erau tustrele de față : și Daria, și Katerina, și Sima — că noi nu putem aștepta pînă vă dați sufletul. E musai să plecați de-acilea, iar noi — să ne sfîrșim treaba. Haideți, n-o mai lungiți.

Și Daria începu să-i dea zor, ca nu cumva, ferească Dumnezeu, ăștia să-i pună foc la casă fără s-o mai întrebe. Întreaga parte de sus a Matiorei, în afara barăcii kolceakoviste, era acum pustie, curățată de tot ce se aflase acolo, doar în partea de jos mai rămăseseră vreo șase căscioare adunate grămadă, strîns înlănțuite, pe care era bine să le petreci pe toate deodată, pornind din două laturi opuse, iar nu să le smulgi pe cîte una din strînsoarea celorlalte.

Zărind o porțiune dată cu var, Katerina rosti cu vinovăție în glas :

— Pe-a mea nu mai apucai s-o grijesc...

— D-apăi de un' să fi știut tu ce-o să se-ntîmple ? cătă Daria s-o liniștească.

— Dreptu-i, n-aveam de un'e știi, repetă, nealinată, Katerina.

Cînd se urca pe masă, ca să văruiască pe sus, Daria simțea amețeală, în fața ochilor i se desfășurau dungi sclipitoare, ca de foc, iar picioarele i se muiau cu totul. Temîndu-se să nu cadă, se cinchea, se așeza în grabă pe tăblie, își prindea capul în palme și-l sprijinea un timp astfel, spre a-l pune în rînduială, în echilibru, după care se ridica din nou, mai întîi în patru labe — noroc că masa era josuță și nu se hîțîna — pe urmă în picioare. Muia bidineaua în găleata cu var și, sprijinită cu o mînă de taburetul cocoțat alături, pornea cu cealaltă mînă, anevoie aplecîndu-se pe-o parte și făcînd mișcări scurte, deși ar fi trebuit să fie largi, nestînjenite, să plimbe bidineaua pe fața tavanului. Văzînd-o cum se chinuie, Sima se tot ruga de ea :

— Lasă-mă pe mine. Că-s mai tînără ca 'mneatale și n-am nici ameteli.

— Șezi acolea ! i-o reteza scurt Daria, cuprinsă de ciudă că-i văd alții nevolnicia.

Ba o să văruiască ea totul, de una singură. De-ar fi să-și dea și duhul, și tot o s-o facă, o treabă ca asta nu se cade s-o lași în seama nimănui. Și-apoi, mîinile doar o mai ascultă încă, nu le-a secat de tot vlaga, or aici tocmai de mîinile tale-i nevoie, ele ți-s cu priință, după cum, bunăoară, atunci cînd îți mormîntezi mama, te ușurează lacrimile tale, nu ale altora. Cît despre văruit, n-avea Daria nevoie s-o-nvețe nimeni, căci o făcea de-o viață — și stratul de var se așternea egal, căpătînd de la chindrus o nuanță blîndă, albăstrie, în timp ce tavanul, zvîntîndu-se, slobozea șuvițe de abureală și răsufla. Cătînd peste umăr și comparînd porțiunile abia spoite cu cele zvîntate, Daria își zicea cu mirare : „Ian te uită ce repejor se usucă ! Sîmțăște pesemne care-i treaba și se grăbește. Of, sîmțăște, nici vorbă că sîmțăște.“ Și începea să i se pară că stratul de var arată mohorît și cernit, și-i venea să creadă că așa se și cuvine să fie.

Și taman în poziția aceea, cocoțată pe masă, cu bidineaua în mînă, o și găsi pîrjolarul abătut pe-acolo, nu cel de mai înainte, altul : se vede treaba că se înțeleseseră între ei să vină pe rînd să le tot dea ghes. De uimire, omul rămase cu ochii holbați :

— Ești în toate mințile, mătușă ? Ai de gînd să te-așezi aici pe trai lung ? Noi venim mîine cu pîrjolul, iar dumneaei văruiește ! Pe ce lume te afli ?

— Așa să și faci, pîrjolarule, așași mîine să-i dai pîrjol, i-o tăie bătrîna, de sus, de pe masă, cu voce aspră, ca la județ. Da cătră sară să-mi vii, nu mai devremior. Ș-amu marș de-acilea, că nu ești tu acilea stăpîn. Cară-te, nu mă tulbura dintr-ale mele. Și mîni — m-auzi ? — mîni, cîn' ăi veni să dai pîrjol, să nu te-mpingă păcatu să-mi intri-n casă ! De-afară să-i dai pîrjol. Să nu-mi spurci casa ! Auzi ?

— Aud, moțăi din cap mujicul, tehuit, fără să înțeleagă nimic ; apoi, mai rotindu-și o dată privirea prin odaie, își luă tălpășița.

Cît despre Daria, ea zori, zori și mai strașnic. Ei poftim : s-au înnădit dumnealor acilea, nu mai au răbdare, le-a intrat, vezi doamne, frigu-n oase. Cu ăștia nu-i de șagă, ăștia n-or să stea să te-aștepte. Trebuie să mîntuie repejor cu grijitul. Și în aceeași zi vărui și pereții, unse frumos și soba rusească, iar pe la căderea serii, Sima o ajută să spele împrimezul dat cu vopsea de ulei și pervazurile. Perdelele și le spălase mai înainte. Deși picioarele n-o mai ascultau defel, mîinile așijderea, iar în creștet simțea vălurînd o durere surdă, bătrîna nu-și îngădui să se oprească din trebăluit pînă la o bucată de noapte, știind prea bine că dacă s-ar fi oprit și s-ar fi așezat jos, fie și pentru cîteva clipe, n-ar mai fi fost în stare să se ridice de-acolo. Umbla prin casă, minunîndu-se de ea însăși că mai poate să umble, că nu cade din picioare — da-da, înseamnă că la bruma de puteri ce-o avea se mai pomeni cu un adaos osebit, anume pentru a isprăvi cu lucrul de care se apucase. Să fi fost altceva la mijloc, ar fi izbutit ea oare să ducă la capăt sumedenia aceea de treburi ? Nu, n-ar fi izbutit, în ruptul capului.

Adormi în mirosul acela plăcut, răcoros și curat al varului ce se usca pe pereți.

Iar a doua zi fu în picioare de cum se revărsară zorile. Făcu focul în soba rusească și încălzi apă pentru spălatul geamurilor și al podelelor. Mai erau de făcut destule treburi, n-avea vreme să zăbovească-n așternut. Cu gîndul la spălatul geamurilor, Daria tresări deodată, amintindu-și că i-au rămas obloanele nevăruite. În mintea ei socotise că a terminat cu văruitul, și cînd colo, uitase de obloane. Nu, așa nu se poate să le lase. Bine că nu irosise aseară tot varul.

— Lasă-mă s-o fac eu, îi propuse din nou Sima.

Și din nou Daria se împotrivi :

— Nu, asta-i treaba mea. Voi o s-aveți și-așa de lucru berechet. Că doară azi îi ultima zi.

Sima și Katerina se apucară să transporte cu un cărucior la baraca aceea, a kolceakoviștilor, cartofii Nastasiei, Le da o mînă de ajutor și Bogodul. Încercau, strîngîndu-i, să-i salveze de la prăpădul de azi, ca să-i deșerte-n locul celui de mîine — acesta era, mai mult ca sigur, mersul lucrurilor. Fiindcă nici baraca n-avea să mai stea cine știe cît acolo. Și totuși, ceea ce, pînă una-alta, mai putea fi salvat, oamenii căutau să salveze ; așa se cuvenea. Nu mai nutreau nici o nădejde că Nastasia are să mai vină, nutreau în schimb, la fel ca odinioară, același simțămînt străvechi și sfînt față de pîine și cartofi, ca față de Dumnezeu.

Daria tocmai isprăvea de văruit obloanele celui de-al doilea geam ce da spre uliță, cînd auzi deodată-n spatele ei sporovăială și pași : erau pîrjolarii, care, cu întreaga echipă, se duceau la treaba lor. Ajungînd în dreptul Dariei, se opriră o toană din mers :

— Chiar că s-a scrîntit băbuța asta, făcu unul dintre ei cu veselie și uimire în glas.

Alt glas însă i-o reteză scurt :

— Tacă-ți gura !

Un mujic nu prea arătos, cu o mașinărie pe umăr, se apropie de Daria. Era acea zi în care „focarii“ se duceau pentru a treia oară la „zădunul împărătesc“. Omul își drese glasul și zise :

— Ascultă, mătușă, mai puteți dormi și la noapte aici. Că pe ziua de azi mai avem de lucru-n altă parte. Da mîine, gata... vă mutați. M-auzi, mătușă ?

— Te-aud, răspunse Daria fără să întoarcă privirea.

După plecarea lor, se așeză pe prispă și, rezemîndu-se cu spatele de peretele casei, de bîrnele acelea vechi, grunzuroase, dar calde și pline de viață, izbucni într-un plîns nestăvilit, din toată puterea durerii și obidei sale, un plîns

cu lacrimi seci, trudnice : într-atît de amară şi deopotrivă îmbucurătoare se dovedi pentru ea această ultimă zi, ce-i fusese dăruită din milă. Iaca, s-ar putea ca şi în pragul morţii să aibă parte de aceeaşi îngăduinţă : bine, băbuţo, mai trăieşte pînă mîine ; şi ce ţi-ar rămîne oare să faci într-o asemenea zi, cum anume ai putea s-o foloseşti ? O-leu, cît de buni sîntem noi oamenii, luaţi fieşcare în parte, şi cît de mare şi necugetat, într-adins parcă, e răul pe care-l săvîrşim toţi laolaltă !

Acelea au fost ultimele ei lacrimi. După ce plînse pe săturate, îşi porunci cu străşnicie să fie, într-adevăr, ultimele ; şi chiar de-ar fi să ardă şi ea dimpreună cu casa, are să îndure totul fără o crîcnire. Să plîngi înseamnă să cerşeşti mila celor din jur, şi ea nu avea trebuinţă de mila nimănui, nu-nu. Nu se ştia cu nimic vinovată faţă de cei vii, poate doar cu faptul că trăise prea mult. Dar cineva o fi avînd, se vede, nevoie şi de asta, o fi avînd nevoie să fie ea aici, să deretice acum prin casă şi să petreacă Matiora aşa cum numai ea ştia s-o facă, să o petreacă taman ca pe o surată.

La ceasurile amiezii se adunară din nou în jurul samovarului : cele trei bătrînele, băieţaşul şi Bogodul. Doar ei mai rămăseseră acum în Matiora, toţi ceilalţi plecaseră. Fusese dus şi moş Maksim : îl ajutaseră pînă la mal, sprijinindu-l de subsuori, căci singur nu mai era în stare să se poarte. Venise şi o luase şi pe Tunguska fie-sa, femeie ajunsă şi ea la vremea căruntеţii şi semănînd grozav la chip cu maică-sa ; adusese cu ea nişte băutură, şi Tunguska, aghesmuindu-se, îşi făcuse multă vreme auzit glasul de pe puntea şalupei ce se îndepărta, tot strigînd nu se ştie ce, în limba ei străveche şi neînţeleasă. La ultima raită pe care o dăduse prin sat, Koşkin-tatăl scosese din rosturi tocurile ferestrelor, apoi, el cu mîna lui, îi pusese foc izbei, iar tocurile şi le luase, ducîndu-le la aşezarea cea nouă. Mai trăsese cîte o fugă prin sat în săptămîna aceea şi Voronţov, legînd mai ales vorbă cu „focarii",

iar în clipa în care dăduse cu ochii de Bogodul, se ținuse scai de el, cerîndu-i să plece neîntîrziat de pe ostrov.

— De vreme ce n-ai copii și nici casă, îți eliberez o adeverință cum că ești singur, îi explicase el. Comitetul executiv raional are să-ți rezolve problema. Așa că hai, strînge-ți calabalîcul.

— Scîr-rnăvenie ! răspunsese Bogodul fără a sta mult la tocmeală și-i întorsese dinapoia.

— Ia vezi... bă, ăsta, cum îți zice ? rostise Voronțov pe un ton amenințător, perzîndu-și cumpătul. Eu pot să te dau și pe mîna sectoristului. Cît ai zice pește. Cu unul ca tine, element ce ești, n-am să umblu să dezvolt la politică. M-ai înțeles ori nu m-ai înțeles ?

— Scîr-rnăvenie !

Încearcă de te dumirește de-o fi înțeles au ba.

Toate acestea însă trecuseră, se duseseră ; în ultimele două zile nu se mai arătase nimeni prin Matiora. Și de făcut, nu mai aveai ce face : tot ce era de folos fusese cărat dincolo, iar cele ce nu erau de folos, n-avea nici un rost să le cari. Dacă pornești o viață nouă, apoi nu cărăbăni după tine tot soiul de hleaburi. Că de-aia i se și zice viață nouă.

În timp ce ședeau și beau ceai, Daria le spuse că acei ce urmau să dea foc izbelor rămase amînaseră treaba pentru ziua următoare, apoi adăugă cu glas rugător :

— Voi duceți-vă și mîneți acolea un'e plănuiră[ți]. Să noptez acilea, ca de bun rămas, numa eu, sîngură. Aveți pe ce vă hodini acolea ?

— Idolu japonez ! se burzului Bogodul, desfăcînd larg brațele. Așter-r-rnem pe laviță.

— Ș-apoi mîni oi veni și eu la voi, le făgădui Daria.

După-amiază, tîrîndu-se în genunchi, se apucă să spele podelele, și-n timp ce trudea, încerca o mare părere de rău că nu le poate răzui ca lumea, că nu poate înlătura de pe fața lor pojghița aceea de lemn și de șicleală adunată cu vremea, ca mai apoi să le frece zdravăn cu

tîrnul și cu nisip curat din Angara, așa fel, încît să joace soarele într-însele. Cum-necum, și-ar fi dat ea osteneala, ca pentru ultima oară, și ar fi scos-o la capăt. Podelele însă erau date cu vopsea, și asta fiindcă Sonia ținuse morțiș să le dea atunci cînd spălatul lor trecuse în atribuția ei, iar Daria nu i se putuse împotrivi. Firește că niște podele date cu vopsea le poți clăti mai lesne, da te simți ca într-o cancelarie, or, în casa ta nu-i mare scofală să te mai și apleci cînd și cînd din șale, altminteri te pomenești mîine-poimîine că și oamenii s-apucă să se dea cu vopsea pe trup numai ca să nu se ducă la baie.

O, Doamne, cîtă umblătură a mai fost pe-aici, cîtă bătuceală — ian te uită cum s-au hopurat scîndurile, s-au lăsat parcă în jos de-atîta călcătură. Iar picioarele ei sînt ultimele care mai pășesc pe ele.

Tot orînduind prin casă, bătrîna simțea cum se subțiază, cum o părăsesc puterile toate și, cu cît se împuținau treburile, cu atît se împuțina și făptura ei. Părea că și treburile, și ea însăși au să ajungă la sfîrșit în aceeași clipă, or, tocmai lucrul acesta și l-ar fi dorit nespus Daria. Ce bine ar fi, isprăvind cu toate, să se culce uite-acolo, în pragul casei, și să adoarmă. După aceea, fie ce-o fi, ei una n-o să-i mai pese. După aceea or să sară s-o caute și or s-o găsească — poate cei vii, ori poate cei morți — și ea se va duce oriunde, n-o să-i refuze nici pe unii, nici pe alții.

Își purtă pașii pînă-n staulul viteilor, aflat acum cu ușile vraiște, în părăsire, cu zăvoarele căzute, și-acolo, în ungherul unui vechi stănog, dădu de o cioarsă ruginită, cu pete gălbui pe tăiuș, și cosi cu ea un braț de iarbă. Iarba era încîlcită, aspră, atinsă la rîndul ei binișor de rugină, și nu se prea cădea să fie pusă ca așternut în preceasul sfîrșeniei, dar la vremea aceea nu mai puteai găsi alta. Puse iarba într-un tîrnog, se-ntoarse în casă și o presără pe jos ; cositura însă împrăștia nu atît un miros de verdeață, cît de uscăciune și fum — d-apoi deh, n-o

să aibă ea vreme prea multă nici tu să stea, nici tu să amiroase. Nu-i nimic, merge și-așa. N-o să-i ceară nimeni socoteală.

Treburile cele mai grele, va să zică, fuseseră mîntuite, nu mai rămăsese de făcut decît te miri ce acolo. Fără a-și îngădui o clipă de răgaz, Daria se apucă să pună perdelele la ferestre și la sobă, în dreptul prichiciului, luă de pe laviță și de pe patul cu căpătîi tot ce era de prisos, rîndui, fiecare la locul lui, vasele de bucătărie. Dar mereu i se părea că ceva nu-i în ordine, că scăpase ceva din vedere. S-ar fi putut foarte lesne să-i și scape, căci nu-i mai fusese dat niciodată să vadă cum se fac asemenea treburi, și nici altora, de bună seamă, nu le fusese dat. Ea știe, bunăoară, ce anume se cade făcut cînd petreci după cuviință un om pe drumul cel fără întoarcere, datinile acelea le moștenise de la multe generații de trăitori, aici însă trebuia să se bizuie pe un simț tulbure ce-o stăpînea, simț nedeslușitor de ceea ce se cuvenea făcut mai departe, dar călăuzit clipă de clipă de către cineva. Nu-i nimic, o să le fie în schimb celorlalți mai lesne de-acu încolo să se descurce în asemenea împrejurări. Să fie făcut începutul, că urmarea nu se pierde nicăieri, vine și ea.

Și lucrul acela scăpat din vedere i se arătă pînă la urmă. Aruncînd la un moment dat o privire spre peretele dinspre răsărit, spre un colț, apoi spre celălalt, Daria își dădu seama deodată că acolo s-ar fi cuvenit să atîrne crenguțe de brad alb. Și acolo, și deasupra ferestrelor. Fără ele nici că se poate, păi nu ? Ea însă nu mai avea știre dacă mai rămăsese teafăr vreun brad dintr-ăștia pe Matiora : doar totul fusese părăduit, mistuit de pîrjol. Trebuia totuși să se ducă să caute.

Amurgea ; seara pogorîse caldă și liniștită, cu albăstrimi limpejoare-n tăriile cerului și-n prelargul depărtatelor păduri lăute de-amurg. Stăruia același miros de fum ce îmbîcsise Matiora și nu se mai dădea dus, dar se

mai simţea din cine ştie ce pricină şi un miros reavăn de adîncuri, ca atunci cînd se ară pămîntul. „De un'e s-o fi iscînd ?“ se întrebă Daria şi nu oblici. „Cum de un'e ? D-acia de sub pămînt — i se păru că aude. De-altun'eva de un'e să se işte ?“ D-apo-aşa-i, de un'e alta dacă nu de sub pămînt răzbea reveneala aceea de glie ?

Daria o porni spre gîrliţa de sus, mai apropiată, pe unde prăpădul fusese mai domol, şi paşii i se dovedeau uimitor de uşurei, de parcă n-ar fi lipăit, fără pic de hodină, toată ziulica, de parcă ar fi purtat-o cineva pe sus, abia îngăduindu-i să atingă în mers cărarea cu tălpile. Şi răsuflarea-i era la fel de uşoară şi slobodă. „Însamnă că mă-nsoţi gînd bun cîn' mi-amintii de brad“, cugetă ea. Şi un dulce, înălţător simţămînt de împăcare la gîndul că face totul aşa cum se cuvine, că făcuse bine chiar şi atunci cînd le spusese Simei şi Katerinei să mîie dincolo, s-o lase de una singură în această noapte de pe urmă, îi potopi sufletul. Nu se poate să nu fi fost la mijloc ceva care s-o fi îndemnat să le spună asta aşa, pe nepusă masă, dintr-o suflare ?! Şi la fel se petrecuseră lucrurile şi cu „focarul“ acela, fusese la mijloc ceva care-l făcuse să-şi amîne treaba pe a doua zi — n-a stat nici el, vezi bine, să cugete, să prepună ce şi cum, ci a zis-o pe loc. Nu, toate astea nu-s chiar atît de simple, au ele un tîlc al lor. Şi stăpînită de acest gînd, se uita la păsăruica aceea cu pieptul gălbui ce-i zburătăcea cumva în faţă şi într-o parte, ba lăsîndu-se jos, ba fîlfiind iar din aripi, de parcă i-ar fi arătat pe unde s-o apuce, se uita, aşadar, la micuţa pasăre ca la o solie cu har profetic, trimisă ei din depărtări.

Găsi şi un brăduţ care se păstrase teafăr şi nevătămat anume pentru dînsa şi i se ivise în cale pe dată ; rupse din el un ditamai braţ de crengi şi se întoarse acasă pe întuneric. Şi-abia cînd intră în casă îşi dădu seama că s-a întors, dar pe unde anume venise şi la ce cugetase în drumul ei nu-şi mai aminti neam. O stăpînea acelaşi

simțămînt luminos, iscat din cine știe ce taină și datorită căruia i se părea că cineva o supraveghează necontenit și o călăuzește pas cu pas. Oboseala n-o răzbise nici acum, în cap de noapte, mîinile și picioarele, parcă înaripate, se mișcau de la sine, fără pic de zgomot.

Abia după ce aprinse lampa și odaia se-nvălui într-un licăr roșietic și tulburiu, se apucă Daria, urcîndu-se pe un taburet, să atîrne crengile pe la colțuri, să le vîre în rosturile de deasupra ferestrelor. Cetina împrăștie într-o clipită mireasma aceea tristă din ceasul prohodului, al ultimului bun rămas, și-n amintirea bătrînei reveni imaginea făcliilor aprinse, ecoul dulcelor cîntări tînguitoare. Și izba întreagă căpătă brusc o înfățișare îndurerată, stingheră, încremenită.

„Sîmțăște, of, sîmțăște și ea pentru ce-o-mpodobesc", gîndi Daria rotindu-și prin odaie privirea cu teamă și smerenie : oare ce-o mai fi de făcut, ce i-o mai fi scăpat din vedere, ce o mai fi uitat ? Totul părea să fie în bună rînduială. Doar foșnetul aspru al ierbii așternute pe jos începuse acum s-o supere, s-o sîcîie ; stinse lampa și se sui pe cuptor.

O liniște grea, aducătoare de spaimă și pustiire o împresură : nici tu zăpăit de cîine, nici tu scrîșnet de prund sub călcătură de om, nici tu glas slobozit la-ntîmplare în noapte, nici ujuire de vînt prin frunzare. Totul în jur părea mort. Pe ostrov mai rămăseseră niște dulăi, vreo trei la număr, lăsați de către stăpînii lor în voia sorții și care lăiniceau prin Matiora cît era ziulica de mare, fără astîmpăr ; acum însă amuțiseră și ei. Nu se auzea nicăieri nici un sunet.

Cu inima cît un purice, Daria coborî de pe cuptor și începu să-și facă rugăciunea.

Și cît fu noaptea de mare o ținu tot într-o rugă, luîndu-și cu smerenie și vinovăție rămas bun de la casă ; și i se părea că ceva nevăzut îi prinde din zbor vorbele și, repetîndu-le, i le poartă spre depărtări.

A doua zi dimineața își rîndui cufărașul de placaj în care își păstra straiele de îngropăciune, făcu pentru ultima oară semnul crucii asupra colțului dinspre răsărit, pregetă o clipă în prag, stăpînindu-se să nu se prăbușească, să nu se zvîrcolească acolo pe podea, și ieși, închizînd ușa în urma ei. Samovarul și-l scoase mai devreme. În preajma izbei Nastasiei stăteau de strajă Sima și Katerina. Daria le rugă să ia samovarul și, fără a se mai uita îndărăt, o porni cu spornic pas către baraca aceea a kolceakoviștilor. Ajunsă acolo, își lăsă cufărașul lîngă tinda din față și se duse spre cealaltă, unde găzduiau „focarii".

— Gata, le zise ea. Duceți-vă de-i puneți foc. Da dincolo de prag să nu vă calce piciorul...

Și ieși afară din sat. Dar pe unde-o purtară pașii toată ziulica aceea nu-și mai aminti. Nu-și aminti decît că a mers și a tot mers întruna, fără pic de răgaz, de nici ea nu mai știe cum de-au ținut-o puterile, și că pe-alături de dînsa se tot ațînea parcă, fuga-fuguliță, o mică jivină, nemaivăzută nicicînd pînă atunci, și tot căta să i se uite în ochi.

Bătrînele celelalte o căutară, o strigară, dar ea nu le auzi.

Pe înserat, sosi Pavel cu barca și o găsi pe toloacă, chiar lîngă trunchiul „zădunului împărătesc". Daria ședea jos, pe pămînt, neclintită, cu fața îndreptată spre sat, și se uita țintă cum alungă vîntul de pe ostrov cei de pe urmă vălătuci de fum.

— Hai, mamă, scoală-te, o ajută Pavel să se ridice. A venit mătușa Nastasia.

21

Cu obrazul îngropat în palme, suspinînd și legănîndu-se înainte și înapoi, Nastasia gemea înăbușit :

— Da Egor al meu... Egor al meu !...

Bătrînele tăceau, buimatice și abătute, neștiind dacă e cazul ori ba să creadă că moș Egor s-a prăpădit. Cine le-ar fi putut încredința că între timp, cît a stat la oraș, Nastasia nu s-a smintit și mai tare ; de vreme ce încă pe-atunci, cînd era aici în sat, umbla cu tot felul de scorneli, cum că bătrînul plînge întruna și sîngerează, n-o fi ajuns oare acolo, cu mintea ei bolnavă, la o născocire și mai gogonată, cum că moșneagul i-a murit ? Poate că el șade acum, viu și nevătămat, acasă, și pufăie din lulea. Și totuși, te cuprinde groaza numai la gîndul că Nastasia ar putea prohodi un om teafăr, că lucrurile au ajuns chiar atît de departe. După cum te cuprinde groaza și să-ți închipui că moș Egor nu se mai află printre cei vii...

Sălașul lui Bogodul arăta îngustuț ca un coridor și se afla într-o paragină și o mizerie fără de margini. Tărhatul adus în ziua aceea și în ajun de către bătrîne nu făcuse decît să sporească harababura ce domnea acolo. Pe fînul cu care erau așternute laviţele se vedeau acum aruncate claie peste grămadă pufoaice, învelitori, boccele și bocceluțe cu tot soiul de bulendre ; pe o masă amărîtă, cu tăblia goală și crăpată, se înălța un munte de blide. Samovarul Dariei zăcea pe podea, lîngă singura ferestruică a încăperii, cu ochiul de jos lipsă. Pe-acolo, prin golul acela scăpăta soarele, sub dogoreala căruia se pîrpălea unsuros ochiul de geam rămas neștirbit, dar ghiftuit ani de-a rîndul cu îngrășăminte de către muscărime. Podeaua era îmbîcsită de un colb roșcat, bătucit de umblet, colb de cărămidă, împrăștiat cu timpul din acel ungher unde cîndva se înălțase soba. Acum acolo nu mai era nici o sobă și întreg coteţul acela cu laviţele ca niște stinghii pentru orătanii, întinse de-a lungul unui perete, și cu masa prelungă ca o covată, pusă în dreptul celuilalt, arăta părăsit, neavînd cîtuși de puțin aerul unei încăperi locuite.

Să mai alegi, să cauți alt adăpost mai acătărea era însă cu neputință, căci la ceasul acela doar baraca se mai afla pe ostrov ; nicăieri, la nici o gospodărie nu mai rămăsese în picioare un staul, o baie de aburi măcar. În marginea de jos a satului mai fumegau încă jarиștile căscate ale izbelor, iar de sub spuza fierbinte, aţiţat de jeruială, bufnea cînd și cînd cîte ceva, aidoma prafului de pușcă ; înfricoșător, a moarte, se răceau, ieșite-n priveliște și-n lărgime, sobele rusești. Amin : s-a călătorit, și-a luat zborul Matiora — odihnească-n împărăția cerurilor ! Baraca asta nu intră la socoteală : ea a fost durată de mîini străine și s-a aflat dintotdeauna în afara satului, neavînd cu el nici în clin, nici în mînecă, astfel încît pînă și „focarii“ o lăsară în plata Domnului, nu voiră nici ei să-și facă de lucru cu ea, iar către seară, strîngîndu-și catrafusele, se îmbarcară pe o șalupă comandată din vreme și își luară calea. Înainte de plecare, doi dintre ei intrară în despărțitura lui Bogodul, unde se pitiseră, dîrdîind de frică și ferindu-și ochii de la priveliștea izbelor în flăcări, Sima și Katerina.

— Zău dacă mai știm ce-i de făcut cu voi, băbuțelor ? glăsui unul. Femei bătrîne și fără minte — nu vă dați seama că oricum au să vă izgonească de-aci ? Și ne mai țineți și pe noi în loc... sînteți culmea ! Mai bine ne ducem la baie să ne spălăm de funinginea asta a voastră. Puneți-i voi foc bastionului ăsta, de vreme ce așa stau lucrurile.

— Ascultă ici, hîrbarule ! i se adresă lui Bogodul celălalt. Să n-o lăsați în picioare cînd ăți pleca — auzi ? — că nu-i voie. Chibrite aveți ?

— Scîr-r-năvenie ! răcni Bogodul, iar Sima, cuprinsă de spaimă și bucurie în același timp, sări iute de colo să le tălmăcească spusa bătrînului.

— Avem, avem chibrite, cum să nu. Îi dăm noi foc.

Îndată după plecarea „focarilor“, sosi Pavel, aducîn-d-o cu el pe Nastasia, apoi dădu fuga și o aduse și pe

maică-sa, pe care o găsi pe toloacă. Era descumpănit, neștiind cum s-o scoată la capăt cu bătrînele ; să le-ncarce pe toate în barca lui ar fi fost cu neputință ; colac peste pupăză, își dădu seama că bătrînele nici nu s-ar învoi să plece de îndată cu dînsul. Înțelese treaba asta atunci cînd dădu cu ochii de maică-sa ; totuși socoti de cuviință s-o întrebe :

— Ce-ar fi să te iau cu mine azi, mamă ? Aș trece mîine și i-aș lua și pe ceilalți...

Ea însă nici nu catadicsi să-i răspundă.

— Bine, făcu el după un răstimp de gîndire. Dacă-i și mătușa Nastasia aici, rămîi. Că peste două zile am să vin cu șalupa să vă iau. M-auzi, mamă ? Vin peste două zile. Mîne-noapte lucrez. Așa că poimîne să fiți gata. Am s-aduc și sacii cu mine — poate-om izbuti să cărăm și cartofii ăia ai voștri.

Apoi se roti, se roti o vreme pe lîngă jariștile caselor și o porni îndărăt, peste apă. Iar cei de pe ostrov rămaseră cu desăvîrșire singuri, fiind însă nu cîteșicinci acum, ci, dimpreună cu Nastasia, cîteșișase la număr.

După ce se mai liniști întrucîtva, după ce i se mai ostoi durerea stîrnită din nou la întîlnirea cu Matiora, Nastasia se apucă să povestească :

— De cum ajunserăm acolea și ne rostuirăm, el n-o mai făcut un pas nicăiri, numa-n casă și-n casă. Îi zîc : „De ce nu te mai duci și tu pe-afară, Egor ? De ce nu ieși p'intre oameni ? Că doară-s și ei tot înecați dintr-aiștea, taman ca noi“ Că așa ne zîc nouă cei d-acolea, care nu-s de p'în părțile noastre, înecați ne zîc. În tăt blocu ceala un'e-am nimerit noi îs numa înecați. Sara mai scoborîm și noi jos, ieșim de după ușiță în stradă, acolea un'e mișuie lumea, ne-așăzăm și to-ot bogonisim, bogonisim, înde noi... Sîntem veniți care dincotro : îi ș-o bătrînă din Cerepanovo, și de pe la Vorobiovo îs, și de la Șaman. Stăm și tăifăsuim, și tăifăsuim, despre viețișoara

a veche, despre a de-amu... Da Egor al meu numa-n casă șade, sîngur-sîngurel. Aţiţă radiu, c-avem acolea radiu nostru, ș-ascultă, ș-ascultă. Mă-ntorc și zîc : „Hai, Egor, să mergem, s-auzi și tu ce mai grăiește lumea. Că ce mare lucru po' să prinzi cu urechea din ce-ţi vine p-acolea din aer ?“ El nu, își vîră nasu-n radiu, și nu-l urnești cît aminu. Ba se mai și mînie pe mine că, vezi doamne, îl zăhătui. S-o făcut ca un strigoi. Și mai și plînge, pe mică pe ceas plînge...

— Și cîn' ai purces la drum plîngea ? Cîn' ai purces încoa, vrau să zîc ? o iscodi Daria, înmărmurită și rușinată în același timp de vorbele ei cu care voia s-o pună-n încurcătură, s-o prindă cu vreun dedesubt pe Nastasia.

— Cîn' am purces la drum ? reluă Nastasia întrebarea, nedumerită. Un'e-am purces la drum ?

— Cum un'e, încoa, nu ?

Obrajii Nastsasiei prinseră să zvîcnească, să tresalte.

— D-apo-ar fi plîns... Ar fi plîns, bietul, da numa că... de un' să mai plîngă ? După ce-o murit, n-o mai plîns... da ce vorbă-i aiasta la voi ? ! Iaca, parcă-l și văz cum zace așa, întins, și tăt îi luminat, luminat, el, adecă, Egor al meu... Eu bocesc deasupra lui, bocesc de tremură cămeșa pe mine... — și Nastasia începu din nou să se legene înainte și înapoi — ...da el za-ace și zace, ta-ace și tace...

— Da la-ngropăciune te-o ajutat careva, au ba ? o întrebă Katerina, și Nastasia, cuprinsă parcă de bucurie la auzul acestei întrebări, se apucă să povestească cu glas mai cumpătat și mai vioi :

— La-ngropăciune m-o ajutat lumea, tare frumos m-o ajutat. De ce să zîc : îs oameni cumsecade. Doară îs de-ai noștri, tot din Angara s-or adăpat și ei. O vin't Aksinia, a din Cerepanovo, de mi l-o scăldat... Da ce să mai grăiesc : tăt paneru o vin't. Acolea despre ăi de se nimeresc cu ușile către-aceeași scară se zîce că stau pe-același

„paner". Au făcut rost și de coșciug nu'ș de pe un'e, l-au îmbrăcat în material, eu n-a trebuit să rădic un deșt măcar. P'ormă o vin't și mașina de l-o dus. Și tot Aksinia, po' să zîc, le-o pus la cale pe tăti, strașnică, bărbătoasă femeie, zău așa... nici n-ai zîce că-i bătrînă, c-o hălăduit și ea tot într-un sat acolea, ca și noi... Și iote că s-o-nvățat, parcă-i de cîn' lumea pe meleagu ceala, și alta nu. Numa Egor al meu n-o căutat nicicum să se-nveție și pace, așa tare tînjea după Matiora, așa mai plîngea... Tătă lumea lui erea numai radiu ceala. Asculta și ofta, asculta și ofta. M-apuc și-l întreb : „Egor, ce se vorbește-acolea, de stai și tot asculți ?" „E-n toi, z'ce, 'nsămînțatu." „Care-nsămînțat ? zîc. Care-nsămînțat, cîn' afară-i toamnă, uită-te și tu pe fereastă. Ce-i cu tine, omule, ți-ai ieșit din minți ?" „Păi, z'ce, însămînțatu ista ține tăt anu." Da eu îi zîc : „Ce-ți tot toacă gura, mă ? Ce vînturi tu acolea ? Mai bine-ai plînge, moșneagule, decît să îmbli cu scorneli." Iar el, Egor al meu, mai ținеți minte ce căpățînos erea. El, de colo, îmi zîce : „De-aia toc și de-aia vîntur, că eu mi-s ăl de dă rod acătării". Începuse amu, la urmă, să bată cîmpii rău. Și fără aeru de-afară se făcuse sarbăd de tăt, alb și mîrced, de te uitai p'intr-însu. Ș-așă de pe-o zi, pe alta, de pe-o zi pe alta. S-o stîns văzînd cu ochii. L-întreb : „Ce te doare, Egor ? Un'e, în ce loc te doare ?" Că doară nu eream oarbă, vedeam și eu că se topește. Da el nici gînd să se deschidă, pînă-n ceasu cel de pe urmă s-o nătîngit. „Ian auzi, z'ce, cum zvîrlă bonbe !" „Aiestea nu-s bonbe, Egor, îi zîc, s-or apucat să proaște pămîntu-n aer ca să nu steie să-l sape." Așă-mi deslușiseră într-un rînd bătrînele, pe cîn' ședeam la taifas acolea, jos, pe băncuță, cum că pușcă pămîntu, că cîn' bufnise întăi și-ntăi, eu erea gata-gata să-mi dau duhu. Da el nu ieșea nicăiri din casă, numa eu veneam de-i aduceam vești că uite-așă și-așă. „Îmi vîjîie p'în urechi, z'ce, vîjîiala iasta mă dă gata." Numa de vîjîiala ceea mi s-o jăluit, încolo — de n'ica.

— Da de murit o murit uşor, nu s-o canonit ?

— O murit uşo-or. Nici că se poate mai uşor, deie Domnu să mor şi eu aşă. În ziua ceea l-aud că-mi zice : „Du-te, Nastasio, de-mi ia de-acela roşu, că nu-ş de ce m-am zălezit de tăt. Ia-mi, z'ce, dintr-ăla, să-mi mai pun sîngele-n mişcare, că parcă s-o-nfundat pe un'eva pe la o-ntorsură". M-am dus. Avem acolea magazinu aşaşi peste drum, da-n magazinu ceala n-am găsît roşu, ş-am mai tăiet-o peste drum. Ş-atîtea maşini îs pe-acolea, din tătă lumea adunate — şi numa-ntr-o alergătură o ţîn : zvîr încolo, zvîr încoace, zvîr încolo, zvîr încoace pe lîngă tine. Mi-erea şi teamă să trec pe ceea parte, ş-am stat acolea-n marginea drumului, de mi s-o urît. Imi tot suceam capu după maşinile-acelea, ba la stînga, ba la dreapta, ba la stînga, ba la dreapta. Şi se vede treaba c-am zăbovit multişor. Cîn' mă-ntorc acasă, îl văz pe Egor că se uită, se uită la mine lung, iscoditor. „Iaca, Egor, zîc, ţ-am adus, da nu te supăra c-am stat atîta, nu-s prea îmblată p'în tîrg." El n-o zîs n'ica. S-o rădicat ş-o vin't spre masă, s-o oprit locului ş-odată-l văd că se clatină, aşa, scurt, pe picioare, şi i s-o făcut ruşine că s-o clătinat, şi s-o suduit singur. Ne-am aşăzat amîndoi la masă, că-ntre timp se-nserase. N-am stat decît olecuţă, da el — dac-o băut de două deşte din pahar. „Nu, z'ce, nu merge, nu-i mai simt gustu." Şi napoi în pat. Că noi aveam fieşcare aşternutu lui. El se culca pe crivatu nostru, de-l avuserăm acilea, iar eu pe culcăreaza ceea orăşenească, de-o strîngi ziua ca pe-o armonică. S-o culcat şi văz că se tot uită la mine. „Ce-i, Egor, zîc, ai nevoie de ceva ?" — Glasul Nastasiei sună mai încordat şi ea se plecă înainte, aşa cum te pleci cînd aştepţi cu nerăbdare un răspuns. — „Poate că ai nevoie de ceva ?" l-întreb. Doară-mi dădeam sama că nu degeaba se uită el aşa la mine. — Şi femeia se trase de astă dată îndărăt. — Da el tace mîlc, nu zîce n'ica. Ştiu bine că vrea să-mi spuie ceva, da nu-mi spune — se temea, bietul, să nu mă bage-n

boale. Că-şi sîmţa, îşi sîmţa, se vede, moartea în preabăt... — Ea îşi curmă iar şirul vorbelor şi moţăi din cap. — Da-da, ş-o sîmţa, ş-o sîmţa. Da zăbăuca de mine ce fac ? m-apuc şi stîng lumina, mă vîr în aşternut ş-adorm dusă. Da, am adormit dusă ! ţîşni ca un strigăt din pieptul Nastasiei, dar în aceeaşi clipă ea îşi cumpăni glasul. Iar pe la o bucată de noapte mă trezăsc. Aud c-afară îi trage o ploicică. De un'e s-o hi stîrnit, zîc în sinea me, c-asară nu se zărea nici un norişor pe cer ? C-acolea, chiar dacă ceru-l vezi mai anevoie, eu, învăţată ca acilea la noi, mă tot uitam să-l văz. Şi erea o ploicică mocnită, domoală. Of, îmi zîc, nu-i a bună treaba iasta. Mă scol din pat şi mă duc la fereastă : bag samă că ploaia abia se-nfiripase, nici n-apucase să umezească pămîntu. Şi pe loc mi-aduc aminte că Egor taman de ploaie pomenise mai deunăzi : „Cam de multişor, z'ce, n-o mai picurat pe-acilea". Mă-ntorc spre el şi zîc în şoaptă : „Egor, iote că plouă. Da la ce-aveai tu nevoie să plouă ? La ce — îl mai întreb o dată — la ce-aveai tu nevoie să plouă ?" El văz că tace. Eu — fuga s-aţiţ lamba, şi bîjbîi, şi bîjbîi cu mîna pe părete. O aprind, da Egor al meu... Egor...

Nastasia izbucni în plîns.

Soarele asfinţise, umbra amurgului se aşternea-n cotineaţă cu repeziciune. Bătrînele şedeau cufundate într-o tăcere grea, strivitoare ; înfricoşat, băieţaşul o tot smucea de mînecă pe Sima, dar ea abia mai avea într-însa vlagă să-şi ţină braţul. Cu şuier trăgea şi slobozea aer pe nări Bogodul. Nemaiavînd răbdare s-aştepte pînă ce bătrînele aveau să pună de ceai, se ridică el şi, în acea tăcere ce stăruia în jur, scoase samovarul în tindă, de unde curînd începu să se-audă cum gîlgîie apa într-însul.

— Mamaie, mamaie, dădu glas strigător Kolka.

Întorcînd capul, Nastasia băgă de seamă abia atunci că era şi el acolo.

— Tot tu-i porţi de grijă băieţelului ? o-ntrebă ea pe Sima.

— Tot, tot, răspunse-n grabă Sima. D-apoi cin' să-i poarte ? Cît oi mai ave zile, i-oi purta, că deh, ce să mă fac cu el ?

— Și noi, eu cu Egor, am avut copii, urmă Nastasia. Daria și Katerina trebe că-și mai aduc aminte ?

Daria și Katerina schimbară cîte-o privire între ele și, nădăjduind fiecare să cuvînteze cealaltă, nu-i dădură nici un răspuns.

— Cum adecă, vreți să zîceți că eu mințesc, ai ? strigă cu obidă în glas Nastasia.

— Dumnezău cu tine, fato, rosti Daria și, cătînd s-o împace, își petrecu mîngîietor mîna pe spatele Nastasiei. Dumnezău cu tine. D-apăi se poate ?! Iaca, te-ai învrednicit de-ai venit încoa — bine-ai făcut c-ai venit, brava ție. De-ai ști cum te-am așteptat... Ț-am scos cartofiorii...

— Care cartofiori ?

— Cum care ? Pe-ai tăi. Din grădina ta.

— A-a, dădu Nastasia din mînă a lehamite. D-ap-un' să mai mă car și cu ei ?

— Un' te duci acolea-i duci — că doară nu-s de-azvîrlit !

Cînd s-aprinde lumina, ia lampa de unde nu-i : așa cum n-are un gîndac, n-avea nici Bogodul cu ce să facă lumină — nu se găsi la dînsul nici tu lampă, nici tu lumînare, iar Daria își lăsase acasă lampa, căreia te pomenești că îi fusese dat să mai întețească și ea pîrjolul. Katerina se repezi pînă-n cealaltă despărțitură, unde găzduiseră „focarii", dar nu dibui nimic nici acolo. Se văzură nevoiți să stea pe întuneric. Pesemne că așa se și cădea să fie, ajunseseră, așadar, s-o trăiască și pe asta. Da mai știi, poate că așa era chiar mai bine : n-aveau să le mai stea hojma-n ochi golătatea aceea și bodroanțele lor de nomazi și n-avea să-i mai sperie arătarea zilei de mîine. Fusese răsluită Matiora. Se strămutaseră dintr-însa și cei de pe urmă oameni care mai aveau viața înainte-le, se dusese și lumina și părea că, gata, aici se

va sfîrși totul — că nimeni nu va mai veni, și lumina n-o să se mai întoarcă, iar ei, cei rămași acolo, lipiți de Matiora, vor fi purtați prin beznă încotrova, așa cum se află, vor fi purtați astfel pînă cînd le va suna tuturor, dintr-o dată, ceasul cel de pe urmă. Și parcă simțind acest lucru, prinse a scînci jalnic băiețașul, se apucă Sima să-l ogoiască.

Bogodul aduse samovarul în clocot, îl așeză la loc pe podea, găsi pe bîjbîite, în clădăria de blide, ceainicul cel mic și pregăti ceaiul. Și-l băură, fără să mai coboare de pe laviță, ținînd cu amîndouă mîinile cănițele fierbinți, smălțuite. Nu întrebă nimeni nici de zahăr, nici de pîine — de parcă nimic dintr-astea nu li s-ar mai fi cuvenit de-acum încolo. Bine cel puțin că le mai rămăsese niscaiva ceai. Prin spărtura ferestrei pătrundea o boare răcoroasă, primenitoare ; vrînd să-l ocrotească pe copil, Sima prinse a se foi, se apucă să-i aștearnă, să-l culce ; băiețelul mai smiorcăi și acum a plîns, tot cerînd nu se știe ce. Curînd întunericul se rări, pereții încăperii începură să se deslușească, și Bogodul găsi cu cale să dea glas :

— Iaca și soarele țigănesc, scîr-rnăvenia !

— Cîn' ai plecat, țiu minte că ți-ai luat și samovaru, Nastasio, da ia zî, apucași să-l încingi vrodat-acolea ? o întrebă Daria aducîndu-și aminte de ziua aceea.

— Numa de vo două ori în tăt zăstîmpu ista, răspunse cu un oftat bătrîna. O dată pe cîn' mai trăia Egor, ș-aldată — așaș dup-aceea. O vin't la mine Aksinia, a din Cerepanovo, și-mi zîce : „Hai, soro, să-ncingem samovaru". Da parc-aceala o fost ceai ! Aș ! I-o apă acolea ca leșia, să te ferească Dumnezeu, bagă-n-tr-însa nu'ș ce otrăvuri ca să nu amiroasă a Angară. Și nici mangal nu găsăști. Da ea, Aksinia, o culeș nu'ș de pe un'e niște cucuruji de pin, ne-am apucat amîndouă de-am popîlnit samovaru și, hai cu el pe scăriță-n jos, pîn-afar', în stradă. Că altun'eva un' să-l așăzi ca să-l încingi ? N-ai un'e. Ne-aciuăm noi acolea și-l păzim, da lumea fiț încolo, fiț încoace pe lîngă

noi și, ține-te rîs. Da Aksinia, femeie bărbătoasă, nu șagă, nici nu se uită. Ne-o fost trecut os p'în os tot așteptînd să fiarbă, că fără coș, cum să tragă samovaru ? și mai ereau și cucurujii ăia tari ca piatra. Ei, pîn' la urmă o dat Domnu ș-o clocotit, de-amu, hai cu el napoi. Da partamentu nostru îi tocma la ceriu-al patrulea, iară eu chiar și cu sloboda de-abia de-abia mă cațăr cu năduhu meu. Sui o treaptă și-mi trag sufletu, sui o treaptă și-mi trag sufletu. Și scărița, maică precistă, îi strașnic de povîrnită, oablă. Iar Aksinia stă la ceriu-al triilea, ea, oșcît, ajunge mai digrabă ca mine. Acolea, pe fiește care „paner" dau patru ușițe, a ei cade ultima pe mîna stîngă, ca cum te-ai tîrî în sus. Ș-atuncea, în ziua aceea, nu ne-am mai dihănit ca s-ajungem la mine, că-mi hopăia inima să-mi sară din piept, și alta nu, ș-am cîrnit-o cătră ea cu samovaru meu. Cu Aksinia asta mai șade o bătrînă, una mîrcedă-mîrcedă, de zîci că-i șchelete, apăi aia și pe loc drept de-abia-și mișcă picioarele. Ei, și cîn' ne-am pus pe băut, am zvîntat samovaru. Că deh, știam că n-o să-l mai putem încinge aldată — ș-atuncea ne-am apucat, și dă-i, și dă-i...

— Ș-amu, ce faci, te-ntorci napoi acolea ?

— Of, nici nu mai știu, Dario, nu mai știu. Nu mai mă duce mintea la n'ica. Tare nu mă trage inima să mă-ntorn, da-ncotro s-o apuc ?

— D-apoi ce, ești cununată cu orașu ceala ?

— Nu-s cununată, da ce po' să faci ? Stai și urli. Un' să te duci ? Cine mai are nevoie de mine ? Zău așă. Ș-apoi mai e și mormîntu lui Egor acolea, cum să-l las de izbeliște ? Numa că de culcat, așă ne-o fost data, se vede, să ne culcăm fiește care-ntr-alt loc. Ca să te-ngroape lîng-o-laltă, acolea trebe să mori așași dup-olaltă, într-același ceas. Că m-am și întirisat eu. Țintirimu-i tinerel, și morții se-ngroapă la rînd, care cu cine pică. Eh, da n-oi mai face nici eu multă vreme umbră pămîntului, ș-oi nimeri, poate, tot p'în preabătu lui Egor al meu. Știu eu

de-oi mai ieși cu zîle din iarnă... De-aia mi-am și zîs să mă răpăd pîn-acilea, să vă mai văz pe voi, să mai prăvesc și la Matiora, așă, ca pentru ultima dată. Și p'ormă, să mă gătesc și eu... Ian spune, izba noastră o hi ars ?

— D-apăi n-ai văzut-o ? Abia azi i-au pus foc. Cîn' ai vinit tu, mai pîlpîia încă. Tăt prejmetu nostru s-o ținut pînă azi ; o ars tăt grămadă, dintr-o dată. Ș-așchiar n-ai văzut ?

— N'ica n-am văz't. N-am văz't nici cum am vin't încoa, nici cum am mers cu vaporu ceala. Tăti parcă s-întîmplau într-un vis. Da așă m-o fost ajuns aleanu de Matiora, s-o mai prăvesc o dată, amu la urmă... așă m-o fost răzbit... că nu mai videam n'ica-n fața ochilor. N'ica nu-mi mai trebuia, dumicatu de pîne mi s-oprea în gît. Ei nu, îmi zîc, e musai să mă duc, almintrelea n-o să mai fie chip de trăit. Mi-oi lua-o de-acolea și pe Niunea, pisicuța mea... Văleu — sări Nastasia ca friptă — Niunea mea o mai hi trăind ? Iote, nici nu-ntrebai de ea. Dario, ție ț-am lăsat-o-n samă atuncea, nu ?...

— Întreabă mai bine de-oi mai fi trăind eu... Nu de Niunea ta...

— Bine, da pe un'e-o hi ? Ț-am zîs doară să-i porți de grijă.

— Asară mai trăia. Da amu, nu mai știu. Mi-aduc aminte c-am păfugat-o asară din casă, să n-o-nghită pîrjolu. Da poate că s-o vîrît napoi pe căhăleancă, ori o număra pietrele pe cine știe un'e.

— Musai să mă răpăd mîni s-o caut, s-o strîg. Că ce mă fac fără ea ? Da cum oi trăi eu de-amu încolo ? Of ! Cum mi-oi duce zîlișoarele de una singură ? prinse Nastasia a suspina și a se legăna în întuneric.

Deodată Daria îi strecură o idee :

— Mai bine i-ai lua la tine pe Sima și pe nepot-su ? Că nici ei nu mai știu cum să-și rînduiască traiu mai departe, încotro s-o apuce. Ori pe Bogodul. Nu să-i tot dai cu Niunea ta...

— Gîu ! cîrni din nas Bogodul. Or-raș !... și pufni cu revoltă și dispreț.

— D-ap-așă-i, de bună samă, nici că s-ar putea mai bine, numa să vreie Sima să meargă, se bucură Nastasia. Ș-om hălădui laolaltă. Că mi-o zîs și Aksinia : vezi, că de-amu or să-ți bage o subcîrîiașă. Da la ce să-mi vie aia, o străină, mai bine să stăm noi, surate matiorence, dimpreună, după-aceeași ușiță. Mai strașnică treabă nici că s-ar putea.

— Știu eu, se fîstîci Sima. Pesemne că-i nevoie de-aprobare. Și s-ar putea să nu ne-o deie. Almintrelea ar fi tare bine...

Nastasia oftă :

— La aieste trebi eu una nu mă pricep neam. Aksinia-i a de mă povățuiește la o adică, ea-mi arată că iac-așă, și-așă trebe făcut ; făr-de dînsa chiar că m-aș hi prăpădit. Că traiu-acolea, oșcît, nu-i chiar ușor. Orașu, deh, i-oraș. Pînica trebe s-o cumperi, cartofiorii să-i cumperi, cepșoara s-o cumperi. Pînica, ce-i drept, nu-i scumpă... Într-o zi m-o dus Aksinia și la piață. Am mers noi ș-am tot mers pîn-acolea pe roate, de mi s-o fost urît, îmi vinise și ameteală la cap. Ei, ș-am ajuns pîn-la urmă. Da mai bine stam binișor acasă, că la ce ne-am dus ? Pe-o căldărușă de cartofi îți cereau trei ruble, pe-o căpățînă de usturoi — o rublișoară. Ce-o hi asta, sfinte Sisoe, îmi zîc eu în gînd, de un' să iei atîtea parale ? ! D-apo-asta-i curată jăcmăneală. Și iac-așă, cu mînile goale, cum m-am dus, așă m-am ș-întors acasă. Da-ncaltea am prăvit pe săturate. Aia, precupeții, cică-s lătureni de pe-acolea, îmblă numa după căpătuială, și chiar că se căpătuiesc, vai, pînă peste cap. Ce-or hi făcînd ei cu-atîta părălet, de ce-atîta hălăpie ? Of, da ce să mai grăiesc ! Noi, bunăoară, cît ne-or ținut bănișorii de-i luarăm pe viței, am scos-o la capăt. De de-amu-ncolo, nu mai știu. Mi-or făgăduit să-mi deie penzie după Egor. Da nu știu. Pentru partament ia și dă, pentru foc-lamă ia și dă. D-apoi,

deh, poate oi răzbi cumva, că de mîncat mă mulţămesc amu cu te miri ce acolea. Nu-mi mai cere inima. N'ica-n'icuţa nu-mi mai cere inima. În cîte o zi n-apuc să iau nici rouă-n gură, uit, da nici gura nu-mi cere. Am ajuns şi eu ca o sfîntă. Nici nu mai ştiu cum de se mai ţine sufletu-n mine.

Prinse a se foi, potrivindu-şi culcuş în celălalt capăt, lîngă uşă, Bogodul, şi Nastasia îşi curmă vorba. Slobozea ades oftat după oftat Katerina, doar Sima şi băieţaşul se molcomiseră, nu li se auzea nici răsuflarea. O lumină rece, venită de undeva de departe, din adîncite genuni, rotocolea prin cotineaţă în tulburii vălurări căzînd pe pereţi şi pe chipuri şi mreje-mpletind pe uşa aflată dimpotrivă cu ferăstruica. Şi, vrăjite de lumina aceea, în mare tăcere şi descumpănire, bătrînele dădură ochii în geană.

22

Pavel ajunse la aşezarea cea nouă pe la amurgit. Maşina de serviciu, care o ţinuse tot într-o goană cît fusese vara de lungă, bătînd mereu drumul dus-întors între malul Angarei şi aşezare, acum nu mai mergea, aşa încît Pavel, după ce-şi priponi barca la ţărm, lăcătuind-o, şi mai schimbă cîteva vorbe cu paznicul Vorotila, un uncheş de pe la Podvolocinaia, poreclit astfel odinioară din pricina vinjoşeniei sale nemăsurate, iar acum destul de sfrijit şi secătuit de vlagă, o pornise mai întîi să străbată pe jos calea acea lungă de zece verste şi pieptişă, dar avu un noroc neaşteptat : n-apucă să parcurgă nici două verste cînd se pomeni că-l ajunge din urmă, călare pe-o motocicletă, un om necunoscut, cu chipul prelung, aspru şi brăzdat de riduri sub streşinirea căştii, şi care, fără să fi aşteptat vreun semn, opri în dreptul lui şi-i făcu loc să se aşeze. Să-l mai întrebe încotro merge n-avea nici

un rost, întrucît, de la cotitura lăsată în urmă drumul ducea numai spre aşezarea cea nouă — nici mai departe, nici mai aproape n-avea nimeni nevoie de el. Şi astfel, cu ocazia aceea uşoară şi ivită la ţanc, Pavel ajunse acasă în numai zece minute. În dreptul garajului aflat la intrarea-n aşezare, motociclistul frînă, răspunse mutește, printr-o înclinare a capului, la cuvintele de mulţumire rostite de Pavel, apoi o coti pe ulicioară la stînga. Pavel o porni la pas drept înainte : uliţa pe care locuia el se întindea sus de tot, în chiar marginea pădurii.

Soarele asfinţise şi, în lumina aceea mereu mai sleită şi mai vîrtoasă, ce scotea la iveală cît se poate de clar fiece obiect, aşezarea semăna mai mult şi mai mult cu o stupină. Casele dispuse în şiruri drepte, egale şi croite toate pe acelaşi calapod, se înălţau de după nişte garduri joase, dar oarbe, croite şi ele pe acelaşi calapod, coborînd în formaţii paralele — unele către stînga, celelalte către malul Angarei. De fapt, aşezarea rămînea pe de-a-ntregul în stînga lui Pavel, căci uliţa pe care urca era mărginaşă şi toată partea ei din dreapta era ocupată de clădirile unităţilor de producţie : garajul, atelierele, staţia de benzină, punctul termic, hala cazanelor, iar ceva mai departe — baia comunală. Tocmai de aceea se şi chema „Rabociaia uliţa“[1]. Veşnic plină de larmă, de huruitul maşinilor, duhorind a benzină, a cărbune şi a fier, uliţa era de astă dată uimitor de tăcută şi pustie : singur Pavel păşea de-a lungul ei, ţinînd-o pe partea pe care se rînduiau locuinţele, unde drumul era mai puţin zdrumicat, răscolit. Freamătul vieţii se afla acolo, îndărătul gardurilor — acolo sporovăia lumea, de-acolo răzbeau zăngănituri, acolo îşi zornăiau lanţurile şi hămăiau, auzindu-l pe Pavel trecînd, cîinii (la un moment dat, Voronţov dăduse dispoziţie ca toţi cîinii să fie ţinuţi în lanţ — şi oamenii se apucară să-i pună în lanţ abia după ce Vanea

[1] Strada Muncitorească.

Suslov, sectoristul, un flăcău tinerel și hazliu, cu armata făcută la grăniceri, ajunsese să-mpuște aproape jumătate din ei), acolo, îndărătul acelor garduri, își întocmea fiecare în felul său rostul, viața cea nouă ; poate că sădeau și mesteceni și tufe de mălin. Dincoace însă, pe această uliță, ca și pe celelalte, fără excepție, era lărgime și gol ca-n palmă : nu se zărea nici o grădiniță cu împrejmuire de ostrețe, nici un copăcel pe nicăieri. Poate că lumea nu avusese timp și pentru ele, ori poate socotise că nici nu sînt de trebuință, că n-ar avea nici un rost, doar jur împrejur era numai pădure. De undeva, dinspre ulițele din jos, se auzeau păcănind necontenit motociclete : pesemne că mînau pe-acolo flăcăiandrii din sovhoz, învățînd să conducă. Se prăsiseră în ultima vreme motocicletele astea, de le vedeai în fiece curte — se ducea lumea în căutarea lor tocmai la Bratsk și chiar la Irkutsk, le cumpăra cu o grabă de-a dreptul anormală, pe întrecute, ca și cînd fabricarea lor ar fi încetat, și cele care se mai vindeau ar fi fost ultimele, ca și cînd ar fi căutat să se fălească unul față de altul : iată, nici noi, adică, nu sîntem de colea, om mai fi și noi de cîte ceva în stare, om mai avea și noi cîte ceva. Deși nu pricepea graba asta, Pavel se gîndea, totuși, că, spre primăvară, va trebui să-și ia și el o motocicletă. Acolo, în Matiora, n-avea nici o nevoie, fiindcă totul se afla, vorba ceea, la doi pași. Aici însă, ca să te duci, bunăoară, mîine la lucru, îți trebuie cel puțin un ceas, dacă e să mergi pe jos, iar la vară, ca să ajungi la rîu, să prinzi și tu niscai pește, sau la rariștile cu ciuperci și poame — oricît ai fi de în putere, n-ai izbuti să străbați distanțele acelea cu piciorul... Aici nu-i ca în Matiora.

Da-da, aici nu-i ca în Matiora. Iată că s-a dus și Matiora — odihnească-n împărăția cerului, cum ar zice, închinîndu-se, bătrîna lui mamă. S-a dus, așadar, Matiora-sătucul, și curînd se va duce și ostrovul. Ai putea, de bună seamă, să mai dai o raită pe-acolo, poate chiar zilele astea, să te rotești cu barca pe fața apei, cercînd a des-

luși : în locul acela ori într-altul s-o fi înălțat satul natal ?... Și era de-a mirare că Pavel vedea în închipuire cu limpezime și ușurință totul, ca pe ceva aievea și nu o dată petrecut, trăit — vedea și barca plutind pe întinsoarea de ape mult crescute, se vedea și pe sine stînd în barcă și uitîndu-se ațintit în masa întunecată și încremenită a apei, dornic să stabilească unde anume, între malurile acelea depărtate, se afla Matiora : nu i s-o arăta oare de-acolo, din adîncurile somnolente, vreun semn, n-o licări pe undeva vreo luminiță ? Nu, nu i se arătă nici semn, nici licăr de lumină. De-ar fi s-o iei cu barca în curmeziș, de la un mal la celălalt al apei, încă ai mai putea spune : aici e, căci undeva, într-un loc oarecare, ai trece fără doar și poate pe deasupra ei, pe cînd în lungiș, ar fi cu neputință una ca asta ; mergînd în lungiș, n-ai izbuti să ghicești nici măcar cu aproximație unde s-a aflat ea, sărmana, unde și-a avut siliștea făgăduitoare și unde odihnește acum... Amin, s-a dus, de parcă nici n-ar fi fost. Dar la fel de neînțeles, de-a mirare era și faptul că Pavel nu încerca acum nici un simțămînt, în afara unei dureri alinătoare, de sfîrșenie : ca și cînd ar fi copt, ar fi tot copt un buboi și în cele din urmă ar fi spart. Toate astea trebuiau oricum să se întîmple odată și-odată și iată că s-au și întîmplat, numai că așteptarea acestui moment inevitabil i-a obosit, i-a stors de puteri pe oameni mai strașnic decît însăși pierderea suferită. Ajunge și prea ajunge... nu le-a mai rămas nici pic de vlagă. De-acum n-au să se mai zmacine pentru Matiora, n-au să mai poată compara mereu una cu alta, nici s-o tot țină într-un du-te-vino de-aici acolo și de-acolo încoace, cu veșnic frămînt și încordare în suflet — de-acum, oricîte cusururi aveau să-i găsească vieții celei noi, din această așezare, trebuiau să și-o orînduiască așa cum se cuvine, cu temei, împlîntîndu-se într-însa cu toate rădăcinile ce le mai rămăseseră tefere, nevătămate.

Pavel abătu la stînga și, trecînd o uliță în piez — spre a-și scurta astfel drumul pînă acasă — o luă din nou la pas pe drum pieptiș. Răzbită de undeva, dintr-o curte, l-învălui o dulce mireznă de fum, și Pavel, abia întors de pe acele meleaguri unde glia fumegase fără istov preț de o lună de zile și mai bine, sufocîndu-te, rămase cîteva clipe, fără voie, locului, trăgînd în piept aroma aceea plăcută, legată parcă de tot ce însemnase trecutul și care ar fi trebuit, se pare, să piară odată cu strămutarea lor aici, dar uite că nu pierise. Într-adevăr, aici, în vatra asta nouă, gospodăriile nu mai au sobe rusești și băi de aburi în care să faci focul, nici la gunoaie nu se mai dă foc, și cu toate astea, nimeni n-a pregetat pînă una-alta să-nfiripe acolo, în bătătura casei lui, o șuviță, o simplă șuviță de fum ; stăpînit de asemenea gînduri, Pavel încercă să-și amintească dacă îi fusese și lui dat să aţîţe în vara aceea, așa, pentru oarecare trebuință, vreun focșor în ogradă și luă seama că nu-i fusese dat. Gunoiul rînit și adunat morman într-un ungher rămăsese să putrezească în locul acela, ba-l mai năpădiseră și buruienile ; încă de cu primăvară îi trecuse prin gînd să-i dea foc, dar n-avusese curajul s-o facă, închipuindu-și că ar putea veni careva-n fuga mare să se răstească la dînsul : ce se întîmplă aici, ce arde ? a luat foc ceva ? ian te uită, te-ai găsit dumneata să dai foc la gunoaie, nimănui nu i-a trăsnit prin cap una ca asta, numai dumitale... și Pavel, scîrbit, lăsase mormanul să zacă acolo, deși-i mai mult ca sigur că n-ar fi alergat nimeni să-i ceară socoteală ori să-i zică ceva. Adevărul e că n-au ajuns încă să se deprindă cu noua lor vatră : aici pe toate le faci cu fereală, ca într-o casă străină, ești mereu cu ochii în patru, aștepți îndrumări pentru orice treabă. Și ducîndu-se din nou cu gîndul la Matiora, la drumul pe care-l făcuse într-acolo, Pavel își aminti cu rușine cum, poposind în dreptul izbei lor mistuite de pîrjol, se străduise, se străduise din răsputeri să smulgă din sufletul său, să afle

într-însul un simțământ aprig și sfîșietor de durere — doar nu ardea un butuc, ci casa lui natală — și că, în cele din urmă, nu izbutise să smulgă, să afle decît unul de amară și stînjenitoare uimire că el a vieţuit acolo. Iată, așadar, în ce hal i s-a pustiit sufletul ! Vrînd parcă să se dezvinovățească într-o oarecare privință, se gîndi că i se întîmplă adeseori să-și aducă aminte că, de fapt, e și el trăitor pe lume, și aducîndu-și aminte acest lucru, să caute a se îndemna la viață : după război, deși s-au scurs atîția ani de-atunci, el unul n-a fost în stare să-și revină, să se dezmeticească, și așa — i se părea lui — s-au petrecut lucrurile și cu mai toți cei care au luptat pe front. Orice li se cere ei fac — fac și copii, se țin și de treabă, mai văd și soarele, se și bucură, se și-nfurie de mama focului, dar toate astea le săvîrșesc parcă după moarte, ori, dimpotrivă, pentru a doua oară, cu mare opinteală, rutină și răbdătoare supunere. Despre el însuși Pavel știa prea bine că i se-așterne destul de des ca o întunecime în minte, cînd se pierde pe sine, lăsîndu-se purtat cine știe pe unde și-n voia cine știe cui, și asta durează uneori îndelungă vreme ; dar pe unde anume umblă, încotro își ia zborul, ce face — nici că își poate aminti. Mai apoi, regăsindu-se, caută să-și țină memoria mai din scurt, mai aproape, pășește mai cu nădejde, se străduie din răsputeri să se înșfece mai zdravăn pe sine, făcînd crestături pe răboj, semne pentru ținere de minte — și așa o duce o săptămînă, două, cîteodată mai mult, după care survine o nouă prăbușire, din nou se afundă într-o stare de dezechilibru și înstrăinare, ca la lunateci, cînd de mișcat te miști, dar o faci așa, fără cap, doar în vitutea inerției.

Pe neașteptate, se revărsară într-o aprigă lărmuire glasuri de copii și Pavel își dădu seama că vin dinspre clădirea școlii, unde luaseră sfîrșit orele. Una din laturile ei, cu burlane argintii frumos vopsite, se zărea și din acel capăt

în care se afla el, atrăgîndu-ţi privirea, şi Pavel, oftînd din cine ştie ce pricină, întoarse ochii într-acolo, simţind o părere de rău la gîndul că i-au crescut mari feciorii şi că nu le este şi lor dat să înveţe aici. Era o construcţie arătoasă, chiar şi pentru vremurile de azi, veselă, cu parter şi două etaje, toată numai ferestre şi dominînd întreaga preajmă — şi dacă aşezarea semăna într-adevăr cu o prisacă, avînd stupii de aceeaşi măsură şi înşiraţi în linie dreaptă, celelalte clădiri cu altă menire decît cea de locuit — şcoala, magazinul, grădiniţa de copii, cantina, ba chiar şi baia comunală — îi puneau pete-pete, o distrăgeau de la monotonia ei frumoasă şi tristă. O, dar ce n-ar fi dat, de bună seamă, să fi avut şi el pe cineva, nu neapărat un fecior, un năpîrstoc de nepot barem, care să înveţe la şcoala asta, iar el, Pavel, să fie chemat pe la şedinţele cu părinţii şi luat la întrebări pentru cîrdul de doi din catalog şi boroboaţele nepotului ! Dar nu, se pare că n-o să aibă el parte nici de aşa ceva. Iată de ce îl sugrumă aleanul ori de cîte ori cată cu privirea spre şcoală, ca-n clipa asta, bunăoară, şi aude răzbind dintr-acolo glasuri de copii. Aşadar, s-a isprăvit cu viaţa — deşi încă n-ar fi fost vremea, totuşi s-a isprăvit. Şi, furat de acest gînd, îşi aminti din nou de maică-sa, de faptul că ar trebui să facă într-un fel s-o aducă şi pe dînsa aici, şi din nou îl cuprinse îndoiala că ea ar putea să pună vreodată piciorul în această aşezare. Era la mijloc ceva care nu-l lăsa, care nu-i îngăduia să creadă una ca asta — în ruptul capului ! — nu izbutea cîtuşi de cît să-şi închipuie că s-ar putea petrece aievea acest lucru ; în faţa ochilor i se lăsa pe dată un zăbranic.

De-acolo, din vîrful dealului, priveliştea se deschidea parcă mai luminată, şi acoperişurile înalte, învelite cu ardezie ale caselor unduiau din uliţă în uliţă, aidoma unor valuri vii, domoale. Mai pîrîiau şi-acum motocicletele, stîrnind colbul de pe drum ; răzbea dinspre ţarini duduitul silnic al unui tractor ; mai stăruia încă larma

cetelor de școlari ce se revărsau pe uliţele aşezării, şi amar, a cazmă grea, din rărunchi, slobozea pe nări muget după muget, undeva într-o curte, o vacă. Departe de tot, dincolo de stăvilar, unde-şi mîna apele Angara, albăstrea-n zare malul potrivnic, deasupra căruia se ridica abrupt, aproape vertical, un cer senin, încremenit, doar cu un singur fulg de nor, niţel colorat, înfipt în azur dincolo de orizont. Aici însă, deasupra capului, cerul se răcise şi da în amurg, plecîndu-se tot într-acolo, spre matca Angarei. Nu-nu, aici nu era ca pe Matiora, unde îndată după scăpătatul soarelui te-nvăluia răcoarea — aici jur împrejur era căldură şi uscăciune, iar căldura aceea venea de la pămînt şi de la clădirile pătrunse de dogoare peste zi ; se simţea adiind de la ele un iz de vopsea şi de benzină.

Pavel ieşi în uliţa lui, cu case doar pe partea opusă pădurii, ajunse la portiţă şi se opri, încercînd să-şi dea seama dacă nu cumva printre vacile care umblau prin tufişuri se afla şi Maika. N-o zări. Îşi strecură apoi privirea printr-o crăpătură a gardului şi se dumeri că vaca era în curte.

Ce deşteaptă e vaca asta a lor ! Pînă şi aici, unde vitele, lipsite de islazuri şi supraveghere, se sălbăticiseră tot hoinărind prin pădure ca nişte fiare, ea venea în fiecare zi uite-aşa, de una singură, acasă. Şi iacătă că o asemenea minunăţie de vită va trebui curînd să fie înjunghiată. Pavel se gîndi că pentru treaba asta o să fie nevoie să cheme pe altcineva, căci el unul, nici dacă l-ai omorî, nu s-ar încumeta s-o facă, ba mai mult, ar şterge-o repejor de-acasă şi ar umbla haihui, numai să nu fie de faţă. El n-avea putere să stea să se uite nici măcar atunci cînd era castrat un purcel, sau tăiat un cocoş, din care pricină Sonia, femeie mai tare de înger în asemenea împrejurări, nu făcea decît să se uite la dînsul cu dispreţ, dînd din mînă a neputinţă şi a lehamite ori de cîte ori îl vedea cum dă s-o tulească de-acasă. Şi doar e om care a trecut prin război, a văzut moartea în fel

și chip, ba se mai războiește și acum prin somn și își ia iertare de la cei căzuți în lupte, da uite că în treburile astea nu-i în stare să procedeze altcumva și pace, așa-i el din fire, din născare.

De ce, de nece, nu-i venea să se ducă acasă... Nu-i venea și gata. Domol și galeș se prelingea înserarea, îi șiroia cu mîngîieri pe obraz, și întunericul încă nu se deșelase. Toate zgomotele, tot freamătul întinsei așezări păreau că se îndepărtează încetul cu încetul — ca și cînd ar fi fost luate și duse cu băgare de seamă de-aceeași curgere a timpului stăpînitor. Din plopul-tremurător de peste drum se desprinse o frunză roșietică și-ncremeni o clipită-n văzduh, chitind încotro s-o apuce, dar ea, mișcarea, o înhață de-acolo și-o năpusti în mijlocul drumului, mai măturînd nițel și pămîntul cu dînsa. Cu mintea golită de gînd și de amintire, Pavel dădu din cap a încuviințare : așa se și cade să fie. Dar ce anume se cade să fie așa, de ce i se deșteptașe din nou neliniștea aceea atît de îndepărtată — cearcă de te dumirește. Pesemne că trebuia totuși să fi stăruit pe lîngă maică-sa și s-o fi adus astăzi aici. Plecase din Matiora oarecum liniștit, hotărînd să se întoarcă acolo peste două zile cu șalupa și să-i ia pe toți deodată, să nu-i despartă în timpul acestei strămutări, dar acum simți fără veste o strîngere de inimă. De fapt, nu „fără veste“ — încă din clipa în care-i lăsase acolo, pe insulă, ceva nedeslușit începuse să-l apese și să-i tot aștearnă mîlitură în suflet, iar el socotise că alta-i pricina apăsării. Și-apoi, ar fi izbutit el oare, stăruind, s-ajungă la vreun capăt ? Cu maică-sa, știut lucru, n-o scoți la liman cu una, cu două cînd se pune în poară, nu s-ar fi dat ea dusă nicăieri firește, de lîngă bătrînele acelea, de lîngă suratele ei. Și chiar să nu fi fost vorba de ele, ci numai de ea însăși, tot nu s-ar fi dat dusă fără preget de-acolo ; după ce și-ar fi văzut izba rasă de pe fața pămîntului, ar mai fi adăstat un răstimp, să se mai aline cîtuși de cît pe meleagul natal, lîngă jarișteа casei strămoșești.

Și din nou îl cuprinse îndoiala că ea, maică-sa,va să intre vreodată pe această portiță, în dreptul căreia se afla el.

Mai zăbovind o vreme, cu același chin neostoit în suflet, intră în casă : era timpul să se culce, în zori trebuia să plece la lucru. Sonia îl aștepta, stătea jos la bucătărie și croșeta : dintr-o cratiță mare, așezată pe dușumea, se întindeau pînă la ea trei fire : unul roșu, unul verde și unul negru. Prinsese gustul croșetatului doar de cînd venise aici, în noua așezare, din clipa în care la magazin fuseseră aduse niște sculuri de lînă mai de soi, de pe la Riga ori de pe la Paris, iar colegele ei de birou, toate fără excepție, se grăbiseră să cumpere cu grămada, să nu rămînă care cumva nici ele una mai prejos decît alta. Cîtă vreme trăiseră în Matiora, ea nu pusese mîna nici măcar pe-un fir de lînă de la oile pe care le aveau pe lîngă casă, ciorapii și mănușile groase de-un deget le împletea bătrîna lui mamă în așa fel, de nu mai aveau moarte. Puteai să torni și apă într-însele, atît erau de trainic, de strîns împletite, nu semănau nici pe departe cu ceea ce croșeta Sonia, unde totul era numai găuri-găurele, ca o dantelă, cum cerea, dragă doamne, moda.

Ridicîndu-se de pe scaun ca să-i dea lui Pavel de mîncare, Sonia îi zise :

— A trecut pe-aici de vreo două ori în seara asta consăteanul nostru, întreba de tine.

— Care consătean ?

— Petruha. „Pe unde-o fi — zice — maică-mea ?“

— Ia te uită, și-a adus și el aminte de maică-sa...

— Așa i-am spus și eu : cam devreme și-a amintit odorașul de mămicuța lui. Să mai fi așteptat să inunde ostrovul și-abia după aceea să se fi dus s-o caute. Nici nu-ți poți da seama cînd îi beat și cînd îi treaz omul ăsta. La fel blodogorește.

Pavel nu mai căta s-o întrebe ce anume „blodogorește“ Petruha, asta nu-l interesa cîtuși de puțin. Dar să dea ochii cu el ar fi trebuit să dea : n-avea decît să meargă

și dumnealui poimîine, să le-aducă amîndoi încoace pe bătrîne. Și-apoi, ar fi cazul s-o ia la dînsul cu această ocazie și pe maică-sa, de a cărei soartă l-a apucat așa tam-nesam grija, dar se pune întrebarea unde anume, în ce palate, în ce împărăție plănuiește el s-o ducă ? La drept vorbind însă, asta nu mai e treaba lui, a lui Pavel. O să aibă el și-așa — presimțea acest lucru, își dădea seama — destule griji pînă o găsi pe undeva un adăpost pentru Sima și nepoțelul ei, și pentru Bogodul, apoi va trebui s-o însoțească și pe Nastasia la casa ei de la oraș. O să aibă încă multă bătaie de cap, oho !... Dar nu asta îl speria pe el, la urma urmei ; cum-necum avea s-o scoată la capăt ; ceea ce-i strecura mai mult ca orice teamă în suflet, și de a cărei soluționare nu izbutea să se apropie nici măcar cu gîndul, să-i ghicească fie și într-o mică măsură drumul în viitor, era soarta maică-si : ce-o să facă de-acum încolo ? Amînarea asta de-o zi n-are, firește, nici o însemnătate : cît ai clipi din ochii te pomenești cu ziua de poimîine și trebuie să pleci într-acolo, trebuie să pleci după dînsa, s-o aduci încoace...

Tocmai cînd isprăvise cu cina și da să urce sus, la etaj, auzi în verandă niște bocănituri de cizme ; după bocăniturile acelea puternice, înadinse, de avertizare, Pavel înțelese numaidecît că musafirul nu era altul decît Petruha. Vorbeau de lup și lupul la ușă. Dar Petruha nu venise de unul singur : îl însoțea — la asta Pavel chiar că nu se așteptase — Voronțov. Acesta intră și, înainte de a da binețe, se și apucă să-și boldească prin unghere ochii rotunzi, boboșați, înfipți în obrajii la fel de rotunzi și rumeni.

— Ascultă, Pavel Mironovici — întrebă el iute și cu voce poruncitoare — unde-i bătrîna ?

— În Matiora, răspunse Pavel, prinzînd de veste ce vînt îi mînase încoace.

— Cum, adică, în Matiora ? Doar ai fost chiar azi acolo ! De ce-i în Matiora ? !

— Păi, eu am dat s-o aduc, dar ea nu s-a dat adusă.

— Ne ţinem de glume ori ce facem ?... se răţoi Voronţov, descumpănit. Cum, adică, nu s-a dat adusă ? Ce-i aia „nu s-a dat adusă“ ? ! Nevenindu-i încă a crede, îşi tot rotea ochii prin încăpere, ba chiar se repezi spre scări şi se uită în sus.

— N-a venit, n-a venit, îl opri Pavel — altminteri dumnealui ar fi fost în stare să urce şi la etaj, ca să cotrobăiască. Ce rost ar avea să mint ? N-a venit. A rămas acolo. „Nu m-am săturat, zice, de traiu de-acia.“ Şi-a vrut să mai trăiască un pic acolo.

— Da maică-mea ? răcni Petruha, de-ai fi zis că i-a sîngerat inima în clipa aceea de grija maică-si. Îi şi ea tot acolo ?

— Păi dacă nu te-ai dus s-o ridici de-acolo — acolo o fi şi ea.

— Cînd ? ! ţipă el. Cînd s-o fi rădicat ? C-abia azi am vin't din mesiune, eu am avut mesiune de-mplinit ! Iaca, să zică cu gura lui şi Boris Andreici, îl luă el de martor pe Voronţov, fluturîndu-i acestuia chiar pe sub nas mîna murdară, bandajată nu se ştie de ce cu o trenţişoară de culoare neagră. Gestul acela plin de zel, ochii lui aprinşi, ca şi glasul opintit din rărunchi îl făcură pe Pavel să înţeleagă că Petruha era cam afumat.

Voronţov se scutură oţărît.

— M-misiune ! rosti el fierbînd de mînie. Auzi la el, m-mis-siune ! De ce-ai lăsat-o pe mă-ta, mă, într-un loc unde nu se cade, beţivan nenorocit ce eşti ? ! Misiunea ta era să fie mă-ta aici, nu acolo. Să se afle oriunde vrei, dar nu acolo. Şi tu ce-ai păzit ? Doar există dispoziţie care priveşte pe toată lumea. Sîntem în stare să înţelegem ori nu sîntem ?...

Cît despre Pavel, el înţelese că povestea cu „înţelegerea“ bătea mai cu seamă în partea lui decît într-a lui Petruha.

Petruha însă hotărî s-o facă pe îmbufnatul.

— Se prea poate să fiu beţivan, căută el pe sub sprîncene la cei de faţă, poftindu-i să aprecieze importanţa

acestei mărturisiri, da-n privința trebii cu nenorocitu, apăi, tovarășe Voronțov, Boris Andreici — pardon-fă loc... Porecla iasta eu nu nu po' s-o ieu asupra mea nici mort. N-am dreptu ! Da ! își smuci el, nărăvaș, capul spre ceafă și-ncremeni astfel, pătrunzîndu-se de gravitatea spuselor sale. Cît despre beținan... ce po' ca să zic... Cîteva clipe Petruha rămase tăcut. Aș vrea să știu ce v-ați face fără beținani dintr-ăștia ?...

— Și unde-au rămas să stea ? i se adresă din nou Voronțov lui Pavel, neluîndu-l în seamă pe Petruha și vorbind pe-același ton repezit și nervos.

— În baracă.

— Ia baracă ? Baraca mai e acolo ? Mai e acolo ?

— Mai e.

— Păi asta-i... Asta-i... Vă dați voi seama ce-nseamnă asta ?... Voronțov se cutremură, cuprins de furie, și se năpusti spre fereastră ; ce anume voia el să vadă acolo nu puteai pricepe. Și dumneata ? se trase el iute de la fereastră, tăbărînd asupra lui Pavel. Dumneata, Pavel Mironovici, ce-ai păzit ? Cum de-ai îngăduit una ca asta ? Doar ești comunist, nu ca ăsta, arătă el din cap cu dispreț spre Petruha. Să nu fii în stare s-o chemi la ordine pe mama dumitale, pe-o bătrînă de-o sută de ani ? Auzi la el, baraca mai e în picioare ! gemu Voronțov. Și mie mîine îmi vine comisia de stat. Dis-de-dimineață ! Ce mă fac ? Îi duc să le-arăt baraca ? Și niște indivizi rămași acolo în chip samavolnic ? Aia-i comisie de stat, Pavel Mironovici, pricepi dumneata ? ! Ei poftim, s-a dus dumnealui acolo, a făcut o plimbărică și s-a-ntors cum s-a dus ! Și-acu stă și-și bea ceaiul. Nici nu-i pasă ! Da cine-o să fie mîine tras la răspundere ? Rostind această întrebare : „Cine-o să fie mîine tras la răspundere", Voronțov se încordă și porunci răspicat : Imediat vă pregătiți de plecare ! Gata cu joaca ! Trebuie înțeleasă bine s'tuația. Pînă-n zori să dispară și baraca, și oamenii de-acolo. Să nu-ți treacă prin gînd cumva să ștergi putina, îl avertiză el pe Petruha.

Mergi acolo. În m-misiune. Dimpreună cu mine. Te pregăteşti şi dumneata, Pavel Mironovici. Gata. Asta-i treabă de stat. Ian te uită, măi frate, ce tărăşenie !

Lui Pavel nu-i venea deloc să plece, era ostenit omul, şi-apoi, mai era şi-n cap de noapte, iar dimineaţă trebuia să se ducă la lucru, ceea ce însemna că de dormit, nu mai avea cînd să doarmă, dar mai mult ca orice îi venea peste mînă să se ducă acum să tulbure tihna bătrînelor, să le alunge din cuibuşorul acela şi, sub ochii lor, să-i mai dea şi foc, să dea foc şi acelei ultime înjghebări rămase pe Matiora, barăcii aceleia, care le slujise, la rîndul ei, de ultim adăpost. Dar n-avea încotro, trebuia să plece. Şi pe dată şi-l închipui pe Voronţov cum prinde să se agite prin întuneric şi să ţipe la bătrîne, zorindu-le şi mînîndu-le spre şalupă, cum le ameninţă şi le suduie, fără a-şi mai alege cuvintele, blestemînd dimpreună cu ele toate cîte-s pe lume. Ş-o închipui şi pe bătrîna lui mamă, cum avea ea să-l repeadă pe-acest şef, şi ochii îndureraţi şi aprigi cu care avea să-l privească pe el, pe Pavel... şi-o închipui şi pe Nastasia, pierdută, tremurînd de spaimă şi, tot de spaimă, dînd întruna din cap... şi-l închipui şi pe băieţaş, plîngînd amar... şi pe Bogodul cel posac şi pus mereu pe harţă, pe care va trebui să-l mai şi supravegheze, ca nu cumva — mai ştii ! — să sară la Voronţov... Închipuindu-şi toate acestea, Pavel îi propuse :

— Eu aş zice, Boris Andreici, că n-are rost să mai mergi şi dumneata. Ne-om descurca noi şi singuri.

— A-a, nu-u ! sări el de colo. Nu, Pavel Mironovici, pe dumneata nu mă mai pot bizui. Gata. Ţi-ai pierdut creditul la mine. Eu mîine am de raportat s'tuaţia şi trebuie să fiu sigur că teritoriul a fost curăţat, că de m-aş încrede în dumneata, ai fi în stare să-mi faci iar vreun pocinog. Trebuie să-nţelegem bine sarcina încredinţată. Că de răspuns eu răspund de îndeplinirea ei.

Îi porunci lui Petruha să se ducă să-l scoale pe şaluppiu, le dădu amîndurora o jumătate de ceas ca să se pre-

gătească şi să ajungă la garaj, unde stabiliseră punctul de întîlnire, după care plecă valvîrtej.

— Păi ce, zise Sonia. Are omul dreptate. De ce să tragă el ponoase ? Doar el răspunde pentru treaba asta.

— N-are decît ! îşi pierdu sărita Petruha. N-are decît să răspunză, că nu-l împiedică nime să răspunză. Da facă bine să respecte şi omu. Că doar eu nu i-s un buştihan, să mă-ncalece 'mnealui, ba să mă şi facă cum îi vine la gură. Pardon-fă loc ! Am şi eu mîndria me. Iaca na, l-or apucat năbădăile. Am mai văzut noi viteji dintr-ăştia ! Se ţine mare şi tare ! Otoritate !

Dar pînă ce se gătiră de drum, pînă-l găsi Petruha pe mecanicul de pe şalupă, zis şalupgiul, om în vîrstă şi cam posac, pe nume Galkin, recrutat din rîndul şoferilor, pînă izbuti să-l urnească din loc şi pe acesta, după care mai trase şi el o fugă să-şi rezolve niscai treburi, trecu nu o jumătate, ci un ceas în cap. Plecară în plină noapte, pe la ivitul stelelor, cu microbuzul care-i ducea pe muncitori dimineaţa la sectoarele de muncă mai depărtate. La volan se urcă Pavel. Drumul era bun şi, coborînd la vale, maşina-i purta cu viteză ; în goană le venea în întîmpinare şi tot în goană se spinteca, repezindu-se într-o parte şi-n alta, pădurea ; pe dinaintea farurilor roiau, izbutind ca prin minune să se împlînte-n lumină, tot soiul de gîngănii nocturne ; egal, într-un susur neostoit, molatic, foşnea sub roţi pietrişul. Cei aflaţi în spatele lui Pavel tăceau. Petruha cercă într-un rînd să lege o discuţie, dorind să-i strecoare lui Voronţov aşa, pe ocolite, ideea privind orele acelea suplimentare, dar Voronţov nu se învrednici nici măcar să-i reteze vorba, socotind a fi sub demnitatea sa, astfel că Petruha amuţi (Pavel îl observă prin oglinda retrovizoare), cuprins de năduf şi cu faţa schimonosită. Bătrînul Galkin moţăia. Voronţov şedea băţ în faţa celor doi, privind ţintă, încruntat, prin parbriz, şedea ca o stană de piatră, neclintindu-se parcă la nici o hurducătură.

Pe la vreo jumătate cale, la o cotitură, Pavel simți împroșcîndu-l prin geam o boare jilavă. Și parcă mai potolită, mai lenește deveni goana pădurii și mai surd foșnetul cauciucurilor pe prundiș. Iar cînd se pomeniră la loc deschis, la vreun kilometru și jumătate depărtare de rîu, prinseră a pluti înspre ei, mai întîi răzlețe, apoi tot mai dese și mai întinse, năvălind parcă, la rîndu-le, în lumina farurilor, cîrduri de zdrențe sure, cîlțoase. Pavel nu pricepu din prima clipă că-i vorba de ceață. Aflat în spatele lui, bătrînul Galkin tresări deodată și întrebă cu șovăială și îngrijorare în glas :

— Asta-i ceață ?

— Ceață, încuviință bucuros Petruha. Poate că... Nu se-ncumetă să-și spună lămurit dorința, doar scutură din cap, lăsîndu-și-l pe ceafă. Ce rost are să bîjbîim prin ceață ?

Voronțov nu socoti de cuviință nici de astă dată să-i răspundă.

Fără a mai întoarce mașina, Pavel o propti cu botul în marginea apei și coborî primul. Șalupa, țărmurită dincolo de șirul de bărci, în dreapta, nu se vedea din locul în care se opriseră ei, totuși ceața mai atîrna deocamdată-n văzduh, și fîșia de apă se deslușea binișor, atît cît îngăduia întunericul nopții. Stăruia împrejur o liniște adîncă, desăvîrșită : nu se-auzea nici plescăit de valuri, nici acel ropot al apei săltînd peste pragul de stînci, aflat colea, la-ntorsura de sus a Angarei, nici știobîlcîitul întîmplător al vreunui pește trezit din somn, nu se vestea, nu răzbea de niciunde nici ujuitul acela prelung și măsurat al curgerii, deslușit îndeobște de o ureche mai ageră ; tăcea pămîntul : întreaga preajmă părea întrupată dintr-o materie moale, vie, de nepătruns. Urcară tuspatru, cu pași neauziți, la bordul șalupei, Galkin porni motorul, dar nici acesta nu dudui ca de obicei, nu răscoli împrejurimile cu huietul lui larg desfășurat, de cîrjaliu, gata să-ți spargă urechile, ci păcăni înăbușit și cu fereală, de parcă abia își trăgea sufletul, așa fel încît țăcănitul nu-i

răzbătea mai departe de trezeci de paşi. Ultimul sări pe punte Petruha, care, cu un zîmbet fericit, i se lăudă lui Pavel :

— I-am proptit lui Vorotila uşa c-un par. Nici nu s-a clintit, mîna porcii la jir, de ziceai ce-i aia.

— Tot de năzbîtii te ţii ? încruntă Pavel din sprîncene.

— Ş-ce dacă ? Eşti paznic, ap' stăi şi păzăşte, nu trage la aghioase. Cînd s-o trezi, şi-o da să ias-afară — sula. Doar de-o sări pe fereastră. Şi cînd o ieşi — ia şalupa de unde nu-i. Atunci să-l vezi pe Vorotila hopăind şi ţupăind.

Petruha slobozi un hohot de rîs, dar, văzînd că pozna lui nu-l prea încîntă pe Pavel, se-ndepărtă de el şi se urcă în cabina de comandă, căreia i se spunea, mai pe ţărăneşte, coştereaţă.

Dădură apoi şalupa uşor îndărăt şi, ajungînd mai în largul apei, cotiră. În aceeaşi clipă malul pieri din vedere, ceaţa împresură şalupa şi de sus prinse să burniţeze, să cearnă peste ea, dar nu atît stropitură, cît un soi de abureală surie, lipicioasă şi măruntă ca o pulbere. Pavel simţi cum i se-ngreuiază, cum i se-mbibă faţa şi hainele de umezeala aceea scîrboasă, dar nu-l trăgea aţa să se ridice şi să se ducă în coştereaţă ; se cuibărise acolo, în spatele ei, pe un buştean ce ţinea loc de scaun şi îşi aprinse o ţigară, trăgînd fumul în piept cu o poftă şi o lăcomie aparte, din pricina răcorii şi a neliniştii ce-l cuprindeau, dar neliniştea, în loc să se ogoaie, să se resoarbă, dimpotrivă, sporea, creştea tot mai mult. Iată, vor ajunge acuşi la Matiora şi — ce se va întîmpla ? La acest gînd simţea cum îl străbat fiorii, cum îi îngheaţă sîngele în vine, încerca să-l respingă cu întreaga lui făptură şi-i venea mai degrabă să se azvîrle în apă, decît să-şi continuie drumul într-acolo. Mai tare ca orice îl amăra faptul că se învoise să ia parte la acest desant nocturn : uitase că n-avea cum să mai dea îndărăt. Într-adevăr, cum, cum de-a putut el să se învoiască ? Şi totuşi, cum ar fi putut,

pe de altă parte, să refuze, de vreme ce o avea pe maică-sa acolo, de vreme ce era cu neputinţă s-o lase în seama altcuiva s-o aducă : ea nu i-ar fi iertat în veac de veac una ca asta.

Matiora zăcea mai în aval, pieziş, de cealaltă parte a braţului, la vreo două verste depărtare de malul de la care porniseră ei cu şalupa. Galkin o luă îndată pe sforul Angarei şi-acum conducea şalupa orbeşte, căci doar la vreo cinci minute de la plecare pătrunseseră în ceaţă, într-o negură atît de compactă, încît nu se mai deslușea nimic nici la doi metri în faţă. Abia acum îi veni lui Pavel în minte că ar fi trebuit mai întîi să coboare niţel în aval pe lîngă coasta rîului şi-abia apoi s-o ia în piez spre sforul apei, pentru ca astfel s-ajungă de-a dreptul şi fără greş la malul Matiorei, iar acolo, dînd un uşor ocol, să nimerească, fără grijă, taman la locul trebuincios. Dar a vorbi acum de treaba asta era prea tîrziu, trebuiau să se gîndească din capul locului. Nu-i nimic, Galkin navigase pe-aici o vară întreagă, cunoştea drumul, putea să meargă cu ochii închişi, doar din cîte-şi aducea aminte. Conducea şalupa cu multă băgare de seamă, cu viteză redusă ; la un moment dat, Pavel auzi cum Voronţov îi ceru s-o ia mai iute, dar Galkin nu-i dădu ascultare şi viteza rămase aceeaşi ; înaintînd în plină viteză, riscai să nimereşti peste vreun banc de nisip — stai după aceea acolo şi bate din buze. Că doar mecanicul e acela ce răspunde pentru şalupă. Motorul păcănea abia auzit undeva, departe-departe, în străfundurile şalupei, ba chiar aveai impresia că zgomotul venea din adîncul apei ; răsuna în schimb şuşuitul negurei spintecate şi al rîului spintecat, şi-n şuşuitul acela moale şi monoton, Pavel, cuprins de tulburare şi zgribulit, aţipi.

Tresări speriat în clipa în care şalupa se aplecă într-o parte la o cotitură şi prinse a se clătina ; tresări şi se ridică în picioare, căznindu-se să întrezărească malul către care conducea Galkin şalupa, dar oricît îşi încordă pri-

virea, nu izbuti să întrevadă nici urmă de mal. Negura se înalţa ca un zid necurmat, lăsînd impresia că şalupa bate pasul pe loc, patinează, că nu e în stare să salte dincolo, peste zidul acela vertical, alunecînd mereu şi mereu de pe tîmpla lui ; Pavel nici că-şi amintea să mai fi nimerit vreodată într-o negură atît de deasă şi compactă, prin care răzbea anevoie, ca din străfundul unei fîntîni adînci şi întunecate, luciul stins şi abia ghicit al apei. Ochii i se propteau în clisa aceea surie, necurmată şi, fără voie, i se îngustau, i se închideau, zărind-o atît de aproape. Judecînd după timpul ce se scursese, ar fi trebuit să fi ajuns la ostrov, cu toate astea însă nimic nu lăsa să se înţeleagă că sînt pe cale să acosteze ; Pavel se duse la timonă şi, după încordarea cu care scruta Galkin bezna, întinzîndu-şi mult gîtul înainte, în speranţa că va desluşi acolo ceva, îşi dădu seama că se rătăciseră. Ce mai, era şi de aşteptat să se întîmple aşa. Nişte oameni cu scaun la cap nu s-ar fi încumetat, firește, să pornească la un drum atît de primejdios şi încă pe întinsoare de apă... Întocmai ca un copil s-a purtat chiar şi el, Pavel : s-a dus fără preget şi fără crîcnire acolo unde l-au dus alţii. Acum, ce-i de făcut ? Nu-ţi rămîne decît să te-nvîrteşti, să orbecăi pînă cînd vei da de un mal sau de celălalt. Se prea poate să fi urcat mai sus de Matiora, ca mai apoi, făcînd pe neobservate o întoarcere, să fi fost mînaţi la vale pe firul apei. Se pare că aşa s-au petrecut lucrurile. Iar dacă asta e situaţia, înseamnă că trebuie s-o cîrmească la dreapta şi să încerce să dea de Matiora din cealaltă parte, adică de pe braţul Angarei Noastre. Şi Pavel, nesigur pe sine, căută să-i facă lui Galkin această propunere, arătînd doar din cap s-o cotească la dreapta, iar Galkin, bucuros la rîndul lui că nu-i nevoit să răspundă numai el de cîrmă, făcu întocmai, îndreptînd, fără a mai sta la gînduri, şalupa într-acolo.

Aflat de-a stînga lui Galkin, în picioare, şi simţind că ceva nu-i în ordine, Voronţov glăsui :

— Cam de multişor mergem. Pe unde-om fi ? De ce durează atîta ? Nu ne-am rătăcit cumva ? Unde-i ostrovul ?

— Dăm noi de el, îi răspunse cam în doi peri Galkin.

Glasurile lor îl făcură să tresară pe Petruha, care aţipise într-un ungher. Zgribulindu-se de frig (purta, ca şi în timpul zilei, aceeaşi cămaşă petrecută peste pantaloni), îşi strecură capul afară, pe uşiţă,

— Oho ! Da-i ceaţă, nu glumă ! se miră el şi, trîntind uşa, începu să-şi fricţioneze pieptul, ca să se mai încălzească niţel. Po' s-o tai cu cuţitul. Care va-s'că, ne-am rătăcit, aşa-i ? Ne-am rătăcit, ne-am rătăcit... Vă spusei eu... De fapt, Petruha nu spusese nimic de doamne-ajută, nu prevenise pe nimeni în nici o privinţă, dar cum putea el să scape un asemenea prilej şi să nu dea de înţeles cum că ar fi avut dreptate, deşi nici el singur nu ştia prea bine despre ce dreptate e vorba — şi Petruha nu scăpă, firește, prilejul. P-o ceaţă ca asta trebe să fii peşte ca să nu te rătăceşti. Am sfecli-it-o !

Mai navigară astfel vreun sfert de ceas — de două ori mai mult decît le-ar fi trebuit, ca să nimerească, venind de pe braţul Angarei Noastre, pe Matiora sau pe Podmoga — dar în zadar : nici tu mal, nici tu vreun semn, nici tu vreo rarişte-n perdeaua pîcloasă, jur împrejur — aceeaşi masă de negură clisoasă şi fără sfîrşit, mai densă parcă acum ca o gelatină. Galkin întoarse faţa spre Pavel, întrebîndu-l mutește ce-i de făcut, încotro s-o cîrmească, dar Pavel nu făcu decît să strîngă din umeri : habar n-am.

— Opreşte motorul, rosti el în cele din urmă.

Galkin se ridică şi opri motorul. Pavel ieşi pe punte şi rămase locului, ascultînd cum se potoleşte foşnetul apei şi al negurei — oglinda rîului nu se mai zărea defel. Luă apoi butucul pe care şezuse pînă mai adineauri şi-l azvîrli peste bord : de-acolo se auzi un plescăit înfundat, clisos, ceea ce însemna că acolo era totuşi apă. Voronţov nu se mai putu stăpîni :

— Ne mai moșmondim mult pe-aici ? Ce-i cu voi — nu mai înțelegeți vorba ori o înțelegeți ? Acuși se face ziuă și treaba trebe făcută.

— Nu răcni, i-o taie scurt Galkin. Că nu ești la ședință !

Și Voronțov, oricît ar părea de ciudat, se stăpîni și tăcu mîlc, dîndu-și seama, probabil, că aici ordinele n-ajută la nimic. Acest „nu răcni" însă, care avu darul să-l jignească, întrucît nu era deprins cu asemenea purtare față de el, îl îmboldi la o altă hotărîre, drept care îi porunci lui Petruha :

— Ia, cearcă, mă, de răcnește.

— Ce să răcnesc ? întrebă el nedumerit.

— Ce vrei tu. Chiar și „hoții". Doar trebuie să fie pe-aici pe undeva niște oameni vii, ori nu ? Poate că ne-or auzi. Sau v-ăți fi vorbit cu toții între voi ? Haide, zi-i !

Vrînd să arate că a stat mai întîi să se gîndească și că abia apoi s-a declarat de acord cu Voronțov, Petruha rămase o toană locului, cugetînd, dragă doamne, după care se duse la prova șalupei, de unde dădu glas :

— Ma-mă-ă ! Tușă Da-rio-o ! Unde sînteți ? He-e-i !

Nici un sunet nu se-auzi drept răspuns. Era și caraghios să nădăjduiești că avea să-ți răspundă careva : negura îți absorbea și îți potopea, pe loc, chiar în aceeași clipă, glasul : nimic nu putea scăpa din mlaștina ei.

Porniră din nou motorul și plutiră mai departe, îndreptîndu-se, ai fi zis, chiar către țărmul reperat, în sfîrșit, cu precizie ; dar negăsindu-l nici de astă dată, o luară în altă direcție, apoi într-alta, fără a izbuti să atingă măcar unul din maluri. Totul pierise în bezna adîncă a negurei.

— Așa ne trebuie, îi zise Pavel lui Voronțov, cu o ultimă și nepăsătoare undă de mînie în glas. De ce dracu a fost nevoie s-o croim peste noapte la drum ? Nu puteam aștepta pînă dimineață ?

— Dacă i-ai fi adus peste zi, n-am mai fi croit-o la drum peste noapte, se justifică Voronțov.

Pavel se împăcă cu soarta : fie ce-o fi. Nu-i mai făcea semne lui Galkin s-o ia la dreapta ori la stînga ; acesta conducea acum șalupa de unul singur undeva, într-un pustiu. Tăcea, împăcat cu soarta, și Voronțov ; ședea cu capul plecat, privind prostește înainte, cu niște ochi roșii, congestionați de nesomn ; totuși din cînd în cînd nu uita să-l zgîlțîie pe Petruha, care moțăia alături de dînsul. Petruha se scutura, ieșea pe punte și dădea glas înăbușit și fără de nici o speranță, abia auzindu-se pe sine, mereu aceleiași strigări :

— Ma-mă-ă ! Tușă Da-ri-o ! Hei, Matio-ra-a !

Apoi se-ntorcea și, rezemîndu-se frățește de umărul lui Voronțov, adormea din nou.

Pierzînd în cele din urmă orice speranță de a mai ajunge la vreun liman, Galkin opri motorul. Se făcu liniște deplină. Jur împrejur era numai apă și negură ; nimic altceva decît apă și negură.

*

Începu să plîngă prin somn, cuprins de spaimă și nemîngîiat, băiețașul, și bătrînele se deșteptară și prinseră a se foi, întinzîndu-și mădularele și oftînd ; de fapt, nici nu se culcaseră ca lumea, ci picotiseră doar, stînd în capul oaselor, acolo unde se cuibărise fiecare de cu seară și unde rămăsese după ce isprăviseră de vorbit. Îngînînd ceva numai de ea înțeles, Sima începu să-l ogoiască pe băiețaș, care, încetul cu încetul se molcomi, scoțînd doar la răstimpuri cîte un suspin slab și înăbușit. În cotețul lui Bogodul stăruia nu atît întunericul, cît o mijeală oarbă, de cotlon : în geam se-ntrezărea o lumină pîcloasă și jilavă, ca de adînc de apă, în care se mișca ceva molîu și diform — mînat parcă pe-alăturea de un curent.

— Ce, iar îi noapte-afară ? întrebă Katerina, uitîndu-se împrejur.

— D-apăi că n-o fi ziuă, îi răspunse Daria. Pentru alde noi, zic eu, n-o să mai fie ziuă.

— Da un'e oare ne-aflăm ? Trăim, au ba ?

— Îmi pare mie că ni' nu mai trăim.

— Las' că-i bine. Dacă sîntem cu toţi laolaltă — îi bine. Alceva ce-ţi mai trebe ?

— Barem pe copilu ista să-l scoatem cumva de-acilea. El trebe să trăiască.

Glasul speriat şi hotărît al Simei :

— Ba nu, eu pe Kolenka al meu nu-l dau nimărui. Om sta laolaltă.

— Dacă-i pe-aşa, om sta laolaltă. Ce-i drept e drept, un' să se ducă şi ce să facă bietul de el făr' de noi ?

— Tu nu te-ai culcat, Dario ?

— Doară lîngă tine şed, fato. Ce, nu mă vezi ? Asta de-acilea eu îs.

— Iote c-amu-şa te văz. Am fost zburat mai dinioare pe un'eva, nu fusei acilea. Da nu mai ţiu n'ica minte.

— Şi pe un'e-ai zburat ? Ereau oameni pe-acolea, au ba ?

— N-am văz't. Am zburat pe-ntuneric ; la lumină nu mi-am scos capu.

— Da tu cine-i fi ? Tu, de şezi în partea iastalalt-a mea ?

— De mine-ntrebi ? Eu îs Nastasia.

— Care ? A din Matiora ?

— Aia. Şi tu, n-ăi fi cumva Daria ?

— Daria.

— A de-avu casa hat în hat cu mine ?

— Păi dară.

— Văzuşi, fato, că te-am cunoscut ?

— Ba eu te-am cunoscut mai întăi şi-ntăi.

— Ce-aveţi, femeilor, de tot meliţaţi acolo ? Aţi căpiat ?

Răspunseră într-un glas amîndouă :

— Am căpiat.

Și amuțiră, stăpînite de rușine, ori poate de sfi...ă pentru vorbele lor fără de noimă. Liniștea grea, plină de încordare, era ferestruită de răsuflarea horcăitoare și hîrșcîită a lui Bogodul. În tact cu ea, bătrînele se legănau înainte și înapoi, căutînd prin această mișcare să-și stîmpere neliniștea din suflet.

— Oare ce s-o fi zărind acolea-n fereastă ? Ian uitați-vă careva.

— Eu nu vreau, mă tem. Uită-te sîngură. Eu una mă tem.

Își ațintiră ochii în fereastră și, prin licărul acela vîlced, spălăcit, văzură trecînd pe dinaintea lor, purtate parcă de un șuvoi puternic, abătut de sus, niște contururi mari și mițoase, aidoma unor nouri. Prin spărtura ochiului de geam năvăleau înăuntru trîmbe de umezeală. Trezit din somn, Bogodul coborî de pe laviță și își lipi obrazul de geam. Bătrînele îl iscodiră nerăbdătoare :

— Ce-i ? Ce vezi acolea ? Un'e sîntem ? Grăiește, omule, de ce taci ?

— Nu văz nimic, scîr-rnăvenia ! răspunse Bogodul. Ceață !

Bătrînele începură să se închine pe șoptite, atingîndu-se și încurcîndu-se una pe alta cu mîinile în întuneric. Apoi o luară iar de la capăt, dar de astă dată cu glas și mai pierdut :

— Tu ești ici-șa, Dario ?

— De bună samă că-s eu. Da Nastasia un'e-o fi ? Nastasio !

— Iote acilea-s, acilea.

Bogodul se duse tropotind înspre ușă și o dădu de perete. Prin ușa deschisă, ca dintr-o căscătură de hău, năvăli negura, și de undeva de-aproape se auzi un urlet jalnic. Pe dată însă fu parcă luat de-un val, și umbrele prinseră a se-nvălmăși mai tare în ochiul de geam, mai tare porni să șuiere vîntul, iar de undeva, ca din străfund, răzbi stins, abia deslușit, glasul de bun rămas al Stăpînului.

valentin rasputin

«...recviem închinat unui sat siberian condamnat la dispariție, ultim bun-rămas adresat tuturor lucrurilor sacre pe care le-am moștenit de la înaintașii noștri și pe care timpul le șterge, implacabil, de pe fața pământului și din memoria generațiilor de mîine...»

E. SIDOROV

«...un roman despre noi înșine, despre vremurile și despre problemele complexe care apar astăzi în fața omului și a umanității în general, despre atitudinea noastră față de pământul pe care trăim și de natura ce ne înconjoară...»

E. STARIKOVA

editura minerva

Lei 5